

8789

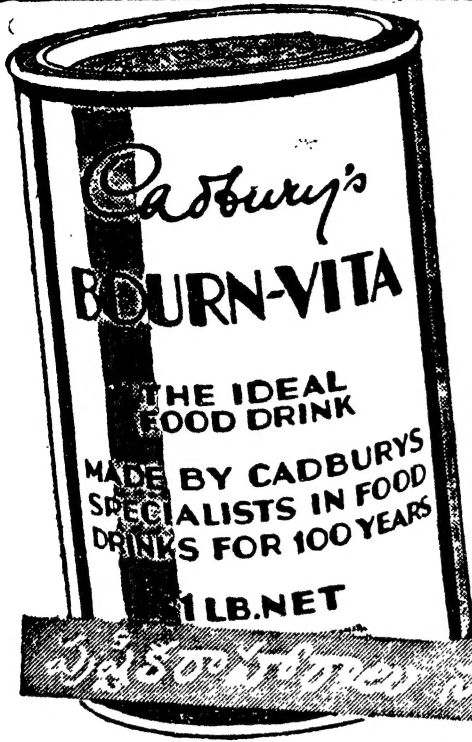

మంచి రుచి
అయినది-
చాలా
బాగుండును

పుష్కరం నగరం

బోర్న్-విటాలో ఎముకలను నిర్మాణంచేసే
ద్రవ్యాలు, బలమిచ్చే ద్రవ్యాలు 95%కు ఎక్కువగా ఉన్నవి.
ఇందుకు తోడు, ఇది చాలా రుచిగా ఉంటుంది. జీర్ణకర్త
బృద్ధి చేస్తుంది, తేలికగా విపాకహాతుంది. ముఖ్యంగా
స్త్రీలు గర్భవతులుగా ఉన్న సమయంలోను, వ్యాధి
మంచి తేరుకొనేటప్పుడు ఇది బాగా ఉపయోగపడుతుంది.

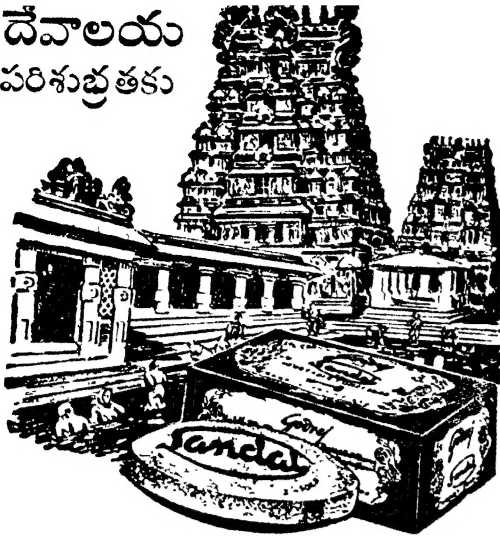
రొడ్ బెర్రీస్

బోర్న్-విటా

కాల్షియం విటమినులు ఎక్కువగా ఉన్నవి.

కాడ్బరీ లేఫ్ తకు ప్రసిద్ధం

దేవాలయ
పరిశుభ్రతకు

భక్తరచి దైవస్వామిని పూజించుటకు ముఖ్యము ఆధార నియమములలో ఒకటిగా స్నానం చేయుటను మనం పరి శుభ్రమైన సబ్బునే వాడుచున్నాము. ఆ సబ్బు బాగుచేయుటకు మనం గోద్రెజ్ చందనసబ్బులో గొప్ప స్వచ్ఛమైన, మేలయిన మూలికా ద్రవములు, మెరుపులు వాడుచున్నాము. ఏ విధమగు జలము త్రొక్కుచు వరియ్యకము. గోద్రెజ్ చందనసబ్బు స్వచ్ఛమైన ద్రవముల వలనను దైవంలో ఎయిదు చేయబడినది. అది హాయినిగొట్టు, చర్మం నువ్వనిగల నువ్వని పుట్టించును యీ మూలికా ద్రవముల నువ్వని రోమములను ముట్టించు శుభ్రమైన నువ్వనిగా చేయును చర్మమును ముట్టించుచున్నది. గోద్రెజ్ వెటిటరుల్ చందనసబ్బులను స్నానములకు ముట్టించు చేరే కలదాయని మనలో ప్రార్థించుట. నిష్పక్షపాతంగా సమాధానం చెప్పవచ్చు ఏలనను, శరీరమే చేపున ఆల చుము.

గోద్రెజ్ టింబ : క్రిమినో ర్మిక, చికిత్స నుగులు గల వేదనకై లక్షణములు గలది.

Godrej Sandal

గోద్రెజ్ శాండల్

చాపి బ్రాండ్ (చందన)

టాయిలెట్ (ముస్తాబు) సబ్బులు

ఇతర చందన సబ్బులకంటె తక్కువ ఖరీద లో

ఎక్కువ మేలైన సబ్బు.

గోద్రెజ్ సోపు, లిమిటెడ్,
మదరాసు : 164, బ్రాడ్వే;
కొచ్చి : 6/85, కల్కత్తా.

ఉబ్బసము

నివారించును

శ్వసనహరినే వాడండి తప్పక

అయిదు సిమామా లో - తిశ్యాంతి,
ఒక రాత్రిలో - వారణ అని చెప్ప
డం కేవలం మాయమాటలు.

ఉబ్బసము, ఊపిరితిత్తులు వ్యాధు లకు సరిమైన చికిత్సగా పురోహిత్ శ్వాస - హరి కి డాక్టర్లు వాడెదరు. నోయిగా నిద్రనట్టును, ముఖంగా భోజ నం చేయవచ్చు. చక్కగా జీర్ణం అవు తుంది. క్రమ క్రమంగా ఆరోగ్యం చేకూరుతుంది. ఊపిరితిత్తులు బలపడు తవి. ఉబ్బసం శాశ్వతంగా నివారణ మగును.

మంచి కెమిస్టు లుండరికద్ద 3 బౌ. 6 బౌ. 12 బౌ. ల నీసాలోరు. 3/8, రు. 6/-, 10/- లకు దొరకును. లేదా దిగువవారికి వ్రాయుడు.

Dr. PUROHIT PHARMACY,
Kolhapur, S. M. C.

**ఉబ్బసాన్ని పోగొట్టకు
డాక్టర్ మంచి మందు
శ్వాసహరి**

పురోహిత్ స్వసహరి

DR. PUROHIT PHARMACY, KOLHAPUR

వేటూరి—

సుందరకాస్త్రీగారి

సుందరరసము

సర్వసవామేహములకుసంజీవి.

గుణము ప్రత్యేక
అనుభవసిద్ధము. ఇక జెప్పి
లేదు. ఎటువంటి సవామేహాలనైనా
కుదుర్చును.

51 మాత్రలు రు. 5.

ఆర్డరసాయనశాల, ముక్త్యాల

కాశీర్

అన్ని విధములగు దగ్గులు, ఉబ్బసము, ఆయాసము
మొదలగు శ్లేష్మవ్యాధులకు ఆమోఘమైనది. సీసా
రు.1-12-0. అన్ని మందుల షాపులలో అమ్ముడును.

గిరిజా అండ్ కో,

దానవాయిపేట, రాజమండ్రి.

మద్రాసుస్టాక్స్: జి. బాలాభాయి & కో,
ప్రెసాబజార్ 50/5.

పాలసుగంధితేవ్యం

ఇది రక్తశుద్ధిచేయు అనేక మూలికలతో
తయారుచేయబడినది. సవామేహములు,
మేహపాదాలు, మచ్చలు, కురుపులు, చర్మ
వ్యాధులు, కుష్ఠం, మలబద్ధము, కీళ్లవాపులు
మొదలగు అనేక విధములగు వ్యాధులను
ఖండించుటలో అద్భుతమైనది. 2 డబ్బీలు
చాలును.

20 తులముల డబ్బీ రు. 2/-

పోస్టేజి ప్రత్యేకము.

వి. సి. వి. అండ్ కంపెని,

పెరి చేపి, (నెల్లూరు జిల్లా).

మద్రాసు క్రాంతి :

7. వీరుమొదలి వీధి. (మిరెమిద)

నెరెట్ట బాకీవ ఎదురుగా, పొట్టిపూస.

అంద్రవాజ్ఞయ చరిత్ర

కర్త: కళాప్రపూర్ణ

కీ॥ శే॥ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు

సరికొత్తపద్ధతిని, సంగ్రహరూపంలో నడి
చిన సమగ్రసమితి. వెద్యేండ్ల వాఙ్మయ చరి
త్రకు విశుద్ధదర్శనం.

పాఠచరిత్రల నన్నిటిని అవలోచనచేసి, సరిగ
మనవ్యయించి క్రోడీకరించిన నిపలయిన చరిత్ర
కాసనాలతోనూ వాటిలోనూ అవ్యక్తస్వరూ
పంలో ఉండిఉండి, నన్నయ ధర్మమా అడి
బ్బకొండపున దివ్యాకారంతో బైటబడి, నానా
టికీ నవనవోజ్వలంగా వికసించిన మన వాఙ్మ
యం పోయిన పలుపాకడలను పోడిమితో చా
పెట్టబాలిన ఉత్తమోత్తమ గ్రంథము.

వెల రూపాయలు 2.

తపాలాఖర్చు 0-6-0.

అంద్రగ్రంథమాల,

తపాలాపెట్టె 212, మద్రాసు.

విషయాన్ని క్షమ్యభి క అక్టోబరు, 1960 కేవలం :

పోతరాజుతో కవిరాజు— ముదిగొండ కోటయ్యశాస్త్రిగారు	331
‘ఉన్మీర్షితా తీర్థ!’ (ఊహాచిత్రము)—తెన్నేటి సూరిగారు	333
అంగయకన్యాంబ—కోట సుందరరామశర్మగారు	337
భాష-దాని ఉత్పత్తి స్వభావములు—గురుభాగవతుల ధర్మారావుగారు	339
ధన్య జీవితము—బెల్లూరి శ్రీనివాసమూర్తిగారు	346
ప్రాక్-పాణిని—శివశంకరశాస్త్రిగారు	347
ఎరుక—చింతా వీక్షితులుగారు	357
హేమంతరథము—శల్లావల్లభ కృత్తివాస తీర్థులుగారు	359
వైద్యుని శిష్యుడు—రా. సీ. ఆంజనేయశాస్త్రిగారు	364
ప్రాచీన ఖగోళము I—వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు	371
కాలము - మృత్యువు—చల్లా పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు	378
విజయదశమి—బులుసు వేంకటేశ్వర్లుగారు	379
లేములవాడచాళుక్యులు—వేలూరి వెంకటరమణయ్యగారు	387
విధురభూమిక—ముదివర్తి కొండమాచార్యులుగారు	400
రిక్తావాలా—‘కరుణకుమార్’	401
రవ్యకథకుడు ఆంటో చెకోవ్—‘చతుర్వేది’	406
ప్రాచ్యశిల్పము - దాని ఆదర్శాలు—వేలూరి రాధాకృష్ణగారు	409
ద్రవ్యోద్బాధనమస్య - దాని పరిష్కారము—చావలి వెంకటహనుమంత రావుగారు	413
భూప్రదక్షిణము—మామిడిపూడి వెంకటరంగయ్యగారు	417
మలయానిలుడు—వావిలాల సోమయాజులుగారు	425
కీ. శే. యెల్లాప్రెగడ సుబ్బారావుగారు—‘వైద్యశాస్త్రి’	429
కలగూరగంప	432
విమర్శనము—	436

అవర్ణ చిత్రము : రాసలీల—మొక్కపాటి కృష్ణమూర్తిగారు

అ మ ర మూర్తి బా పూ జీ

అశేషహింసావాదీయునకు అమరవాడేదో అమృతనిందేము సచ్చిదున్నట్లు శ్రీ చామరూర సంపాదకయజ్ఞానం తైలవర్షములతో, మనుష్యప్రమాదమున చిక్కిరించి, మద్రాసుకానికేనా తపస్సు నిలబడిరిందుడేనీ చక్రమునకు ప్రతిష్ఠితి యుట.

సంపుటము 25 ఆక్టోబరు, 1948 సంచిక 10
సర్వదారి చాద్రవము

పోతరాజుతో కవిరాజు

శ్రీ ముద్దిగొలపి వోటయ్యశాస్త్రి

కాగిన పాటలుగాడెలా, గమ్మను కమ్మని పంటితేనియల్
బాగగు కండచక్కెరలు పాకముల్ భవదుక్తు లట్టి ప
భాగవతప్రబంధరసవిందురదీప్యకగా విశేష స
యోగము సర్వమానవశుభోదయమూలము కాదె శత్రువీ!

శ్రీవసుదేవనందనవిచిత్రపిత్రచరిత్రచిత్రసం
భామినర్మకర్మసభభాగనియోతపండితకళా
భావనిమాత్మకల్పితవిభాసితవాణిభూషణాలుగా
ని నూరించినట్టి కృతీ నవ్వడ తా నలనాల్పకుండునే?

ఒక పద్యంబున కొక్క లక్షివరహా లూపైన సకావ్య మూ
రక మూల స్వపవైచి కుంకుమహర్షిదాచూర్ణపుష్పంబులం
దిక నెన్నాల్లు పురింబులెట్టదవు నే నేమందునోగాని లే
మి కటన్ తెందగనేల బాత్రుకడగా మెల్లదె యోజింపుమి.

బావా, నే నిటు లంటి నంచు కినుకన్ బల్కాడరాకున్న నా
కానంతేనియు పయెడ గ్గలుగ దయ్యారోస మెట్లెని నీ

నేనో చల్లగ ధర్మపన్నముల నెన్నో చెప్ప ముం దింత యే
దోనో తిండికి చూచుకోవలెనో లేదో శూన్యగోహుబునన్.

పాలిపోయిన దున్నల పాలవడిన
అతుకులంటల నాగలి హాలికుడవు
నీవు-మల్లన్నతో డౌటు- నేల చవిటి
పర-బాపన సేద్యము- బాగు బ్రతుకు
తెరవునకు జెప్పవలసిన దేమి కలదు
విత్తనాలైన మల్లెడి విధము వలదే ?

రావుసింగమహిపాలరాజకొలువు-భారతీదేవి కాటల పట్టుగొమ్మ
వాస్తవంబుగ బుధులు సర్వజ్ఞు డనుట-లో విశేషము లేని సుల్లోకు డతడు.

కొమ్మని సత్కవీంద్రులకు కొల్లలుగా ధన మిచ్చినాడు లో
కమ్మున బేరునొందిన యఖండయశంబు గడించినాడు నీ
సమ్మతి నొంది భాగవతసత్కృతి కైకొన గోరుచున్నవా
డమ్మనుజాధినేత విను మాతడు మెచ్చిన దక్కువే మికన్.

ఈడువచ్చిన కన్యక నెంతకాల-మింట నుంచెద మటుచేయకుంట లెస్స
కన్యయె వృణించు-స్వయముగ గాంతు కాని-యెడల దప్పదు గాంధర్వమెప్పుడేని.

చెల్లునో చెల్లదో యిటుల జెప్పితి దోచినరీతి చూడగా
నొల్లక మీ దరిద్రదశ యొప్పగొ తప్పగొ నీ వెరుంగవే
బల్లిదు లొచు మీరు బహుధంగు చింతల దూలుచుండ మా
యల్లము చల్లనానె సుఖ ముండియు నేమి ప్రయోజనంబగున్ ?

ఈపని కీ వొడంబడితివేని సతంబును కాలుమీద గా
లొప్పుక గూరుచుండి సుఖభోగము లొందెద వెంతయేని నీ
వోపెద యట్లుగానియెడ నూకొని రా జొనరించు నేతకున్
కాపుర మున్న యీ యినుపగజ్జెలతల్లి విధించు ఖైదుకున్.

కడువే నిండని కార్యసాధనలకై గష్టింపగా నేల నీ
మిడిమేలంపు దరిద్రసంకటవిధి స్మరంగ లేకుంటి వీ
వడుగ న్కాదను వైరిరా జెవడు నీ కామాటయే లేదురా
ముడు నీవా డయి కూర్చునేమొ సిరులక ముందేల కాదంచనన్.

తెలిసి యవ్యక్తమున బడు తెన్ను దోచె-విష్ణురూపుడుగాక భూవిభుడు కాడు
అతని కిడు కృతి శ్రీహరి కర్పణమెగ-నిర్విచారపథంబు వే నిర్ణయింపు.

‘ఉదీర్ఘం జీవో!!’

[ఉహ-చిత్రము]

శ్రీ తెన్నేటి సూరి

“ఉదీర్ఘం జీవో! అసుర్నతగాద్ ప్రపాగ్ ఆత్తమ అజ్యోతిరేతి
అరై క్కంధాం యాతవే సూర్య అగన్మ యత్రః ప్రతిరంతరాయుః”

—ఋగ్వేదము

“**దా**దీర్ఘం జీవో !!!”—

“అదా, !.....”

“ఉద్ధర్మం జీవో!!!”

“ஓ !..... நீ வேறா... ?”

“ఉదీర్ఘం శ్లో !”

“అవును.....” అని సీత చిచ్చు చెప్పింది. “నాకావలె”

“ఉద్ధీర్ఘం శ్లోకం!”

“నేను బ్రతుకుచున్నాను. నీవు—నీ
ఒక యుగాంతమందు చైతన్యమున కోల్పోసి, స్వప్న
ములై, శబ్దగ్రహణవాదీగల నశించిపోయిన నాశ్రయ
పుటములలో నివృత్తివృత్తినో విమర్శిత్తగ్రంథములు
ప్రవహించుచున్నవి.”

“శిరిగను పులకించుచున్నది—ఈ ఉంపుకాన
గర్భమునంతయూ జ్వలించుచున్నది—గర్భావస్థలోకష్టమే,
గర్భనష్టమున మొగయుచున్నది—విశదమైన శిశువని
యెవరినీ?—యెవరు వాడూ?—

“లెమ్మ నాయనా ! నేనే !”

“భగవంతుడవా?—”

“కాదు—లేచిగమ్ము”

“విద్యమైన మీ శాంతగంభీరమంగళనిస్వనము
పూజ్యపాదులైన నా వంశకర్తల గాత్రస్వనిని పోలి
యన్న చి !—యెవరు మీరూ?”—

“దివ్యులు పునీతరక్తము నా నాశములలో”

ప్రవహించుచున్నది. నా గాత్రమునకు కొంచె మా
 పోలిక లుండవచ్చున. చిమ్మశీతము లలమియున్న ఆ
 యంశకాగనహాసారాంతరమునుండి బయటికి లేచి
 గము. ఆ సృత్యుగర్భమునండి బయల్పడుము—
 ఇచ్చట దిగిగంతలుల విస్ఫురితము గావించుచు,
 శుజ్వలముగా మహాదయ మునుచున్నది; పునీతము
 లైన యీ ఆమృతికిగణులూ స్వామిపై సజీవు
 లవు కమ్ము!"—

“ఓ పూజ్యుడా ! క్షమించి వచ్చు విధువులు ;
నీకు నరసాగ్రహము చేశాడను—”

“ఎందుకంత కలవరము !”

“నాకు చాల భయముగా నున్నది.”

“ክፍሉንም ?—”

“అ తేజఃపూరితమలరూప నేను బ్రతుకజాల నేమో!—యుగయుగములుగా యీ చీకటిలో బ్రతుకుటకు నా శరీరము అలవాటుపడియున్నది.”

“భ్రమపడకుము—అసలు నీ విష్వసు బ్రతికి
లేవు; నీవు తిరిగి సజీవుడవు కావలయునన్న యీ
అమృతశీఘ్రులు నీపై ప్రసరింపవలసియున్నది.

“క్షమింపుడు—జీవితాశా...నాకు లేదు.”

“నయ్యరుడివు కా కు ము—నీవు బ్రతుకునట్లు
చూచుట నా విధి.”

“అలా...ఎందు కింత బలవంతము ?—”

“ముందు లేచినచ్చదవా?—”

“అంత ఉజ్వలముగా నిలువకు స్వామీ!— ఆ పిలుపు నాకంతకును పాశమువలె దీరించి, ముందుకు పడనీడ్చుచున్నది. పడిపోవుచున్నాను.”

“అట్లయిన నిలువను తెమ్ము... నీయంత నీవే నెమ్మదిగా లేచిరమ్ము!”

“నేను చాల బలహీనుగా ఉన్నానయ్యా! లేచి నిలచిన తూలిపడిపోయెదనేనా... లేచి నిలచుటకు అసలే నా శక్తిరహితము అయి కలుగలేనా?—”

“నీ శక్తిరహితములో బలమైన ఎదురే లున్నది. నీబలము నీవు తెలుసుకొనవలసినది— అనంతమైన బలవంతుని నీతో కలసి; దైన్యభావములను విడలిచివైచుకొని, నీ శక్తివంతములకు కృతజ్ఞుడై జ్యోతిని, చివలను లేచి నిలువము.”

“ఆశ్చర్యము స్వామీ! ఇంద్రజాలము వలె ఉన్నది. నాలోనిన్నీ నీనాడు లన్నియు కదలి మేల్కొనుచున్నవి అనాదము ప్రకము నాశక్తిరహితము యేనో శక్తిలేరంతములు న్యాయించుచున్నవి— ఇదుగో! చివలను లేచినిలచినాను.”

“మంచిపని చేసితివి. ఇక కదలిరమ్ము!”

“నా కార్లకూ, చేతులకూ అహోహృత్సంఖ్యలములు తగిలించియున్నవి. చివలకు మాత్రము వీలుపడదు లేండు.”

“అసంభవము— నీవు మానవుడవు— అహోహృత్సంఖ్యలములు నిన్ను బంధింపజాలవు. నిన్ను నీవు బంధించుకొనకున్న, నిన్ను బంధింపగల శక్తి యీ బ్రహ్మాండమున లేదు.”

“మరి వీని నేమందుకు స్వామీ!”

“నీ పాదముల గమనమును ప్రతిరోధించుచున్నవి లోహములు కావు— నీ ఊహలతో నిన్ను నీవు బంధించుకొనుచున్నావు. అవి విభ్రాంతచేతస్కుడవైన నీ యూహలు— త్రెంచుకొనుము.”

“ఏదియో చెప్పుచున్నారు— అయినను ప్రయత్నించిచూడెదను... అహో! విపరీతముగానున్నదే!... ఈ లోహములు సర్వములుగా మారి, నా పాదముల

నుండి దిగజారి, యీ అంధకారములో లీనమైపోయినవి— సరే, వచ్చుచున్నాను... స్వామీ!”

“ఏమి నాయనా?”

“నేను బయటికి రాగలుగుట అసంభవము— నా చుట్టును ఉక్కుతలుపులు మానుకొనియున్నవి.”

“ఇదియు నీయూహాకల్పితమగు మరియొక దుర్భ్రమ; నిశ్చంకుడవై ముందునకు నడచిరమ్ము; నీ ముందు నిరోధము లేవియు లేవు.”

“అబ్బా!...”

“ఏమైనది?”

“తల పగిలిపోయినది— రక్తము ప్రవించుచున్నట్లున్నది.”

“కలకరపడకుము— అసలు నీకు దెబ్బతగులనేలేదు.”

“క్షమింపుడు— ఏదో తగులనేతగిలినదని భయపడితిని. అసలీచ్చట నిరోధము లేవియు ఉన్నట్లు కాని ఎంచుటలేదు. ఉక్కుతలుపులు భూగర్భములోనికి సంచుకొనిపోయినట్లున్నవి.

“మంచిపని జరిగినది— సరే, ఇక త్వరగా నడచిరమ్ము.”

“వీరేమి చెప్పుచున్నారు— ఈ నిమ్నోన్నతములలో గండుశిలలు తగిలి నా మోకాళ్లు బ్రద్దలై రక్తము లోడిపోవుచున్నవి. కన్నులు పొడుచుకొన్నను కనుపించుటలేదు— ఈ చీకటిలో నడచుకెట్లు? ఎచ్చట నేమి తగిలితల పగులునో!— అబ్బా!!! ... ఎంత దెబ్బ తగిలినదీ!”

“వొందరలేదు నాయనా... నెమ్మదిగా రమ్ము.”

“ఈ అంధకారగర్భమున మార్గమే కనుపించుట లేదు— ఎటువైపునకి నడచిరావలయును?”

“ఇదుగో, నా చిటికెననేలు పుచ్చుకొనుము— నా అడుగులో అడుగుగా, వెన్న నానుకొని, నెమ్మదిగా నడచిరమ్ము.”

“అబ్బబ్బా ! ఈ కళారకంటకశిలాపథమువంట
నీ పయన మింకెంత కాలము?—ఇక... నేనూ... నడువ
జాలకున్నానే—నా పాదములు మాంసఖండములుగా
ప్రిదిలి రక్తము వరదలై పోయినది. రక్తము ఈ సులక
రాళ్లలోనికి జలజలా యింకిపోవుచున్నది.”

“కాదుకాదు ; వైతస్యయుతులమైన, మన
పదక్రమములో ఈ శిలాజాలము నిద్రలేచుచున్నది.”

“విషసర్పముల భూత్కారములవలె యేవియో
విషవాయువులు నాచుట్టును ఆవరించి ఉక్కిరి
సిక్కిరిగా పున్నది—నాయవస్థ పోల్చుకొనియు
మీకు నీనుయైన కుట్టుటలేదు.

“ఆయుష్షవదసులైన స్వేచ్ఛావాగువులు నిన్న
లముకొనుచున్నవి—ప్రాణధారణము చేయుము
మనము సహప్రాంగణమును చేరుచున్నాము.”

“ఈ సహసహిర్భాగమున పసితము మంచు
తెరలు గట్టి, యీ సుఖమియంతయు నా మానసము
నలేనే అయోమయముగా పున్నది!”

“క్షణములో సుర్యప్రకాశ మావిర్భవించి
ఈ మంచుతెరలన పటాపంగాలు చేయగలను.
అప్పుడు యెల్లెడల వేజువే—అదుగో, ఆ శిఖరాగ్రము
నంక చూడుము ! విజ్ఞానభాస్కరుని స్వర్ణరూప
శేఖరలో నశ్శిక్షి క్తమై ఎలుగులు జిక్కుచున్నది.”

“అబ్బా ! భిన్న కన్నులు తెరులబడిపోయి
నవే”—

“దివాంఘములై ఆ మహాతేజమున చూచి
కన్నులు నూసికొనకుము—భయము లేదు—ఒక్క
సారి కన్నులు విచ్చి చూడుము—ఆ కిరణముల
స్పర్శతో నీ కనుపాపలు వైతస్యము నొంది ఆ దివ్య
దర్శనమునకు అర్హములు కాగలవు.”

“కృతజ్ఞుడను—మహదానందముగా పున్నది.
దివ్యతేజోవిరాజితుడగు అరుణదేవునకు మోకరిలి
నమస్కరించుకొనవలయునని యుత్కింతగా పున్నది—
అనుమతియో ?”

“ఉపాసించుము—విజ్ఞానభాస్కరుని ప్రసాద
మన నీటివిరము తేజోమయము కాగలదు.”

“.....”

“వందనసమర్పణము ముగిసినదా?—రమ్మ,
యా పర్వతము నధిరోహింతము. దివ్యతేజోవిరాజిత
మైన ఆ శిఖరాగ్రము నున పరచులక్ష్మిము.”

“అబ్బా ! అంతి యెత్తునకే!—ఇప్పటికే చాల
ఆలసియున్నానే!—ఇక మన మిచ్చట నిలిచిపో
నూడదా?”

“ఈ సైరాశ్యమున వదలుము. నీ విశ్రాంతికి
ఇచ్చట స్థావరము లేదు. రీ నీలావస్థ మా శిఖరాగ్ర
ముననే యున్నది.”

“ప్రభూ!—”

“భయభ్రాంతులై కారుము— ఏమైనది”—

“ఆ కొండచరియయందు... అటుచూడుడు!—”

“ఏమున్నదోయీ?—”

“జలలు పీరియ పర్వతోపమానములుగా ఆ
లోయనంతకు తమోయుక్తముగా చేసివైచుచు, గంగ
నీలా యడుచున్నవి... ఆ సిశానములు చూడుడు. వాన
భయంకరరావములతో నా శ్రోతృభుటములు ప్రిదిలి
పోవుచున్నవి.

“అవి పీశాచములు కావు; అంధకారచ్ఛాయలు
ఈ దివ్యజేజుము భరింపజాలక ఆచ్ఛుచున్నవి—
అవి నిన్నేమియు చేయజాలవు. ముందుచకు నడు
వుము.”

“ప్రభూ! అటు చూడుడు. ఆ కిరారు దెవడో
నా సోదగునిపైకత్తి నెత్తుచున్నాడు—నానిని చేదించి
వత్తునా?”

“ఆ కత్తి నెత్తుచున్నవాడు మాత్రము నీ సోద
గుడు కాదటోయీ?”

“కాక!”

“నీ యభిప్రాయము?”

“మతాంతరుడు—నా మతమునకు విరోధి”

“పవిత్రములైన మతముల మధ్య పరస్పరము
విరోధభావ మున్నదని యీ పాడుమాటలు నీ కెవరు
చెప్పిరి?”

“ఎందరు చెప్పట లేదు?”—

“ఆ చెప్పచున్నవారు వట్టి అజ్ఞానులు.”

“నా దైవమును దూషించుచున్న ఆ నీచుల సంగతి మీకు తెలియదు లెందు?”

“నీ దైవమును దూషించువాడు తన దైవమును తాను దూషించుకొనుచున్నాడు”—

“బాగున్నది మీవాదము”

“ఎవరికైనను ఉన్నవాడు భగవంతుడు—కక్కడ”

“క్షుంతివృద్ధుడు”—

“అని సరిగాని— ఈ మామణిభూమణుల నుండి భగవంతుని రక్షింపుమని ఈ అధికారము నీ కెవ్వరిచ్చినారోయి?—భగవంతుడు నీ రక్షణలేనిది బ్రతుకజాలనంత బలహీనుడని నీ కెవరు చెప్పిరి?”

“సమాధానము చెప్పకొనజాలనుగాని నా సోదరుని రక్షణమాత్రము నా కవశ్యక ద్రవ్యము—ఈ ఖడ్గముతో ఆ కొరాటుని సంహరించుచున్నాను.”

“సంహరింపవలసినది ఆ కొరాటుని గాదు; యుగయుగములుగా నీలా స్త్రబుముగా దాగియుండు నీ బలహీనసమయమును అనకాశముగా తీసికొని పోయి యాపసున బయల్పడజూచుచున్న నీ పశుత్వమును”—

“ఏమో వచ్చిందెదరుగాని, సోదరుని హత్యన కన్నులార జూచుచూ ఇట్లుగతుండవలసినదే నటయ్యా?”

“హత్యచేయబడనున్న ని సోదరుని గత తార్థము నీ నేమి త్యాగము చేయగలవు?”

“ఏమిచేయను—ప్రాణము లొడ్డెదను.”

“ధీరునివలె మాట్లాడితివి—అట్లు చేయుము; నీ సోదరుని-కంఠముపై నీకంఠము నాచ్చాదనగా నిడి ఆ కొరాటునీ ఖడ్గము నాకు బలిగా నొసంగుము”

“నా కంఠము, తెగిపో వలయుననియూ మీ యూహ?”

“నీసోదరుడు రక్షింపబడును.”

“నా సర్వనాశముసంగతి తలపోయలేనుండి!”

“నీకు నాశములేదు—నీవు అనంతుడవు. కన్నులు తెరువుము, కల్పాంతమునకును నీ దృష్టిని ప్రసరించి చూచుకొనుము—నీవు కాశ్యకుడవు”.

“ప్రవ్రోన్ స్త్రి... నా కంఠమును నా సోదరుని కంఠమునకు గక్షుగా ఆచ్ఛాదించుచున్నాను.”

“అమరజీవిని కన్ను! ఆ ఖడ్గాఘాతము నీ కంఠమున విజయనూచ యగుగాక!—నీ శత్రువులెల్ల నశింపిరి.”

“ఓ మహానీయుడా! ని న్నాశీర్వదింపు... మీ దివ్యనామముతో పవిత్రములైన ఆ యక్షగళంకి కైన తెలిసికొనవలె తిని.”

“ఆహంకారములకు తాపములైన ఈ నామములతో పని చేమి నాయనా?—విజయనూర్తికై నిరంభిరాయకుగ భిరాగ్రును నధిష్ఠింపుము—మంగళముగాక! నీకు సర్వదా నా ఆగిష్టులు కలవు.”

“చరిత్రాదుడను.”

“మరి యిక నేను వాయిక ప్పదను... నాకు పిలుపు కచ్చివడే.”

“ఆ! ఆ!...భయదము!! కర్ణపుటములు చిటిలిపోవున ట్టి పిడుగులురిమిన ప్రళయభోద మెవ్వరు!!!—ప్రభూ!!!”

“హలే రాం!!”

“.....మహాత్యా!!!...”

అంగయ కన్యాంబ

శ్రీ కోట సుందరరామశర్మ

ఈ సమాసం ధూర్జటి రచించిన 'శ్రీ కాళహస్తి మాహాత్మ్యము' లోనిది. మూడవ ఆశ్వాసంలో నత్కిరుని కథ వస్తుంది. ఆ నత్కిరుడు పాండ్యదేశపు ఆరాజు సానంలోవాడు. కవిత్వానికి సంబంధించిన ఒక విషయంలో శివునితో వాదం పెట్టుకోగా, శివుడాతణ్ణి కపిస్తాడు కుంతవోగివి కమ్మని. కాపమోక్షం వేడగా, కైలాసశిఖరంచూస్తే రోగనివారణ అవుతుందని శివుడు సెలవిస్తాడు. నత్కిరు డల్లే తీర్థయాత్రాపరుడై పోతూ, ఆరాధనార్థం చేరుకొంటాడు. ఇంకా కైలాసం ఎంతో దూరం ఉంది. దారిలో యాత్రకు లందరికీ సంభవించిన ఒక ఘాతమునకు కలిగిన బాధను నివారిస్తాడు సుబ్రహ్మణ్యస్వామి. నత్కిరుడు ఒక్కడూ మిగిలి 'సేనాని'ని ప్రార్థిస్తాడు తన అకస్మాత్ వివరణ. అంత కుమారస్వామి, "శివుడు కైలాసమే అన్నాడుగాని 'ఉత్తరదిశాకైలాస' మనలేదా గదా. దక్షిణకైలాసమయిన శ్రీ కాళహస్తినిదర్శనం చేస్తే చాలు. నీ కాపం పోతుంది" అని పలుకుతాడు. పైగా "ఈ చెరువులో స్నానం చెయ్యి. ఒక్క మాటుగా శ్రీ కాళహస్తిలోకి వెళ్ళగలవు" అనికూడా ప్రసాదిస్తాడు. నత్కిరు డల్లే స్నానంచేసి తలయెడ్రే సరికి, శ్రీ కాళహస్తి ప్రత్యక్షమయి, అతని కుష్మవ్యాధి పోతుంది.

ఈ పై కథనుబట్టి నత్కిరచరిత్ర ఈ కాళహస్తి మాహాత్మ్యంలో రావలసివచ్చింది.

ఈ నత్కిరచరిత్ర అరవవాడ్యయంలో ప్రసిద్ధి కెక్కిందే. మన తెలుగులో 'నత్కిర' అంటే, అరవంలో 'నక్కిర' అని ఉంది.

పాండ్యరాజ్యానికి మధురానగరం ముఖ్యపట్టణం. కాబట్టి ఈ కథలో మధురానగరవర్ణనకు ప్రసక్తి వచ్చింది. ఈ సందర్భంలో ధూర్జటికి అరవవాడ్యయ పరిచయం కలిగిఉంటుంది. ఈ వ్యాసానికి హృదయము ఇదే. ఏకత్వరిచాయకములయిన నాలుగైదు ముక్కలు దొరుకుతాయి. వరుసగా వాటిని పేర్కొని వివర్ణించు కొందాం.

౧. వాల వాయి

"కపటచూషణ్ణికళల నాడిన వాల వాయి చొక్కెళ్ళు నివాసచూమి" (మధుర)

తెలుగుపంక్తినిబట్టి చూస్తే 'వాలవాయి' అనే పదం తప్ప. 'అలవాయి' అని ఉండాలి. అరవంలో 'అలం' అంటే విషము. వాయి అంటే నోరు. విషము నోటియందు కలది సర్పము. 'హాలాస్య' క్షేత్ర మనగా మధుర. హాలము (విషము) ఆస్యమునందు కలది అని అర్థము. ఈ పేరు ఎలా వచ్చిందో కొంచెం వివరిస్తాను.

వెనుక ఒకానొక పాండ్యరాజు—శివభక్తుడు— తపస్సుచేసి శివుణ్ణి ప్రత్యక్షుడవేసికొని. శివసాయుజ్య మిమ్మని ప్రార్థిస్తాడు. "రాజగర్మాన్ని అనుసరించి రాజ్యపాలన చెయ్యి, తరువాత నీకు వెళ్ళు మిస్తా" నంటాడు శివుడు. శివశక్తినిపడయిన రాజు, "రాజ్య మేమిటి, రాజునాని ఏమిటి" అని అడుగగా, నాగభూషణుడు తన ఒంటిమీదికి ఒక సర్పమును క్రిందికి విసరి వేస్తాడు. అది మహాసర్పమై పెద్దపల్లయాకారంగా చుట్టుకొంది. ఆ కలయము మధురానగరముపొద్దును సూచించింది రాజునకు. అందుకల్ల మధురకు 'అల వాయి' అనే పేరు వచ్చింది.

ఇక 'వాలవాయి' అని ధూర్జటి వాడడానికి కారణం. శ్రీకృష్ణవమైన 'తిరు' + 'అలవాయి' కలిసి, 'తిరువాలవాయి' అని అరవభాషలో ఉంది. తీసి వేయగా మిగిలిన 'వాలవాయి'ని ధూర్జటి వాడినాడనడం భాషాశాస్త్రదృష్ట్యా సమంజసంగానే ఉంది.

ఇక ఇక్కడ ఒక చమత్కారం చూసి, ధూర్జటి వాడిన 'వాలవాయి' పదాన్ని శుమధ్ధించవచ్చు. వాల మనగా తోక (అరవమందుకూడాను). వాయి= నోరు. ఇక వాలవాయి అనగా, సర్పము చుట్టుచుట్టు కొన్నప్పుడు, నోరు తోక కలిసికొన్నవికదా. ఈ పదం సర్పం కలయాకారంగా చుట్టుకొన్నదని నిరూపిస్తోంది.

౨. కూడల భ య

ఈ పదం ఈ మధురా నగర వర్ణనకు సంబంధించిన నీ స ప ద్యం లోనే ఎత్తుగీతిలో "కూడలభయనైకుంత, కుంతితాళు" అని 'అళ ఘర్' అనగా అందమైనవాడు అనే అర్థంలో మధురలో ఉండే విష్ణుదేవునికి పేరు. అయ్యో (అయ) అనే ఆర్యవాచకంచేర్చి, అళభయ అని ధూర్జటి తెలుగులో

ప్రయోగించాడు. 'కూడలకళియ' అంటే, ఘోరవర్షం మధురానగరంలో కురవబోగా, ఈ విష్ణుదేవుడు తన మహిమను వెలయించాడు. నాల్గు పెద్ద మేఘములు అడుగచ్చి ఆకాశమంతా వ్యాపించినాయట, మైనన్న మేఘాలు వర్షం కురవకుండా. ఈ నాల్గు మేఘముల కూడలికలయిక గల విష్ణువునకు 'కూడలకళియ' అనే పేరు వచ్చినట్లు అరవనాబ్ధయం చెబుతోంది. ఈ వైష్ణవసలం మధురకు పద్దెనిమిది మైళ్ళ దూరంలో ఉంది.

3. మ ళ్లా న, పె ళ్లా న

శబ్దాలైన నత్తీరుడు తీర్థయాత్రలు చేస్తూ, ఉల్లాముల ప్రదేశం దగ్గరకు వచ్చాడు. ఉల్లాముల అంటే 'అంతకుచాంబ'. ప్రపంచాలన్నీ కన్న తల్లి గారి (అమృత గన్నయవృత్తి, ముగురమ్మల మూలపుటమ్మ—భాగవతం.) కన్యగా వెలిసింది. ఆమెను దర్శించాడు నత్తీరుడు.

“ఉల్లాముల జగదంబిక
నల్లాములవిశ్వనాథు సాంధించెక”

ఈ అల్లాముల అరుణాచలం, అరుణపదం అర్చి, అల్లకింద మారింది. అచలశబ్దంలోని అకారం వలన సవర్ణదీర్ఘసంధి వచ్చి అల్లా అని దీర్ఘరూపం కనిపిస్తోంది. ఇక పర్వతిపర్యాయమైన 'మల్లె' (మల) కలిసి 'అల్లాముల' అయింది—శ్లోతిరింగం ఉన్న చోటు. ఈ అచలశబ్దం తెలుగువాళ్ళ 'పేర్లలోనూ ఒక విచిత్రం కలిగించింది. తెలుగువారి దేవుడయిన వెంకటాచలపతి, శేషాచలపతి (వేంకట + అచల) (శేష + అచల) అని కావలసినవస్తావుండగా, తెలుగువాళ్ళలో ఎంతమంది చలపతిరావులున్నారో!

మైన ఉదాహరించిన కందానికి ఉత్తరాధిమము—

“మల్లాసయు బొన్నాసయు
బెల్లాసయు లేనివారి పెన్నిగులగుటక”

ఇకారద్విత్యప్రాసను గమనించండి—పూర్వార్థంలో అల్లాముల ఉల్లాముల మార్పురానివి. ఇక, మల్లాస = మల్ + ఆస (అరవసంధి). తెలుగులో మమ్మ + ఆస = మమ్మాస అనే అంటాం. రాజ్యాళ, లేక భూసంపాదనేచ్చ అని అర్థం. అరవంలో మల్ అనేగాని, 'మల్' అని నేల, మమ్మ అనే అర్థంగల పదం అనేగాని, 'మల్' అని నేల, మమ్మ అనే అర్థంగల పదం లేదు. దంత్య, మూర్ధన్యములయిన 'న' లో ఉచ్చారణకు ఆ భాషలో చాలా పట్టింపు. అలాగే 'పెల్ + ఆస' యున్నా. 'పెల్' అనగా ప్రీతి (తెలుగులో పెంటి). ప్రాససానంలో లేని 'పొన్నాస'లో (బంగారుమీది ఆళ) పొక దంత్యనకారాంతమే.

ఈపద్యాన్ని బట్టి ఘోరటికి అరవభాషాపరిచయం ఉందంటారా, లేదా చదువరులు.

గ. ఓ ది పి చ్చ న య నా రి

ఇంకా నత్తీరుడి యాత్ర పూర్తికాలేదు. తిరువత్తూరిపురంలో ఈ నయనారు ప్రతిష్ఠ జరిగింది. నయనారు శివభక్తులు. 'ఈ ఓదిపిచ్చ నాయనా రనే పేరుకు అర్థ మేమిటి? (ప్రతిపేరునకు ఒక అర్థ ముండవలయునుగదా!)

ఆదిభిక్షునయనార్ అని ఊహించడానికి సానకాళం ఉంది. భిక్షుశబ్దానికి అరవంలో ఇప్పటికీ 'పిచ్చు' అని తద్దనం పేర్కూరూపంగా కనిపిస్తోంది. పిచ్చుఅయ్యోర్ మొ. ఇక 'ఓది' 'ఆదికి' సంబంధించిన దై ఉంటుంది. ఆదిభిక్షువు శివుడు. నయనారు కా పేరు ఎంతో తగి ఉంటుంది.

గి. అంగయకన్యాంబ

ఇప్పుడు కడపటికి, 'అంగయకన్యాంబ' సమాస విచారణకు వద్దాం. దీన్ని వ్యాకరిద్దాం:

అల్ + కయల్ = అంగయల్ అని అరవంలో అవుతుంది. అందమైన చేప అని అర్థం. కల్ = కన్ను. అంగయల్ + కల్ = అంగయక్కల్ అందమైన చేపంటి కన్ను. అది కలది 'అంగయక్కణ్ణి.'

మగురమినామికి ఈ పేరు అరవనాబ్ధయంలో వాడతారు. ఘోరటి అంబాశబ్దం చేర్చాడు, ఉపపదంగా. అంగయక్కణ్ణి + అంబ = అంగయక్కణ్ణంబ కావాలి. సంస్కృతసంధిసూత్రంప్రకారం 'యణాదేశం వచ్చి. లేదా అంగయక్కణ్ణంబ కావాలి తెలుగు సంధిప్రకారం. కాని అంబాశబ్దం అనేకఅకారాంత సంస్కృతపదాలకే చేరుతూఉండడంచేత, సంస్కృత ప్రియమైన తెలుగుకవిమనస్సుకు కన్యాంబ అని వాడడం వచ్చింది. మేగా 'క' ద్విత్యము తీసివేసి వినసాంపుగా ఉండేటట్లు 'అంగయకన్యాంబ' గా ప్రయోగించాడు ఘోరటి.

“గంగాధరుని మహోగ్రా

పాంగము రతి విభవ తేనె నాలిపల మా

యంగయకన్యాంబకృపా

పాంగం బంగజుని దేవి నైదువజేసెక” (3-33).

ఇంతకూ ఈవిధంగా శ్రేణులు ఉనికినిబట్టి, అచటి వాఙ్మయమునుబట్టి, ఇతరభాషాపదము లాయా పురాణములలో దొర్లుచుండు ననుట స్పష్టమవుతోంది. ఘోరటికి అరవభాషాపరిచయ ముం దని చర్చనలన మనం తేల్చుకోగలుగుతున్నాము.

భాష-దాని ఉత్పత్తి స్వభావములు

శ్రీ గురుభాగవతుల ధర్మారావు

భాషాపరిణామంలో మూడు దశలు ఒకదాని తరువాత మరొకటి విశిష్టంగా కనుపిస్తవి. మొదటిది బహుపురాతనమైనది. ఈ దశలో జంతువులు తమ మనోవికారములను తెలుపుటకు చేయు గొంతు ధ్వనులకు కారణము కేవలము అవి జన్మతః సంపాదించిన ప్రవృత్తిమే (*Instinct*). ఇదిగాక, అవి చేయు శబ్దములందే ఆ శబ్దముల భావము ఇమిడియుండును. రెండవ దశ : ఇది కూడ జంతువులకు సంబంధించినదే. ఈ దశలో పెంపుడుజంతువులు మనము చేయు కొన్ని కంఠధ్వనుల కర్థము జతపరచగలవు. కాని ఈ అర్థగ్రహణము జంతుసజీవసస్తువు (*Germplasm*) పైగాక, కేవల బాహ్యపరిస్థితిపై ఆధారపడియుండును. ఇక మూడవ దశ—మనుష్యజాతికి సంబంధించినది. ఈ దశలో ఫలానాశబ్దానికి ఫలానా అర్థమని కల్పించుట, అది నిర్ణయించుట మనుష్యుడే చేయును. ఈ మూడు దశలున్నూ మరికొంత పరిశీలిద్దాం.

ప్రాణసృష్టమునకు మూలమునదైనన్ని కొన్ని జంతువులలో భాష కేవలము ప్రావృత్తిక (*instinctive*) మని చెప్పవచ్చును. అనగా తమ మనోవికారములను వ్యక్తీకరించుటకు అవి చేయు ధ్వనులు, పుట్టిన తరువాత అవి అలవరచుకొనిన అనుభవజన్యములుగాక—భయావేశమున పరుగెత్తుట, ఆకలికై వేటాడుట ఇత్యాదివ్యవహారములవలె—కేవలము స్వాభావిక ప్రవృత్తులే. జంతువుల యదృశు లెట్లు ప్రావృత్తికములో, ఏకజాతికి చెందిన మృగములు తమతమ ధ్వనులర్థముచేసుకొనుటకూడ ప్రావృత్తికమే. ఒక కుక్కగాని, పిల్లిగాని భా అని, మ్యావు అని అరచినప్పుడు, ఈజాతికి చెందిన కుక్కలు, పిల్లలు ప్రకృతి (*Nature*) పుష్కలతోనే ప్రసాదించిన భాషాసామగ్రి (*Neuro-*

Sensory Equipment) వల్ల అర్థము చేసుకొనును. జంతుసమాహములలో ధ్వనులుచేయుట, ఉధ్వనులను అర్థము చేసుకున్నట్లు తెలుపుటకై అవి చేయు కామ్యములు—ఈ గాంధును స్వాభావిక ప్రవృత్తివ్యవస్థలే. ఈ ధ్వనులయొక్క అర్థములు ఆ ధ్వనులలోనే అంత ర్భూతమై యుంటవి.

పెంపుడు జంతువులను కనిపెట్టిమాస్తే ఒక విశేషం గోచరిస్తుంది. అవి మనము చేయు కంఠధ్వనులను బోధపరచుకొన్నప్పుడు, ఆ యర్థము కేవలము వాటి ఆంతరశక్తులపైగాక కొంతవరకు బాహ్యపరిస్థితిపై కూడా ఆధారపడి ఉంటుంది. కుక్కకు స్వాభావిక నిరోధక్రియ (*Conditioned Reflex*) అని చెప్పబడు ఒక నరముల నిర్మాణవిశేషము కలదు. అందుచేత, మనం షేకోహండ్ అని చేయించినప్పుడు, ఆ మాటలను అర్థం చేసుకోలేక పోయినా, ఈ 'నిరోధక్రియ' వలన అర్థముచేసికొని మోకాళ్ళలో ఒకటి పైకెత్తును. మొదటి దశకును, రెండవదశకును భేద మేమనగా—మొదటి దశలో కంఠ ధ్వనులను అర్థం చేసుకొనే శక్తి దాని ప్రకృతిలో ఉండును. రెండవ దశలో—అర్థగ్రహణము బాహ్యప్రపంచ సహాయము వలన కలుగును.

కుక్కవలె అన్ని జంతువులూ 'నిరోధక్రియ' కలవి అని చెప్పట కష్టం. కాని, షేకోహండ్ అని మనము దానికి చెప్పనపుడు ఆ యాదేశము కేవలము తన ప్రాకృతిక ప్రవృత్తివల్లకాక బాహ్య ప్రపంచపు సంపర్కమువల్ల కలిగిన అనుభవంచేత ఆదిగ్రహించగలిగింది.

ఇక మూడవదశ. మానవసమాజమునందు కంఠ ధ్వనులు చేయు మనుష్యులే యా కంఠధ్వనుల కర్థము

కల్పించుచున్నారు. ఒక ఉదాహరణ—‘దా’ అని మనము శిశువును పిలిచినప్పుడు, ఆ శబ్దమునకు మనము “నీవున్న స్థలము విడిచి నావైపునకు కదలు” అనే అర్థము నిస్తున్నాము. ఆ శబ్దమునకు స్వతహాగా ఏమీ అర్థములేదు. అర్థము మనము కల్పించినది. ‘కాకి’ అనే శబ్దమునకు “ఒకవిధమయిన పక్షి” అనే అర్థము ఆ శబ్దమైనదికన్యభావంలో లేనట్లే, ‘దా’ అనే శబ్దంలో కూడా పైని వివరింపబడిన అర్థం శబ్దతః లేదు. ఈ రెండు ఉదాహరణలలోను (శిశువు, కుక్క) అర్థం అనుభవంవల్ల పుట్టుతున్నది.

ఈ రెండు ఉదాహరణలలో ఉండే సమాన ధర్మాన్నిబట్టిమే దార్విన్ అనే విద్వాంసుడు తన ‘Descent of Man’ అనే గ్రంథంలో ఇలాగు చెప్పేడు: “The lower animals differ from man in his almost infinitely larger power of associating together the most diversified sounds and ideas.” (chapter III) ఇట్లే యితరకాస్త్రజ్ఞులుకూడా జంతువుల మనస్సు, మనుష్యుని మనస్సు ఒకేరకమైన దనినీ, రెండింటికీ తరతమ భేదములే కాని వస్తుత్తత్వ మొకటే అనినీ చెప్పేరు.

కాని ఈ సిద్ధాంతం కొంచెం పరిశీలిస్తే దార్విన్ ప్రమాదపడినట్లు లేలుతుంది.

సర్ లెన్స్ ఎ. వైట్ అనే పండితుడు ‘The symbol as origin and basis of human behaviour’ అనే గ్రంథంలో శబ్దార్థ సంబంధం గురించి వ్రాస్తూ “Man is able to use symbols; no other creature possesses this ability” అని అన్నాడు. మనుష్యునకు జంతువులకు లేని శక్తి యొకటి యున్నది. అది ప్రతీకములను, ద్యోతకములను వాడుట. ప్రతీకము (symbol) యొక్క స్వభావ మిది: ఏ మానవులు పరస్పరమనోభావవ్యక్తికరణమునకై వాడెదనో, వారే దాని యర్థమును నిర్ణయించెదరు. దీని స్వరూప మేమైనను కావచ్చు—ఒక ఆంగళ వ్యాసము (gesture), ధ్వని (sound), అక్షర

(shape), రంగు (colour), రుచి (taste), వాసన (odour). కాని వీటి అన్నిటిలోనూ స్పష్టమైన ఉచ్చారణ గల కంఠధ్వనులే ముఖ్యమైనవి. ‘మాడు’ ‘పిల్లి’ ‘చక్కని’ అనే మాటల కాశాయర్థములు అనుద్దేశకంగా కల్పించి, ఈ అర్థములతోనే ఆ శబ్దాలను వాడుదామనే సమాధానానికి వచ్చి వ్యవహరిస్తూ వచ్చేవారు.

కాని ఈ సిద్ధాంతానికి దార్విన్ ఒక పూర్వ పక్షం చేసేడు. “షేక్సపియర్ అనగానే పడుక్కున్న కుక్క లేచి, మోకాలు యజమాని కందించి, ఏవిధంగా ఎల్లగా యజమాని మాటలూ, వాక్యాలూ అర్థంచేసుకున్నదో, అదేవిధంగా మనుష్యులకూడా ‘మాడు’ ‘చక్కని’ ‘పిల్లి’ అనే మాటలు అర్థం చేసుకుంటున్నారని ఎందుకు భావించకూడదు?” అని.

కాని ఈ పూర్వపక్షంలో ఒక లోపం ఉంది. కుక్క మాటలను అర్థం చేసుకోగలదుకాని అర్థస్పష్టి చేయలేదు. ఈమాట కీయర్థం, ఆమాట కా యర్థం అనే నిర్ణయమూ చేయలేదు. మనుష్యునికిని, కుక్కకును గల భేద మిందులోనే ఉన్నది. మనుష్యుడు తన భావమును, ఉద్దేశమును అనుసరించి మాటల కర్థం కల్పించగలడు. ఆ యర్థంతోనే మాటలు వాడుకలోనికి వచ్చేటట్లు నిర్దేశించనూకలడు. గణితంలో X అనే చిహ్నం. ఒక వీశేడు పంకాయలనుగాని, వెయ్యి మనుష్యులనుగాని, ఒక రాజునుగాని, లేక తనకు తోచిన మరే అర్థంతోగాని వాడగలడు. ‘ఫసుపు’ అనే శబ్దమును (1) స్త్రీలు వాడుకచేయు పదార్థమని గాని, (2) లేక మంగళస్వరూప మనిగాని, (3) లేక జాతీయపతాకలాని ఒక వర్ణమని కాని అర్థము చేసుకోగలము. ప్రతీకప్రపంచమున (Symbolic World) మానవుడు సర్వస్వతంత్రుడు. ఏ వస్తువుకై వా తన చిత్తం వచ్చిన అర్థం కల్పించగలడు. మానవత్వ మంతా మనకు గల ఈ విశిష్టశక్తిపై ఆధారపడిఉంది. ఈ శక్తి మూలంగానే మానవుడు ప్రపంచచరిత్రలో గల సభ్యతలన్నీ సృష్టించుకున్నాడు. మానవజీవితంలో ఈ Symbolic faculty వల్ల కలిగిన ఫలితాలు ఏవో

రించకపూర్వం కుక్కకూ, మనుష్యునికి గల భేదం ఇంకా కొంచెం గమనించాలి.

కుక్క మాటలను గ్రహించగలదని మనం అంగీకరించాం. మన ఆదేశానుసారం అది పండుకొంటుంది. చెయ్యి చాచిగాని, అరచిగాని అడుగుతుంది; నేలమీద దొర్లుతుంది. నిజంగా, ఈ చేష్టలన్నీ *Response to Stimuli* అని వ్యవహరింపబడే సిద్ధాంతానికి దృష్టాంతాలు. 'షేక్ హేండ్' అనేమాట *stimulus*; అది వినగానే మెకాలు మనవైపున కేత్రం *Response*. 'షేక్ హేండ్' అన్న మాట ఒక *sign*; అనగా గురుతు; చిహ్నం. ఒకటి మరొకదానిని సూచిస్తే దాన్ని *sign*, లేక సాంకేతికచిహ్నం అంటారు. పాగను సూచించి అగ్ని ఉన్నదని అనుమానిస్తాం. రోడ్డు మీద రాత్రి నడుస్తూ మునిసిపాలిటీవారి ఎర్రదీపం చూచి 'ప్రమాదం' అని తెలుసుకుంటాం. పాగ యొక్క అర్థం దాని నైసర్గికగుణాల్లోనూ, దానికి అగ్నికీ కల సన్నిహితకార్యకారణసంబంధంలోనూ ఉన్నది. అనగా సాంకేతికచిహ్నాలూకు అర్థం దాని నైసర్గికగుణాల్లోనూ, అవి తెలుపుతున్నవి వస్తువునకూ ఆ గుణాలకూ కల సంబంధంలోనూ ఉన్నదన్న మాట. ఎగువుదీపం విషయంలో పై చెప్పబడిన 'నిరోధక్రియ' వర్తిస్తుంది. ఈ 'నిరోధక్రియ' ద్వారా దీపానికి ప్రమాదానికి మన మనస్సులో అన్యోన్య సంబంధం కల్పిస్తాం *Association* అల్లకాని, *Conditioning* వల్లకాని, సాంకేతికచిహ్నం, దాని అర్థం ఏకీభావం పొందుతది. అందుచేత సాంకేతికంలోనే దాని అర్థం లీనమవుతుంది.....ఇక మనము దైనిక జీవితంలో వాడుకచేయు మాటలను పరిశీలిద్దాం.

ప్రతీకము (*Symbol*) అనేదాని అర్థం దానిని వాడు మన నిర్ణయంపై ఆధారపడిఉంటుందనీ, *Sign* (సాంకేతికచిహ్నం) అనేదాని అర్థం మనుష్యులు నిర్ణయించినా, నిర్ణయించకపోయినా మరొక కస్తును సూచించే దున్నీ ఉదయరకీ తెలుసుకున్నాం. నిత్య వ్యవహారం ఎనం వాడు మాటలు *Symbols* గానూ, *Signs* గానూ — రెండువిధాలుగా ఉత్పత్తి అవుతున్నవి. అనగా ఒకప్పుడు వాటిని వ్యత్య

Symbol Contexts లోనూ (ద్యోతకసందర్భాలు అనుకుందాం), ఇంకొకప్పుడు *Sign Contexts* (చిహ్న సందర్భాల)లోనూ ప్రయోగిస్తాం. ప్రతీకముల అర్థము త్వక్, చతు మొదలగు పంచేంద్రియములవలన గ్రహించలేం. ఒక కొత్త భాష మనం వింటేప్పుడు, ఆభాషాకల్పముల యర్థం మనకు తెలియదు. *It is Greek to us*. ఒక ఆంగ్లండు మొదటిసారి తమిళ దేశంలో ప్రయాణించేస్తూ, ఇద్దరు అరవసోదరుల సంభాషణలో 'ఆమా' అనే మాట విన్నాడను కొందాం. ఆమాట అతనికి ఏమీ అర్థంకాదు. అరవసోదరుల ప్రద్యోతకనిర్మాణం (*Symbol Mechanism*) ఆంగ్లం ప్రద్యోతకనిర్మాణం కన్న భిన్నం. 'ఆమా' అనే సూచకంయొక్క అర్థం గ్రహించేందుకూ, వాడేందుకూ ఒకవిధమైన *Neural Structure*, లేక ప్రద్యోతకనిర్మాణం అవసరం. తదితరప్రద్యోతకములుకూడా ఇట్టివే. ఒక రంగు చూడగానే, అది సూచించేది విచారమో, ధైర్యమో, లేక ఒక రోగమో తెలుసుకోవాలంటే, దానిని వాడినవారి ప్రద్యోతకనిర్మాణంతో మనకు పరిచయం ఉండాలి. ద్యోతకముల విలువలు (*Values of Symbols*) మనం గుర్తించలేము అనే విషయాన్ని, శాస్త్రీయంగా ఎల్లా చెప్పవలసి ఉంటుంది: "ద్యోతకార్థములకు (*Values of Symbols*) ఉత్పత్తిస్థానం వాటియందుగాక, అన్యత్ర ఉన్నది" అని. ఉప్పుయొక్క ఔషధగుణం, పంచదార మధురగుణం, ఆ వస్తువుల (*Atomic Structure*) నైసర్గికనిర్మాణమునందే కలదు. కాని, ఈ వస్తువులను ఎంత పరిక్ష చేసినా, ఎంత పదార్థవైజ్ఞానిక, రసాయనికపరిక్షోధన ఒనర్చినా, వాటి బహుధర మనము కనుక్కోలేము. ఎందుచేత ననగా—బహుధర ఒకవిధమయిన ప్రతీకమాల్యము (*Symbolic Value*). సమాజం ఈ ధరను నిర్ణయిస్తుంది. ఎల్లాగే ఎర్రదీపానికి ప్రమాదం అనే అర్థం సమాజకల్పితము. కాట్టి సూచకప్రపంచం (*Symbolic World*) ఇంద్రియాతీతమని చెప్పువచ్చును. ఈ ప్రపంచంలో అర్థములు, విలువలు తీవ్రస్థూ తీవ్రవ్యవహారం జరుపుతూ ఉంటవి. కాని,

మనము వాటి విలువ రుచిచూచిగాని, తదితరేంద్రియ సహాయంబులకాని గ్రహించలేం. ఈ ప్రతీకములకు నైసర్గికంగా స్వరూపం అవసరము. ఆ స్వరూపాలు ఇంద్రియగోచరములు కాకపోతే అవి మన యనుభూతి లోనికి ప్రవేశించలేవు. కాని ప్రతీకముయొక్క భౌతికాకారము వేరు; దానియర్థము, విలువ వేరు. ప్రతీకములు భౌతికాకారస్థములైన అతీంద్రియమూల్యములు. ఏ మానసికశక్తిచేత ఈ ధర్మములు సృష్టించబడినవో, ఆ శక్తిచేతనే అవి యితరులకు ప్రకటింపబడుతవి. ఈ శక్తిని పాశ్చాత్య భాషాతత్త్వవేత్తలు *Neurological Symbolic Faculty* అని నామకరణం చేసేరు. అర్థజ్ఞానం ఈ *Symbolic Faculty* ల్ల కలుగుతుంది. ఇందువల్లనే జంతువుల అనుభూతిప్రపంచకానికి, మానవానుభూతిప్రపంచకానికి భేదం ఏర్పడింది. జంతువులు మానవసమాజంలోనికి ప్రవేశించలేవు.

Physical form నకు అర్థము, మూల్యము అపొదించుటచేత ప్రతీకము లేర్పడుతున్నది. శిశువు తల్లి ద్రమాటల సభ్యసించు మార్గము పరికిస్తే, మాట లెట్లు ప్రతీకములుగ జన్మించుతవో గ్రాహ్యమవుతుంది. తల్లి ఒక కొత్తమాట శిశువునకు నేర్పినపుడు, ఆ మాట నెన్నో సార్లు ఆమె ఉచ్చరించును. దీనిమూలంగా శబ్దము, శబ్దార్థము శిశువుయొక్క అనుభవంలో మిళితములై కొన్నాళ్లకు శబ్దమే శబ్దార్థమును వ్యక్తముచేయు పరిస్థితి ఏర్పడును. ఇందు కుదాహరణ: మనము 'బోటా' అను నూతనశబ్దమును సృష్టించి, దానికి 'తలఁజూపు' అనే అర్థమును కల్పించి, పదేపదే ప్రయోగించినయెడల, ఆ వాడుక శబ్దార్థమును వినుమనస్సులో స్ఫురింపజేయును. క్రమక్రమంగా ఈ శబ్దార్థము కును, తదితరశబ్దార్థములకును గల భేదముకూడా శిశువు గ్రహింపగలదు. *Psychologists* (మనశ్శాస్త్రవేత్తలు) శబ్దమునకును, దాని యర్థమునకును సంబంధమును కల్పించు కారముల వృత్తికి *Conditioning* అని పేరుపెట్టినారు. శబ్దార్థముల సంయోగము మన మనస్సులలో ఏర్పాటుయినతిరువాతి శబ్దము వినగానే దాని యర్థము మనకు స్ఫురిస్తుంది. మనశ్రోత్రేంద్రియముద్వారా ఈ అర్థమును గ్రహిస్తాము. కాని, ఇది ప్రతీకసందర్భము ఎంతమాత్రమును

కాదు. ఇచ్చట (*Symbol Context*) ప్రతీకసందర్భము గడిచి, మరియొక సందర్భము ఏర్పడినది. ఇందులో శబ్దములు (*Symbolic Function*) ప్రతీకధర్మముగాక సాంకేతికచిహ్నధర్మము నిర్వహిస్తున్నవి. కాబట్టి, మానవవ్యూహారములలో శబ్దములు ప్రతీకములుగా నుద్భవించి, వాటి యర్థము మనము గ్రహించిపడవ సాంకేతికములుగ మారుతివి. ఇప్పుడు, మాటలు, వాక్యములు బోధపరచుకొను కుక్కపండ్లితి పరికిలిద్దాం.

'పాడో' అనే మాటను సృష్టించి, ఆ మాటకు 'కూర్చో' అనే అర్థము కల్పించి, అది ఉచ్చరించినపు డెల్లా కూర్చునేటట్లు కుక్కకు పాఠం బోధపరస్తే, కుక్క ఆ మాట వినగానే తప్పక కూర్చుంటుంది. కుక్కకు బదులు శిశువుకే ఈ పాఠం బోధపరిచే మనుకుందాం. కుక్కవిషయంలో మనం చేసిన ప్రయోగము (*Experiment*) నకును, శిశువువిషయంలో మనం చేసే ప్రయోగమునకును ముఖ్యమైన భేదం ఉన్నదా? ఏమీ లేదు. శిశువు కుక్కకన్న త్వరగా పాఠం బోధపరచుకొన్నా, కుక్కప్రవర్తనకూ (*Behaviour*) శిశువుప్రవర్తనకూ ఏమీ తేడా లేదు. ఈ రెండు సందర్భాల్లోనూ, మాట లర్థమును పొందుతవి: మృగముకాని, శిశువుకాని ఒకేవిధంగా (అనగా కూర్చోడంబల్ల) అర్థం గ్రహించినట్లు తెలుపుదుచేస్తవి. అయితే మాటలను అర్థంచేసుకోవడంలో కుక్కకును, శిశువునకును భేదం ఏమిటి? మాటలు కుక్కకు కేవలము సాంకేతికచిహ్నాలు (*Signs*). మానవునికిమాత్రము సాంకేతికములే కాక, ప్రతీకములుకూడను.

కుక్క చేయలేనిది వస్తువుల కర్థముకల్పించుట. కొత్త అర్థములను సంపాదించుకొగలదుకాని, వాటిని సృష్టించలేదు. 'పాడో' అనే శబ్దార్థమును గ్రహించగలదుకాని, ఆ శబ్దాని కర్థం కల్పించే ప్రయోగంలో, దాని కేమీ సమర్థత లేదు... ఇంతే కాదు. ఎంతవరకు తన పంచేంద్రియములద్వారా భౌతికప్రపంచాన్ని అది *Perceive* చేయగలదో, అంతవరకే దాని అర్థజ్ఞానము యొక్క పరిమితి. ప్రతీకార్థములు, మూల్యములు (*Symbolic Meanings and values*) దాని జ్ఞానప్రపంచానికి

అవతరించి. 'పుణ్యం' 'పాపం' అనే శబ్దాలుచ్చరించి, అవి ఉచ్చరింపబడినపుడు తాను చేయవలసిన పని కుక్కను అభ్యసించజేసినవో, అది మన బోధనల ననుసరించి చెప్పినట్లు చేయగలదు. కాని 'పుణ్యం' 'పాపం' అనే మాటలు మన శేషార్థము నిస్తవో, ఆ అర్థం కుక్క చేసుకోలేదు. ఎందుచేతననగా, ఈ మాటలకు సాంకేతి కార్థమే కాక, ప్రతీకార్థముకూడా కలదు. ఈ రెండు రకాల అర్థాలను గ్రహించేందుకు సాధనభూతమైన విశేష మేధానిర్మాణము (Special neural mechanism) ఒక్క మనుష్యుడే పొందియున్నాడు.

దీన్నిబట్టి కుక్కమనస్సుకూ, మానవుని మనశ్శక్తికీ భేదం స్పష్టమవుతుంది. తనకు తోచిన దేనికైనా, అంతకుపూర్వము లేనిఅర్థము సృష్టించి, దానికా అర్థమును సంధించగలడు. ఈ అర్థములను ఇతరులు తెలుసుకొనేటట్లు శబ్దములద్వారాగాని, సంజ్ఞలద్వారాగాని, లేక ఏ యింద్రియగోచరములగు క్రియారూపమునగాని వ్యక్తపరచగలడు. కుక్కలు, కోతులు, ఎలుకలు—ఈ జంతువులు తమ యనుభవంలో ఏవో కొన్ని శబ్దములతోనూ, ఇతర రూప, రస, గంధములతోనూ ఏకీభావం పొందిన కొద్దిపాటి యర్థములనే అవగాహన చేసుకోగలవు. ఆ యర్థములను ఎంత మాత్రమూ నిర్ణయింపజాలవు. ఈజంతువుల అర్థగ్రహణము Sense perception అని చెప్పబడు క్రిందిసోపానమునకే చెందుతుంది. ఈ భేదంలో ఒక సూత్రం ఇమిడిఉంది.... అర్థగ్రహణంలో గల ఈ భేదపరిశీలన అల్లాఉంచి, అది ఎందుకల్ల పుట్టుచున్నదో—అనగా, Psychological origin విచారించవలెను.

మనుష్యుడు కళ్ళతో చూస్తాడు చెవితో వింటాడు. ముక్కుతో వాసన చూస్తాడు. కాని ప్రతీకములను అతనిలో ఉన్న ఏ ఇంద్రియం సృష్టి చేస్తుంది? భాషయే ప్రతీకవ్యక్తీకరణమునకు ముఖ్య సాధన మగుటచేత, కొంద రీ ప్రతీకశక్తి పదోచ్ఛారణయందు పనిచేయు దవుడలు, నాలుక, నేదవులు, కంఠము మొదలగు అవయవములందే యున్నదని భ్రమపడ్డారు. ఈ అవయవములు కోతుల కున్నవి.

కాని ప్రతీకములచే భావములు వ్యక్తపరచుటకు నోటి మాట లనవసరము. అక్షరముల ద్వారాగాని, బొమ్మలు గీచికాని, ఇతర సంజ్ఞలద్వారాగాని—ఇవియు ప్రతీకములే—మనోభావములను మనము తెలుపగలము. ఏ వస్తువునకైనను అర్థము కల్పించే ప్రతీకశక్తిచే ఒక భాషయేకాదు, పరస్పరమనోభావ వ్యక్తీకరణమునకై తదితరమైన సాంకేతికసమామ్నాయమును కల్పింపగలము. సంజ్ఞారూపకముగా కారిప్రేళ్ళను, చేతిప్రేళ్ళను, టెలిగ్రాఫ్ పద్ధతిలోవలె చుక్కగీరలను (dot, dash) ప్రయోగించగలము. చెవి ఎన్నోవిధములుగా కదపగలిగితే, చెవులతోకూడా ఒక ప్రతీకసమామ్నాయమును కల్పించడం సాధ్యమే. కాని ఇరన్నియు మాని శబ్దజాలమునే ప్రతీకవ్యక్తీకరణమునకై మానవు డేల వాడెను? భాష సుస్పష్టము, సులభము, సద్భూతపాయము Most Economical కాబట్టి.

వక్త్రతావయవములు (Organs of speech)—పెదవులు, నాలుక, దవుడలు, Vocal chords మొదలగునవి—ప్రతీకశక్తియొక్క ఉత్పత్తిస్థానములు కావు. ఇంకేదియై యుండును? ఇంతవరకు ఈ ప్రతీకశక్తి అనే గంగాప్రవాహానికి గంగోత్రి కనుక్కోలేక పోయేరు కాస్త్రజ్ఞులు. కాని Nervous System, లో, అందులో ముఖ్యముగా, పూర్వమేధస్సు (Fore Brain) లో ఈ శక్తి జన్మించిన దని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చును. కాని ఈ విషయంలో త్వరగా ఒక నిశ్చితాభిప్రాయానికి రావడం ప్రమాదకరం. కోతి మేధస్సుకన్న మానవుని మేధస్సు పెద్దది. దానియందు Convolutions, జాడలు చాలా బాహుళ్యంగా ఉంటవి. కాని Brain Cell లో (మేధస్సునందున్న జీవాణువులు) మనకూ, కోతికీ తేడా ఏమీ కనపడదు. రెండింటి నిర్మాణం ఒక నమోనాగా ఉంటుంది. అయితే మన ష్యుడు ప్రతీకించగలుగుటకును, కోతి కా శక్తి మృగ్య మగుటకును కారణం ఊహింపవలసి ఉంటుంది. ప్రస్తుతము మనకు గలిగిన జ్ఞానము ననుసరించి ఒక సమాధానం చెప్పవచ్చును. అది ఏదనగా—మానవుని మేధస్సు కోతి మేధస్సుకన్న పెద్దది. ప్రమాణభేదంవల్ల (Quantitative difference) గు

భేదాలు కలుగవచ్చు. కొన్ని దీగ్రిల వేడివల్ల నీటి యొక్క Structure మారి ఆవిరి బయలుదేరుతుంది. గ్రుడ్డునందు పరిణామం ఒక దశకు రాగానే కోడిపిల్ల పొడిచూపి అంతేతరమగు తన జీవితలో గల విశిష్టతను చాటుతుంది. ఈవిధంగానే అడవిమనుష్యుని మేధస్సు ఎన్నోయుగాలకు పరిణామం పొంది కొత్తదశకు వచ్చినప్పుడు, నూతనశక్తి ఒకటి ఆవిర్భవించింది. ఇది శేవలం అంచనా—నిరూపించడం కష్టం. ఎంచేత ననగా—ప్రతీకశక్తి పనిచేసేటప్పుడు (Symboling) నరములలో కలుగు ప్రభేదము లింతవరకును కాస్త్రు రీత్యా పరిశోధించబడలేదు.

కొందరు జీవతత్వశాస్త్రవేత్తలు (Biologists) భాషాతత్త్వని Mutalation—అనగా హతాత్తుగా వచ్చిన మార్పు అని అభిప్రాయపడుతున్నారు. కాని పూర్వ ప్రాతీకదశ (Sub symbolic Level) నుండి ప్రాతీకదశకు (Symbolic level) మార్పు అకస్మాత్తుగా కలిగినదని భావించుకొన్నాడు. శిశువులకుండా శిశువు ప్రతీకములను వాడగలుగుచున్నాడా? లేదు. తలి దండ్రులు శిశువునకు శబ్దార్థముల పరస్పరసంబంధం బోధించి, భావయుక్తంగా మాట్లాడే అభ్యాసం అలవరచుటకు ఎంతోకాలం పట్టుతుంది. ఈవిధంగానే Anthropoloids అనబడు ఒకరకం కోతులు Symbolic Faculty సంపాదించి, ఆ శక్తిని భావమూలకంగా వ్యక్తపరచగలిగేసరికి, వేలకువేలు సంవత్సరాలు గడిచి ఉండాలి. తదుపరి దైనికవ్యవహారాల్లో సార్థకమైన శబ్దజాలం పరిపాటిగా వాడబడే యుగం వచ్చేసరికి ఇంకా మరెన్నో లెక్కలేనన్ని యుగాలు గలిగి వుండాలి.

పూర్వ ప్రాతీకదశ నుండి ప్రాతీకదశకు వచ్చేటప్పుడు ఈ మార్పు జననముదాయంలోనూ, ప్రత్యేక వ్యక్తిలోనూ హతాత్తుగా కాక— Mutation Theory ఇక్కడ శేవలం వర్తించదు— క్రమక్రమంగా వచ్చిందని అనుకొనుట సబబుగా కనిపిస్తుంది. ఇంక రెండోవిషయం: పూర్వప్రాతీక దశకును ప్రాతీకదశకును గల భేదం—ఈ భేదం సజా తీయం గాదు; విచారీయం. పూర్వప్రాతీకదశలోఉన్న

కుక్కలు, పిల్లులు ఇవి ప్రతీకించలేవు. ఆ శక్తి వాటికి లేదు. వీటివిషయంలో వైని చెప్పబడిన రెండు దశల కును మధ్యనున్న అంతరస్థితి—అంచీ—లేదు. కోతులకు మనుష్యులభాష నేర్చుటకై ఎన్నో ప్రయత్నాలు చేసేరు. కాని అవి ఫలించలేదు.

ప్రతీకములకు వాడుటవల్ల సమాజజీవితంలో కలిగిన ఫలితా లేమి? అనే ప్రశ్నికు ఇప్పుడు జబాబు కనుక్కుందాం. జంతువులకన్న మానవునికి గల ఉచ్చ స్థితికిన్ని, మానవప్రత్యేకతకూ, మానవసభ్యతకూ ఆతని ప్రతీకశక్తియే ముఖ్యకారణము. Anatomically (అంగనిర్మాణంలోనూ) Temperamentally (మనః ప్రవృత్తులోనూ) మనుష్యుడు, ఇతరజంతువులను, కోతిని పోలిఉన్నాడు. కారీకధర్మములలో (Physiologically) కూడా అనగా Digestion, Respiration, Reproduction మొదలగు ధర్మములవిషయంలో మానవునికిన్నీ, కోతి-తదితరమృగములకూ ఎన్నో సామ్యము లున్నవి. కాని, ఒక్కవిషయంలో మాత్రం మనుష్యుడు ఇతరమృగాలకన్న చాలా భిన్నుడు. ఈ భిన్నత్వమే అతనిని ప్రాణికోటులకల్లా అగ్రస్థానం : హించేటట్లు చేసింది. అది ప్రతీకశక్తి. “శబ్దం పరబ్రహ్మస్వరూపం” అనే సత్యాన్ని ఆర్యులు దిగ్విద్యవల్ల కనుక్కున్నారు. శబ్దములకూ, ధ్వనులకూ సృష్టించే శక్తి కలదని తెలుసుకున్నారు. కోతిని మనుష్యునిగను, అడవిజాతిమనుష్యులను : భృతాసంస్కృతులు గలవారినిగను మార్చినవి శబ్దములే.

కొందరు నాగరికత మానవుడు ఉపకరణములు (Tools) ఉపయోగించుట కారంభించినప్పటినుండి జన్మించినదని చెప్పుచున్నారు. కోతులకూడా ఉపకరణములను, సాధనములను ఉపయోగించగలవు. కాని అంతరంగికదృష్ట్యా (Subjectively) చూచినా, బాహ్యదృష్ట్యా (Objectively) చూచినా, కోతులకు గల ఈ శక్తి అవిచ్ఛిన్నంగా, ఏకధారగా అభివృద్ధి పొందినట్లు కనపడదు. ఉపకరణాలు వాడుకచేయడంలో ఇప్పటి కోతులకూ, ఇహ్వకులవాటి కోతులకూ ప్రభేదం లేదు.

మై చెప్పినదానివల్ల తేరిన సంగతి ఏమనగా—మానవునికి ఉపకరణము భాష్యప్రపంచమందలి వస్తువుమాత్రమే కాదని. అది భావము (Idea) కూడను. అది ప్రాతీకస్వరూపమున (Symbolic form) ప్రకాశింపజేయుటకు ఒక సాత్రిక భావము (Concept).—*A concept expressed in symbolic form.* ఒక గడ్డ పాఠ-వ్యవసాయోపకరణమును తీసుకొందము. ఇది మన కళ్ళముందుగాని, చేతిలో కాని లేకపోవచ్చును. కాని సర్వదా భావరూపమున మనలో నుండును. ఈ Idea-tool కమ్మరి తయారుచేయుదానికన్న నిత్యమూ, పరిపూర్ణమూ. అదే, నమోనాలైన కమ్మరిచే తయారు చేయబడిన గడ్డపాఠలకు మాతృక. ఏ ఉపకరణమైనప్పటికీ, భావప్రపంచమందు తరమునుండి తరమునకూ, యుగంనుండి యుగానికి అవిచ్ఛిన్నంగా వస్తూఉండునని చెప్పే 'క్రమక్రమాభివృద్ధి' జెంది, అభివృద్ధిసూచక మాతుంది. ప్రాతీకశక్తి ఉద్భవించక పూర్వము ఈ ఉపకరణజనితానుభవము మానవపరిణామంలో ఏకధారగా ప్రపంచించక, ఒకప్పుడున్నట్టు, ఒకప్పుడు లేనట్టు అవిచ్ఛిన్నంగా ఉండేది. కాని ఈ శక్తి యుద్భవించిన తరువాత, ఒక తరువారి అనుభవం తరువాతివారి అనుభవంతో సమ్మేళనం పొంది, ఒకవిధమైన సంజ్ఞానం, సభ్యతా ఏర్పడి, ఈ సంజ్ఞానసభ్యతలు అఖండ ప్రవాహంగా పురోగమించే అవకాశం కలిగింది.

నాగరికతలను, సభ్యతలను నాణ్యముచేయుటకు ఎన్నో కొలబద్ధాలున్నవి. అందులో ముఖ్యమైనది ఉపకరణము. ఈ ఉపకరణం పునాది. ఈ పునాదిపైని నాగరికతాసాధముయొక్క సాంఘిక, వైజ్ఞానికగోచరములు నిర్మింపబడ్డవి. ఉపకరణం సభ్యతకు పునాది. కాని ప్రతీకము సభ్యతాసాగనము. ఈ సాధనం లేనదీ సాంఘిక, వైజ్ఞానికజీవితం సాగ్యం కాదు.

భావ లేకుంటే సాంఘికజీవనాన్ని సరియైన దారిలో నడపడానికి తగిన నూత్రాలు మృగ్యమౌతవి.

కామము, పశుబలము, నిరంకుశత్వము ఇవియే సంఘజీవనాన్ని నడుపు శక్తు లౌతవి. ఏకపత్నీత్వము, బహుపత్నీత్వము—ఈ Concepts మనుష్యు లాంశ్చరులకు తెలుపుడుచేసి, నూత్రకర్మచుటకు అవకాశ మిచ్చినది ప్రతీకశక్తి. ఇది లేకపోతే నీతి, ధర్మము అను భావములు జనించవు. 'అమ్మ', 'నాన్న', 'అన్న', 'తమ్ముడు', 'అక్క', 'చెల్లెలు'—మొదలగు బాంధవ్యవిశేషముగాని, దగ్గరబంధువులను వివాహమాడకూడదనిగాని, శాస్త్రవిషయములుకాని, కళలవిషయములుకాని శైలుసుకొనుటకు భావయే ముఖ్యసాధనము. జన్మ, జన్మాంతరం, మంచి, చెడ్డ, ఇహం, పరం—ఇట్టి భావములు భావలేకపోతే స్వరూపింపజాలవు. నాగరికతలో స్వల్పవిషయము మొదలు ప్రపంచరాజ్యము అనే విషయము వరకు శాస్త్రవేదాంతములు—ఈ Concepts అన్నిటికీ ప్రతీకమే మూలాధారం.

ఈ దృష్టితో చూస్తే మానవప్రపంచమందు గల ప్రాతీకానుభవంయొక్క అధిక్యమును గ్రహించవచ్చు. కుక్కకుగాని, పిల్లికిగాని 'అన్న' 'సోమవారం' 'మూడు' 'సాము' అనే Concepts బోధపరచగలమా? Stimulus and Reaction పద్ధతిపై కుక్కల చేతగూడా "ర X 3 = ౧౨" అనే లెక్కలు చేయించవచ్చునట. కాని ప్రతీకమయమైన భావప్రపంచంలోనికిమాత్రం జంతువులు ప్రవేశించలేవు. మన స్వర్గం, నరకం, దేవతలు, సంస్థలు, న్యాయములు, వేదాంతము, నీతి, కర్మకాండ, కళలు, శాస్త్రములు—మన ప్రపంచమంతా—ప్రతీకములచే నిర్మింపబడిన భవనం. ఎడలతో భూమి దున్నుతాం; ఇంకా ఎన్నో జంతువులు, పక్షులు భగవత్స్పృష్టితో మన అన్నదమ్ములే. కాని అవి మన ఇంటి గడప దాటలేవు. మనలో కలిసి ప్రతీకానుభవం పొందలేవు. ప్రాతీకప్రపంచం మానవుని స్వకీయం.

ధన్య జీవితము

శ్రీ బెళ్లూరి శ్రీనివాసమూర్తి

౧

చదలక వార్షికవారిదోత్సరము లాచ్ఛాదించె; సత్యంత భీ
ప్రదమై తోచె నిరమ్మదమ్ములు; జగద్భాండంబు భేదించు చు
న్నది యోషము ఘోరమైన ప్రళయధ్వానంబువోలెక; రసా
స్పదమార్గంబున ద్రిప్పమోయి హృదయస్థానంబు లోకప్రభా!

౨

ఆకాశీధుల తీవ్రమై వినరు యుంఝాక్షీర్ణమై వృక్ష కా
భాకాభిచయంబు లూగెడు విహంగశ్రేణి కంపింప; నా
వేళించెక గగనంబు నాదు హృదయోర్విక భావనోన్మత్త కే
కీశోధల్ నటియించు హృదయమగు తత్కేకారవారంభముల్.

౩

దెసలెల్ల సురభీకరంబులుగ ధాతిక వర్షబిందూశ్కరం
దెసగెక, ధారలు గ్రుమ్మరించెడిని వాహిన్యాకృతుల్ వోయె నీ
వసుధాగర్భములోన వెల్వడి శుభప్రారంభముక దెల్పుచుక
రసవత్కేకనినాద మెల్లెడల శ్రోత్రప్రీతి గావించెడిక.

౪

ఓ విశ్వస్తవనీయరాగనిధి, న న్నుజ్జూతలూగించు నీ
ప్రావీణ్యంబు ఋతుప్రవేశమున నిక ప్రార్థింతు నీ వర్షధా
రావేగంబున రాలు నొక్క చినుకై రాణింపనిమ్మోయి నే
నీ విశ్వంధరలో ప్రయోజనముగా వీక్షింతు నాజీవీకక.

—

ప్రాక్ - పాణిని

శ్రీ
శివశంకరశాస్త్రి

(గత సంచిక తరువాయి)

కర్మంది వివరణము :

కా ర్మ ం ద వి వ ర ణ ము

“వ్యావకార తదా వర్తం కర్మందశ్చ మహాకవిః”

అనైయాకరణులయిన శిష్యులకొఱకు వ్యక్తవ
ధూత, క్రాంతిదర్శియగు భగవాన్ కర్మందుడు తన
భిక్షుసూత్రమునకు పూర్వవృత్తరూపమున వ్యాకరణ
సూత్రములు కొన్ని రచించినట్లు సవ్యాసిసంప్ర
దాయమున ప్రసిద్ధి కలదు. భిన్నవిషయకము లయినను
ఈ సూత్రములు ప్రస్తావనావశ్యమున భిక్షుసూత్రాంశములే
అనవచ్చును. ఇది కేవలము జనశ్రుతి కాదు. కవీంద్రా
చార్యసూచిత్రమున వ్యాకరణప్రస్తావనలో ‘కర్మంది
వివరణ’ నామక గ్రంథోల్లేఖనము కలదు. కవీంద్రా
చార్యుడు సవ్యాసి యని, గ్రంథము తత్కృతముగా
నధిగతమయినది. కర్మందప్రోక్తవ్యాకరణసంబంధినూత్ర
ములు భిక్షుసూత్రముకంటె భిన్నముగా భావించు
వారు ఈ గ్రంథమును ‘కార్యందవివరణ’ మందురు.

సరస్వతీదేవి ప్రథమమున కర్మందునికి ఈ
సూత్రము లిచ్చె ననియు, అనుభూతిస్వరూపా
చార్యునికి పూర్వదశకు పరివ్రాజకనరేంద్రాచార్యుడు
ఈ సూత్రము లన్నింటిని కూర్చి, స్వకీయవృత్తివార్తి
కాదులతో కలిపి సారస్వతవ్యాకరణ మనుషేర
లోకమున వెలయించె ననియు కొందరు కొంద రందురు.
దీనికి పూర్వమీ గ్రంథము సవ్యాసులకడ నుండెడిది. ఇం
దాశ్చర్యము లేదు. నేటికిని సవ్యాసులకడ నున్నట్లుగా

నున్న కొన్ని విద్యలు గృహస్థాశ్రమములోని పండితులకు
స్వప్నాతీతము లన్నను అతిశయోక్తి కాదు.

“కర్మందకృతాశ్వా దినిః” (అష్టా. ౪-3-౧౧౧)
సూత్రమువలన కర్మందమస్కరి పాణినికి పూర్వ దశని
తెలియుచున్నది. కర్మందుని భిక్షుసూత్రము వ్యాసుని
భిక్షుసూత్రముకంటె పూర్వ మని కొంద రనుచున్నారు.
వ్యాసుని భిక్షుసూత్రమునకు తరువాత మరియొక భిక్షు
సూత్రము ప్రణీతము కాకుండుట చేతువు. కర్మందుని
గ్రంథ మేదియు లభింపలేదు.

కాశకృత్స్న వ్యాకరణము

“కాశకృత్స్నైవ యత్ ప్రోక్తం

తత్ కాశకృత్స్నకం కుతమ్.”

కాశకృత్స్న నామముతో నొక వ్యాకరణము
కలదు. దానిని రచించినది కాశకృత్స్నుడో, కాశ
కృత్స్నయో. శబ్దము రెండువిధములను సాధింప
వచ్చును—కాశకృత్స్నైవ ప్రోక్తం కాశకృత్స్నం; వా
కాశకృత్స్ననా ప్రోక్తం కాశకృత్స్నమ్. కాని, కవి
కల్పద్రుమప్రారంభమున బోపదేవగోస్వామి కాశ
కృత్స్నుడు అదికాబ్దికు డని యిట్లు వ్రాసినాడు:

“వింద్రః చంద్రః కాశకృత్స్నః ఓషికేరీ కాకటాయనః
పాణి న్యమర తై నేంద్రా జయం త్యష్టాదికాబ్దికాః.”

కాశకృత్స్నుడు మిహంసకు డనియు ప్రసిద్ధి.
కాశీయసూత్రమందు యజ్ఞవల్క్యపుత్రుడు కాశ్యా
యనుడును, మహాభాష్యమున (౪-౧-౧౪) పతంజలియు

ఇతనిని మీమాంసకు డన్నారు. దీనినిబట్టి కాళకృ త్నాడే వ్యాకరణకర్త యని చెప్పవచ్చును.

అష్టాధ్యాయము దీతని నామము కనబడ కున్నను ఈతడు పాణినిః తర్వాతినాడు కాడు. "పారాశర్యకలాలిభ్యం భిక్షునటనూత్రయోః" (అష్టా. ౪-౩-౧౧౦) అను నూత్రమున పాణిని వ్యాసుని నామము, వేదాంతనూత్రమును స్మరించినాడు. "అవస్థితే రితి కాళకృత్సన్" అను వేదాంతనూత్రమున (౧-౪-౨౨) వ్యాసభగవానుడును ఇతనిని స్మరించి నాడు. ఈ నూత్రమునుగూర్చి శ్రీభాష్యమున రామానుజాచార్యు డిట్లు వ్రాసినాడు: "పరమాత్మన వీర జీవేత్తస్తరాత్మతయాఽఽస్థితేః జీవాత్మకేబ్రస్య పర మాత్మని పర్యవసాన మితి కాళకృత్స్థియం మతం నూత్రకారః స్వీకృతవాః." పారాశర్యుడే వ్యాస భగవాను డగుటకు సంకయము లేదు. తైత్తిరీయారణ్యకము నందు వ్యాసుడే పారాశర్యనామమున అమ్మకు డయినాడు (౧-౯-౩౪). "గర్గాదిభ్యో యఞ్" (౪-౧-౧౦౦౪) అను నూత్రముపై కాళికావృత్తియందు "వ్యాసః పారాశర్యః. అంతరాపత్యవినక్షాయాంకు.... పారాశర ఇతి". అని జయాదిత్యుడు లిఖించినాడు. "పారాశర్యో వ్యాసః" (౪-౩-౧౧౦) అని బాల మనోరమలో వాసుదేవదీక్షితుడు వ్రాసినాడు. పారా శర్యుని భిక్షునూత్రములే వేదాంతనూత్రములు (బ్రహ్మ నూత్రములు) అనుట నిస్సంకయము.

భామతి ప్రారంభమున వాచస్పతి మిక్కుడు—

"బ్రహ్మనూత్రకృతే తస్మై వేదవ్యాసాయ వేదసే జ్ఞానకర్తవ్యతారాయ నమో భగవతే హరేః" అన్నాడు.

"భిక్షునః సన్నాప్తినిః, తదధికారికం నూత్రం భిక్షునూత్రమ్, వ్యాసప్రణీతం ప్రసిద్ధమ్." అని బాల మనోరమలో (౪-౩-౧౧౦; సిద్ధాంతకాముది ౧౪౯౦) నున్నది. వేదాంతనూత్రములు బాదరాయణనూత్రము అని కొన్నికొన్ని గ్రంథములయందు గానవచ్చును. కాని వేదవ్యాసునికి బాదరాయణ కబ్బము నామాంత రము. మర్కటపురాణము పరాశరపుత్రు డనియు, ద్వైపా

యను డనియు వ్యాసుని పేర్కొన్నది (౧౪-౧౬). పురా తత్త్వవేత్తయగు అభయకుమారగునా మహాశయుడు వ్యాసుడు బాదరాయణుడే అని ప్రతిపాదించినాడు డౌసక్ మహాశయుడు దీనిని సమర్థించినాడు.

పాణిని వ్యాసుని పేర్కొన్నాడు, వ్యాసుడు కాళకృత్నుని పేర్కొన్నాడు. కావున ఇతడు వ్యాసపాణినులకు పూర్వ్యుడు. "కతాచ్చ తస్యతావళతే" (౪-౧-౨౧) అను నూత్రమునుగూర్చి ప్రదీపమున కైయటాచార్యుడు "అపికల కాళకృత్సన్యో స్త్వగ్రంథ ఇతి వచనా ద ప్యత్ర ప్రతిషేధాభావో నియతకాలాళ్ళ స్మృతయో వ్యవస్థాపేతవ ఇతి మునిత్రయమతే నాద్యత్వే సాధ్యసాధుప్రవిభాగః" అన్నాడు. ప్రాథమనోరమలో యక్షులక ప్రకరణమున భట్టోజి "కిం బహునా? కాళకృత్సన్దిమతానా మపి మునిత్రయవిరోధ ఇదానీ మగ్రహణ మేవ దృశ్యంలే హి నియతకాలాళ్ళ స్మృతయో యథా కతా పారాశరీ స్మృతి రితి. ఏతచ్చ 'కతాచ్చ తస్యతావళతే' (౪-౧-౨౧ సి. కా.) ఇతి నూత్రే కైయటవారదత్తాది గ్రంథే స్పష్టమ్. మునిత్రయమధ్యేపి యథోత్తరప్రామాణ్య మాత్రిత్య భాష్యమరోధేనైవ వ్యవస్థీత తత్త్వమ్. ఏతచ్చ భర్తృహరికైయటవారదత్తాదిసకలసమ్మతమ్" అని వివరించినాడు.

వేంకటాచలమహాశయు డిట్లు వ్రాసినాడు: "కతాచ్చ తస్యతావళతే ఇతి నూత్రే కాళకృత్సన్ది వ్యాకరణాంతరస్థం కతాచ్చ తస్యతావళగ్రంథే ఇతి నూత్ర మపవ్యస్య తస్యతే కత్యః కతికోవా గోసంఘ ఇతి సాధుః. పాణినిమలేకు కతకో గోసంఘ ఇత్యేవ సాధురితి వ్యాకరణయో ర్విరోధ ముపవ్యస్యః, నియతకాలాళ్ళ స్మృతయో వ్యవస్థాపేతవ, కతా పారాశరాః స్మృతాః ఇతివత్ మునిత్రయమతే నాద్యత్వే సాధ్యసాధుప్రవిభాగః ఇత్యుక్తమ్."

మాఘకపింద్రుని "వ్యథాం ద్వయేషా మపి మేదినీభృతాం" (౧౨-౧౩) ప్రయోగమునుగూర్చి భట్టోజి యిట్లన్నాడు: "యస్తు చాక్రవర్తనావ్యాకరణే ద్వయశ్చబ్దసాధిని సర్వనామకాఘ్యపగమౌ తదీత్యా డయం ప్రయోగ ఇతి, తదేవ. మునిత్రయమతే

నేదానీం సాధ్యపాధుప్రవిభాగః; తస్యైవేదానీంతన
శిష్టైః వేదాంగతయా పరిగృహీతత్వాత్. దృశ్యతే హి
నియతకాలాశ్చ స్మృతయో యథా కలా పారా
కరీ స్మృతిః.”

వీనివలన పాణినీయవ్యాకరణము పూర్వము
గ్రంథములకంటె బలవత్తరమయిన దని తెలుచున్నది.
ఇంతేకాక, పాణినికంటె కాత్యాయనుడు, అతనికంటె
పఠంజలి రచించిన వాక్యములు అధికతరాదరణీయములు
అని పర్యవసానము. అందుచేతనే కైయటాదుల
మతమున ఆపికరికాకల్యాచాక్రవర్త్యులువలన కాక
కృతున్నుడు పాణినికంటె పూర్వ డని స్పష్టము.

అష్టాధ్యాయీయం దీ మునినామము లేకున్నను
పాణినికి కాళకృత్స్నవ్యాకరణ మవిదిత మనుటకు
వీలులేదు. “ప్రత్యయోత్తరపదయోః” అని కాళ
కృత్స్నమున కలదు; “ద్విగుసంఖ్యా” అని దానికి
పూర్వ ముండియుండును. పాణినిముని “తద్విత్ తరపద
సమాహారేచ” (౨-౧-౫౧), “సంఖ్యాపూర్వో ద్విగుః”
అనియు నూత్రికరించినాడు. ఈ రెండు నూత్రములను
మనసులో నుంచికొని వార్తికకారుడు కాత్యాయనుడు
“ద్విగుసంఖ్యాప్రత్యయోత్తరపదయో శ్చ దితరేతరాశ్ర
యత్వా దప్రసిద్ధిః” అన్నాడు. దీనిపై ప్రదీపకారుడగు
కైయటాదు “కాళకృత్స్నస్య ‘ప్రత్యయోత్తరపదయో’
రితి నూత్రం తావ ద్విచారయతి, పాణినీయం తు పశ్య
ద్విచారయిష్యతి” అని వ్రాసినాడు. రెండు నూత్ర
ములలో ఇతరేతరాశ్రయదోషమున్నదని తెలుపుటకు
పఠంజలిమహర్షి, ద్విగుసంఖ్యానిమిత్తే ప్రత్యయోత్తర
పదే, ప్రత్యయోత్తరపదనిమిత్తావ ద్విగుసంఖ్యా. తదేత
దితరేతరాశ్రయం భవతి, ఇతరేతరాశ్రయాణి చ
కార్యాణి న ప్రకల్పంతే.” అని వివరించినాడు.
కాళకృత్స్న నూత్రవ్యవస్థలో ద్విగునిమిత్తము ప్రాతి
పదికోత్తిరప్రత్యయమును భావింపవలెను. ప్రత్యయము
ఫరమం దుండుటవలన ద్విగుసంఖ్యను గ్రహింపవలెను.
కాబట్టి యిక్కడ ఇతరేతరాశ్రయదోషము దుర్వార
మగును. దీనిని నివారించుటకు పాణినిముని ప్రత్య
యోత్తరపదయోః అను స్థానమున అర్థశబ్దాద్విత్ ‘తద్వి
త్’ తరపదసమాహారేచ అను నూత్రము చేసినవిషయము

‘భావిని భూతన దుపచారః’ అను న్యాయప్రకారము
ద్విగుసంఖ్యావిధానము చేసినాడు. అందులకే భాష్యమునఁ
దిట్టున్నది: “ఏవం తస్మా అర్థే ఇతి వత్సయిమి. అర్థచేత్
తద్దితానుత్పత్తిః బహువ్రహీసత్. అర్థనచేత్ తద్విత్
త్పత్తి ర్మప్రాప్నోతి. ద్వైమాతరుః .....
ప్రత్యయోత్తరపదయోః ద్విగుసంఖ్యా భవతీతి వత్సయిమి.
ననుచోక్తమ్— ద్విగుసంఖ్యా ప్రత్యయోత్తరపదయో
శ్చ దితరేతరాశ్రయత్వా దప్రసిద్ధిరితి. నైష దోషః.
ఇతరేతరాశ్రయమాత్ర మేతహోపదితమ్. సర్వాణి చేత
రేతరాశ్రయా శ్శ్యేకలేవన పరిహృతాని— సిద్ధంతు నిత్య
కబ్ధత్వా దితి. నేదం తుల్య మస్యై రితరేతరాశ్రయోః.
నహి సంఖ్యా నిత్యా. ఏవం తస్మా భావిని సంఖ్యా విజ్ఞా
స్యతే. తద్వధా: కల్పిత్ కంచిత తుతువాను మాహ—
అస్యనూత్రస్య కాటకం వయేతి. సపశ్యతి—యది కాటకః
న వాతవ్యః; అథ వాతవ్యః న కాటకః. కాటకో
వాతవ్యశ్చేతి విప్రతిపద్ధం భవతి. భావిని ఖల్వస్య
సంఖ్యా అభిప్రేతా. సమన్వే, వాతవ్యో యస్మిన్నుతే
కాటక ఇత్యేతత్ భవతీతి.” పాణిని యే యాలో
చనలో నూత్రికరించెనో భాష్యము దానిని బాగుగా
ప్రదర్శించినది.

పాణిని నూత్రవ్యవస్థను గమనించినచో కాళ
కృత్స్నముని భ్రమపడియుండదు. ఈతని నూత్ర
దోషమును గ్రహించియే పాణిని చక్కగా నివారించి
నాడు. కాళకృత్స్నని ‘ప్రత్యయోత్తరపదయోః’ అను
నూత్ర మిచట ప్రత్యాఖ్యాత మయినను, ప్రసంగాంతర
మున పాణిని ఇట్టి కబ్ధవివ్యాసముతోడనే ‘ప్రత్యయోత్తర
పదయోశ్చ’ (2-౨-౯౦) అను నూత్రము విధించినాడు.
పాణినీయగణపాతమునందు కాళకృత్స్ననామమున్నది.
కావున నీ ముని పాణినికి పూర్వము కానోవును.

పఠంజలి కాళకృత్స్నవ్యాకరణమును జూచి
యుండవచ్చును; కాని భర్తృహరి చూచినాడో, చూడ
లేదో తెలుపుట కష్టము. ఒకచోట ‘తదన్తమ్
(పా. ౫-౧-౧౧౩) ఇతి నారబ్ధం నూత్రం వ్యాకర
ణాంతరే’ అన్నాడు భర్తృహరి. దీనిపై వ్యాఖ్య
వ్రాసిన పేలరాజు “వ్యాకరణాంతరే కాళకృత్స్న
చావీకరే” అని వివరించినాడు. కీల్ హరకామచార్యుడు

జయాదిత్యుడుగాని, వామనుడుగాని దానిని చూడలే దన్నాడు:

Why Chandra is passed over in Kasika on Panini (4. 2. 65 and 5. 1. 58). The authors of Kasika had occasion to speak of the three Adhyayas of Kasakritsna's sutra, of the eight of Panini, of ten of Vyaghrapada, they surely could not have helped thinking of the sutra of Chandra which contains six adhyayas. Amuse though I am to conjecture, I would venture to ask. Was Chandra Vyakarana good enough to be copied from, but too modern a work to be honourably mentioned together with the sutras of sages like Kasakritsna and others, of which Jayaditya and Vemana knew very little more than we do. (The Indian antiquary, vol. 5. pp 183-4).

కాశికావృత్తిలో చాంద్రవ్యాకరణవిషయము నుదాహరింపని వామనజయాదిత్యులను గూర్చి కీర్తనాంశం పై వాక్యములు లిఖించినాడు.

క్రీ. శ. ౧౨వ శతాబ్దిలోని క్షీరతరంగిణియందు “కాశకృత్సామి అస్యా నిష్ఠాయా మనిబోధ్య మాహుః” అని వ్రాసిన క్షీరస్వామి కాశకృత్సామి చూడక యీ మాట లెట్లు లిఖించియుండును? క్రీ. శ. ౧౧, ౧౨ శతాబ్దులలో ఈ గ్రంథము లేకపోవచ్చును. కాని భారద్వాజసంప్రదాయమందో, సావాగసంప్రదాయమందో కల గురుపరంపరాశ్రవణమువలన నిట్లు క్షీరస్వామి వ్రాసియుండవచ్చును. మాధవీశుధాతు వృత్తియందు సాయణాచార్యుడు నిశ్చే వ్రాసియుండును: “నిష్ఠాయా మిదం నేచ్ఛంతి కాశకృత్సామి ఇతి స్వామి కాశ్యపా” (౨-౫). స్వామి అన్న పురుషుడు క్షీర స్వామి యనియు, కాశ్యపుడు బాలావబోధనవ్యాకరణ రచయిత యగు బౌద్ధకాశ్యపు డనియు గ్రహింపవలెను. వీ రిరువురు ౧౧, ౧౨ శతాబ్దులలోనివారు.

“శ్రమోఽధ్యాయాః పరిమాణ మస్య నూత్రస్య త్రికం కాశకృత్సామి” (౫-౧-౧౮), “ఏవం త్రికా

కాశకృత్సామి” (౪-౨-౬౪) అని కాశికావృత్తియందున్నది.

కైన కాకటాయనుడును అమాశువృత్తియందీర్ఘే లిఖించినాడు. వీనినిబట్టి కాశకృత్సామి వ్యాకరణము మూడధ్యాయముల గ్రంథ మనియు, దానిని పఠించు వారలను కాశకృత్సామి లక్షచుండి రనియు తేలుచున్నది. ఈ వ్యాకరణమున మూడునాలుగు నూత్రములు మాత్రము నేడు లభించుచున్నవి. ఈతడు కాశకృత్సామి తండ్రి యని తోచును.

నే న కీ య వ్యా క రణ ము

“నేనకీలనాత వై గ్రంథః ప్రణీత స్తదనంతరమ్.”

“గిరేశ్వ సేనకస్య” (౫-౪-౧౧౨) అను నూత్రము అష్టాధ్యాయీయం దున్నది. ఇంతకుమించి సేనకుని పేరు మరి యే గ్రంథమునందును కానరాదు. దీనినిబట్టి సేనకుని గ్రంథము బహుకాలముక్రిందటనే లోపించి యుండును. పాణినిముని సేనకుని వ్యాకరణము స్వయముగా చూచినాడో, గురుపరంపరలో విన్నాడో చెప్పటకు వీలులేదు.

కాశ్యపి వ్యాకరణము

“శిష్యాణాం హితకామేన కశ్యపేనాత కాశ్యపి.”

“తృప్తిమృషికృశేః కాశ్యపస్య” (౧-౨-౨౫); “నోదా తస్యరితోదయ మగార్థ్యకాశ్యపగాలవాహామ్” (౮-౪-౬౭) అను నూత్రములు అష్టాధ్యాయీయం దున్నవి. వీనివలన కాశ్యపి వ్యాకరణగ్రంథ మేదో ఒకా నొక కాలమున నున్నట్లు గోచరించును. కాశ్యపి పాణినికీ ప్రమాణపురుషు డనియు, మహర్షి యనియు తోచును. “కాశ్యపకాశ్యా మృషిభ్యాం ణిని” (౪-౩-౧౦౩) అను పాణినిసూత్రమువలన, కాశ్యపి ప్రోక్తమైన కల్పనూత్రమో, వ్యాకరణమో ‘కాశ్యపి’ వామమున ప్రసిద్ధ మయియుండు ననిపించును. కాశ్యపి ఋషిగ్రంథ మేదియు లభ్యము కాలేదు.

వాజసనేయిప్రాతికాఖ్యలో కాత్యాయనమహర్షి కాశ్యపీయమతమునుగూర్చి ఉద్ఘోషించినాడు. “లోపం కాశ్యపకాకటాయనా” (౪-౫): అనగా కాశ్యపకా

టాయనుల భుజమున రేఖముకొని, ఊష్ణవర్ణముగాని పరమందుండగా మకారముగాని, వకారముగాని లోపించును. వానికి పూర్వమున నున్న స్వరము సానువాసిక మగు నని భావము. ఈ ప్రాతికాఖ్యలో “అథ పద గోత్రాణి” (౮-౯౪) అను సూత్రము తరువార—

“భరద్వాజక మాఖ్యాతం భార్గవం నామ భావ్యతే వాసిష్ఠ ఉపసర్గస్తు నిపాతః కాశ్యపఃస్మృతః” (౮-౧౦)

అని యున్నది. పురందరశిష్యుడు మహర్షి భరద్వాజుడు ఆఖ్యాతమునుగూర్చియు, భృగుమహర్షి నామమునుగూర్చియు, బ్రహ్మర్షి వసిష్ఠుడు ఉపసర్గను గురించియు, కాశ్యపమహర్షి నిపాతనుగురించియు విశేషముగా నాలోచనచేసినవారని ప్రతీతమగుచున్నది.

బ్రూణో రీదిష్ట మహాశయులు ప్రకటించిన క్షీర తరంగిణియందును, మాధవీయధాతువృత్తిప్రభృతిగ్రంథము లందును తరచుగా కాశ్యపనామమున నానావిధ సూత్రములు, వచనములును ఉద్ధృతము లయినవి. మహర్షి కాశ్యపునకును, ఈ కాశ్యపునకును సంబంధము లేదు. ఈతడు క్రీ. శ. ౧౧, ౧౨ శతాబ్దులలోని సింహళ జాదపండితుడు. ఈతని ‘బాలావభోధన’ వ్యాకరణము సుప్రసిద్ధము. చాంద్రవ్యాకరణసారాంశము లీ గ్రంథమున సంకలితములు. ఇది ప్రచారము నొందుటచే చాంద్రవ్యాకరణము సింహళమునుండి తిరోధాన మందినది. ఇష్ట డక్రిడగూడ బాలావభోధనవ్యాప్తి తగ్గి పోయినది.

స్ఫోటాయన వ్యాకరణము

“స్ఫోటాయనేవ యోగక్తు తథా స్ఫోటాయనం కృతమ్.”

“అనత్ స్ఫోటాయనస్య” (౬-౧-౧౨౩) అను పాణినిసూత్రముచే స్ఫోటాయనమత ముల్లిఖితము. “తపర స్తత్కాలస్య” (౧-౧-౩౦) అను సూత్రముపై భావ్యమున పతంజలి స్ఫోటాయనశ్లోకము నుద్ధరించి యుండవచ్చును :—

“ధ్వనిః స్ఫోటకృత్ కర్తానాం ధ్వనిస్తు ఖలం లక్ష్మ్యతే, అహో మహాశ్చ కేహించి దుభయం తత్ స్వభావతః”.

స్ఫోటాయనవ్యాకరణ ముండే ననుటకు సందేహము లేదు. హైరణ్యగర్భమున స్ఫోటకృత్తము నామతః లేకున్నను స్ఫోటబీజము నిహితము. స్ఫోట మనగా కర్తృప్రకాశక మగు స్వయంప్రభవకర్తృబీజము. “స్ఫుటతి అభివ్యక్తీభవతి అస్మాదితి స్ఫోటః. స్ఫోటత్వ మర్థప్రకాశకత్వమ్. ప్రకాశకృత్ జ్ఞానమ్. తథా హర్థనిష్ఠ విషయతాప్రయోజకకర్తృమత్వం పర్యవస్థ్యతి” అన్నారు స్ఫోటవాదులు. మహాభాష్యుని తాత్పర్యానుసారముగా మనియర్ విలియమ్సు మహాశయుడు స్ఫోటసందర్భమున నిట్లు వ్రాసినాడు:

“The eternal and imperceptible element of sound or words and the real vehicle of idea which bursts or flashes on the mind when a sound is uttered.”

కక్షీతత్పర్యవస్థపై ఔశిజనాము డగు వైయాకరణయోగి నిజగ్రంథమున కృత్తమున కుండెడి అర్థప్రకాశకకర్తృబీజమును ప్రపంచించి, దానికి స్ఫోటమని పేరెడినాడు. ఈ నూతననామమువలన నతనికి స్ఫోటాయన డను పేరు ప్రసిద్ధమయినది. అతడు పాణిని కెంత పూర్వదో తెలియదు; వ్యాసభగవానునకు తరువాతివాడు మాత్రమగును. మహాభారతమున స్ఫోటకృత్తము కానరాదు. కాని వ్యాసభావ్యమున స్ఫోటతాత్పర్యము నిహితమగుటచే స్ఫోటాయనుడు వ్యాసునకు తరువాతివాడు, పాణినికిపూర్వుడు ననుట అసంగతము కాదు.

వ్యాసభావ్యము వేదవ్యాసప్రణీతము కాదనియు, మహాభావ్యపరమై యనియు చాలమంది యందురు. వారి యుపపత్తులు, వానికి సమాధానములు పూర్వపక్ష సిద్ధాంతరూపమున గానవచ్చును:

(౧) పూర్వపక్షము: మహాభావ్యముతో పోల్చి చూచినచో వ్యాసభావ్యరచనాపద్ధతి హీన మనియు, అది వేదవ్యాసవిరచితము కానేర దనియు డాక్టర్ రాజేంద్రలాల్ మైత్రామతము.

సిద్ధాంతము : యోగవాద్రికములో విజ్ఞానభిరుచు వ్యాసభావ్యము వేదవ్యాసప్రణీత మన్నాడు :

“సర్వవేదార్థసారోఽత్ర వేదవ్యాసేన భాషితః;
యోగభాష్యమిషే జాతో ముముక్షూణామిదంగరిః”

(౧ నూత్రవార్తికము). విజ్ఞానభిక్షువుకు పూర్వము వాచస్పతిమిత్రుడనైనట్లే వ్రాసినాడు. యోగనూత్రములపై తత్త్వవైకారదీప్తికారంభమున వాచస్పతి మిత్రుడు—

“సత్యా పతంజలి మృషిం వేదవ్యాసేన భాషితే,
సంక్షిప్తపుష్టబహ్వర్థా భాష్యే వ్యాఖ్యా విధీయతే”
అన్నాడు.

(౨) పూర్వపక్షము: వ్యాసభాష్యమున వార్ష గణ్యువాను మున్నది (3-౫3). ‘Yoga system of Patanjali’ అను గ్రంథధూమికలో Haughton Woods, “There is little room to doubt that Varshaganya was an older contemporary of Vasubandhu” అని వ్రాసినాడు. Professor Takakusu అను జపానీయవిద్వాంసుడు వసుబంధు శ్రీ. శ. ౫, ౬ శతాబ్దాలలోనివాడని నిర్ధారణ చేసినాడు. కావున వ్యాసభాష్యము ౫వ శతాబ్దికి ముందుండుటకు పిలువలేదని హేటౌమహాశయుని వాదము.

సిద్ధాంతము : శ్రీ. శ. ౫, ౬ శతాబ్దాలలోని సిద్ధ సేనగణి, ఉమాస్వామిప్రణీత ‘తత్త్వాధిగమనూత్ర’ భాష్యటికలో ప్రసంగోపాత్తమయిన “సోపక్రమం నిరుపక్రమంచ” (విధూరిపాదము, ౧౨ నూత్రము) అను యోగనూత్రవ్యాఖ్య చేయునపుడు వ్యాసభాష్యము నుండి “యథాఽఽర్థం వస్త్రం వితానీతం ప్రాసీయపాకాలేన కుష్మిత్ తథా సోపక్రమమ్; యథా చ తదేవ సంపిండితం చిరేణ సంకుష్మిత్ తదేవ నిరుపక్రమమ్...” ఇత్యాదివాక్యరాశి నుద్ధరించినాడు. ౫, ౬ శతాబ్దాలలో వ్యాసభాష్య మదాహృతమయి, అందు వార్ష గణ్యుడు పూర్వాచార్యరూపమున నుల్లిఖితుడయినచో వార్ష గణ్యుడు ౫, ౬ శతాబ్దాలలోని వసుబంధువుకు సమకాలికు డెట్లు కాగలడు?

వసుబంధువుకు భనుపూర్వరీయగు ఈశ్వర కృష్ణాచార్యుని సమర్థింపుటకై సాంఖ్యకారికపై

‘యుక్తిదీపికా’ వ్యాఖ్యలో కపిలశబ్దాదవనీష్ట-హరిత-వృషగణాదిపూర్వాచార్యులవలె వార్ష గణ్యుని వాదము కూడ ఉద్ధృత మయినది. యుక్తిదీపిక ఆధునిక గ్రంథము కాదు.

ఈశ్వరకృష్ణులకు చిరకాలముముందే “ఉరణ్ శరవః” (౧-౧-౫౦) అను పాణినీయనూత్రముపై మహాభాష్యములో శ్రీ. శ. పూర్వము 3, ౨ శతాబ్దాలలోని పతంజలి వార్ష గణ్యుని పేర్కొన్నాడు: “కర్తా హర్తా వార్ష గణ్యః”, “వాక్షేతి: వృషగణ స్థాపత్యమ్. గర్గాదిత్యాన్ యః” అని ఛాయ.

పతంజలికి పూర్వమే పాణినీయగణపాతమున, నదాదిగణమున “అగ్ని శర్మక వృషగణే” అని యున్నది. అభినవకాకటాచునుని “శరదృహృచ్చనకరణాగ్ని శర్మకృష్ణదర్పాత్ భిగువత్సనసీష్టవృషగణబ్రాహ్మణా గ్రామణే” (౨-౪-౩౬) అను నూత్రము చూచి పాణినీయగణపాతమున నీయంశము ప్రక్షిప్తమైన దనవచ్చును. కాని, అతనికి పూర్వమే “నదాదిభ్యః షక” (౪-౧-౯౯) అను నూత్రముపై కాశికావృత్తిలో నదాదిగణ ముద్ధృతమయినది. కాశికానాథ బాపూ పాతకో మతమున, దేవనందీకృతజైనేంద్రవ్యాకరణమందలి “శరదృహృచ్చనకదర్పాగ్ని శర్మకరణాత్..” (3-3-౧౩౪) అను నూత్రమును జూచి, పాణినీయగణపాతాంశము కాశికకు పూర్వమునను, దేవనందీకి పరమునను ప్రక్షిప్తమయినదట. ఈ యూహ ముచితము కాదు. జైనేంద్ర వ్యాకరణమునకు పూర్వమే యున్న చాంద్రవ్యాకరణమున “నదాదిభ్యః” (౨-౪-౩౫) అను నూత్రముపై వృత్తిలో చంద్రగోమి పాణిని ననుసరించి “అగ్ని శర్మక వృషగణే” అని రచించినాడు. అగ్నిశర్మక యణవార్ష గణ్యుడు వృషగణనీరుని పోత్రుడు. వార్ష గణ్యునితోపాటు వృషగణనీరుని నామము, వాదము యుక్తిదీపికలో గానవచ్చును. పాణిని ప్రాతిరదిక పాతిమునందు వృషగణుని పేర్కొన్నప్పుడు వార్ష గణ్యుని తప్పక ఎరిగియుండును.

పాణినికి పూర్వమే జైనేంద్రసహనీయు, సామచార్యుడు నగు జై మినిముని తన గృహ్యనూత్రములోని తత్పరాచరణమున వార్ష గణ్యుని పేరు స్మరించినాడు.

తదనుసారముగా సామనేదకాఖావిశేషమునందు వార్ష గణ్యు సుద్దేశించి నేటికిని తర్కము విడుతురు. సుబ్రహ్మణ్యకాస్త్రీకృత గోభిలగృహ్యకర్మప్రకాశకాగ్రంథమున నిత్యాహ్నిక ప్రయోగమును జూడనగును.

మహాభారతకాంతిపర్వమున 30౮ అధ్యాయములో గంధర్వరాజు విశ్వావసువు వార్ష గణ్యుని స్మరించివాడు:

“జై గీషవ్య స్యాసితస్య దేవలస్య మయా శ్రుతమ్,
పరాశరస్య విప్రక్షేః వార్ష గణ్యస్య ధీమతః”

కొందరుకొందరు వార్ష గణ్యుని మంత్రద్రవ్యగా భావించినారు. నాగి గాయత్రీ-ఉదాహరణమున తస్యంత్ర మొకటి “యయో రిదం విశ్వ మేజ్ఞతి తా విద్వాంసా హవామహే వామ్; వీతం సోమ్యం మధు” అనునది వినవచ్చుచున్నది. పింగళచ్చందస్సూత్ర (3-౧౨) టీకలో యాదవప్రకాశుడు ఈ మంత్రమును వార్ష గణ్యద్రవ్యముగా బలికినాడు.

వార్ష గణ్యుడు వసుబంధువుకు సమకాలికు డను విషయమున Woodz మహాశయుడు ఉపపత్తి చూపలేదు. కాబట్టి ఆయన భ్రమకు లోనయినాడు.

(3) పూర్వపక్షము: “యతై కా రేఖా కతస్థానే కతం దశస్థానే ద వై కా చైకస్థానే” (3-౧3) అను వ్యాసభాష్యము చూచిన, వ్యాసభాష్యకారుడు దశమికామానము పెరుగును. అది క్రి. శ. ౬వ శతాబ్దిలోని పరాహమిహిరప్రసర్జిత మగుటచే వ్యాసభాష్యము అంతకు ముందుండుటకు వీలు లేదని కొందరనుచున్నారు.

సిద్ధాంతపక్షము : దశమికమానకేబ్దమువలన దశమికసంఖ్యయ (decimal numerals), దశమికభగ్నాంశమా (decimal fraction) వీరు భావించునది? దశమికసంఖ్య వేదమున (యజు. ౧౩-౨) వ్యవహృతము. కావున దానితో పరాహమిహిరునకు సంబంధము లేదు. భాష్యకారుని యాహలో దశమికభగ్నాంశ లేదు. అభిప్రాయమది యగుచో “యతై కా రేఖా కతస్థానే కతమూంశో (౧౦౧) దశస్థానే దశ

తమాంశ (౧౦) ఏకా చైకస్థానే (౧)” అని లిఖించియుండును.

(౪) పూర్వపక్షము : మాఘకవికి పూర్వము సంస్కృతభాషలో సంస్కారార్థక ‘పరికర్మ’కేబ్ద ప్రయోగము లేదు. శిశుపాలనధలో (౪-౫౫) “మైత్ర్యాది చిత్తపరికర్మవిదో విధాయ క్షేత్రప్రవేశ మిహ లభ్యసరీజయోగాః” అని యున్నది. మాఘుడు మొదట సంస్కారార్థకపరికర్మకేబ్దప్రయోగము చేయగా, అనంతరము “మైత్రీకరుణాముదితాపేక్షాణామ్...” అను సమాధిపాదనూత్రముపై వ్యాసభాష్యమున పరికర్మకేబ్దము ప్రయుక్తమయినది. కావున వ్యాసభాష్యము 2, ౮ శతాబ్దులలోని మాఘునికి పరవర్తయి, సమకాలికమౌకావచ్చును.

సిద్ధాంతపక్షము: సనత్కుజాతీయభాష్యమున కంకరులు రాగిగీతలనుగూర్చి వ్రాసినారు: “ప్రసాదం కురు తస్యంగి, క్రియతాం పరికర్మ కే” అని రాగిగీతలో నున్నది. మాఘునికి పూర్వము, ౫, ౬ శతాబ్దులలోని వాడును అగు అమరసింహుడు “పరికర్మాఽంగ సంస్కారః” అన్నాడు. అమరసింహునికి పూర్వమైన కాలిదాసు “విబుధై రపి యస్య దారుణై రసమాప్తే పరికర్మణి స్మృతః” అని కుమారసంభవమున ప్రయోగించినాడు. కాలిదాసునకు అత్యంతపూర్వము ఆశ్వలాయనుని శ్రాతనూత్రమున పరికర్మకేబ్దము ప్రయుక్తము. మహాభారతములో అంగసంస్కారచిత్తసంస్థారార్థము లందు పరికర్మకేబ్దము కానవచ్చును. కావున యోగభాష్యకారుడు మాఘునినద్ద కేబ్దము గ్రహింపలేదు.

(౫) పూర్వపక్షము: “తదస్యాస్తస్మిన్నితి మతుష్” (౫-౨౯౪) నూత్రముపై మహాభాష్యమున “అథాస్తిగ్రహణం కిమర్థమ్? సత్రాయా మర్థే ప్రత్యయో యథా స్యాత్. నైత దస్తి ప్రయోజనమ్. న సత్తాం పదార్థో న్యభిచరతి” అన్నాడు పఠంజలి. దీనిని జూచి వ్యాసభాష్యమున “సర్వపదేషు చాస్తి వాక్యకక్షి. వృక్ష ఇత్యుక్తేఽస్తి గమ్యతే. నసత్తాం పదార్థో న్యభిచరతి” (3-౧౩) అను రచన చేరిన దని కొందరన్నారు. దీనివలన వ్యాసభాష్యము మహాభాష్యమునకు పరమం డున్నది.

సిద్ధాంతము: “న సత్తం పదార్థో వ్యభిచరతి” అను వాక్యము రెండుభాష్యములలోను కానిపించుచుండుటచే ఇం దెవ్వరిది కాదు; ప్రాచీనకాలము నుండి ప్రతితిలో నున్న ఆభాణక మనిపించును. ఏ సంప్రదాయమునకు చెందినదో చెప్పట కష్టము. ఈ వాక్యము వై యాకరణగోష్ఠిలో నుద్భిత్తు మని వాదస్పతి మిశ్రుని యభిప్రాయము. మహాభాష్యములో నున్న ఆభాణకములకు ప్రథమప్రసక్త లెవరో తెలియదు. అందులకే పాణిని అస్తీకర్తవ్యము ప్రయోగించినాడు. తన కాలములోని వ్యాకరణముందలి ఆభాణకమును వ్యాసు డుపయోగించియుండును.

(౬) పూర్వపక్షము: విభూతిపాదములోని రకవ సూత్రముపై వ్యాసభాష్యమున “అయంతసిద్ధావ యవభేదానుగతః సమాహో ద్రవ్య మితి పతంజలిః” అని యున్నది. ఇందు మహాభాష్యకారుడే లక్షితుడు. ఈ వాక్యతాత్పర్యము మహాభాష్యములో “గుణసము దాయో ద్రవ్యమ్” (౪-౧-౩) అని కానవచ్చును.

సిద్ధాంతము: యంతసిద్ధావయవ మనియు, అయంత సిద్ధావయవ మనియు సమాహము రెండు విధములు. ఏ సమాహవయవములు అపృథగ్భావమున—అనగా పర స్పరసంక్లిష్టభావమున ఆవస్థానము పొందునో ఆ సమాహము అయంతసిద్ధావయవము. దీనికి శరీర ముదాహరణము. “అయంతసిద్ధావయవభేదానుగతః సమాహో ద్రవ్య మితి పతంజలిః” అని వ్యాసభాష్యము. (According to Patanjali substance is a collection, having for its basis the distinguishing features of its inseparable components.) వాచ స్పతిమిశ్రు డిట్లన్నాడు: “యంతసిద్ధాః పృథక్ సిద్ధాః సాంతరాలా అవయవా యస్య స తథోక్తః, యూఞం వన మితి, సాంతరాలా హి అవయవా.....అయంత సిద్ధావయవశ్చ సమాహో వృక్షో గాః పరమాణు రితి. నిరంతరా హి అవయవా” మహాభాష్యమున “గుణ సముదాయో ద్రవ్యమ్” అని యున్నది (Substance is a collection of properties, such as form, i. e. object of sight etc.). కై యటాచార్యుడు దీనిపై “గుణసముదాయ ఇతి, యాపాదిసన్ని వేశమాత్ర

మి త్యర్థః” అని, మరియొకచో “గుణానా మాత్రయో ద్రవ్య మి త్యర్థః” అని వ్యాఖ్యానము చేసినాడు. భాష్యములోని యీ రెండు వాక్యములును ఏకాత్మక ములు కావు. సముదాయగత మయినను, సమాహగత మయినను పార్థక్యప్రదర్శనమే వ్యాసభాష్యప్రధానో ద్దేశము. తత్ప్రసంగమున పతంజలివాక్య మని దినబడిన దానివలన అయంతసిద్ధావయవ భేదానుసారియగు ద్రవ్య సమాహము నిరారితమయినది. కావుననే వాచస్పతి మిశ్రుడు “త దేతేషు సమాహేషు ద్రవ్యభూతం సమాహం నిరారయతి—అయంతసిద్ధేతి” అన్నాడు. మహాభాష్యమున “కస్య తావత్ భవా నేతం గుణం వ్యాయ్యం మన్యతే స్త్రీత్వం నామ?” అని ప్రశ్నించి ‘ద్రవ్యస్య’ అను సమాధానము నంగీకరించుచు, ద్రవ్య స్వరూపనిర్ణ యాభిప్రాయముతో పూర్వపక్షరూపమున “యది తావత్ గుణసముదాయో ద్రవ్యం, కా గతి ర్య ఏతే భావాః కృదభిహితా స్థితాభిహితాశ్చ చిక్షిర్నా గోకేతి” (౪-౧-౩) అని పతంజలి వ్యాఖ్యానించినాడు. కావున నిచ్చట “గుణసముదాయో ద్రవ్యమ్” అనునది చరమసిద్ధాంతము కాదు. దానికై ౫-౧-౧౧ సూత్రముపై భాష్యమున “కింపునః ద్రవ్యం? కే గుణాః? శబ్దస్పర్శరూపరసగంధా గుణా స్తతోఽన్యత్ ద్రవ్యమ్” అని పతంజలి ద్రవ్యగుణభేదమును ప్రదర్శించి నాడు. వై శేషికులు పదార్థవిభాగప్రసంగమున ద్రవ్యము, గుణము భిన్న పదార్థము లన్నారు. కావున ఉభయ దృష్టికిని సంతృప్త పార్థక్య హేతువగు వ్యాసభాష్య ధ్వనిని మహాభాష్యమున కాఠోపించుట సంగతము కాదు.

ప్రాచీనకాలమున ఒకానొక మనిషుక్రుడు పతంజలి నామధేయు డుండెను. సామకాఖాప్రసర్తకు డగు కాథమముని కారడు శిష్యుడు. ఈ పతంజలి యొక సంహిత రచించినాడట. వ్యాసభాష్యకారు డీ సంహితనుండియే యీ వచనము నుద్ధరించియుండును.

ఇం దొకచో యుక్తిప్రదీపికాప్రసక్తి వచ్చి నది. ఆ సందర్భమున కొన్ని విశేషములు చూడవగును. వద్దర్శనదీకాకారుడగు వాచ స్పతి మిశ్రుడు యుక్తి ప్రదీపికా ర్థ యని క్రమిడి కలదు. కాని ఘోష గ్రంథ

భూమికలో సాంఖ్యవ్యాకరణతీర్థ పురిషవిహరిచక్రవర్తి
 "Statement of the Colophon at the end of
 the Poona Ms. which ascribes the work to
 Vachaspati Misra is far from convincing".
 అని వ్రాసినాడు. నిజమే. కొన్ని కొన్ని యెడల యుక్తి
 ప్రదీపికకును, తత్త్వకాముదికిని మతభేదములు గోచ
 రించుటయే కాక యెడనెడ గెంటిలోని మూలశ్లోకము
 లలోగూడ పాత భేదములు కానవచ్చుచున్నవి. యుక్తి
 ప్రదీపిక యెప్పటి గ్రంథము? తత్కర్త యెవరు?

కర్త యెవరో తెలియవచ్చుట లేదు. పండిత
 పురిషవిహరిముద్రితగ్రంథమున అవతరణికలో డాక్టరు
 సాతకడి ముఖ్యోపాధ్యాయుడు, "I think that the
 work Yuktipradīpikā cannot be much later
 than Vasubandhu and Dignaga.....
 There is not a single quotation from
 Uddyotakara's famous work.....Not even a
 single quotation can be traced to Bhartri-
 hari's Vakyapadiya" అని వ్రాసినాడు. ఇది
 అనవేశ్యం. యుక్తిప్రదీపికలో (౮, 3౮ పుట
 లలో) 'అహ చ' అనియు, కొన్ని యెడల అవికలము
 గాను, కొన్ని తావుల ఈమత్పాతంతరసమాకారము
 గాను వాక్యపదీయద్వితీయకాండపండి—

‘పృథక్ నివిష్టతత్త్వనాం

పృథగర్థాధిపాతినామ్

ఇంద్రియాణాం యథా కార్య

మృతే దేహే స్థలభ్యతే (౪౨౬)

మొదలగు శ్లోకము లుద్ధృతము లయినవి. కావున
 యుక్తిప్రదీపిక క్రీ. శ. ౩-వ శతాబ్దితరువాది.

వర్తమానసాంఖ్యుపవచనసూత్రమును, ప్రాచీన
 షడధ్యాయసూత్రమును భోజుడు పేర్కొన్నాడని
 ప్రాత్నికుల అన్నారు (భౌతిక, సరిహంబ ౨౮౧).
 రాజనాథ్రిక మను పేర భోజకర్తృకును సాంఖ్య
 తాత్త్వికము కలదు. వ్యాసునూచినిబంధాద్విప్రజిత
 వాచస్పతి భోజని పేర్కొన్నాడు. నామగ్రహణ
 ముఖ్యముగా రాజనాథ్రికమునుండి వచ్చిందని ముఖ్య
 నిర్ణయము లిధించినాడు.

సుద్ధరించినాడు. గిరివ శతాబ్దిలోని వ్యాసునూచి
 కారుడు జయంతభట్టు వాచస్పతిపేరు చెప్పినాడు.
 ౮౪౧ లో వాచస్పతి వ్యాసునూచినిబంధన చేశినట్లు
 స్పష్టము. రాజనాథ్రికప్రజేతయగు భోజుడు ధారానగ
 రాధిపతి కాసేరడు. ధారాధిపతి గిరివ శతాబ్దిలోని
 వాడు. ధారాధిపతియగు భోజుడు సాంఖ్యముపై వృత్తి
 గాని, వాత్త్వికముగాని రచింపలేదు.

పాంచాలాంధర్వతమగు కాన్యకుబ్జమును ౮౪౦-
 ౯౦ వరకు పరిపాలించిన భోజుడు కలడు. ఇతడు
 రామభద్రతనయుడు, పరిహారవంశీయుడు, రణరంగముల్ల,
 ఆదివరాహ, మిహిరభోజనామప్రసిద్ధుడు. ఈతడు
 బహుధూర్భాగమును జయించి కాన్యకుబ్జగౌరవము వృద్ధి
 చేసినాడు. "Ramabhadra's son Mihir usually
 known by his title Bhoja enjoyed a long
 reign (circa 840-90) and beyond question
 was a very powerful monarch whose
 dominions may be called an empire without
 exaggeration..." (E. H. I. 379-80) అని
 డా. విస్సెంటు స్పెక్టరు లిఖించినాడు. ఈ భోజుడే
 'తత్త్వసమాసము' మీదను, ప్రాచీన 'షడధ్యాయ
 సాంఖ్యసూత్రము' మీదను రెండు వాత్త్వికగ్రంథములు
 రచించినాడు. అందు షడధ్యాయ రాజనాథ్రిక మని
 పేరొందినది. రాజనాథ్రిక మిచ్చుడు లభింపదు. డా.
 కీరు "Vachaspati Misra cites a Rajavartica
 of Ranaranga Malla or Bhoja"
 (H. S. L. 489) అన్నాడు. ఈ భోజుడు కాన్య
 కుబ్జాధిపతియేగాని ధారాధిపతి కాదు. క్రీ. శ. ౪-వ
 శతాబ్దిలోని తణవంగముల్లభోజుడే యుక్తిప్రదీపిక
 రచించినట్లు కలంపవచ్చును.

వాచస్పతిమిశ్రుడు "లోకవత్తు లీలాకవల్లభు"
 (౨౧-33) అను న్యాయముపై కామరూపివ్యాఖ్యలో
 అనాయాసముగా కార్యసంపాదకై లోకావధానవ్ర
 తము లిచ్చుటకు, "తదావ్యాఖ్యత వృత్తిగతే దీక్షా
 మాత్రనిర్విరతి" మహాపాపాచక్రమోక్ష రహి
 త్రిమస్త్వగినతంత్రాణామర్థజ్ఞానం మహాపాపాచక్ర
 రాజాం మత్యేకాభిమానానాం, అభిమానము లేకు
 నుండగా, రాజనాథ్రికమునుండి వచ్చిందని ముఖ్య
 నిర్ణయము లిధించినాడు.

"నృపాంతరాణాం మనసా వ్యగమ్యాం
 ద్రూక్షేవమాత్రేణ చకార కీర్తిమ్
 కాత్రస్యరాసాకనుతూరితార
 సార్థస్యయం కాస్త్రవిచక్షణశ్చ.
 సతత్వరా యచ్చురితానుకార
 మిచ్చంతి కర్తుం నచ పారయంతి
 తస్మిన్ మహీపే మహానీయకీర్తా
 శ్రీమన్నగేనకారి మయా నిబంధః"

"కల్పతరు"కారుడగు అమలానందు డిట్లు వ్రాసి
 వాడు: "కాత్రస్యరం కువర్ణం, తస్యాసాహో అనవరత
 వర్ణణం, తేన కుపూరితోఽరః కాంక్షిహో యస్య
 సార్థస్య జననయాహస్య స తథో శ్లోకో బహువ్రహీ.
 తథావిధః సాకో యస్య ప్రకృతత్వేన వర్తతే స
 నృగ ప్రథో ర్విపరః. నృగ ఇతి రాజ్ఞ ఆఖ్యా."

మహారథోజానకు నృగు డను నామాంతర
 ణుండవచ్చును. అతని కీ పే రెట్లు వచ్చెనో అనుసంధా
 వము చేయవలెను. నృకబ్రహ్మపై గమధాతు-ఉత్తర-డ
 ప్రత్యయమువలన నృగకబ్రహ్మ నిమగ్నమయినది. నృగు
 డనగా నరునకు గృహస్థానము గాని, ఆశ్రయము గాని
 యును. శివుడో, విష్ణుడో అని భావము.

మహామహీశ్వరాచార్యవర్యు డగు శ్రీశ్రవ్య
 చంతుడు "నృణా మేకో గమ్యస్త్య మసి పయసా
 మర్ణవ ఇవ" అని మహిమ్నుప్రోక్షమున మహీశ్వరుని
 స్తుతించినాడు. నృగమహారాజా ప్రసీదుడు. భోజాడు
 వ్యగమ్యాప్రసిద్ధి గాంచుటకు: కారణ మున్నది.
 సాంఖ్యరత్నప్రకాశకుడగు కపిలండు విష్ణునవతార మని
 పారాణికమతము. విష్ణుంటు స్త్రీక్రు ఇట్లు వ్రాసినాడు:

"Bhoja liked to pose as an incarnation
 of Vishnu and therefore assumed the title
 of Adivrahā, the primaevial boar, one of
 the incarnations of the God. Base silver
 coins inscribed with the title are exceedingly
 common in Northern India, and by their
 abundance attest the long duration and
 wide extension of Bhoja's rule.
 Unfortunately no Megasthenes or Bana has
 left a record of the nature of his internal
 government."

కాత్రం రాజా విష్ణ్వంకసంధూతు డని ఈ
 మామలు నిర్వచించి, నృగకబ్రహ్మ వాదియుండు;
 వాచస్పతియంతటి మహామహాపురుషు భామతిః
 రెండుమారులు నృగకబ్రహ్మ రాజపరముగా వాదినాడ
 అమలానందసరస్వతీస్వామి 'కల్పతరు' వ్యాఖ్యిః
 "ఆచార్యం యో మహీపతిః మహాకాచకార తః
 నామ నృగ ఇతి" (౨-౧-౩౩) అని లిఖించినాడ
 దానవీరుడు, కాస్త్రవిచక్షణుడు, మహానీయకీర్తియ
 నగు భోజాని ప్రాణాలు స్తుతించుట యుక్తమే.

మహామహాపాధ్యాయ వింధ్యేశ్వరీప్రసా
 ద్వివేది వ్యాయవా రికభూమికలో నిట్లు వ్రాసినాడు
 "చాహమాణనంకియు డగు నృగప్రభువు దేహలీ (దిల్లీ
 రాజ్యమును పరిపాలించినాడు. వాచస్పతి భామతిలా
 అతనిని పేర్కొన్నాడు." విలిహానీకులు నృగరాజ
 విలసిలనట్లు సమ్మతించుట లేదు. "నృగకబ్రహ్మవలః
 గాదాధిపతి ధర్మపాలుడు లక్ష్మీకుడు. వాచస్పతి ఆతిః
 కాశ్రికుడు" అని ప్రజ్ఞానందసరస్వతి వ్రాసినాడు
 ఇది సంభాష్యము కాదు. అధునికచరిత్రకారులును
 పండితులును ధర్మపాలుడు శ్రీ. కె. వెంగళరాజు వరక
 రాజ్యము చేసినవా డనియు, శ్రీ కంకరాచార్యుః
 వారు వెంగళ లో ఆవిర్భవించి ౧౨౦ లో ఇహాలిః
 చాలించి రనియు నమ్ముచున్నారు. వాచస్పతిమిత్రుడు
 కంకరభగవత్పాదులకు పనుకారికుడు కానేరడు;
 కాని మహారథోజానికాలమున్నా డయినతో భగవ
 త్పాదులకు పరవర్తియు, జయంతభట్టుకు పూర్వ
 వర్తియు కాగలడు.

వ్యాయసూచినబంధననుబట్టి చూచినతో మహార
 థోజాని పుత్రుడు మహేంద్రపాలుడు వాచస్పతికి
 పనుకారికుడు. కానేరడు వాచస్పతి మహారథాలుని
 యాధానమున నున్నతో రాజశేఖరునివలన సతని
 వృత్తాంతము గ్రంథస్థ మును. భామతిసమాసికోక
 ములో 'మహీప' కబ్బ మున్నది. దానిసహా మహేంద్ర
 పాలుని పోత్రుడు మహీపాలుడు లక్ష్మీకు డగుటకు వలకు
 పడదు. మహీపాలుడు ౯౦౧-౯౧౩ వరకు రాజ్యము
 చేసి, రాష్ట్రామృతవంశ్యుడగు తృతీయఇంద్రదేవునితో
 యుద్ధములో శోడిపోయి, రాజ్యము విడిచిపోయినాడు.
 వాచస్పతి వర్ణించిన గుణగణము, సంపదలకు మహార
 థోజానకీ అన్వయించును.

ఎ రు క

[ప్రాచీనగేయము]

సంపాదన : శ్రీ చింతా దీక్షితులు

చిన్నదానా, చిన్నదానా,
యాపురేఖా లేదె నీకూ
పాపపుణ్యము లేదె నీకూ
కులము గోత్రము లేదె నీకూ.

చిన్నదానా, చిన్నదానా,
ఇంత చక్కని చిన్నదాన్నీ
ఇంత దగ్గర ఉంచుకోనీ
ఎన్నియో యుగములనుంచీ
నిన్ను విడిచి బరికినానే
వట్టిబతుకు బరికినాను.

చిన్నదానా, చిన్నదానా,
ఈ సంధిలో నిను జూచినాను
నీ రాక పోకా చూచినాను
నిన్ను జూచిన వేళనుంచీ—నీ
పొందు గోరీ చిన్నదానా,
నీమీద కన్ను వేసితిని.

పోవోయీ పోవోయీ
చిన్నదా, నను పొందలేవు, పోవోయీ
చిన్నవాడా చిన్నవాడా
నేను చిక్కను మూటలాకు
నేను చిక్కను మూటలాకు
నేను చిక్కను ప్రజ్ఞలకు
నేను చిక్కను తెలివీకి

చిన్నవాడా చిన్నవాడా
కన్ను పొందలేవు పోవోయీ.

ఓ చిన్నదానా చిన్నదానా
కొండంతా శెట్టు కొంటి
నీవు తెగువులో పలుకుతున్నావు
నీవు పలుకు పలుకు వింటును
నా గుండెలో గుబు లెత్తుతుందీ
నా వల్లు వణుకు ఎత్తుతుందీ
చిన్నదానా చిన్నదానా
కఠినముగా పలుకబోకే.

చిన్నవాడా చిన్నవాడా
ఆలుపిల్లల వదలితేనూ
అన్నదమ్ముల వదలితేనూ
ధనధాన్యము వదలితేనూ
నీ చుట్టవక్కాలు వదలితేనూ
చిన్నవాడా చిన్నవాడా
ఆపై చూతాములేరా.

చిన్నదానా చిన్నదానా
ఆలు పిల్లలు ఉండె వీమీ
అన్నదమ్ములు ఉంటేవీమీ
చుట్టవక్కాలు లుంటే వీమీ
ధనధాన్యా లుంటే వీమీ
వాళ్ళు ఉంటారు లేవే
నువ్వు ఉంటావు లేవే.

ఓ చిన్నవాడా చిన్నవాడా
ఎంత పిచ్చివాడవోయీ

ఎంత అమాయకుడవోయీ
ఒక మగడికి అయితేనూ
ఇద్దరూ పెళ్లాలు ఉంటేను
ఒక పెళ్లాం ఇటు లాగా
ఒక పెళ్లాం అటు లాగా
వాడికి హాయి ఏమైన చిక్కేనా?

చిన్నదానా చిన్నదానా
నీ వన్నమాటా నిజమేనే
ఆలుపిల్లల వదులుతాను
అన్నదమ్ముల వదులుతాను
నా చుట్టపక్కాల్ వదులుతాను

ధనధాన్యాల్ వదులుతాను
కాలికింద కొమ్మ పోతే

నాకు

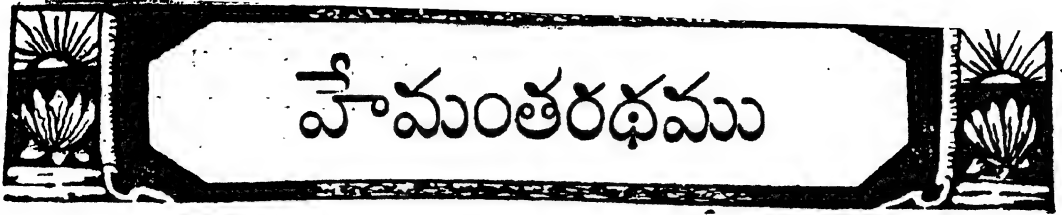
చేతి కందే కొమ్మ ఏదే?

చిన్నవాడా చిన్నవాడా
అంత పుణ్యము నీకు ఉంటే

వాళ్ళ నందరి వదులుకుంటే
కాలికింద కొమ్మ పోతే
చేతి కందే కొమ్మ నేనే
మంచి దిట్టమైన కొమ్మనిరా
ఆలునూ పిల్లలును నేనే
అన్నలూ తమ్ములును నేనే
చుట్టాలు పక్కాలు నేనే
ఈ లోకమూ నీ దేహము నేనే
చిన్నవాడా చిన్నవాడా
నీ జీవనముకూడాను నేనేరా.

చిన్నవాడా చిన్నవాడా
ఇక నన్ను పొందుతా వోయీ
మనము ఇద్దర మేక మైనాక—
బుద్ధులన్నీ తిరిపోనూ
ఈ రాజబజారులోనూ
బలే రామధజన చేద్దామూ.

[ఈ పై పాట ఆదవాళ్లు పాడుకొనేది. శివలెలో పెద్దమ్మగా రనే యోగిని పాడగా నా మిత్రులు శ్రీ యక. బలరామ రెడ్డిగారు వ్రాసుకొన్నారు. ఇది ప్రాచీనగేయము. ఉచితమని తోచినచోట కొద్ది సంస్కరణ చేసితిని. 'ఎరుక' అనే పేరు నేను పెట్టితిని. చింతా దీక్షితులు.]

హేమంతరథము

[నాటిక]

శ్రీ తల్లావజ్జుల కృత్తివాస తీర్థులు

స్వర మేళ

హోరు మని హోరు మని మ్రోగు రథ నేమి !
భోరు మని భోరు మని రోపించు నెదలు !
రాలి పడి ధూరి చెడి ప్రితి చను ఆకల్
బలి యొన మృదయాల రుధిరాల జాలుల్
హోరు మని హోరు మని మ్రోగు రథ నేమి !

[త్రావస్తీలో హోరుగారి. కుటీరద్వారం
చప్పుడు. దూరాన రథచక్రరవం. ఆకుల మర్మరధ్వని.
చంటిపిల్ల శేగు మని ఏడుపు. సమయం సంధ్య]

వాచస్పతి

ఎవ రా తలుపు ? సుప్రియా ! పర్లను సముదా
యించు తల్లి !

సుప్రియ

నాన్నా ! ఎవరో పిలుస్తున్నారు. పిల్ల నిద్దకోడు.
(క్షణం నిశ్శబ్దం) ఈసారి నీహారికాదేవి, ఆమె సోదరి
మాంత్రికురాలు త్రావస్తీకి వస్తారట. (గాలిహోరు)
ఈ పిలుపు ఎవరిదై ఉంటుంది ? ఎవ రహా ?

వాచస్పతి (వృద్ధకంఠం)

ఎందుకు తల్లి ? ఏ మాంత్రికురాలయితే నేమి,
జరగవలసింది జరక్కుండా మానుకుందా ?

సుప్రియ

నీహారిక, ఆమెసోదరి ఎక్కణ్ణించి వస్తున్నారు ?
పర్లను ఆశీర్వదించమని ప్రార్థించనా ?

వాచస్పతి

ఏదీకన్న, ఆ అక్కచెల్లెళ్లు అనాదినుంచి

ఉన్నారు. ఎప్పుడూ ఉంటూనేఉంటారు...ఎందుకు
తల్లి, కలతగా ఉన్నావు ?

సుప్రియ

నాన్నా, ఈ హేమంతరథంలో ఆకులు రాలి
పోతూ వుంటే నా గుండెలు దూసుకుపోతున్నాయి.
అబ్బా ! ఆకులు రాలడం, చలిగాలి సోకడం !

వాచస్పతి

ఇచ్చినవాడు మరిచిపోతే పర్ల వెయ్యేళ్లు కరి
ల్లారి. నేయి వసంతాలు చూడాలి. నిత్యం తిరిగే
చక్రాన్ని ఆవగలమా ?

సుప్రియ

అవు నండీ..... బజ్జో చిటికెల్లి.....
ఉయ్యాలకు కట్టిన గిలకలు చూస్తూ కన్ను మూస్తుం
డేమో అంటే, పడుకోడు. తల్లిదగ్గిరా పడుకోడు. దిప్తి
అయినా తియ్యలేను.

వాచస్పతి

ఎందు కలా బాధపడతావు ?

సుప్రియ

ఎవ రా తలుపు ?.....నాగుండెలకు ఏదో
పిలుపు !

(కుటీరద్వారంవెనుక మాంత్రికురాలు)

మాంత్రిక

నేను మాంత్రికను. మా అక్క నీహారిక త్రావ
స్తీలో హేమంతరథ మెక్కి విజయం చేస్తున్నది.
ఈజోవాళంధరూ ఆమె దర్శనానికి కానుకలు తీసుకు
రావాలి. 'తీరునెల' ఉద్యానం దగ్గిరికి రావాలి.

సుప్రియ
కానుకలా ?
మాంత్రిక
ప్రియమై అమాల్మయైన మీ ఫలము.

వాచస్పతి
నీహారిక చల్లని తల్లి! మానవజాతిరక్షం ఆ తల్లికి
ఇష్టం!

సుప్రియ
వాన్మగారు ప్రవాహంలో ప్రతికరటానికి తల
వొంచుతారు. మీ స్తిమితం నా చేలగుండెకు ఎలా
వస్తుంది ?

మాంత్రిక
ప్రవాహవేగానికి తల వొంచుకపోతే తలమునక
లవుతుంది. మా అక్కగారి రాతిరథచక్రాన్ని ఎవ
రావగలరు? నీహారిక రథాశోహణం చేసి ఊరువేల
ఉద్యానంలో ఊరేగుతుంది. ఆమె హోరుగాలిలో
కొమ్మలూపి, ఆకులు రాల్చుతుంది! నేను కంఠం
పూరించి 'ఓం హ్రీం' అనేసరికి రాతిన ఆకులు మా
వశమై ధూళిపువ్వుడిలో దీనంగా పొద్దుతాయి! తప్ప
కుండా మీరు కానుకలతో రావాలి. ప్రతి హృద
యమూ, ప్రతికుటిరమూ వై వేద్యము అర్పించాలి.

వాచస్పతి
(బాధలు అనుభవించి, అనుభవాతీతమైన కంఠం)
మాంత్రికురాలా! నీవు అనాదిగా అదృశ్యంగా
ఉంటూ మానవజాతిని వశం చేసుకొంటున్నావు. నీకు
ఎరు రీదగలమా ?

సుప్రియ
నీహారికకు మా కానుకలే కావాలా ?

మాంత్రిక
ఓం హ్రీం— తప్పక కావాలి. హేమంత
కుమారంవంటి మీ కన్నీటిజల్లుతో మా అక్క అభి
షేకం చేసుకొంటుంది.

వాచస్పతి
సుప్రియా! చిన్నదానివి! ఆమెను మానవులు
ఎదిరించలేరు. ఆ రథచారిణి ఎలాంటిదో నీ చెరగవు!

మాంత్రికురాలు కంఠారావం చేసేసరికి తీవ్రజంఝూ
మారుతం చెలరేగడం, మనం రాలడం, ఎండి ధూళిలో
కలవడం జరుగుతుంది. మాంత్రికమాట తోసిచెయ్యకు
తల్లి!

[మాంత్రికురాలు కంఠారావం చేస్తూ నివృత్తిమణ]

సుప్రియ
తండ్రి, ఏదో కాచి వదలిపోయిన అనుభవం చెబు
తావు. నీహారికాదేవి విసిలక్తాకాలతో తన శత్రువు
కవచకుండా బంధించుకొని అంధకారం కొరుకుండటం!
ఆ భయంకరమూర్తిని ఎలా దర్శించను తండ్రి ?

వాచస్పతి
మే మంతా ఎలా దర్శిస్తామో అలాగే. వెర్రితల్లి
నీహారిక అంటే అంత భయ మెందుకమ్మా ?

సుప్రియ
అమృత్యో! రాలిపోయే తరుపల్లాలతో విలా
సంగా ఆడుకొంటుందా ?

వాచస్పతి
తల్లి, ఆమెకు అదే విలాసక్రీడ!

సుప్రియ
ఆమె విలాసక్రీడ మానవులకు భయం కలిగిస్తుంది.
ఏదీ ఎలా జరిగినా, మీరు స్తిమితంగా ఉండగలరు. ఈ
హేమంతపరిదేవనం నా హృదయాన్ని కలచితేస్తు
న్నదీ. నా చిన్నితల్లిని చూచుకొన్నకొద్దీ ఆరని తృప్తి,
వీడని వేదన!

వాచస్పతి
కాక్యసింహుడు ఉండగా ఎందు కీ తపన తల్లి!
జ్ఞు, త్వరగా వెళ్లు.

సుప్రియ
అయ్యో పిల్ల! కదలదు, మెదలదు! ఎంత పని
చేకావే మాంత్రికా! అయ్యో. మంద్ర, మందు!

వాచస్పతి
తల్లి, మందూ నూనూ పనిచెయ్యవు. శుభ్ర పడ.
నేను రారేను. కాక్యమునిపాదాలత్రూట నీ చిన్నారిని
అర్పించు. ఆ స్నేహనీధువు ఏ మంటాడో ?

సుప్రియ

(పరుగొనిన చప్పుడు) మంధు! నా బిడ్డకు
మండు! కాక్యమునీ! స్నేహసింధూ!

[2]

[సుప్రియ పర్లను ఎత్తుకొని పరుగడుతుంది
అందల రవళి. ఆకుల సుర్యరధ్వని]

సుప్రియ

అబ్బా, హోరుగాలి! నా తల్లీ! అబ్బా, నీహారీ
కను ఎలా చూడను? అబ్బా, వినలేను రథచక్రవం!
వినలేను.

(దూరంగా రథధ్వని)

పాంథులు

ఘోష లహో, ఘోష లహో
రథ ఘోటక హేష లహో
ఆకుల సంకుల ఘోష లహో
ఘోష లహో, ఘోష లహో!

ఒక పాంథుడు

హిమదాహకీలలో
శిశిరంపు టార్తిలో
ఈ పర్లబ్రతు కింక
ఏమొ ఏ మయిపోనా!
నాళమే తెగిపోనా
రంగు లేమైపోనా
అందాల పరువమ్ము
అశ్రువుల పాలెనా!

మరొక పాంథుడు

ఈ హేమంతకోణఫలాధరం శిశిరానలకరాని
తేటుకు తెగి సాంధ్యరక్తమై జాలిగా హరిదంతాక్రాంత
మైనదే!

కవి

ఈ తరుపర్లపాండిమ విరహాకృశాంగి ప్రేయసీ
శరీరకాంతి!

పాంథుడు

విశిజంఝాప్రభంజనధాటికి చక్రమై శీర్ష పర్ణాలు
రదాగతి వేడుకొంటున్నాయి. ఏ నవనవవాసంతికనో
శ్లాఘింపగోసం పుత్రవృద్ధులం తపిస్తున్నదో!

కవి

ఈ హేమంతప్రకృతి జగజ్జననీవసనం! మాంత్రికు
రాలు రంగులతో, శేఖలతో, రుచులతో, అల్లిన వసనం!

సుప్రియ

అబ్బా! ఈ హేమంతకుషేరం! నా చిన్న
తిల్లిముఖంకూడా కనపడదే! మంచుజడికి చిన్నారికళ్లు
మాసుకొనిపోతున్నాయి. నా గుండెల్లో ఎంత దాచు
కొందా మన్నా నీహారిక లాక్కుంటే ఎలాగ? ఏం
దారి! కాక్యమునీ! స్నేహసింధో, నువ్వే దిక్కు!

[3]

[కాక్యముని, సుప్రియ]

సుప్రియ

కృపాసింధూ! బుద్ధదేవా!

కాక్యముని

అలసి సాలసిన విహంగినివి తల్లీ...

సుప్రియ

అయ్యో, నా పర్ల... పసికందు... ప్రాణం...

కాక్యముని

...ఊరుకో తల్లీ!

సుప్రియ

రెక్క లూడిన పక్షిని.....నా కన్నతల్లిని బతి
కించాలి!

కాక్య ముని

వెరితల్లీ! ఈ క్రావన్తిలో నిరుపేదకుటేరాల్లో
గాని, సౌధాలలో గాని నీహారికారథసేమిధ్యానం,
మాంత్రికురాలి కంఖారావం విననివాళ్లుంటే, వాళ్ళదగ్గర
పిడికడు అవాలు పట్టుకురా, వెళ్లు తల్లీ!

సుప్రియ

ఎందు కిలా పరీక్షిస్తావు తండ్రీ! నా చిన్నారిని
నా కియ్యి తండ్రీ!

[4]

[క్రావన్తి. సుప్రియ భవంతుల గృహద్వారం దగ్గర]

సుప్రియ

ఎవరు తిట్టడో, ఎవరు తిల్లీ, తలవ్రేలి తిట్టో!

అబ్బా, హోరుగారి! పిల్లలు గలదాన్ని! తియ్యండి
తలుపు! అబ్బా, పిల్లలు వినవలసిన బాధిరమా?

శ్రీ కంఠం

ఎవరమ్మా, ఉండు. (తలుపు తీస్తుంది) ఏం తల్లీ,
ఇలా వచ్చావు ముసురులో?

సుప్రియ

తల్లీ, నీహరి రథచక్రరథం విన్నావా? విన్నావా
తల్లీ?

శ్రీ (ఇంట్లోనుంచి)

విన్నా నమ్మా విన్నాను. ఎన్నోసార్లు విన్నాను.
ఎన్నోకానుకలు ఆ తల్లీ మాగృహంలోంచి తీసు
కొన్నవి.

పురుషుడు

వినవో వినవో! రథచక్రరథ మదిగో!

వినవో వినవో! రథచక్రరథ మదిగో!

సుప్రియ

అమ్మా, తలుపు తలుపు!

(ఇంట్లోనుంచి కంఠం)

ఎవరిదా పిల్లలు?

సుప్రియ

పేదగుండెపిల్లలు!

వృద్ధకంఠం

ఏ మిలా వచ్చావు సుప్రియా! పిల్లదానికి సున్నీ
చేసిందా?

సుప్రియ

చెప్ప తల్లీ, చెప్పవా? విన్నావా రథచక్ర
త్వానం—నీహరిరథధానం!

వృద్ధకంఠం

ఏం తల్లీ?

సుప్రియ

వంటనే చెప్ప తల్లీ... కాక్యముని నీడికడు
అవాయి తీసుకు రమ్మని..... (జగ్గతిక)

వృద్ధకంఠం

తరతరాలనుంచి ప్రతిగృహంలో ప్రతిచెలి
కొడుగురథవిధ్యుని వినుచున్నా తల్లీ... కా రేది

మీదుగా చెట్లంత కొడుకుల్ని దోసతోటలాటి ఇంత
వాళ్ళను, అంతవాళ్ళను (రోదిస్తూ) నీహరికకు అర్పిం
చాను. నా తల్లీ, మనచేతుల్లో ఏదీ లేదు!

సుప్రియ

ఏ యిల్లయినా... ఏ తుటిరం గానీ, ఎక్కడా
చక్రధ్వని వినని..... ఇట్లే... లేదా? లేదా?

వృద్ధకంఠం

పిచ్చితల్లీ! ఊరుకో. కాక్యముని దశాశీతల
సుధాస్పదయం నీకు ఉపకాంతి కలిగిస్తుంది. వెళ్ళు.

సుప్రియ

కాక్యమునీ, ఎంత కఠినపరీక్ష? ఏది దారి?
నీహరికా! (రోపంతో దుఃఖం దిగమింగుతూ) ఓ శిరా
నిలకలోజ్వలకరాపీ? క్రూరతుధాక్షిణిత్వాహాపీ!
అబ్బా! మానవకోటిని నీ చతురంగపాళిలో ఓడించి,
కరాళహాసంతో విలాసంగా అంధకారక్షేటికలో వేసు
కొంటున్నావే!

[గీ]

హోరు మని హోరు మని మ్రోగు రథనేమి!

భోరు మని భోరు మని రోదించు ఎదలూ!

సుప్రియ

కృపాపింధూ! గృహమే లేదు... చక్రధ్వని
వినని... రెక్క లూడిన పక్షిని...

కాక్యముని

ఏం తల్లీ, అవాయి పిడికెడయినా దొరకలేదా?

సుప్రియ

ఎందుకీలా పరిశీలనలు తండ్రీ!

కాక్యముని

నీహరికను జయించి నీ పుత్రక నిత్యమై వెలుగు
తుంది.

సుప్రియ

ఈ తల్లిగుండె ఎంత తనిస్తున్నదో నిరగవా!
కడుపుతీపి ఏం చెప్పను?

కాక్యముని

రావీన ఫలం మంటిలో వీజమై, వృక్షమై వన
తలూ. నిత్యమందర మధురమై, హోహనమై!

కవాటం నీహారిక పాటనం చేస్తుంది. వెరితల్లి, వసంతం విరియకుండా ఉంటుందా? మిహికాద్వారంతో యాత్ర పరిసమాప్తి కాదు.

కొమ్మలమీద పక్షులు

రాలవే పర్ణమా, అలరుకోభల వీడి
అందాలు పో విడిచి, అమరధామము పోవె, రాలవే.
రాలపే ఆశలను రగులు నీ మిహికలో
శిశిరానిలమ్మునకు శీర్ణమై పోతివే, రాలవే
కన్నీగు గుండెలో కలచి శిలయై పోయె
రాలపే మస్రువులో, రాలమై పోతిమే! రాలవే
సుప్రియ

అమ్మయ్యో! నీహారిక వస్తున్నది. ఇవ్వను ఇవ్వను నా పర్ణను. అమ్మో, కరాళకుంతలాలతో కన్నులు కట్టుకొన్నదే! మా నవ లోకం చూస్తే హృదయం కరుగుతుంది దని భయమా? మా రోదనం విన బడనంత ఒధిరవా? నీహారికా! ఎన్నిగుండెలమీద నీ రాతిరథం నడిపించావే? (గాలిహోరు—రథచక్రం పుర్ణ చేస్తూ) అబ్బా, స్పందనం లేని జడశిశిరం!

ఎద పాపాణమె ఓ రథచారణి?
మా గుండెలు నీ మార్గమ్ము లటే?
శిశిరకరాసిని దూసి కోసెదే?
మా రక్తములే మధురము లగునా?
మందారమ్ముల మంట కలిపెదే?

నీహారిక

మానవరోదన మెంత మధురమో! మాంత్రికా, రథం అవతరించి పర్ణను అందుకో.

మాంత్రిక (శంఖారవం)

ఏది సుప్రియా, నీ హృదయఫలం?

సుప్రియ

నా పర్ణ! నా గుండె! ఇయ్యను, ఇయ్యను, నా బాలమందారాన్ని!

శాక్యమని

తల్లీ! వినమ్యా తల్లీ! నీ కుమారి వసంతవనీ గుమంగా కుసుమిస్తుంది. కల్పలతాప్రసూనమై దిగ్యపరి మళం విరజిమ్ముతుంది. నీహారికాదేవి పరిణామం ఆప

లేదు. మాంత్రికురాలు శంఖారవం చేస్తుంటే ఋతు సంహారచక్రం తిరిగి పోక తప్పదు. రామ్మా నా దగ్గరికి!

సుప్రియ (గుడ్డకంఠి)

బుద్ధం శరణం గచ్చామి, ధర్మం శరణం గచ్చామి!
సంఘం శరణం గచ్చామి, నమో తస్య భగవతో
అహరతో సమ్యా సంబుద్ధస్స నమో.....

నీ హారిక

శ్రావస్త్యో మనకు లభించిన కానుకలు రథ చక్రాలకు కట్టు. సంతోషంతో ధైర్యంగా వాచస్పతి స్వయంగా కానుక అయినాడు. మాంత్రికా, రథ చక్రానికి కట్టెయ్యి.

మాంత్రిక

ఓం హ్రీం. (శంఖారవం) సకేనమ్మా!

నీహారిక (వికటహాసం)

జీర్ణతగుపగ్గాల బాధామంద్రగానం మధురం కాదే చల్లగా?

మాంత్రిక

అక్కా! నీ రథమార్గం హృదయరక్తాలతో సిక్తమై శోణమైంది!!

నీహారిక

నాకు హృదయరక్తం కావాలి.
హృదయాలతో నా ఆట!
మానవాశ్రువులలో నా జలక్రీడ!
రోదనమే కాహలి!

(దూరాన జనుల హాహాకారాలు)

స్వర మేళ

నమో తస్య భగవతో అరహతో సమ్మాసం బుద్ధస్స!

రథనేమి తడిసింది రాగరక్తాలతో
ముసిరింది ముసిరింది మూగగా తమసమ్ము.
పగిలింది పగిలింది పగిలింది ఒకగుండె.
శిశిరానిలమ్ములో శీర్ణమై పోయింది.
వాసంతిమధువుకై వనరింది వనరింది.

[కథానిక]

శ్రీ రా. సి. అంజనేయశాస్త్రి

చాగాకాలంనుంచీ తీసుకుంటూఉండి యిప్పుడు చచ్చిపోవడంవల్ల రామయ్య భార్య మాణిక్యమ్మమ్మతి కెవరూ వ్యాఖ్యానాలు చెయ్యలేదు. లోలోపల ఏమీ ఆవేదన పడుతున్నా, రామయ్యకైనా, భార్య మరణానికి, తను చేసిన హత్యకూ సంబంధ మేమీ స్ఫురించలేదు. కాని నెల తిరక్కముందే, గింపి ఇంజనీరింగ్ కాలేజీలో చదువుకుంటున్న అతని పెంపుకొడుకు సుదర్శనం ప్రమాద వశాత్తు ఎలెక్ట్రిక్ ట్రెయినులోంచి పడి మరణించాడని తింతివార్త రాగానే ఊరంతా “నిండుప్రాణం తీసిన ఉసురు...” అని నిర్ధారణగా చెప్పేశారు. రామయ్యకూ నమ్మక తప్పలేదు. అవును. తను తాసిల్దారు సుబ్రహ్మణ్యన్ని చంపిన మాట వాస్తవమే. చంపాలని చంపలేదు. పదహారు వేలిస్తానన్నా ఒప్పుకోక, తనమీద “పర్మిటు లేకుండా బియ్యం రవాణాచేస్తున్నా”డనే కేసు పెట్టటానికి కూర్చున్నాడయ్యో! కేసే పెడితే తను తలెత్తుకు తిరగగలడూ? బెదిరిద్దా మనే ఉద్దేశంతో కర్తవ్యతనమాట నిజమే. నిర్లక్ష్యంగా నవ్వుతూ జీవితా రెక్కి “ఇక పోనియ్యోయ్ కాసిం” అనేవరికి ఒళ్ళు భగ్గుతుంది. ఆలోచించటానికి మైమేదీ వెయ్యనే

వేశాడు దెబ్బ! అలా వచ్చాయి రోజులు! మామ పగిలే పోవాలి? నరే, చచ్చిపోయాడా పుణ్యాత్తుడు. తన నెవరూ అరెస్టు చేయలేదు. ఇదివరకంటే పెద్దమనిషిగానే తిరుగుతున్నా డిప్పుడూను. దొంగవ్యాపారం కూడా యథాపూర్వం చక్కగానే జరుగుతోంది... అయినా ఎదో బాధ, మంట, ఆవేదన ఎందుకు వేధించాలి తనని? ఆఖరి కొక్కమాటైనా సుబ్రహ్మణ్యం తనకు కలలోకూడా కనపడలేదు. కాని ఊహామూ అతను తనను పెంబడించి “నన్నెందుకు చంపావు? ... నాపిల్లల గతేం కాను? ... లంచం పుచ్చుకోకపోయినందుకు నాకు చాళూనూ, అలాంటి నన్ను చంపిన నీకు స్వేచ్ఛానా?” అని ప్రశ్నిస్తున్నట్టు బాధ పడుతున్నాడు. ఆ ప్రశ్నలకు సమాధానం భూతలంలో ఎక్కడా కనిపించలేదు రామయ్యకు. ఒక్కొక్కప్పుడు అర్ధరాత్రివేళ పెను భూతాలల్లే ఆ ప్రశ్నలు అతని గుండెలమీద ఎక్కికూర్చుని కంఠం పిసికి ఊపిరి సలపకుండా ఉక్కిరిబిక్కిరి చేస్తాయి. సుబ్రహ్మణ్యం దగ్గరికే తను వెళ్లగలిగితే తప్పంతా తనదే ననీ, ఏ శిక్షకన్నా తల బిగ్గుతాననీ చెప్పినవాడీ కాని అలాంటి అవకాశ మేమీ

యీ లోకంలో కనిపించేటట్టు లేదు. “హంతకుడను నేనే” నని పోలీసుస్టేషను కెళ్ళి చెప్పేదా మనుకున్నాడుకూడాను ఓమాటు. తీరా వెళ్ళి చెబితే “ఏడు పిచ్చివా” డని నెట్టేస్తారేమో! అంతకుముందే నలుగురు యాగదివాళ్ళను అరెస్టు చెయ్యడమూ, సుబ్రహ్మణ్యన్ని చంపింది వాళ్లైనట కోర్టులో ఋషవవడమూ జరిగిందయ్యే! సెషన్సుజడ్జి కన్నా అనలునిషయం తెలియకపోదనీ, కేసు తప్పకుండా కొట్టేస్తాడనీ రామయ్య అనుకున్నాడు. కాని ఆయన హంతకులలో ఒకడికి ఊశిక్షా, తక్కిన ముగ్గురికీ యావజ్జీవ శిక్షా వేశాడు. ఆ సాయంత్రమే చెన్నపట్నంనుంచి తంజి ఒచ్చింది రామయ్యకు— “సుదర్శనం ఎలెక్ట్రిక్ రైలుకింద పడి చచ్చిపోయా” డని. అతనికి గంగవెరులెత్తాయి. కొడుకు పోయిన దుఃఖంకంటే నిరపరాధిని ఉరితీస్తారేమో ననే బాధ భరింపరానిదై పోయింది. శవాన్ని చూడటానికని పట్నం వెళ్లిన రామయ్య వారంరోజులయినా తిరిగి రాలేదు.

౨

అర్థబలంగాని, అంగబలంగాని ఏ మాత్రమూ లేని యానాదులు హైకోర్టుకు అప్పీలుచేస్తారని ఎవరూ అనుకోలేదు. తన పేరు బయటికి రానియ్య వద్దని లాయరుతో ఎంత గట్టిగా చెప్పినా, ఊళ్లోమటుకు అందరికీ తెలిసిపోయింది-రామయ్య అప్పీలుఖర్చుతా పెట్టుకుని ముద్దాయిాలపక్షాన పనిచేశాడని. “ఎవడికోసం చేస్తాడు? లేకపోతే పురుగులు పడి చావడూ—ఏసాశమూ ఎరగనివాళ్లని ఉరితీయిస్తే!” అన్నారు జనం చాటుచాటుగా. హైకోర్టువారు కేసు కొట్టేశారు. విడుద

లయిన యానాదులు నలుగురూ ఒచ్చి “ప్రాణం రక్షించిన ప్రభువులు మీరు!” అంటూ రామయ్యకాళ్లకు మొక్కితే, అతను దుఃఖం ఆపుకోలేకపోయాడు. ఎక్కెక్కెడునూ, కన్నీళ్లు చాటుగా తుడుచుకుని, తెలోవందా యిచ్చి “మీ రసలు దొంగజాతుల లిస్టులో కెందుకొచ్చారు?... హాయిగా ఏడనన్నా చూసుకోండి...” అని పంపించేశాడు.

ప్రపంచంలోని బరువైన వస్తువులన్నీ తన ఎడ్రొమ్ముమీద ఎవరో పేరుస్తున్నట్టు కుంగిపోతున్న రామయ్యకు యానాదుల విడుదల ఒక విశ్రాంతిని కలగజేసిన ట్టుపించింది. కుమారుని మరణంవల్లకూడా తను మరింత తేలికపడ్డానని తరవాత తెలుసుకున్నాడు. భార్యమరణామటు కతని బాధ నేమీ తగ్గించలేదు. అప్పటి కింకా, పోలీసు వాళ్లు తనను పట్టుకుంటారేమో, పట్టుకుంటే ఎలా లంచాలిచ్చి తప్పించుకోవాలి, తీరా విచారణకే వస్తే జడ్జికికూడా చెప్పాల్సిస్తుందేమో అనే ఆలోచనల్లోనే ఉన్నాడు.

ఏకోర్టులూ వెయ్యలేని శిక్ష సంఘం వెయ్యగలదు. సంఘంకూడా వెయ్యలేని శిక్ష మనస్సు వెయ్యగలదు. భార్యా, కొడుకూ చావటంవల్ల రామయ్యకు తగిన శిక్ష వేసినట్లే నని సంఘం సరిపెట్టుకుంది ఒకవిధంగా. కాని సుబ్రహ్మణ్యం అవివాహితకుమార్తెల మాట తలపుకొచ్చి రామయ్య రోజూ అర్థరాత్రివేళ్ల నానాహైరానా పడటంమాత్రం ఇదివరకు మాదిరిగానే జరుగుతూనే వుంది. ఎదో అవ్యక్తశక్తి గుండెలు పట్టుకుని ఊపి చెంపదెబ్బ కొట్టి, “ఒరేయి! రామయ్యా

తాసిల్దారును చంపి దిక్కులేనివాళ్లను చేశావుగదటా పాపం ఆ పిల్లల్ని. వాళ్లు పెళ్లి పెటాకులూ లేకుండా, అన్నంమెతుకులక్కూడా మొహం వాచి అఘోరిస్తుంటే, నిశ్చింతగా నిద్రపోదా మనుకుంటున్నావా? లే వెధవా! నీకడుపు చీలుస్తా" అని తనను తరుముతున్న ట్లనిపిస్తుంది. లేచి కూర్చుంటాడు తప్పనిసరిగా. ఇలా తనను హింసించడం కంటే మామూలుకోట్టవారు ఉరికిత్త వేసినా బాగుండును, ఒక్క అరగంట బాధతో సరిపోయేది!

తను తన తండ్రికి పెంపుడు. తనకు పిల్లలు లేక తనూ మల్లా పెంపుడుచేసుకున్న సుదర్శనం యిలా అయ్యే! ఇరుపార్శ్వావలనా అనేవాళ్లెవరూ లేరు. ఎందుకూ యీ ఆస్తంతా? తగలేసుకోనా? ఈ ఆస్తంతా ఎవరన్నా తీసుకుని తనకు మనశ్శాంతి ప్రసాదించరాదా? అలాంటి శక్తిగలవాళ్లే ఉంటే ప్రపంచంలోని కోటిశ్వరులు నిశ్చింతతో ఎన్నిహత్యలన్నా చెయ్యొచ్చు!

3

తన తండ్రిని చంపిన రామయ్యను చూడటానికి సాక్షితి కెంతమాత్రమూ మనస్సాస్పలేదు యింతకాలమూను. చూసే వుంటే ఈపాటికే గరల్ స్కూలులో ఉద్యోగం ఒచ్చేది. ఇక తప్పేటట్లు కనిపించలేదు. తండ్రి ఇన్నూరుచేసిపోయాడు కనక ఆ డబ్బుపెట్టుకుని యింతకాలం గుట్టుగా కాలం గడిపారు అప్పచెల్లెళ్లు నలుగురూ.

ఇప్పుడా డబ్బు కాస్తా అయిపోయింది. నలుగురు కన్యలు మాత్రమే, వేరే మొగ నహాయంలేకుండా, ఒక యింట్లో కాపురం

వుంటే ఊళ్ళో యువకుల కెంత తేలిక భావమో సాధారణంగా ఊహించవచ్చు. కాని తాసిల్దారు సంపాదించిపోయిన మంచి పేరునుబట్టి ఆ యిల్లింకవరకూ ఎలాంటి అల్లర్లకూ గరికాలేదు. పెళ్లిళ్లయి కాపురాలు చేసుకుంటున్న ముగ్గు రప్పల్లోనూ రెండోఆమె భర్త జిల్లాజడ్జి కావడంచేత కన్ను మిన్ను కానకుండా వుంది. వాళ్లు వీరి గడపే తొక్కరు. మూడోఆమెభర్త అతి సనాతనభావాలు కలవాడు. రజస్వలలయి వీళ్ళు గడిచినా పెళ్లిళ్లు చేసుకోకుండా తూర్పున్న మరదళ్ళ సీడ పడితేనే సనాతన తవ్వమంతా మంట కలస్తుందని వీళ్లని దాదాపు పెలివేశాడు. మొదటి అప్ప సంసార పక్షం. మేసరికంకూడానయ్యే! అడపాడపా ఒచ్చిపోతూండటం కద్దుగాని నడుంకట్టుకు మరదళ్ళ పెళ్లిళ్లు చేసేటంత తహతు కలవాడు మూత్రం కాదు ఆమెభర్త సాంబయ్య. ఉద్యోగంకోసం అంటూ చదవక పోయినా ఇల్లు గడవటానికి ఉద్యోగం చెయ్యాలిసాచ్చేసరి కా చదువే అక్కర కొచ్చింది సాక్షితికి. దరఖాస్తులో తన స్థితి గతులూ, తండ్రిపేరుప్రతిష్ఠలూ అన్నీ ఉదాహరించినా, సిఫారసు లేనిదే ఉద్యోగం రావటం అసంభవ మని తేలిపోయింది. రామయ్య ఆ కమిటీ ప్రెసిడెంటుతో ఒక్క నోటిమాట చెబితేచాలు, టక్కిన వేసి తీరాలి. అంత విలువ వుంది అతని మాటకు. అయితే తన పితృహంతుకుడిని తా నల్లి అర్థిస్తుందా?

తన బావగారైన జిల్లాజడ్జిని ఒక్కమాట చూస్తే ఎక్కడో అక్కడ ఉద్యోగం ఇప్పిస్తాడని మన స్ఫురించిందికాని, తండ్రి

పోయినతర్వాత యింతవరకూ తిరిగన్నా చూడని అప్పగుమ్మలో కళ్ళటంకన్నా రామయ్యను ఒకమాటు సాయంచేయమని కోరటమే మెరుగనిపించింది సావిత్రికి. ఆత్మాభిమానం గల చెల్లెళ్లు అదే సలహా చెప్పారు. చచ్చిపోయిన తల్లిని, చంపబడ్డ తండ్రిని, నిర్లక్ష్యం చేసిన అప్పనూ, వెలేసిన బావనూ, తమ దుస్థితిని తలచుకుని తెల్లవార్లు దుఃఖం చటంవల్ల తెల్లవారకట్ల ఏం కునుకుపట్టిందో ఏమో పాపం, సావిత్రికి మెథుకువ వచ్చేసరికి బారెడు ప్రాదేశ్కింది.

అప్పుడే రైలు దిగొచ్చిన సాంబయ్యను చూసి సావిత్రి బావురుమంది—“బావా! మా గతేమిటి?” అంటూను. సహజంగా గంభీరస్వభావ అయిన సావిత్రి అంత బేలగా దుఃఖించడం సాంబయ్యకే ఆశ్చర్యంవేసింది. అనుకున్నప్రకారం ఉద్యోగం రాలేదని మాత్రం గ్రహించాడు. అంతమాత్రానికే యింత బిగలాపడాలా?

“ఎందుకు సావిత్రి అలా యిదపు తావు? సంగతేమిటి?” అన్నాడు సాంబయ్య.

“నా పితృహంతకుడిని ‘భిక్షాం దేహి’ అనా లిసిన దురవస్థ పట్టింది బావా” అంది సావిత్రి ఎక్కెక్కేడుస్తూను. సాంబయ్యకు సరిగా అర్థంకాలేదు. చిన్న మరదలు సరస్వతి చెప్పింది “రామయ్య సిఫార్సుచేస్తే గరల్ స్కూలులో ఉద్యోగం యిస్తారనే ఉద్దేశంతో అతన్ని చూడా లనుకుంటోంది అక్కయ్య” అని.

సాంబయ్య దీర్ఘనిశ్వాసం విడుస్తూ ఒక క్షణం ఆగి “నువ్వు పెళ్ళొద్దు సావిత్రి. రామయ్యతో నేను మాట్లా డొస్తా”

నన్నాడు. ఎదో భారం దిగిపోయినట్లు సావిత్రి తెరిపిగా చూస్తూ “అయితే ఇప్పుడే పెల్లిరా బావా! పొద్దెక్కితే ఆయన ఊళ్లోకి పోతాడేమో” అంది.

‘భిక్షాం దేహి!’ అని తనడిగితే ఒకటి, తన తరపున మరొక రడిగితే ఒకటినా? వేస్తే గీస్తే ఆ ధర్మదాత వేసే మట్టి ఎలాగూ తనకేగా! ఏమిటో పెథవమనస్సు! పిచ్చి తృప్తి!!

సాంబయ్య వెళ్ళేసరికి రామయ్య మంచంమీద పడుకునేకన్నా డింకా. తెల్ల వార్లు. అసలు నిద్దరేపట్టలేదట. కళ్ళల్లో ఒత్తులేసుకూర్చున్నవాడు కూర్చున్నట్టే ఉన్నాడు ఉబ్బసం తెర రావడంవల్ల. తెల్లగా తెల్లారితర్వాత కాస్త నడుంవాల్చాడు. కొంచెం కునుకుపట్టిందో, లేదో “కడుపులో మంట బాబోయ్” అంటూ లేచి కూర్చున్నాడు. మళ్ళా దగ్గుతెర నిలవేసింది. ఓ మోతాదుమందు పుచ్చుకుని డాక్టరుకోసం నౌకరును పరిగెత్తించాడు. డాక్టర్ రొచ్చి ఒక ఇంజక్షన్ నిచ్చి వెళ్ళేసరికి దగ్గు కాస్త తమా యించడంవల్ల మళ్ళా కాస్త పడుకున్నాడు. బాగా వయస్సుమల్లిన వంటమనిషీ, ఒక రిద్దరు నౌకర్లు తప్ప యింట్లో ఎవరూ లేక పోవడంచేత దివాణంలాటి లోగిలి బావురు మంటోంది. ఆ ముసలమ్మ కాస్త దూరపు చట్టంకూడా అవడంచేత కేవలం వంట మనిషిమాదిరి కాకుండా, కాస్తంత ఆదరంతో రామయ్యకు మందూ మాకూ యిస్తూ కనిపెట్ట కునివుంటోంది.

వ్యాధేమాత్రమూ ప్రమాదకర మైంది కాకపోయినా, అదేం చిత్రమాగాని, తా

నింకా ఆట్రేకాలం జీవించననే అధైర్యం పుట్టింది రామయ్యకు. వ్యాపారమంతా గుమాస్తాల కప్పగించేశాడు. “ఆస్తిపాస్తు లేంచేద్దామా” అనే ఆలోచనలోకూడా పడ్డాడు. ఏ దేవస్థానానికో, సత్తానికో రాసి పారేస్తే ఆలోకంలో యిన్నిళ్లు పుట్టుతాయి. ఏమో! తనకే నమ్మకం లేక పోయింది! ఆలోకంలో యింత వ్యథ అనుభవించాడుకదా! ఆలోకంలో మటుకు తననిది విడిచిపెడుతుందా? మళ్ళా ఓకుర్రాణ్ణి దత్తు చేసుకుంటే, నోట్లో యిన్ని నీళ్ళన్నా పోస్తాడు. ఏమో! ఎవరి కెన్నిరోజులు నీళ్లున్నాయో యీమట్టిమీద! సుదర్శనం నన్ను విడిచిపెట్టి వెళ్ళిపోలేదూ? ఇలాగే తీసుకుంటూ ఇంకా త నంతకాలం బతకాలిందో! “పాపీ చిరాయుః” అన్నారు. తీరా నిత్యంలాంటి ఏకుర్రాడో యీ పాపిష్టివాడి చేతుల్లో పడగానే ఎగిరిపోతాడేమో!

తాసిల్దారుగారి కూతుళ్లు చాలా కష్టదశలో ఉన్నారని ఆనోటా ఆనోటా వింటున్నాడు తను. ఒక్కమాటు వెళ్లి వాళ్ల కాళ్లమీద పడి, క్షమార్పణ వేడి యీ ఆస్తంతా వాళ్ల కప్పజెప్పితే, తను మనశ్శాంతిలో నిశ్చింతగా చావవచ్చు. కాని తనకు మొహం చెల్లుతుందీ వాళ్ల ఎదుట పడటానికి? పోనీ, ఎవరిచేతనన్నా కబురుచేస్తే? అవును. అది బాగానే వుంది... ఇవాళ సుబ్బయ్యను పంపాలి అనుకుంటాగాని, వాళ్ళ నిక్కడికి రమ్మని కబురుచేస్తే ఒస్తారా? పోనీ, తనే వెళ్లితే... నమ్ముతారూ తనను? కాదుకాదు...వాళ్లపేర విల్లు రాసేసి. ఆత్మహత్యచేసుకుంటే!... మళ్ళీ దగ్గుతెరా...గుండెమంటా ఒచ్చింది...

శ్రీరామరామా! పగవాడికికూడా ఒద్దురా బాబూ.....

కళ్లు తెరిచి చూసేసరికి ఎదురుగుండా కుర్చీలో కొత్తాయ నెవరో కూర్చునివుండటం కనిపించింది. సాంబయ్య ఫలానా అని రామయ్యకు తెలీదు. ప్రశ్నార్థకంగా చూస్తున్న రామయ్యచూపుకు సాంబయ్య లేచి నిలబడి “...నేను సుబ్రహ్మణ్యంగారి అల్లుడి నండి...అంటే...తాసిల్దారుగా యిక్కడ పని చేస్తుండగా, దొంగలు కొట్టి చంపారు చూశారూ, ఆ సుబ్రహ్మణ్యంగారికండి... నేను మేనల్లుణ్ణికూడాను.....నా పేరు సాంబయ్య అంటారు.. ఏదో...తమనో...” అర్థోక్తిలోనే రామయ్య ఇక ఆమె టూ పైగచేశాడు. తను అధికప్రసంగం చేశా నేమోననీ, ఒచ్చినాని సానుకూలపడడేమో ననీ భయపడ్డాడు సాంబయ్య. రామయ్య తల తిరిగిపోయిన ట్టుంది తా నెత్తిన కర్రా, వేసిన దెబ్బ, పగలిన నెత్తీ, కాని రక్తమూ...అన్నీ ఒక్కమాటు తెరమీద సినిమాచిత్రాలల్లే పరిగెత్తి కళ్లు బైర్లుకమ్మించాయి. సంతతధారగా కన్నీరు కారటం మొదలెట్టింది. సాక్షాత్తు సుబ్రహ్మణ్యమే ఎదటి కొచ్చిస్త ట్టునిపించింది-మేనమామసోలి కలు తీర్చిదిద్దినట్లు, మేనల్లుడు సాంబయ్య మొహంలో స్పష్టంగా కనపడటంవల్లనో ఏమో! రామయ్య యింత జబ్బునీతిలో ఉన్నాడని తెలీదు తనకు. తెలిస్తే యిష్ట పోవచ్చేవాడే కాదు. ఆయనకు కష్టం కలిగించేమాట తనైనా అన్నదేముంది? ఫలానా అని గుర్తుచెయ్యటానికి “దొంగలు కొట్టి చంపిన తాసిల్దారుగారని చెప్పాడు..... సిఫారసు చెయ్యకపోతే పోనీగాని...కొంప

తీసి నామీదా, మరదళ్లమీదా దెబ్బ తియ్యడుకదా!...పుట్టలోఉన్న తాచును లేప గొట్టాడేమిటి తను కర్మంకాలి! మనిషి రక్తం ఒకమాటు రుచిచూస్తే ఇక ఒదల రంటారుకూడాను.....

ఏం ప్రమాదం మూడుతుందోనని కంగారుపడుతూ గాభరాగా...“చిత్తం!... నేను మనవిచేసేది...” అంటూ ఏమో చెప్పబోతున్న సాంబయ్యను మంచందగ్గిరిగారమ్మని పిలిచి “...మీరు సుబ్రహ్మణ్యంగారి అల్లుడుగారా!... మేనల్లుళ్లుకూడానా...” అంటూ కావాలించుకున్నట్లుగా మీద చేతులేసి పసిపిల్లాడల్లే బావురు మన్నాడు రామయ్య. “ఆయన్ను చంపిం దెవరో మీకు తెలీదూ?...” అన్నాడు ఏడుస్తూనే.. సాంబయ్యకంగారు మరి ఎక్కువైంది. అతను సమాధానం చెప్పకముందే రామయ్య —“మీకే కాదు ... ప్రపంచానికంతా తెలుసు. ఎవరికీ తెలియకపోయినా... ఆ పరమాత్ముడికి తెలుసు...ఆయనకూ తెలికపోయినా ... చచ్చి స్వర్గానఉన్న ఆ సుబ్రహ్మణ్యంగారికి తెలుసు... కనీసం నాకన్నా తెలుసు సాంబయ్యగారూ... ఈ ఛండాలుడు కదూ ఆయన్ను చంపింది...” అని మళ్ళీ బావురుమన్నాడు.

“నావల్ల అపరాధమైతే...” నంటూ సాంబయ్య ఏమో చెప్పబోతుంటే అడ్డోక్తిలోనే రామయ్య అందుకుని “...ఎంతకాలమని కుమిలికుమిలి చావను సాంబయ్యగారూ!... శ్రమార్పణ కోరుకుంటానికి కూడా నాకు మొహం చెల్లటలేదు. ఆయన సాక్షాత్తు ధర్మరాజు. ఆయనే ఇప్పుడుంటే తనను హత్యచేసిన నన్ను తప్పకుండా శిక్షించితీరేవాడు. నా కీ శిక్ష ఎంతకాలం? నన్ను శిక్షించరూ? మీరూ, మీభార్య, మరదళ్లు—ఒకరేమిటి? సుబ్రహ్మణ్యంగారి రక్తస్పర్శ గలవాళ్లంతా నేను చిందించిన ఆయనరక్తాన్ని ఒక్కొక్క చుక్కే తమ రక్తంలో కలుపుకుంటే నా యీచేతుల మరకలుపోతాయి...” అని ఆగాడు. సాంబయ్య

కిలాంటి మాటలు వినడం యిదే మొదలు. అందులోనూ రామయ్యలాంటి లక్షాధికారి తనలాంటి బహుసామాన్యమైన మనిషి యెదుట యిలాంటి మాటలు మాట్లాడటం సాంబయ్యను ఉక్కిరిబిక్కిరి చేసింది. రామయ్యమాంచి ఆవేశంగా కనిపించాడు... కొంపదీసి సంధిచేప్తు లేం కాడుకదా! ఏదో వ్యవహారసంబంధమైన విషయాలు మాట్లాడుకుంటున్నారేమోననే ఉద్దేశంతో, లోపల్నుంచి వంటమనిషిగాని, ముందు దొడ్లో పశువుకొట్టం బాగుచేస్తున్న పనివాళ్లుగాని యీవే పేమీ దృష్టి సారించలేదు. డక్టర్ను దిగబెట్టి మందు కొనుక్కురాబోయిన నాకరింకా తిరిగిరాలేదు.

నిర్ఘాంతపోయి చూస్తున్న సాంబయ్యను కుర్చీ మంచందగ్గిరిగా లాక్కుని కూర్చోమని చెప్పి... “మీమరదళ్ల కింకా పెళ్లిళ్లు కాలేదు కదూ!...అవును, ఎలా అవుతుంది? పెళ్లిచేసే తండ్రిని కాస్తా నేను పొట్టనపెట్టుకుంటిని...” అన్నాడు రామయ్య.

“తమ రలా ఏమిటోగా మాట్లాడుతున్నారు...” అన్నాడు కాస్త ధైర్యం తెచ్చుకుని సాంబయ్య... కన్నీళ్లు చారికలలా ఉండగానే శుష్కమైన ఒక చిరునవ్వు

నవ్వి ...“మీ రేమీ భయపడకండి...నేను ఒళ్లు తెలిసే మాట్లాడుతున్నా ... మీ మామగార్ని చంపి-దీ మొదలు నేను పడుతున్న సరకయాతన ఆ పరమాత్ముడికి తెలియాలి... నే నింక ఎక్కువరోజులు బతకను. మీకు తెలిసే ఉంటుంది...నా మేపుడు కొడుకు రైలుకిదపడి చచ్చి పోయాడు...నా కేమీ చింత లేదివ్వదు....” దగ్గుతెర కొద్దిగా ఒచ్చేసరికి ఒక క్షణం ఆగి మళ్ళా సాగించాడు రామయ్య:

“చూశారూ! ఆ పిల్లలకు మీరే మొగ దిక్కు...వైగా మేనత్తకొడుకులు మీరు... పెళ్లిళ్ళూ, పేరంటాళ్ళూ చెయ్యాల్సింది మీరు...” సాంబయ్య ఎదో చెప్పకోతే సందివ్వకుండా . రామయ్యే తను చెప్ప దలుచుకుంది పూర్తిచేశాడు...

“నాకు తెలుసు మీ స్థితిగతులు...నా స్థితిగతులూ మీకు తెలుసు...గుమాస్తాల దగ్గర అన్ని వివరాలూ ఉన్నాయి—ఏవ

ఫ్యాక్టరీలో ఎన్నెన్ని భాగాలు నా కున్నాయో!...సగదంతా బ్యాంకులో వుంది....ఇనప్పెట్టెలో వెండిబంగారా లున్నాయి....అంతా మీపరం చేస్తున్నా.... మీరు తిన్నా, మీభార్యపిల్లలకు పెట్టినా సుబ్రహ్మణ్యంగారి రక్తమే.....మరదళ్ళ పెళ్లిళ్లుమటుకు చక్కని సంబంధాలు తెచ్చి చెయ్యండి....తండ్రిలేని లోపం తీర్చటం మీ తరం కాదు ...బ్రహ్మతరంకూడా కాదు.... అయినా శక్తివంచన లేకుండా.. మనుష్య క్రయత్నంగా....”

...దగ్గుతెర కొంచెం తీవ్రంగా ఒచ్చిం దీమాటు...కాస్త తమాయించిన తర్వాత “నా ఉత్తరాధికారిగా మిమ్మల్ని నియ మిస్తూ కాగితం రాస్తున్నా” అన్నాడు.

సాంబయ్య దిగ్భ్రమ జేచాడు. “...మీరు మనుష్యులు కారు...సాక్షాత్తు..” ....అధ్లోకిలోనే రామయ్య అందుకుని “రాక్షసిని...” అన్నాడు.

ప్రాచీనఖగోళము

క. గ్రహములు

శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రి

ప్రరాహులు 'రాహువు' యొక్క చంద్రులను మింగును' అని చెప్పను. 'రాహువు' పాము. అది బ్రహ్మవరదానబలమున సూర్యచంద్రుల నాచ్ఛాదించును' అని వసిష్ఠుడును, 'రాహువు తమోమయ్యుడు. మేఘము వలె తేలి పర్వములందు చంద్రుని, సూర్యుని ఆచ్ఛాదించును' అని దేవల్పాదుడు చెప్పి కని ఉత్పలుడు వ్రాసెను.

చంద్రగ్రహణమునకును, సూర్యగ్రహణమునకును కారణము చెప్పబోవుచు ఆర్యభట్రుడు 'రాహువు కల్ల' అని అనెను. వరాహవిహిరుడు—'రాహువు సింహిక కొడుకు. అసురుడు. అమృతము త్రావబోవుచుండు నా రాహువును సూచి విష్ణువు చక్రముచే వాని నెల తిరిగెను. అమృతస్వర్పచే రాహుప్రాణములు పోవలేదు గాని వానికి గ్రహత్వప్రాప్తి కలిగెను.' ఇట్లు చెప్పు ఈ పురాణములు నిజమై రాహువు గ్రహమయినచో రవిచంద్రులకువలె దానికి బింబ మేల లేదు? రాహువు శకు బింబమున్న దని పారాశికు లందురుకదా! అది చున కాకాశమున కనపడచేల? బ్రహ్మవరప్రభావమున రాహువునకు కారాచీకటిరంగు కలుగుటవలన అమా పూర్ణ మేతరతిగులందు కనపడ వని వారందురు. మరి కొందఱ రాహుర్యులు సింహికానుతుడగు రాహువునకు పడగయు, తోకయు గలవుగాని అవి విభక్తాంగములు అనియు, ఇంకకొందరు 'రాహువునకు మూర్తి లేదు. అత డంగకారమయ్యుడనియును అందురు. కాని రాహువునకు మూర్తి ఉండి—తలయే యుండుగాక, తోకయే యుండుగాక—నక్షత్రమండలమున నియత గతి యుండి, తిరుగాడుచో ఆరు రాసుల చాటున నుండియే చంద్రసూర్యులనుమాత్రమే ఏల గ్రసింప

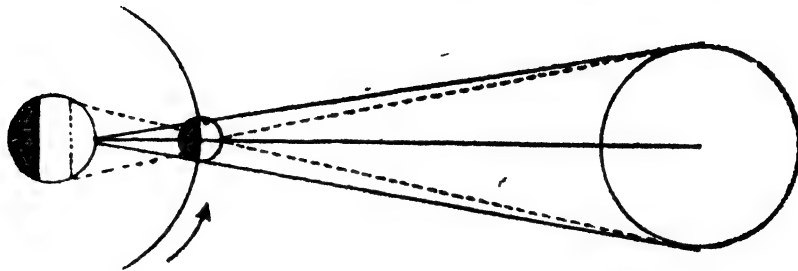
వలెను? రాహువుగతి నియతము కాదని యందుగా, గణితముచే అతనిగతి తెలియుచునే యున్నదే. అతనికి తలయు, తోకయునే యున్నవని యందురా, ఆరు రాసులెడముగా నుండియే యేమి, ఇండు రాసులు మాడు రాసులు ఎడముగా నుండియే గ్రసింపవచ్చునే రాహువు పాముని నందుగా—టి పాము తలతో మింగనిండు, తేక తోకతో మింగనిండు—స్వంకార మగు నతని శక్తిగము తలతోకల నడుచు నున్న రాశి చక్రమునందలి అర్ధాంశమును, అనగా ఆకాశములో స్వమును ఏల యాచ్ఛాదించును? కావున ఈ మాటల నన్నిటి నట్లంచి తత్త్వము విచారించుము.

చంద్రగ్రహణమయమున చంద్రుడు భూచ్ఛాయ నడుచుచు, సూర్యగ్రహణమయమున సూర్యుని నడుచును ప్రవేశించును. సూర్యునినుండి ఏడవ రాశిలో భూచ్ఛాయ తిరుగుచుండును. చంద్రుడు పున్నమనా పిచటికి వచ్చును. చంద్రుడును, భూచ్ఛాయయు తూరుపుదెసగా పోవుచుండును. భూచ్ఛాయకంటె చంద్రుడు వడిగా పోవును. ఇందువలన చంద్రుడు తూరుపుదిక్కునుండి భూచ్ఛాయలో ప్రవేశించును.

సూర్యగ్రహణమయమున చంద్రుడును, సూర్యుడును ఏకరాశిలో నుండురుకాని సూర్యునిక్రింద నున్న చంద్రుడు వడిగిలవా పగుటవలన పడమటినుండి వచ్చి సూర్యు నాచ్ఛాదించును. ఇందువలన చంద్రునిలో పడమటి సగమునందును, సూర్యునిలో తూరుపు సగము నందును గ్రహణమున కారంభము సంభవింపదు.

ఇట్లు లగుచో నెలనెలకును చంద్రగ్రహణ మేల రాదు? భూచ్ఛాయమొదలు పెద్దది. చివర చిన్నది; చంద్రుడు సూర్యునుండి ఏడవ రాశిలో నుండి భూచ్ఛా

యకు ఉత్తరముగనో, దక్షిణముగనో చాటిపోవును. దించును. ఈ కారణమున దేశవిశేషమునందు సూర్య ఎక్కువదూరము పోవనియెడలనే పూర్వాభిముఖుడై గ్రహణము సర్వగ్రహణముగను, ఖండగ్రహణముగను గూర్చాయలా ప్రవేశించును. ముట్టు అడ్డు వచ్చినచో నూటిగా కింద కనబడును.

(సూర్యగ్రహణము)

చంద్రగ్రహణము అన్ని దేశములందును సమానముగా కనబడును. అట్లులే సూర్యముగనో కానిపించును. కాని సూర్యగ్రహణము దేశ ప్రకారమున బిగిచోట కనబడును, ఒకచోట కనబడదు. నూటిగా కింద ఉండక క్షకలనున్న కొందరకు సూర్యునిలో సాబాలును, కొందరకు నాలవపాలును, దీనికి కారణ మేమి?

చంద్రుడు సూర్యునికిందుగా పడమటనుండి మరొకొందరకు పగలపాలును కనబడును. గ్రహణమును వచ్చిన మేఘఖండమువలె వచ్చి సూర్య నాచ్ఛా అంతయే.

1. ౧౮౬౮ సంవత్సరమున ప్రకటితమయిన రిక్టర్బోధిని అను మాసపత్రిక-౧ సంచిక-పూర్వ సూర్యగ్రహణమునుగురించి పెద్ద వ్యాసము వ్రాసెను. దానినుండి గ్రహింపబడిన యీ దినక విషయము ప్రకృతమున కుపయోగింపగలదు:—“మీద వ్రాసిన చరిత్రలోఁ గనుపడిన సంపూర్ణగ్రహణకాలము (౧౮౬౮ సం. ఫ్రాంసుదేశమందలి జెర్సీ నాక్ అనియెడు పట్టణముందుఁగలిగిన సంపూర్ణగ్రహణము) ౨ నిమిషముగా నుండి యుండి, ఇప్పుడు మనము చూడఁబోవునది (౧౮౬౮ ఆగష్టు ౧౮) ౫ లేక ౬ నిమిషముల కాలముఁ గలదిగా నుంచున్నది. అధికముగాఁ జీకటిఁ గొన్న సంపూర్ణగ్రహణకాలము ౮ నిమిషములకుఁ జైబడఁగిరదు. రాగల సంపూర్ణగ్రహణకాలము అటు నిమిషములుగా నుండఁటకుఁ గారణ మేమనగా ఆకాలముందు సూర్యుడు భూమికిఁ దుంగోచ్చస్థానముందును, చంద్రుడు అతిసమీపస్థానమునందును బోవుచున్నారు. ఇంతటి దీర్ఘ సంపూర్ణగ్రహణకాలము సంభవించుట యరుదు. జనులకుఁ దెలిసియుండువఱకు ఇటువంటి గ్రహణము లీనటకుఁ గెందే కలిగియున్న వని తెలియవచ్చుచున్నది. ఆ గెంటిలో ౧ ది క్రీస్తుజననమునకుముందు ౫౮౫-వ-సంవత్సరము మేసెల ౮-వ తేది గ్రీకుదేశమందుఁ గలిగెను. అది యాదేశపు గొప్పపండితులలో నొక్కరగు పేటసు అనువారిచే గణింపఁబడి యెలరకును యెఱపఁబడియె. రెండవది క్రీస్తుశకము ౧౮౩౩ సంవత్సరము జూలై ౧౩-వ తేది స్కాట్లండ్లను దేశమందుఁ గనఁబడినది. వీనినెలఁ దలంచిమాడఁగా నీలాటి గ్రహణము ఇతర నెన్నికతాబ్దములకుఁ దరువాత ఎంత యరుదుగా సంభవించునో దాని మీఠె యెఱుంగవచ్చును. కనుక యీ వచ్చెడు గ్రహణమును అలక్ష్యము చేయఁగూడదని మన సోదరులకు మన మెచ్చరింపవలసినది మన ధర్మముగా నున్నది.

ఈ సంపూర్ణగ్రహణముయొక్క నీడ క్రాంతి-బహుళ అమావాస్యనా దుదయాన, ఆశ్రికాఖండము యొక్క అదిసీనియాదేశమందలి కాంచార్ అను పట్నమునొద్దఁ గలిగి తూర్పుముఖముగా బేబిలోమాండలో జల సందిని దాటి అరేబియాదేశమందలి మెకావీడక్ పట్టణముల మార్గముగా యవనసముద్రమునందుఁ బ్రవేశించి సుమారు ౯ గంటల పొందుస్థానపర్యాయద్వీపము పశ్చిమభాగముం దుండు గోవా, సెవర్కాదుర్గము అను పట్టణముల నడుమ ప్రవేశించి తూర్పుగట్టున నుండు కృష్ణాగోదావరీముఖద్వారముల మార్గముగా భరతఖండ

మరియు చంద్రున కాచ్ఛాదకమును భూమి దివ్యజ్ఞానము గల ఆచార్యులు కొందరు గ్రహణ పెద్దది. దానజేసి అర్ధగ్రస్తును చంద్రుని కొమ్ము మున కీ పై కారణములు చెప్పిరి. కావున గ్రహణమున మొక్కపోయిన చందముగా కానిపించును. సూర్యు కనలు కారణము రాహువు కాదు గీహువు కాదు. కాచ్ఛాదించు చంద్రబింబము చిన్నది. దానజేసి అర్ధ గ్రస్తు డగు సూర్యుని కొమ్ము తీర్చుముగా కనబడును. పైజెప్పినదే శాస్త్రమున కర్థము.

మను వదలిపెట్టి బంగాళాఖాతముపై వ్యాపించి అంతమానుద్యోపములకు నుత్తరముగాఁ జూచి మెగ్నెటైస్ న్నా సరము లోనగు స్థలములను మలేయా యను పర్యాయద్యోపమున గఱచి సయాంసింగుశాఖలో ౧౨-౧౦టల కొంచుకముందుగాఁ బ్రవేశించును. అచ్చట సంపూర్ణగ్రహణకాలము ఆఱుముక్కాఱుగంట. పిదప నచ్చోటి నుండి వెడలి కాంబోడియాపటణమును దాటి శ్రీనాథముద్రమున కవ్వల బార్మియోద్యోపముందుఁ బ్రవేశించును. అవ్వల నీలిదీప్త ద్యోపములఁ గఱచి న్యూగినియును ద్యోపముయొక్క దక్షిణభాగమును బొత్తిగా మూసి న్యూహెబ్రి టీస్ అను ద్యోపముమీఁద వ్యాపించును. ఆచోట సాయంకాల నాఱుగంటలకు సంపూర్ణగ్రహణ మారంభించును. ఆమీఁదట గ్రహణము తెలియనేరదు.

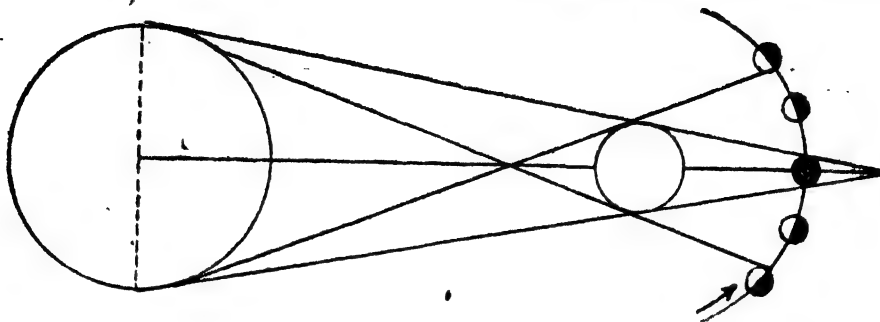
పైజెప్పిన నీచ హిందూపర్యాయద్యోపమునకు వచ్చునపుడు ౧౪: మయిల్లు విరివి గలదిగా నుండును. ఆ చామానుగ్గళభృ విజయదుర్గము, కోలాపురము, గుంటూరు, మచిలీబందరు మొదలయిన స్థలము లకు సమాపముగాఁ బోవును. సంపూర్ణగ్రహణకాలము మచిలీబందరునందు ౫ నిమిషములను ౪౮ తీగము లును, గుంటూరున ౫ నిమిషములు ౪౨ తీగములును, కర్నూలునందు ౪ నిమిషముల ౧౦ తీగములనుగానుండును.

సంపూర్ణగ్రహణచ్ఛాయయొక్క ముత్తరదక్షిణపరిణామము ముంగు చెప్పినట్లు కాంబోడియొద్దల న్యూహెబ్రిటిసుపర్యంతము రహరమి ౧౫౦ మైళ్లు గలదిగా నుండును. పార్శ్వగ్రహణముగా నిది ప్రపంచము లోని పలుభాగములకుఁ దెలియవచ్చును. ఆ భాగము లేవనఁగా భూమిగ్గళసముద్రముయొక్క తూర్పుభాగము, నీలసముద్రమున నొక భాగము, కాస్పియన్ సముద్రము, ఏష్యామైనద, అరేబియా, పారస్మికము, భరతఖండము, శ్రీనాథేశ్వర దక్షిణభాగము, తిబేట్టు, ఫిలిప్పైను ద్యోపములు, ససిఫెక్కుమహాసముద్రము కొంతభాగము, ఆఫ్రికా ఖండముయొక్క ప్రాగ్భాగము మొడగానగ్గరహతు, మెరిమన్ బోర్నోక ద్యోపములు, ఆస్ట్రేలియా వాండి మెన్యులొందు మొదలగునవియే. ఈ సంపూర్ణగ్రహణముందు నక్షత్రములును, గ్రహములును గుమారు నలువదికిఁ గొంపదక కనఁబడును. వానిలో ముఖ్యములు—అంగారకుండు, బుధుండు, శుక్రుండు, మృగవ్యాసుండు, కృత్తిక మొదలగునవి. ఇందులో శుక్రుండు సూర్యునికిఁ జక్కని పడవట నుచ్చస్థానములోఁ బ్రకాశించును. శుక్రునికిఁ గొంచెము తరపశ్చిమముల నంగారకుండు తెలియఁబడును. బుధుండు సూర్యునికిఁ నించుక యీశాన్య మాలగాఁ జూపఱును. నక్షత్రములలో గొప్పదైన మృగవ్యాసము శుక్రునికిఁ జక్కని దక్షిణమందు వెలుగును. వీనిలో శుక్రుని సేవరు సేవ్యుడును నుచ్చస్థానమందుఁ జూచియుండుడుగాన నది మిక్కిలి యదృశ్యమైన వింత.

ఇదివఱకు నుగ్గడించినదిగాక సంపూర్ణగ్రహణకాలమునందుఁ గలిగెడు నని శాస్త్రజ్ఞులు తెలిసియుండు నాలుగు వింతలు గలవు. వానిలో (౧) కస్పరు, అనునది సూర్యునిపైఁ జీకటి నూసికొనినచ్చి సూర్యుండు విదియఁచంద్రశేఖయుంబోలెఁ దోచునపుడు ఆ శేఖాంతములు వీడి కానుపించును. (౨) జేలీనీట్టు, అనునది సంపూర్ణగ్రహణ మగుటకుఁ గొంచెము ముందుగా సూర్యునియొక్క దారములనంటి కిరణముల ప్రకాశము నడుమ, పలుచోటఁ దునియలయు జపమాలవలెఁ దెలియఁబడును. మీఁదఁజెప్పిన రెండును చంద్రునివద్ద నుండెడు కొండల యుచ్చస్థానమునలని ఛాయచేతఁ గలుగుచున్న వని చెప్పుచున్నారు. ఈ రెండు విశోదములును దూరదృష్టి ముకురముచేతనే చూడఁగూడును. (౩) కొరోనా, అనునది సూర్యునిమీఁదఁ జంద్రుని ఛాయ వ్యాపించి సూర్యుండున్న చోటు నలుపుగాఁ బోయినతర్వాత దానిచుట్టును మండలాకారముగా నొక కాంతి తెలియును. ఆ కాంతి పలురంగులు గలదిగా నుండు నని కొందఱు చెప్పెదరు. అది నల్లని బింబమునకు సమాపమందు మిక్కిలి ప్రకాశమయ్యుండును. సూర్యుండు మఱిగియున్నపుడు దానిఁ జాటియుండు వాతావరణమందు సూర్యోద్రకాశము

అటు లగుచో శ్రుతిస్మృతి సంహితావాక్యములు
వాల్సలా ?

చంద్రుడు అమావాస్యనాడుగాని, పూర్ణిమనాడు
గాని పాతమునకు దాపున లేనిచో గ్రహణము పట్టదు.

(చంద్రగ్రహణము)

“గ్రహాః సమయములయం దిచ్చి వానమును
అగ్నిహవనమును బహుని రాహువు పృథ్విపాండుగాక,
అని బ్రహ్మ రాహువునకు నర్థ మొసగెను. గ్రహణసమ
యమున రాహువునకు చంద్రనూర్యసాన్నిధ్యము కలు
గునుగావున లోకులు రాహువు చంద్రనూర్యులను
మింగుచున్నాడని అనుకొందురు. ఇట్లు అనుకొనుటకు
కురి యొక కారణమును గలదు. నూర్యుడు పోవుచుండు
దారికి ఉత్తరముగను, దక్షిణముగను చంద్రునకు గను
నము కలుగుటకు పోతువు చంద్రపాతము. లోకు లా
చంద్రపాతమునుగూడ రాహు నని అందురు” అని
వరాహమిహిరగు వ్రాసెను.

చంద్రపాతమునకు రాహు నని పేరు. ఇలగువలన గ్రహ
ణముతో రాహువునకు సంబంధ మేర్పడెను2.

అన్ని దేశములందును నేటికిని శాస్త్రముతో
(Science) లోకస్రతికిని, పురాణాదులకును వికృ
మొనగూర్చి యత్నిము సాగుచునేయున్నది. వరాహ
మిహిరడు మొదలుకొని భాస్కరునివరకు గల సిద్ధాంత
కర్తలు శ్రుతిస్మృతిసంహితలతో భుగోళవిజ్ఞానమున
శేకవాక్యతొనకు మిగుల పాటపడిరి. భాస్కరుడు
గ్రహమునకు కారణము శంకించుకొని శిరోమణి
వాసనచే—“నూర్యుని ఆచ్ఛాదకముకగటె చంద్రుని
యాచ్ఛాదకము పెద్దది. ఎటులనగా అర్ధఖండీతుడగు

పడుటవలన అది గలుగుచున్నది. నూర్యుడు మరుగుపడని కాలమందు వాని రశ్మిచేత నది లయ మొనర్చుచున్నది. నవ
నప్పుడు మనకు దెలియకపోవుచున్నది. (ర) రేడ్ ప్రామిసెన్సు-అనునది బయటఁ బిరుకఁబడియుండు నెఱ్ఱిని
జోలు. వీనిలోఁ గొన్ని నూర్యుని జేరియుండునట్లును, గొన్ని చేరకయుండునట్లు నుండును. ఇవి వివిధపరిమాణ
రూపములు గలవై కొండలవలెను, బట్టకత్తులవలెను, గొలుకులవలెను గానఁబడును. వీనికి గారణం బిద్రి యని
యొక నెవ్వరఁ గనిపట్టలేదు. తెలిసికొనుటకై జ్యోతిషశాస్త్రజ్ఞులు మిగుల గమనము గలవారై యున్నారు.
ఇవి వట్టి కన్నులకుఁ దెలిసినను దెలియవచ్చును. గ్రహణకాలములందు సాధారణదూరదృష్టిముఖురముల నుప
యోగింపరాదు. ఉపయోగించినం గంట నిప్పుపడి కన్ను చెడిపోవును. మఱి వర్ష మిచ్చిన యద్దములఁ గొనియేని,
పొగచూపిన యద్దములఁ గొనికాని, లేక గ్రహణకాలమునకుని యాయత్తపఱిచియుండు నాదర్శములచేతైనను
జూడవచ్చును.

2. బిరు గ్రహములకు సమాగమము లేనిదే గ్రహణము పట్టదని వెనుకటివా రనుకొనిడివారు. ఇది
మిథ్య. కొందరు—గ్రహణమునకు వెనుకటి అద్దమినాడు నీటిలో నూనెబొట్టు వైచెడివారు. అది ఏ దిక్కుగా
ప్రసరించునో ఆ దిక్కున గ్రహణము పట్టు ననియు, ఏ దిక్కుగా ప్రసరింతునో ఆ దిక్కున మోక్ష మగు ననియు
ఆనుకొనిడివారు. ఇదియు మిథ్య అని వరాహమిహిరడు, పై జనశ్రుతిని ప్రమాణముగా స్వీకరించినవాడు వృద్ధ
గడ్డుడు. ఇట్లున్న టేక చూ.

చంద్రుని కొమ్మలు మొక్కవోయినవిగను, సూర్యుని కొమ్మలు తీక్షణముగను కనిపించును. మరియు చంద్ర గ్రహణపు సీతీకాలము దీర్ఘము. సూర్యగ్రహణపు సీతీకాలము అల్పము. ఈ రెండు కారణములచే సూర్యుని నాచ్ఛాదించు రాహువు వేరు; చంద్రుని నాచ్ఛాదించు గాహువు వేరు. సూర్యచ్ఛాదకము లఘువు. కావుననే సూర్యుని, చంద్రుని ఆచ్ఛాదించువా యొక రాహువే కాదు. కారణ మేమనగా, ఒకనికి తూరుపున స్పర్శ. మరియుకనికి పశుచుట స్పర్శ. సూర్యగ్రహణ మొకపుడు కలుగును. ఒకపుడు కలుగదు. మరియు నాకానాకపుడు అవవాస్యచిహ్నం. మరియు యొకానొకపుడు అమావాస్యకు మొదలు. కావుననే గ్రహణము గాహుకృతము కాదు. అట్లునాక, రాహువు లనేకు లంపహ, ఉపహ. అసలు రాహువే లేదు. ఇటులు కలము గోళవిద్యాభిమానులే పలుకుచును.

కాని యీ మాట వేదబ్రాహ్మణము. పురాణ బ్రాహ్మణము. సంహితాబ్రాహ్మణము. వీలనగా సంహితలు రాహు వస్తువుగ్రహమని చెప్పెను. పురాణము— 'సూర్యుడు రాహుగ్రస్తు పయినపుడు నీ కెల్లయు ౧౦౪ ద్విజు లెల్లరు బ్రహ్మలు. దాన మెల్లయు గూడానము' అని చెప్పెను. మరియు సూర్యునిది సత్యతీ— 'అసురుడు రాహువు సూర్యుని చీకటిచే వేధించెను' అని వక్కాణించెను. 4

అసలుసంతతి ఏమనగా, రాహుగతి అనియతము. అతడు త మోమ యుడు. బ్రహ్మగర్భదానముచే రాహువు భూచ్ఛాయలో జొచ్చి చంద్రుని ఆచ్ఛాదించును. చంద్రునిలో జొచ్చి సూర్యుని ఆచ్ఛాదించును. ఇటులు చెప్పినచో ఆగమము లన్నిటికిని

విరోధము ఉండదు" అని వ్రాసెను. ఈ వ్యాఖ్యలకు భాస్కరు డెంత తలపటాయించెనో అద్దములో కనబడినటులు కనబడుచున్నది. యొకప్రతిభా రాహువు నాయామాత్రుడు. సిద్ధాంతమునంగు చంద్రపాతము. ఈ ఉభయాగములన పురస్కరించుకొని రాహువుచుట్టును పురాణములు మందరముగా భావనాభేల నొనరించెను.

వివిధ గ్రహణములు

సవ్యము, అసవ్యము, తిహము, గ్రహణము, నిరోధము, అనమద్దనము, అనోహము, ఆహూతము, మవ్యతి మన్మము, తహాహూత్యము అని గ్రహణము పదవిధములు.

౧. సూర్యచంద్రులలో వేదోక్తని చీకటమున గ్రహణ, నారంభమాయెనేని అది సవ్యగ్రాహణము.

౨. వామభాగమున నారంభమాయెనేని అది అసవ్యగ్రాహణము. 5

౩. చంద్రబింబముగాని, సూర్యబింబముగాని నిలుచినలను చీకటిపడియే ము క్తమగుచో అది శేషాన గ్రాహణము.

౪. బింబములో నగపాలుగాని, మాడపాలుగాని, నాలపాలుగాని గ్రస్తమగుచో గ్రహణగ్రాహణము.

౫. బింబమునకు ఒక వేద సారంభమై పిదప బింబమంతయు ఆచ్ఛన్నమై నడుమ నల్లని ముద్దపతె కనిపించినచో అది నిరోధగ్రాహణము.

౬. బింబమంతయు సంపూర్ణముగా ఆచ్ఛాదితమై కొంచెము సే పలుకే యున్నచో అది అనమద్దన గ్రాహణము.

౭. మోక్ష మగుపిదప మరల రాహు వాచ్ఛాదించునెడల అది అనోహగ్రాహణము. 6

8. సర్వం గంగాసమం తోయం సర్వే బ్రహ్మసమా ద్విజాః
సర్వం భూమిసమం దానం రాహుగ్రస్తే దివాకరే.

4. స్వర్భాన్తర్గవా ఆసురః సూర్యగ్ తమసా వివ్యాధి.

5. య చంద్రుని అగ్నికోణమున ప్రవేశించినచో సవ్యము. ఈశానకోణమున ప్రవేశించినచో అప సవ్యము. ఇక సూర్యుని వాయుకోణమున ప్రవేశించుచో సవ్యము. సైర్యతకోణమున ప్రవేశించుచో అపసవ్య మని ఉత్పలుడు.

6. ఇటులు పూర్వకాస్త్రముల ననుసరించి వరాహుడు చెప్పినకాని ఇట్టి గ్రాహణము గణితగోళ యుక్తిచే సంభావ్యము కాదు. మరియు ఉత్పాతవిశేషము అని ఉత్పలుడు.

౮. నివ్యాసాంధమున నద్వయవలె బింబమునం దే కొంచెముప్రదేశమో కనబడినచో అది అపూర్ణ గ్రాసము.

౯. నడుమ చీకటియు, నలు పక్కల నైర్మల్యమును ఉన్నచో అది మిశ్రతమోగ్రాసము. 7

౧౦. పరిధిపద్ధంతమున దట్టముగను, మిశ్ర భాగమున కొలది దట్టముగను చీకటి కానిసించుచో అది తమోహి స్త్యగ్రాసము.

వి వి ధ మోక్షములు

౧. చంద్రగ్రహణ మగ్నికోణమున విడుదల యగుచో దక్షిణహనుమోక్షము.

౨. ఈశానకోణమున విడుదల యగుచో నామ హనుమోక్షము.

౩. నక్షిణదిక్కున విడుదల యగుచో దక్షిణకుక్షి.

౪. ఉత్తరదిక్కున నగుచో వామకుక్షి.

౫. నైర్మతకోణమున నగుచో దక్షిణపాయువు.

౬. నాయువుకోణమున నగుచో వామపాయువు.

౭. తూర్పున మొదలుపెట్టి తూర్పుననే విడిచినచో సంభర్తనము.

౮. సూర్యున పట్టి పడమట విడిచినచో గరణము.

౯. మొదట బింబమగ్నియు ప్రకాశము సాందిన యెడల మగ్నివిదరణము.

౧౦. నడుమ చీకటియు అంతభాగమున నైర్మల్యమును ఉన్నచో అంత్యవిదరణము.

ఇవి యన్నియు సూర్యునియెడలను చెల్లునుగాని ఎచటెచట పైని 'చంద్రునకు తూర్పున' అని కలచో అచటనచట 'సూర్యునకు పడమట' అనియు, ఎచటెచట 'చంద్రునకు దక్షిణమున' అని కలచో అచట

నచట 'సూర్యునకు ఉత్తరమున' ననియు ఈరీతిగ మిగిలిన అన్నిటిని వివరితముగ మార్పుకొనవలయును.

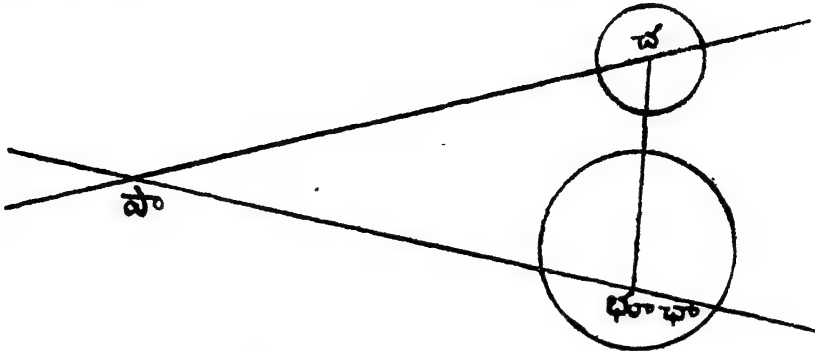
సూర్యచంద్రులకుకలెనే మిగిలిన గ్రహములకును గ్రహణము సంభవించును. 'రవితోగాని, చంద్రునితోగాని ఒకరాశిలోనుండి అచటినుండి - విశ్లేపము కానిచో గ్రాహకము ఆచ్ఛాదించుటజేసి ఆచ్ఛాదితమున గ్రహమునగూడ గ్రహముని చెప్పవచ్చును.' అని ఉత్పలు పేసెను. ఈరీతిగా బుధునకును, అంగారకాదులకును గ్రాహము సంభవించును. చంద్రు డెన్ని గ్రహములకున కింద నున్నాడు. ఇంగువల్ల చంద్రుడు సూర్యుని గ్రహించి చంద్రముగనే బుధాంగారకాదులనుగూడ గ్రహించును.

సూర్యునినుండి ఆరురాసుల సూర్యపుగా భూచ్ఛాయ ఎల్లపుడును తిరుగుచుండును. కొన్ని అంశముమాత్ర మెక్కువ ఐనను, తక్కువ ఐనను భూచ్ఛాయతోగాని, సూర్యునితోగాని చంద్రపాత మొక తావునకు వచ్చినయెడలనే గ్రహణము సంభవించు నని సూర్యసిద్ధాంతము. అమావాస్యంతమునందు సూర్య చంద్రుల రాశి మొదలుగనవి సమానము లగును. పౌర్ణ మాస్యంతమునందు సూర్యచంద్రు లారురాసు లెడముగా నుండురు. కాని ఉభయుల అంతాదులును సమానము లగును. ఈ రెండు సమయములందును ఆచ్ఛాదించబడు గ్రహ మవ్యాసకశిలున, ఆచ్ఛాదకమవ్యాసకశిలును కలిపి వాని సగమునుండి చంద్రవిశ్లేపమును తీసివేయగా మిగిలినది ఛన్నము. ఈ ప్రక్క పుటలోని చేద్యకము చూచునది.

భూచ్ఛాయ క్రాంతివృత్తమునందును, చంద్రుడు తాను తిరుగుమార్గమునందును, అనగా విమండలము నందును ఉన్నార్గు. చంద్రవిశ్లేపము క్రాంతివృత్తము నుండి పరిమితముగానున్నది. ఈచేద్యకమునందు చ భూ అనునది చంద్రవిశ్లేపము. చంద్రబింబవ్యాసార్ధమును, భూచ్ఛాయవ్యాసార్ధమును కూడగా వచ్చిన ఫలము చంద్రబింబవ్యాసముతో సమానముగచో చంద్రచ్ఛాయ స్పృశించునేకాని తన్మధ్యమున ప్రవేశింపదని తెలియు

7. ఇట్టి గ్రహణము సూర్యునికి సంభవించును. ఏలన, సూర్యున కడుతుగులు చంద్రు డెల్పుడు. చంద్ర గ్రహణమునందు ఛాద్యు డగు చంద్రు డెల్పుడు. ఛాదకమున భూచ్ఛాయ పెద్దది. కావున ఇటులు చంద్రగ్రహణము పొసగుటకు ఓలు లేదని ఉత్పలుడు.

చున్నది. అవశేషము ఛాద్యముకంటె అధిక భాదినీ రాహు వున్నచో వృద్ధికాదినీ కేతు వుండును. మాయోనేని సంపూర్ణ గ్రహణము సంభవించును. యోగా ఈ రాహుకేతువులకు సదా విలోమగతి. రవిచంద్రులకు

చ = చంద్రుడు; భూభా = భూచ్ఛాయ; పా = పాతము.

రముకంటె విశేష మధిక మాయోనేని గ్రహణసంభవించును.

ఆస్విన్యాదిలక్షతమును సూర్యకక్షయ, దానికి ఈమత్తిర్యగవేషితమును చంద్రకక్షయ బృహద్వృత్తిములు గాన వాని సంపాతబిందువులను రాహుకేతువులు పరస్పరము ఆర్ధరాసుల యోగములో నుండును. మేషాదినీ రాహు వున్నచో కులాదినీ కేతు వుండును. వృష

సదా ఆహారోనుగతి. రవిచంద్రులు ఏకరేఖ దినముల లోకమూరి కలియుండును. అట్టి రవిగ్రహాలయం రవికేతువులయం గాని కలయికయెడ సూర్యార్థములు తటస్థించినచో సూర్యసంప్రగ్రహణములు కలుగును. రాహుకేతువుల కలయిక కలిగినను అమాప్తూరిములు రానియెడలనూ, వచ్చినను, రాహుకేతువులతో కలయిక లేనియెడలను గ్రహణము పట్టనేరదు.

8. యో గ్రహోక్తేషాం సంక్రమణా స హైకరాశో భవతి; తతశ్చవిషేషా నభవతి; తదా వాదవాద్ గ్రహాకస్య గ్రస్త ఇత్యుచ్యతే— 'ఉత్పలః'

9. సూర్యచంద్రుల కెంత దూరములోనేని రాహు వుండవచ్చును. మరియు కలసియే యుండవచ్చును. కాని రాహుకేతువులు పరస్పరము సమసప్తకములో నుండును.

కాలము - మృత్యువు

శ్రీ చల్లా పిచ్చయ్యకావ్య

బుధునిఁగాఁ జూపు దొకపటి, మూఁడు జేతు
 ధీరు నొనరింతు వొకతూటి దీనునట్లు
 సుందరుఁ బానర్తు వొకతటి చూడరోత
 వక్తమునిఁ జేతు పటు మూఁగ వక్తఁగాను
 బాతి నొనరింతు మఱ, మను బంతిగాను
 కుంటు నొనరింతు జాంఘాలికు నట కుం
 కాలమా! శారదాంబుదజాలమట్లు
 మార్పుచుందువు జీవుల మఱుఁగుచేరిను
 కనుల కింపే 'ప్రపంచరంగ'స్థలమున
 డప్ప మ్రోయని కర్మ 'నాటక'మునందు
 కొన్నిటి 'సుఖాంతముగ' మఱికొన్ని గఱకు
 టమ్ముచందమ్మునను 'విషా'దాంతముగను
 కడలు పాత్రలె నీకు లోగుదురు మాఱు బ్రదు.
 దురును, భగవంతుఁ డొక్కమాదిరియె యెపు
 మృత్యువా ! నీదు నడయును మెచ్చనగును
 గాత్రరోధకవివిధరోగముల దండు
 బంపె దీవు ముందుగాఁ బ్రాణివర్గమందు
 నిందముఖమున వెడలింతు బొందిప్రాణ
 ములను 'లుట్టుల' 'మూఁడు'ల'ఖలు'ల'వంచ

కుల'ను 'ద్రోహు'ల'బరనిందకు'లను 'లాలు
 సులను' 'ధర్మ'విహీనులఁ దెలిసియేని
 వారి చాయలకుం బోవ భయఁపడెదవు
 'త్యాగు'లను 'యోగు'లను 'మహాభాగు
 నిర్మలు'ల'దేవభక్తుల' 'ధర్మసత్య' [౯౯]'వి
 దీక్షిత'హరోహకారు'ల' దేశములను
 వెదకి గాలించి మ్రొంగెదు 'వృద్ధు'లగుచు
 చావు చా వనువారల సరసకీవు
 సాగిపోలేవు కోర్కుల సందడులను
 వృద్ధులను గోరు పిన్నల 'నింతలంత'
 లయిన 'కూన'ల' 'గుజ్జ'ల నలరువారి
 సందుగొందుల గాలించి సంధమించి
 పెద్దపులివలెఁ బైఁబడి ముద్దయట్లు
 మ్రొంగెదవు సర్వకాలము సంగదోష
 మాఁగిమణివలెఁ బానరించి మన సెఱింగి
 విశ్వరూపుని విశ్వాత్ము వేదవేద్యుఁ
 దలఁచువారు మృకండువుతనయురీతి
 నిజ జయింతురు తప్పక నిజము నిజము
 లెక్కనేయరు వారికి మ్రొక్కులిడుమా.

విజయదశమి

[ప్రకాశిక]

శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వర్లు

మొదటి రంగము

[ప్రవేశము: సుపార్వత్యుహర్షి యాశ్రమ ప్రాంతమున దహానిష్ఠతో మహిషీరూపమున దితి.]

దితి: ఓ బ్రహ్మదేవా! నీ కింకనుడయ్య లేదా! అబలనైనను నీదర్శనము కోరి పంచాగ్నిమధ్యమున నిలిచి తపించుచున్నానే! జాలి లేదా? చతురాననా! సన్నిధిసేయవా? దీనదయాకూ! రక్షింపవా? వాణి పతి! కృప చూపవా? (ధ్యానించుచుండును)

సుపార్వత్య: (ప్రవేశించి) ఏమిది! భార్గవవంశ జాడ నగు నే నన్ను వాచంతయు భయము లేక నా తప మునకు విఘ్న మొనరింపబూనిన యా మహిషి యెవరు? ఆహా! పంచాగ్నిమధ్యమున నిలచియున్నదే! పశువుల కింత నియమనిష్ఠ యుండునా? ఎవరొ యీ రూపమున దహస్సచేయుచున్నట్లు లోచుచున్నది. తెలిసికొందును. (దివ్యదృష్టిని చూచి) ఓహో! తెలి పినది, తెలిసినది. ఇంద్రాదులగు సహితకొడుకులు తన కొడుకులను బాణద్రోలి మహావైభవ మనుభవించు చుండగా జూడలేక దేవతలను జయించు పుత్రుని బడయగోరి బ్రహ్మదేవునిగుఱించి తపముచేయు దితి యీమె. ఈమెకోరిక సిద్ధించెనా జగత్ప్రభుయమే రాగలడు. ఏమి చేయుదును? సరే. ఈమెతపమునకు విఘ్న మొనరింపబూనినదను. ఇదియు దేవహిత మగును. కావున దోషము లేదు. (నమింపించి) ఓ దితి! నీ కిదేమి పని? కళ్యణప్రజాపతిభార్యవైన నీ కి తపము

లేక చాలించి పామ్మ. అబలలకు మహాదోషము తపము. పామ్మ, పామ్మ.

దితి: (వినిపించుకొనక మహాదీక్షతో నుండును)

సుపార్వత్య: (కోపముతో) ఏమి! నన్ను జూచియు వందనమైన జేయకున్నదే! భార్గవవంశజా నింత చులకన చేసిన యీ దితి నిపు డూరక విడు తునా? (కమండలుపులోని జలము చేతిలో పో.కొని) ఇదిగో! ఈ దితికి జనించు కొడుకు మహాభయం కరుడై ఈమెచేష్టకు దగినట్లు మహిషుడై యుండు గాక! (కాపజలము విడుచును)

దితి: మునీశ్వరా! నీ కాపము నాకు వర ప్రసాద మగుగాక! ఎట్టికొడుకైనను వా డింద్రాదుల జయింపగలుగువా డగు నని వరమియ వేడుదును.

సుపా: దితి! నీ కదియును సిద్ధిపగలదు. నీ తపము జగత్ప్రభుసంతోభకరముగా నున్నది. త్వరలో బ్రహ్మ సన్నిధిసేయగలడు. వర మాత డౌసగును.

(నిష్క్రమింప)

దితి: ఓ కమలగచ్ఛా! కరుణింపుము. సృష్టి కర్తా! ప్రత్యక్షము కమ్ము. నీ వినాడు నాకు దర్శన మియనిచో నాకీరీరమును ఈ హామకుండమున విడు చుట తప్పదు. (ధ్యానించును)

బ్రహ్మ: (ప్రవేశించి) మానసి! చాలింపుము, చాలింపుము. నీతపమునకు మెచ్చితిని. వరము వేడు కొనుము.

దితి: ఓహో! భగవానులా! (నమస్కరించి) మహాత్మా! నీ బాణుగని దేమున్నది? అదితిపుత్రులు నాపుత్రులను నిర్మించి నన్నుపుత్రసదృశ కేసివైచి

* కథాభాగము మార్కండేయపురాణాంతర్గతము: కల్పనము సొంతము.

నాను. తాము దయయుంచి, యింద్రాదులను జయించి స్వర్గరాజ్యమును బాలింపగలుగు సమర్థులగు పుత్రు ననుగ్రహింప బ్రార్థింతును. దేవా! సుహర్ష్యునిహన్సి మహిషుడు నాకడుపున బుట్టుగా కని శపించి యున్నాడు.

బ్రహ్మ : ఓతీ! సరియే. మహిషముఖము గలిగి నను సగము శరీరము నరశరీరుడై నీవు కోరినట్టి పుత్రుడు నీకు గలుగ వరమిచ్చితివి.

దితి : ధన్యాత్మను దేవా, ధన్యాత్మను!

బ్రహ్మ : నీ విక దపము చాలించి పాము (అంతిరానమగును)

దితి : ధన్యాత్మను దేవా, ధన్యాత్మను !
(నిష్క్రమింప)

రెండవ రంగము

[ప్రవేశము : విద్యున్మాళి, విప్రచిత్తి యను రాక్షసులు.]

విద్యు : వత్సా! వింటివా, మన యదృష్ట వార్త ?

విప్ర : ఏమది ?

విద్యు : దితితపమునకు మెచ్చి బ్రహ్మదేవుడు ప్రత్యక్షమై యింద్రాదుల నోడించు పుత్రుడు కలుగు నని వర మిచ్చియున్నాడుకదా!

విప్ర : ఔనాను. తరువాత ?

విద్యు : దితి గర్భము ధరించి పుత్రుని గన్నది. ఆతడు శుక్ల పక్షసత్తప్రేశునివలె వృద్ధిపొందుచున్నాడు.

విప్ర : సరే. మంచివార్త చెప్పితివి. మన కిదే యదను. మన సైన్యములను సిద్ధపఱచి యా మహిషా సురునికడ కరిగి యాతని యాధిపత్యమున స్వర్గముపై దండెత్తుదము.

విద్యు : వత్సా! బాగుగా గ్రహించితివి. నే ననబోవునదియు నదియే.

విప్ర : ఎన్నాళ్లనుండియో యెదురుచూచు చున్నాము. ఇక ఆలస్యము వలదు. మహిషునాధి పత్యమున మనకు మహావిజయము తప్పదు.

విద్యు : ఇంకను సందేహమా! మన దినములు పండినవి.

రాక్షసుడు : (ప్రవేశించి) ఎవరు వాగు ? విద్యున్మాళి విప్రచిత్తులా ? మీ రింకను సిద్ధము కాకెమి ?

విద్యు : ఎందుకు ?

రాక్ష : మీ రింకను వినలేదా ? మన పెద్దలు మహిషాసురుని దగ్గఱ కేగి యాతని వీరత్వమును గొని యాడి 'వత్సా, స్వర్గరాజ్యము మనది. విష్ణుమూర్తి బలము నూతగా గొని దేవతలు మనవారిని జంపి మన రాజ్య మపహరించియున్నారు. ఇప్పుడు మనము వారిపై దండెత్తి మన రాజ్యము మనము జయింపవల యును. కావున, ఈ దానవాసీకమునకు నీవే ప్రభు వనై యుద్ధమునకు సిద్ధము కమ్ము. నీభుజబలమున స్వర్గము మనదేమగును. నీవే ముల్లోకములకు రాజు వగుదు' వని హెచ్చరించిరి. మహిషుడు వెంటనే సింహ నాదము చేసి మీమీసైన్యముల గొనిరం దని మనకు వర్తమాన మందినాడు. కావున, మీరును మీమీ సైన్య ములతో వెనువెంటనే బయలుదేరివలయును.

విద్యు : వత్సా! వింటివా ? మనము వెదుక బోయిన తీవయే వేలికి దగిలిన స్త్రై నది. రమ్మ. త్వరగా బోవుదము.

విప్ర : ఆహా! నా కుడిక న్నదరుచున్నది. జయము మనదే.

రాక్ష : రండు. రండు. తత్కణమే పోవల యును.
(నిష్క్రమింప)

మూ డ వ ర ం గ ము

[ప్రవేశము : శివుడు, విష్ణువు.]

శివు : మధునూదనా! వింటివికదా బ్రహ్మ దేవుడు దితి కిచ్చిన వరవిశేషము ?

విష్ణు : పశుపతీ ! వింటిని, వింటిని. మహిషుడు జన్మించి పెరిగి పెద్దవాడై స్వర్గమును ముట్టడించుటకూడ వింటిని.

శివు : కొంతకాలము దేవతలకు మహిషుని బాధలు లేవు.

విష్ణు : ఔను. దేవతలకు గర్వభంగము కావలయును. అపుడు బుద్ధివచ్చి మనపాలికి వచ్చి మొఱిలిడుదురు. అపుడు మహిషాసురవధకు మన ముపాయ మూహించెను.

శివు : ఔను. ఈపాటి కింద్రాదుల నాతడు మర్చించియే యుండును. స్వర్గరాజ్యము నాక్రమించి యా రక్కసుడు పాలించుచునేయుండును.

విష్ణు : సత్యమే.

(తెరలో కలకలము)

శివు : అదిగో ! ఈ సంక్షోభము దేవతలదే. వారి కీపాటికి మంగళాష్టకములై కాందిశీకత ప్రాప్తించి యుండును.

విష్ణు : ఔనను. ఆ వచ్చువారు వారే. చూడుము. బృహస్పతిని బురస్కరించుకొని యింద్రాదు లిటే వచ్చుచున్నారు.

శివు : రానిమ్ము. మన మేమియు నెఱుగనట్లుందము.

[ప్రవేశము : బృహస్పతి, ఇంద్రుడు, దేవతలు]

బృహ : ఇంద్రా ! దేవతలారా ! ఇదిగో ! హరి హరు లిరువురు నిటనే యున్నారు. జయజయధ్వానములతో సమీపించెను.

అందఱు : జయము, జయము, త్రిలోకనాథులారా ! జయము, జయము. పరమేశ్వరా ! జయము, జయము. మధునాదనా ! జయము. హరిహరులారా ! నమో నమః.

శివవిష్ణువులు : ఓహో ! బృహస్పతీ ! ఇంద్రాది దేవతలారా ! అభయము. అభయము. రండు. రండు.

బృహ : నిఖిలలోకాధినాథులారా ! మహిషాసురుడు సర్వసైన్యములతో దండెత్తి స్వర్గమును

జయించి పరిపాలించుచున్నాడు. దేవాదిదేవులారా ! రణమున నోడి పరాభవ మంది పొలోమిని గోలుపోయి మీ యుభయల పాదపద్మముల నాశ్రయించి యభయ హస్తమును గోరుచున్న యింద్రుడీతిడు !

ఇంద్రు : హరిహరులారా ! రక్షింపుడు. రక్షింపుడు. నన్నాదురాత్ముడెన్నిపాట్లు పెట్టి నాడో యా దైవమునకే యోజుక. మహాత్ములారా ! ఎన్ని జన్మములకైనను నాకే క్రిమికీటకజన్మ మిచ్చినను బాధ లేదు కాని యాయింద్రపదముమాత్రము వలదు. రక్షింపుడు. రక్షింపుడు. (హరిహరుల పాదముల మ్రోలబడును)

శివు : ఇంద్రా ! అధైర్యపవకుము.

విష్ణు : త్రిదివాధిపా ! దుఃఖింపకుము. దుఃఖింపకుము.

బృహ : హరిహరులారా ! ఆ దుష్టరాక్షసుడు శేజమున నూర్చుడై, కాంతిని జంద్రుడై, స్రవతాపమున నగ్నియు నై ముగ్ధోకముల సంహరింప విజృంభించుచున్నాడు.

దేవతలు : మహాదేవులారా ! మాపడ్డపాశ్లేమని విన్నవింతుము ? మామాట లెక్కయేల ? ఆ రాక్షసాధిపతి యముని దీనుని జేసి, వరుణుని బాధించి, వాయు దేవుని బీజించి, కుదేరు నవమానించి, ఈశాను నేడ్చించి, సిద్ధసాధ్యగంధర్వులను బంధులుగను, విద్యాధరాదుల బంటులుగను పనులుగొనుచు గర్వింపి యున్నాడు.

ఇంద్రు : దేవాదిదేవులారా ! ఇక వేయునేల ! ఆ మహిషాసురుని బాధలవలన స్వర్గవాసు లెల్లరును గాందిశీకులై పోయిరి. త్రిదిన మంతయు రాక్షసముయై నడిది. ఇక మీరే యుపేక్షించినచో మా మానప్రాణములు మాకు దక్కవు. మీపాదముల కరణు చొచ్చితిమి. వెంటనే దైత్యనాశనమున కుపాయ మూహించి మమ్ము రక్షింపుడు.

శివు : దేవతలారా ! ఇక ఆ మహిషాసురుని దినములు దగ్గఱకు వచ్చినవి. మన లేజోంకములచే దేవ

మూర్తి నవతరింప జేయుదము. నేనును, విష్ణుమూర్తియు మామాప్రధానలేజ్ఞోంశముల విడిచెదము. మీ రెల్లరును మీమీలేజ్ఞోంశముల బ్రజ్వరిల్ల జేయుదు.

విష్ణు : అట్లే. (ధ్యానించి మహాలేజస్వియై మహాలేజము ప్రజ్వరిల్ల జేయును.)

శివు : (మహాశోపముతో విజృంభించి లేజ్ఞోంశ ప్రజ్వరిల్ల జేయును.)

దేవతలు : (ధ్యానించి తమతమ లేజ్ఞోంశముల నిర్గమింపజేయుదురు.)

బృహ : ఓహోహో! ఏమిది! ఈ మహాపురుషుల లేజ్ఞోంశములచే దేవీమూర్తి యవతరించుచున్నదే! ఆత్మర్య మాత్మర్యము. అదిగో! రుద్రలేజమున ముఖము, యమలేజమున గళజాలము, విష్ణులేజమున భుజములు, చంద్రలేజమున గుచములు, ఇంద్రలేజమున నడుము, వరుణలేజమున జంఘలు, భూమిలేజమున జఘనము, విరించిలేజమున జరణములు, సూర్యలేజమున బాదాంగుళులు, వసులేజమున గరాంగుళులు—ఇట్లే యితరదేవతల లేజ్ఞోంశముల నితరావయవములు కలుగ నిదే దేవి యవతరించి మహాలేజము విరజిమ్ముచున్నదే!

దేవి : (అవతరించి నిలచును)

అందఱు : జయము. జయము. దేవీ! జయము. జయము.

శివు : మహిషాసురమర్ధనమున కవతరించిన యీదేవి కిదే నాత్రిశూలమునుండి పుట్టించిన త్రిశూలము నిచ్చుచున్నాను. (ఇచ్చును.)

విష్ణు : నే నిదే నాచక్రమునుండి కలిగిన చక్ర విచ్చుచున్నాను. (ఇచ్చును.)

వరుణుడు : ఇదే నేను శంఖ విచ్చుచున్నాను. (ఇచ్చును)

అగ్ని : నేను శక్తి నిచ్చుచున్నాను. (ఇచ్చును)

వాయువు : నే నిదే బాణాసనము, బాణములు నిచ్చెదను. (ఇచ్చును.)

ఇంద్రు : నే నిదే వజ్రాయుధ విచ్చెదను. (ఇచ్చును)

యముడు : నేను కాలవంశ విచ్చుచున్నాను. (ఇచ్చును)

ఇతరులు : మే మిదే మామా యాయుధము లిచ్చుచున్నాము. (ఇచ్చెదరు)

క్షీరసాగరము : (సాకారమై వచ్చి) నేను దేవి కిదే వివిధాధరణములు, తెల్లపద్మము నిచ్చెదను. (ఇచ్చును)

హిమవంతుడు : (ప్రవేశించి) నే నిదే ఈమెకు సింహమును వాహనముగా నిచ్చుచున్నాను. (ఇచ్చును)

కుబేరుడు : నే నిదే మధుపూర్ణపాత్ర విచ్చెదను. (ఇచ్చును)

శేషుడు : నేనిదే ఫణిహర విచ్చెదను. (ఇచ్చును)

దేవి : (అన్నియు స్వీకరించి) హా! హా! హా! హా! హా! (సింహనాదము చేయును.)

బృహ : ఏమిది! దేవి సింహనాద మొనరించి సంతోష భూమి గిరిగిర దిరుగుచున్నది! పాతాళము ఘర్జిలినది; కులపర్వతములు సంచలించినవి! దిగ్గజములు చాపకట్టుగా గూలినవి! తారకలు రాలిపడినవి! బ్రహ్మాండము విడువక మ్రోగుచున్నది! సప్తసముద్రములు కలగిపోయినవి! ఓహోహో! అద్భుత మద్భుతము!

దేవతలు : దేవీ! జయము! జయము! దేవ సంతోష! జయము! జయము!

శివు : దేవతలారా! విలంబము వలదు. మీ రందఱిదేవిని బురస్కరించుకొని మీమీ యాయుధములు ధరించి మహిషునిమీది కురవడింపుడు.

విష్ణు : దేవతలారా! తత్క్షణమే బయలుదేలుదు. మీకు జయముగూక!

ఇంద్రు : త్రిలోకపతులారా! ఇదే మీయాజ్ఞ గైకొని పోయి వచ్చెదము. దేవతలారా! హరిహరలకు దండప్రణామము లాచరించి దేవీపురస్కరముగా యుధమునకు బయలుదేరుదము.

దేవతలు : అట్లే ! (అందఱు అట్లానర్తురు)

దేవి : (సింహనాదము చేయుచు నిష్క్రమించును.)

దేవతలు : (దేవిని అనుసరింతురు.)

నాలుగవ రంగము

[ప్రవేశము : మహిషాసురుడు, సేనాపతులు రాక్షసులు.]

మహి : రాక్షసవీరులారా ! స్వర్గభోగములను మీయిష్టము వచ్చినట్లుగా ననుభవించుచున్నారా గదా !

రాక్ష : మహారాజా ! నీదయవలన మాకోరిక లన్నియు సిద్ధించినవి. అందఱుమీకూడ ఇంద్రభోగమే అనుభవించుచున్నాము.

చక్షురాసురుడు : (ప్రవేశించి) మహారాజా ! జయము. జయము. రాక్షసేశ్వరా ! జయము. జయము.

మహి : ఓహో ! చక్షురుడా ? ఏమి విశేషము ?

చక్షు : దేవా ! మనచే నోడిపోయిన దేవత లెల్లగును తిరిగి మహారోషభీషణమైన యొక స్త్రీని ముందిడుకొని సింహనాదములు చేయుచు మనపై దండెత్తి వచ్చినారు. సర్వసైన్యములు నాయత్తపతిమనము వెంటనే వారి నెదుర్కొనవలయును.

మహి : ఛీ ! ఛీ ! సిగ్గులేని యా దేవత లొక యాడుదానిని ముందిడుకొని వచ్చుచున్నారా ? రానిమ్ము. ఈసారి వారి కందఱకు బ్రాయశ్చిత్తము కాగలదు.

చక్షు : దేవా ! ఆలస్యము వలదు. అదిగో ! రాక్షసుల హాహాకారములు వివశులగుటలేదా ? వేగిరింపుడు. ప్రభూ ! వేగిరింపుడు.

మహి : సేనాపతులారా ! వెంటనే సర్వసైన్యములతో దేశసమూహముల నెదుర్కొనుడు. చక్షురా ! నీసైన్యముతో ముందు నీ పరగుము.

చక్షు : చిత్తము. దేవా ! (నిష్క్రమించును.)

మహి : మహాహనుడా ! సీతైన్యముతో నీవు నాతని ననుసరింపుము.

మహా : చిత్తము, దేవా ! (నిష్క్రమించును.)

మహి : ఓయీ ! అసిరోమా ! ఏబదిలక్షల రథములతో నీవు నడుపుము. ఉగ్రదర్శనా ! కోటిస్థలందనములతో నీవు బయలుదేలుము. బిడాలా ! ఏనూఱుకోట్ల తేరులతో నీవును సిద్ధము కమ్ము. మిగిలిన సేనాపతులెల్లగును మీమీబలములతో బయలుదేలుదు. నేను నిదే సిద్ధపడుచున్నాను.

సేనాపతులు : చిత్తము, దేవా !

(నిష్క్రమించును.)

మహి : ఏమిది ! ఇంద్రవరుణయముకు బేరాది మహాయోధులే నా ధాటి కాగలేక పాటిపోయిరికదా ! ఇపుడు వారందఱుక్కోట్ల ముందిడుకొని యుద్ధమున కేతెంచుటలో నేదేని రహస్య మున్నదా ? ఏమైన నేమి ! ఈపరి సర్వదేవతాశక్తులు తప్పదు. ఈ పాటికి రాక్షససైన్యములు, దేవసైన్యములు కలియబడి పోరు సాగించుచుండును. నేనును బోయి తుణమాత్రములో క్రతుమారణ మొనరించెదను.

(నిష్క్రమించును.)

విదవ రంగము

[ప్రవేశము : ఇద్దఱు విద్యాగరులు]

మొదటివాడు : మిత్రమా ! చిత్రాంగదా ! మన మిట నిలచి యొరులకు గనబడకుండ దేవదానవులకు జరుగుచున్న చిత్రయుద్ధము నరయుదము.

చిత్రా : ఔను. ఇచటనే నిలుచుట మంచిది. ఆప్రక్క నెందఱో నిలచి కనుగొనుచున్నారు.

మొదటి : అదిగో ! మహిషసేనాపతు లెల్లరు తమతమ సేనలతో విజృంభించి దేవితో గలియబడినారు.

చిత్రా : చిత్రము, చిత్రము ! దేవితాయుధములు తుణమాత్రములో వారిని దనుమాడుచున్నవి. చూడు మదిగో ! దేవి యింకను విజృంభించుచున్నది.

మొదటి : అదిగో ! దేవితాహనసింహము రాక్షసాటవిని నాశముచేసి తేయుచున్నది.

చిత్రా : దేవివిజృంభణము గని దేవదైత్యములు జయజయధ్వానములతో మిన్న మిట్టుచున్నవి.

మొదటి : మిత్రమా ! ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము ! త్రిశూలవిహారమున దానవుల జీర చీరి, గదాయుధమున వారిని మోదిమోది, ఖడ్గవిద్యావిభవమున రాక్షసశోటిని నఱకి నఱకి, శరాసనకళానిపుణత నామె యెందఱనో కూల్చి వేయుచున్నదికదా !

చిత్రా : ఆహా ! ఏమి యీ రణరంగవైభవము ! దేవి చేయు సింహనాదములకే గుండె లవిసి కూలు వారును, ఆమెగదాఘాతమున దలలు బ్రద్దలై పడు వారును, ఖడ్గప్రహారమున ఖంఠఖంఠములై పడిపోవు వారును—ఈరాక్షసు లిక నేమి చేయుగలరు ?

మొదటి : అదిగో ! చక్షురాసురుడు మహా సేనాని—ఆతడు దేవి నెదుర్కొన్నాడు. అయ్యో ! దేవిని శరఃర్షముచే గప్పివేసినాడే !

చిత్రా : చెలికాడా ! భయపడకుము. అదిగో ! దేవివలన దనతేరు ముక్కలు కాగా, విల్లు పొడుము కాగా, ఆతడు శూలముతో దేవిని పొడుచుచున్నాడు.

మొదటి : చిత్రము. చిత్రము. దేవి వానిని ఖడ్గముతో ముక్కముక్కలు చేసివేసినది.

చిత్రా : అయ్యో ! బాష్కలుడు దేవివిల్లు త్రుంచినైచినాడు.

మొదటి : అదిగో ! మఱియొక విల్లు గైకొని యామె యొక్క బాణముతో వానిని గూలవేసినదే !

చిత్రా : మిత్రమా ! ఆమూల నది యేమి ! ఆ శోలాహల మేమి ?

మొదటి : అయ్యో ! దేవతలే మహాకారములతో బరుగులిడుచున్నారే ! ఏమది ?

చిత్రా : ఓహో ! తెలిసినది, తెలిసినది. ప్రధాన సేనాపతులతో దైత్యములు నశించుట జూచి మహిషాసురుడు విజృంభించి దేవతలను జెల్లాచెదరు గావించుచున్నాడు.

మొదటి : అదిగో ! దేవిని సమీపించినా డా రాక్షసుడు !

చిత్రా : అయ్యో ! అయ్యో ! ఆ దుర్మార్గుడు మహిషరూపమే పూర్తిగా ధరించి దేవగణములను బలవిధముల హింపించుచున్నాడు.

మొదటి : చూడు. ఆరాక్షసేసుని యాదృత్యము ! భూమ్యాకాశముల నంటుచున్న యాతని మహాకాయమున దారకలు రాలిపడుచున్నవి ! భూమి కదలిపోవుచున్నది. మహాపర్వతము లాతని దేహము దాకి ఛిన్నాభిన్నమగుచున్నవి. ఆతని వాలగుచ్చమున ననధులు పింఛలిగుం డగుచున్నవి. ఆతని నిశ్వాసములచే గుల పర్వతములు చూర్ణములై పోవుచున్నవి ! జగము లల్లాడి పోవుచున్నవి !

చిత్రా : మిత్రమా ! దేవి యాతని సమీపించినది. ఇక భయము లేదు.

మొదటి : ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము ! దేవి ఆమహిషరూపమున నున్న దానవుని ఖండింప నాతడు వెంటనే సింహరూపము ధరించి దేవిపై కురుకుచున్నాడు.

చిత్రా : ఐనది. ఆ సింహరూపము దేవిబాణమున జీలిపోగా నరరూపము ధరించినా డా రాక్షసుడు !

మొదటి : చిత్రము. చిత్రము ! దేవి యారూపమును జెండావేసినది.

చిత్రా : ఏమేమి ! ఆదుర్మార్గుడు మరల గజరూపమున దేవితో బోరుచున్నాడే ! (చూచి) ఆ రూపముకూడ దేవి నశింపజేయగా మరల మహిషాసురుడైనాడే !

మొదటి : అదిగో ! దేవి చిటునవ్వుతో వాని బాణముల నుపేక్షించి మధుపానము చేయుచున్నది.

చిత్రా : ఆ దుర్మార్గు డిదే సమయ మని దేవిపై మహాపర్వతములు విసరుచున్నాడు. బాణవర్షము కురిపించుచున్నాడు.

మొదటి : ఏమైనను దేవి చలంపకున్నది. అది గదిగో ! దేవి విజృంభించుచున్నది !

చిత్రా : ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము ! దేవి ఒక్కయొగు రగిరి మహిషాసురుని కంఠము పట్టుకొన్నది. కాలిక్రిందకు కేర్చి త్రొక్కివేయుచున్నది !

మొదటి : ఇప్పుడుకూడ మహిషాసురుడు మొగ
మెత్తి యింకను పెనగజొచ్చినాడే!

చిత్రా : ఇ కేమున్నది? ఐనది. దేవి వాని
శిరము నొక్కుచుండి ద్రుంచివేసినది. అదిగో! దేవిపై
దేవతలు పుష్పార్చనము జయజయస్వసలతో గురియించు
చున్నారు.

మొదటి : రమ్మ. రమ్మ. మనముకూడ దేవిని
తేరి నమస్కరింతుము. (నిష్క్రమింతురు)

ఆటవ రంగము

[ప్రవేశము : దేవి, ఇంద్రాదిదేవతలు, ఋషులు,
గంధర్వులు, బృహస్పతి.]

ఇంద్ర : దేవీ! జయము, జయము! మహిషా
సురమగ్ధనీ! జయము, జయము! దేవసంరక్షణీ!
జయము, జయము!

ఋషులు : దేవీ! సమస్తదేవతాంశలచే జనించి
లోకసంరక్షణకై మహిషాసురుని రూపుమాపిన నీ కివే
మా నమస్కృతములు. (మొక్కుదురు.)

గంధర్వులు : దేవీ! జయము. దేవీ! జయము.
(గానము చేయుదురు)

దేవతాస్త్రీలు : (పుష్పములు దేవిపై జల్లుదురు)

బృహ : దేవీ! త్రిమూర్తులే నీరూపము, బలము
నిట్టి దని చెప్పినరే రన్నచో నే నెట్లు నిన్ను
వర్ణింతును? తల్లీ! దయామయివై నీ విల్లే లోకముల
సంరక్షింతువుగాక!

ఇంద్ర : దేవీ! నీ రూప మచింత్యము. నీ మహా
త్వము రిపుత్యయకారి. నీ చరిత్ర మద్భుతము. నీ
వలననే మేము బ్రదికితిమి.

ఋషులు : జగజ్జననీ! నీవే స్వాహాస్వధానామ
ముల దేవతలను, పితరులను తృప్తి పొందింతువు.
మౌక్షాధులగు మహామునులు ని న్నాత్మవిద్య
యందురు. సమస్తవేదములకు నీవే నిధివి. తల్లీ! నీవే
సర్వశాస్త్రసారమువు. అంబా! హరిభుజాంతరవాసి
వైన లక్ష్మివి నీవే. శివుని సామేను గాంచిన పుణ్యా

త్వపు నీవే! అమ్మా! జగములకు నీవే కారణమువు.
త్రిగుణరూపము, మూలప్రకృతి యన్నియు నీవే! అట్టి
నీ కివే మా పునర్నమస్కీయలు. (నమస్కరింతురు)

బృహ : దుగ్ధా! ఉత్తమపుణ్యపుగుఘలయందు
లక్ష్మీవై, బుధజనులయందు బుద్ధివై, పవిత్రులయందు
లజ్జవై, బ్రాహ్మణప్రవరులయందు శాంతివై వెలు
గొందు నీ కివే నా వందనసహస్రములు. (మొక్కును)

దేవతలు : దేవప్రాణప్రదాయినీ! కాలికా! నీ
సమస్తాయుధములతో మాకు నిత్యము రక్షయోగ్యము
తల్లీ! నీపవిత్రరూపమును కైసేయనిమ్ము తల్లీ! నీ
బిడ్డల మగు మ మ్మెప్పుడును గనికరింపుము.

(చందనము మున్నగు ననులేపములతో, ధూప
దీపాదులతో, కుసుమపరంపరతో దేవిని పూజింతురు.)

శేవి : వత్సలారా! మీమీ భక్తిప్రపత్తుల
కానందించితిని. మీ కేమి వరము కావలయునో కోరు
కొనుదు.

ఇంద్ర : మహేశ్వరీ! భువనకంటకుడైన
మహిషాసురుని మర్దించితివి. రాక్షససర్వనాశన మొన
రించితివి. అంతకన్న, దల్లీ, మాకు గావలసిన
దేమున్నది? ఐనను, మాచే నీవు సంస్కరింపబడుచు
మాయాపద లెల్ల బాపుచుండ బ్రార్థింతుము.

దేవి : అట్లే యగుగాక!

ఇంద్ర : అనుగ్రహించితివి. జననీ! సర్వలోక
కంటకుడైన మహిషాసురమరణదిన మగు నేటి దశమి
తిథి 'విజయదశమి' యన ద్రిలోకప్రజలకు మహోత్సవ
దిన మగుగాక! ఏటేట నవరాత్రులు ని న్నుపాసిం
చిన ప్రజలకు దశమదినము సర్వవిజయము నొడ
గూర్చుగాక! ఈపర్వము త్రిలోకముల నాచంద్రా
ర్కము వెలయుగాక!

దేవి : వత్సా! అట్లే యగుగాక!

బృహ : త్రిలోకజననీ! నీ భూతభవిష్యదు
తారముల గుఱించి యుక్కింత తెలిపి మము ధన్యా
త్ముల జేయ బ్రార్థించుచున్నాను.

దేవి : సురగురూ ! నీ ప్రశ్నమునకు తుత్తరమిచ్చెదను. సకలదేవగణములారా ! సావధానులై నా యవతారవివరణము వినుడు.

అందఱు : మహేశ్వరీ ! సావధానులము, ఆనతియ వేడెదము.

దేవి : పత్నిలారా ! తొల్లి మధ్యకైటభులు కమలాసుని జంప సుంకింప మహామాయనైన నేనవతరించి ప్రేరించిన కారణమున విష్ణువు వారల జంపియుండెను. పిమ్మట శుంభనిశుంభులను రాక్షసుల జంపుటకై సప్తమాతృకలతో నావిర్భవించి యాపని నెఱవేర్చితిని. ఇక ముందు దుష్టరాక్షసు లగు శుంభనిశుంభులే మరల నుద్భవించినపుడు వారిని జంపుటకు నందగోపకులమున యశోదాగర్భమున జనించి వింధ్యాచలమున వసించుచు నాపని యొనగూర్చుకొని 'వింధ్యవాసిని' అన బరగెదను. మఱియు 'రాద్ర' నామమున నవతరించి విప్రచిత్రిసంతతిని సమయజేసెద. తరువాత రక్తములగు దంతముల మహారాక్షసుల భక్షింప 'రక్తదంతి' యనునామమున నావిర్భవించెద. ఆపిమ్మట శత్రువర్షావగ్రహమున మునులు తిల్లముంద 'శతాక్ష' నామమున నేను జనించి శతశత్రుముల మునిగణముల గాపాడుదును. తరువాత, త్రిలోకప్రజలను నాశరీరజనితకాకాహరముల బోషించి 'కాకాంధరి' యనుపేర నొప్పారుదును. ఇంకొకమాటు దుర్గము డను రాక్షసుని జంప 'దుర్గా' నామమున నవతరింతును. మఱి యింకొకమాటు 'భీమ' నామమున జనించి రాక్షసుల నడచి సంయముల గాపాడుదును. ఇంకొకమాటు లోకకంటకుడగు భ్రమరాసురుని సంహరింప 'భ్రామరీ' నామమున

జనియింతును. ఇంతేకాక, వీయుగమున నేనమాయముల నాసురీసంపత్తి పెచ్చుపెరిగి లోకములకు బాగకలుగునో అప్పుడప్పుడు తప్పక నే నవతరించుచు దుష్టశిక్షణము, శిష్టరక్షణము చేయుచుందును.

అన్నిటికన్న నా కధికశ్రీతికరమైనది మహిషాసురమర్దనము. నన్నాయానామములతో నెవ రెప్పుడు స్మరించి కీర్తించినను వారివారికి సకలకామ్యములు సిద్ధింపజేయుదును. నన్ను నిరసించినవారికి నిరయమే ప్రాప్తింపజేయుదును. ఈ నాచరిత్రము విన్నవారికి, కన్నవారికి సకలశుభములు నొడగూడును. మీ కెల్లరకు శుభ మగుగాక ! నే నిదీ పోయి వచ్చెద.

(అంతర్ధాన మగును)

ఇంద్రు : ఆహా ! దేవి యంతర్ధానమైనదే !

బృహ : ఇంద్రా ! నిన్నీ శుభతెరుణమున మరల నింద్రాధిపత్యమున కభిషేకింతును. సర్వశుభములతో నీవు వెలుగొందుదువుగాక ! (అభిషేకించును)

అందఱు : (హర్షధ్వను లొనరింతురు.)

ఇంద్రు : గురుదేవా ! నీయనుగ్రహమున సర్వసంపదలను మరల నందితిని.

బృహ : నీకు గావలసినవరము గోరుకొనుము.

ఇంద్రు : దేవా ! ఇంతకన్న గావలసిన దేమి ? వినను, గోబ్రాహ్మణులకు శుభవరంపర యగుగాక ! మనకు లభించిన యీ విజయదశమి పర్వము త్రిలోకముల శేటేట బహువర్వదిన మగుగాక !

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

తేములవాడ చాళుక్యులు

(ఆగష్టుసంచికతరువాయి)

శ్రీ నేలటూరి వెంకటరమణయ్య

౬

బద్దెగ : సోలదగండడు

మొదటి యరికేసరి యెంతవఱకు రాజ్యపరిపాలన మొనర్చినో తెలియదు. ఇతని తరువాత నతని పెద్దకుమారుడగు మొదటి నరసింహదేవుడును, దరువాత నితని పుత్రుడగు రెండవ యుద్ధమల్లుడును రాజ్యము జేసిరి. వీరినిగురించి యేమియు తెలియదు; కాసనములందుగాని, విక్రమాద్దనవిజయమునందుగాని వీరి విషయము, విశేషములు గానరాక పోవుటవల్ల వీరు సామాన్యులని యెంచవలసియున్నది.

రెండవ యుద్ధమల్లుని యనంతర మతని కుమారుడు బద్దెగడు రాజ్యాభిషిక్తుడాయెను. ఇతనికి సోలదగండ డను బిరుదు గలదు. నలువదిరెండు సంగ్రామములలో నితడు విజయ ముండెనట. ఇతనిచే బరాజితులైన శత్రువులలో ముఖ్యుడు భీముడు. ఇతడు శత్రుదుర్జయుడు; 'మొసశెయం పిడినంతరె నీరొల్లొత్తి భీమన నతిగర్వదిం పిడియె' అని పంపడును, 'భీమం భీమపరాక్రమైకనిలయం తం హేలయై వాగ్రహీ దుగ్రం గ్రాహ మివాస్తరంబుసమకే దోర్విక్రమా ద్బద్దెగః' అని పర్వణికాసనగ్రంథకర్తయు బ్రశంసించియుండుటవలన బద్దెగ డతనిని కష్టపడి సాధించె నని చెప్పవలసియున్నది.

ఈ భీము డెవ్వడో గుర్తింపవలసియున్నది. మొదట బద్దెగడు వెలసిన కాలము నిశ్చయముగ తెలిసిన

గాని భీముని యానవాలుపట్టుటకు సాధ్యము గాదు. బద్దెగని కాసనములు లేవు. అతని కాలమును కచ్చితముగ తెలియజేయు నాధారములును గానరావు. కాని యతని పూర్వీకులయొక్కయు, సంతతివారియొక్కయు శృతాంతముల మూలమున నితడు నునిన కాల మిది యని యూహించుట కవకాశము గలదు. ఇతని ముత్తాతయగు మొదటి యరికేసరి నిరుపనుడేవద్రువునిఁగి సమకాలికు డని పూర్వప్రకరణమున వ్రాసియున్నాడను. మఱియు ద్రువుడు క్రీ. శ. ౭౮౦ మొదలు ౭౯౩ వఱకును పృథ్వీపరిపాలన మొనర్చియుండుటచేతను, మొదటి యరికేసరి సోదరుడైన వీరగృహుడు పై ద్రువుని కుమారుడగు ముమ్మడి గోవిందచక్రవర్తి కనుగుచెలికా డగుటచేతను¹ మొదటి యరికేసరి క్రీస్తుశకము ఎనిమిదవ శతాబ్దముయొక్క చతుర్థపాదమునందు, అనగా క్రీ. శ. ౭౭౫-౮౦౦ ల మధ్యకాలమున పరిల్లె నని నిశ్చయింపవచ్చును. బద్దెగ డరికేసరికి నాలవతరమునా డగుటచేత చరిత్రపరిశోధకుల యంగీకారమును బొందిన పద్ధతిబడి తరమునకు ౨౫ సంవత్సరములచొప్పున పరిగణించిచూచిన నతడు క్రీ. శ. ౮౫౦ మొదలు ౮౭౫ పర్యంతమును రాజ్యము చేసియుండు నని చెప్పవలసియున్నది. మఱియొకవిధమున లెక్కజేసి చూచినను పై యూహయే సరియైన దని తేలుచున్నది. బద్దెగని మునిమనుమడు ఇమ్మడియరికేసరి. ఇతడు క్రీ. శ. ౯౩౦-౯౩౬ల మధ్యరాజ్యము పాలించిన నాల్గవ గోవింద రాజునకు సమకాలికుడు. ఇమ్మడి యరికేసరితండ్రియు, బద్దెగని మనుమడును నైన ఇమ్మడి నరసింహుడు క్రీ. శ. ౯౦౪ నుండి ౯౩౦ వఱకును రాష్ట్రకూట సామ్రాజ్యమును పాలించిన ముమ్మడి ఇంద్రవల్లభుని సామంతుడు. కావున నత డించుమించు క్రీ. శ. ౯౦౫

1. కీ. శ. రావుబహదూరు సి. ఆర్. కె. చాడ్లగారి తెలింగాణకాశములు. రాష్ట్రకూటగోవిందుని కాసనము. (అమృదితము)

మొదలు ౯౩౦ వఱకును ప్రభుత్వము సర్వే నమట యొప్పును. ఇమ్మడి నరసింహుని తండ్రియు, బద్దెగని పుత్రుడును నగు నిమ్మడి యుద్ధమల్లుడు క్రీ. శ. ౧౦౦-౧౦౫ ల మధ్య మండలని చెప్పవలసియున్నది. ఈ లెక్కప్రకారము చూచినను బద్దెగని కాలము క్రీ. శ. ౧౫౫ - ౧౬౦ అగుచున్నది. పై రెండు పరిగణనలప్రకారము బద్దెగని కాలము క్రీ. శ. ౯ వ శతాబ్ద శృతీయపాదమని తేలుచున్నది. నతడు కొంచెమించు మించుగ నీ శతాబ్దాంతమునకును జీవించియుండెనని తలచుట కవకాశము గలదు. క్రీ. శ. ౧౬౦ నుండి ౧౯౨ దాక వేంగిని పాలించిన పూర్వచాళుక్యసూరి విజయాదిత్యుడొక బద్దెగని కథయ మిచ్చి రక్షించెనని పూర్వచాళుక్యశాసనములవలన దలియవచ్చుచున్నది.

“అబ్బా త్సంగ్రామరంగే నిబలసదసివా
మంగిరాజోత్తమాంగం
తుంగాద్రే శృంగ ముర్యావ్య మశనిగన మదా
పాశేయ త్కన్న రాజ్కమ్,
నిశ్శంకం సంకిలేన ప్రథితజనపగా
ద్వర్గమా నిర్దమయ్య
ద్రాగావం యః ప్రవేశ్యః ప్రభు రభయమనాః
ప్రత్యేప ద్బద్దెగాజ్కమ్ 1-a.”

ఈ శ్లోకమునందు పేర్కొనబడిన బద్దెగడు సోలదగండబద్దెగ డేయని గవర్న మెంటు శాసనపరిశోధక శాఖవారు తీర్మానించియున్నారు. ఈ వ్యక్తినిర్దయము సరియైనదే యని చరిత్రపరిశోధకు లంగీకరించి యున్నారు. పై శిష్యనరీతిని సూరివిజయాదిత్యునిచే సోలదగండ్ల డిభయప్రదానమును బహిషియుండినచో నతడు క్రీ. శ. ౧౦౦ తరువాతగూడ కొంత కాలము జీవించియుండెనని చెప్పవలసియున్నది; ఏలనగా, పై సుదాహరింపబడిన శ్లోకము సూరినిచే బద్దెగడు పరాజయము నందినది సూరిని రాజ్యకాలము నందలి చరమదశయందని సూచించుచున్నది. అందు

మంగి మొదలగువారిపై విజయములు పూర్వాపరములను దప్పనీయక కాలక్రమము ననుసరించి వర్ణింపబడినవి. మొదలు సూరిగుడు మంగి నోడించెను; పిమ్మట కన్నరసంకిలులను; తరువాత బద్దెగని, వీరిలో మంగి నోలంబాధిపతి; కన్నరుడు రాష్ట్రీకూటచక్రవర్తి; కృష్ణవల్లభుడను నది ఇతని సరియైన పేరు. రాష్ట్రీకూటచక్రవర్తులందీ పేరింటివారిలో నితడు రెండవవా డగుటచే నితనిని చరిత్రకారు నిమ్మడి కృష్ణవల్లభు డందురు. సంకిలి హాహాయకంశా డగు చేదిరాజా; ఇమ్మడి కృష్ణవల్లభుని బావమఱిది; పూర్వచాళుక్యులతోడి పోరాటమున ఇమ్మడి కృష్ణవల్లభునకు నుజ్జితము. బద్దెగడు రాష్ట్రీకూటచక్రవర్తుల కాశ్రయడగు సామంతుడగుటచే నతని యోటమియు గన్నర సూరివిజయాదిత్యుల యుద్ధ సంసర్పముననే గలిగెనని తలచుట యొప్పు. ఇమ్మడి కృష్ణవల్లభుడు తన తండ్రియగు ప్రభుమామోఘువద్ద చక్రవర్తి సురడానంతరము క్రీ. శ. ౧౦౦ లో గద్దెనెక్కెను. తత్పూర్వ మతనికి సూరివిజయాదిత్యునితో ఘర్షణ గలిగెనని తలచుటకు దగిన సాక్ష్య మెదియలేదు. సూరివిజయాదిత్యుడు క్రీ. శ. ౧౯౨ లో మృతి నందియుండుటచేత కన్నరసంకిలిబద్దెగులపై నతని విజయములు తత్పూర్వమే సంప్రాప్తములైయుండవలయును. అందుపై విజయములు క్రీ. శ. ౧౦౦-౧౯౨ లమధ్య గలిగినవని తేలుచున్నది. కావున బద్దెగడు ౧౦౦-౧౯౨ల మధ్య తన మంధలము నేలుచుండెనని చెప్పవలసియున్నది.

అప్పటి రాజులలో భీమనానుభేయు డొక్కతే కానవచ్చుచున్నాడు. అతడు వేంగిరాజ్యాధిపతియైన ప్రభుమచాళుక్యభీముడు. ఇతడు క్రీ. శ. ౧౯౨ లో దన పెదతండ్రియైన సూరివిజయాదిత్యు డస్తంగతుడైనప్పుట వేంగిసంహాసనము నధిష్ఠించెను. ఇతడు బద్దెగనిచే బట్టువడియుండిన నది యతడు రాజ్యాధిపత్యమును వహించిన తరువాత పై యుండవలయును. ఈ యూహ సమంజసమేని బద్దెగడు క్రీ. శ. ౧౯౨ వ సంవత్సరమునకు తరువాతకూడ కొంతకాలము జీవించి యుండెనని యొప్పుకొనకతప్పదు.

బద్దెగనికి ప్రభుమచాళుక్యభీమునితో గలహము పొనగుటకు ముఖ్యకారణములు రెండు కానవచ్చుచున్నవి. అతడు రాష్ట్రాకూటుల కాశ్రితుడైన మాంసలిక ప్రభు వని పైన నుడివియున్నాడను. రాష్ట్రాకూటులకును, బూర్వచాళుక్యులకును తరతరములనుండియు బెరిగి వచ్చుచుండిన పగవలన గలుగుచుండిన యుద్ధములలో బద్దెగనితోవారు రెండు రాజ్యముల నడిమి గడిభూముల కధి పతులైయుండిన కారణమువలన రాష్ట్రాకూటులచక్రవర్తుల పక్షమున పూర్వచాళుక్యులతో యుద్ధము పోట్లాడవలసి వచ్చెను.

రాష్ట్రాకూటు ఇమ్మడి కృష్ణవల్లభుడు వన పూర్వుల పదతి ననుసరించి పూర్వచాళుక్యరాజ్యముపై దండయాత్రలు చేసిన వారని భావించెను. కాని ఇతనికి విజయ పెంపుడును జీతూరలేదు. మొదట గుణగవిజయా దిక్కునిచే సంప్రదర్శనరాజ్యము నందెను. ఈ సందర్భముననే బద్దెగడు పరాజయ మందనదికూడ. గుణగుని మరణానంతరము వన యభిష్టము నెఱవేర్చుకొన నంచి కృష్ణవల్లభుడు మరల వేంగిపై దండయాత్రలు వారంభించెను. వీలిన ప్రభువులెట తన సేనతోగూడ బద్దెగడును నడవనలసినవా డాడె. మఱియు బూర్వచాళుక్యులపై వన తొంటి పగను దీర్చుకొనవలయు నను కోర్కె యొకటి యతని బుగికిచ్చియుండవచ్చును.

బద్దెగడు ప్రభుమచాళుక్యభీము నెప్పు డెచ్చట బట్టుకొనెనో నిశ్చయముగ జెప్పటకు నీలలేదు. కాని, లభించిన శాసనాదిసాక్ష్యమునుబట్టి వీని మాగించి కనుగొనుటకు కొంత యవకాశము గలదు. 'ముస శియం పిడికంతర నీరొల్లొత్తి భీమన నతిగర్వదం పిడియో', భీమం భీమపరాక్రమైకనీలయం తం హేలయో వాగ్రహీ దుగ్రం గ్రాహ మివాంతరంబుసమరేయను విక్రమాద్జన విజయ పర్వణీశాసనవాక్యములు భీముడు బద్దెగనిచే బట్టుపడినది యొక జలయుద్ధమున నలీ నూచించు

చున్నది. జలయుద్ధ మనగా నీటిమీద చేయు యుద్ధము. ఇట్టియుద్ధము సముద్రముమీద నావికాదళముల మూలమున జరుగుట సామాన్యము. కాని రాష్ట్రాకూటరాజులకు గాని, పూర్వచాళుక్యప్రభువులకుగాని నావికాదళము లుండినట్లుకాని, వారు తన్మూలమున సముద్రముపై యుద్ధ మెప్పుడైన చేసినట్లుకాని తెలుపు సాక్ష్యము గానరాదు. నావలపై నిలచి నదులమీద చేయు యుద్ధమున, జలమయప్రదేశాంతర్గతదుర్గములపై జీయు యుద్ధమును జలయుద్ధ మనబడును. బద్దెగడు భీముని బట్టుకొనిన దిట్టానంటి యుద్ధముననే యే యుద్ధవలయును. ఇమ్మడి కృష్ణవల్లభప్రభుమచాళుక్యభీముల మగ్ధుల నడచిన యుద్ధములలో పై జెప్పినట్టి నీటిపోరాట మెచటనేని జరిగియుండుట కవకాశము గలదేమా మాతము.

మనకు నేటివఱకు కుపలభ్యమైన శాసనసామగ్రిని బట్టి చూడగా నిమ్మడికృష్ణవల్లభుడు ప్రభుమచాళుక్య భీముని రాజ్యకాలమున వేంగిపై రెండు పర్యాయములు దండెత్తినవచ్చినట్లున్నది. మొదటి దండయాత్ర ముది గొండుచాళుక్యప్రభునకు కుసుమాయుగుని యనుచరు డగు నల్లమెత్తుమకొడుకుర వాయించిన కొఱవిశిలా శాసనమున వర్ణింపబడియున్నది.

"శ్రీవిక్రమాదిత్యవృషాగ్రతినయ్యుచ్చు చాలకక్య భీమునకు శౌచకస్తవ్వునకు వేంగిశ్వరునకు రనమద్దా న్యయకులతిలకుచ్చు కుసుమాయుగున్దా గన్నరబల్ల హుని కస్తప్రాప్తంబయ్యు రనమద్దాకసీమ" యని భుజబలపరాక్రమంబున దైచ్చి కణ్ణియం గట్టి పట్టంబు గట్టి ఖిన్నహాయుండై నేల యెల్లం గావంబూని మంచి కొణ్ణవాణ్ణాదిగ వేంగిదేసము విష్ణువర్ధనుతో నర్ధా రాజ్యంబు సేయుచున్న కుసుమాయుగు...".³

ఈ దండయాత్ర ప్రభుమచాళుక్యభీముని పట్ట బంధకునకు ముందు నడచినది. గుణగవిజయాదిక్కుడు కాలగతి నందె నను వార్త చెప్పి సోకినంతటనే కృష్ణ వల్లభుడు వేంగిపై నెత్తినవచ్చినట్లున్నది. "కన్నరబల్ల హుని కస్తప్రాప్తంబయ్యు రణమద్దాకసీమ"యని యుండుటచే వేంగిరాజ్యమందలి యితరభాగము లతనికి స్వాధీనపడనట్లు తోచుచున్నది. రణమర్దకసీమ కృష్ణ

3. తెలిం. శాస. గ్రంథ. సం. ౧౨. కీ. 3. రావుబహదూరు సి. ఆర్. కె. చార్లగారు ప్రతి బింబానుసారము సవరించిన శాసనగ్రంథమునుండి సంగ్రహింపబడినది.

జిల్లాలోని కొండపల్లినుంచి హైదరాబాదురాజ్యము లోని వరంగలుమండలాంతర్గతమైన కొఱవిపర్వతము వ్యాపించియుండినది. మంచికొండనాడు దీనికి జెందినదే. ఈ రణమర్దకసీమయందు నావికాయుద్ధమును సేయుటకనుకూలమైన నదులుగాని, జలదుర్గములుగాని లేవు. కావున బద్దెగడు ప్రథమచాళుక్యభీముని బట్టుకొనిన 'యంబుసమర' మీదండయాత్రయందు నడచెనని చెప్పబటకు వలసిపడదు.

రెండవ దండయాత్ర:—మఱియొక పర్యాయము కృష్ణవల్లభుడు వేంగిపై నెత్తివచ్చినట్లు ప్రథమచాళుక్యభీముని మనులిపట్టణతామ్రపట్టికలవలన చెలియవచ్చుచున్నది. 4 రాష్ట్రకూటపైన్యములేకాక కర్ణాటకాది మిత్రబలముగూడ వేంగిని గ్వంసము చేయవచ్చినవి. కిని కథిపతి గుండ దండనాయకుడు. శత్రువులు రాజ్యమును జొచ్చి వేంగిపురప్రాంతమునకు వచ్చిరి. ఈ దండయాత్రయందు చాళుక్యభీముడును, సతని పుత్రుడైన ఇళమర్రిగండను శత్రులను మార్గొని హోరాహోరీగబోరిరి.

“య స్త్యేహ్యసప్రముక్తై రిషభి రభిహత
ప్రప్తపృష్ఠవృధావన్
కర్ణాటాదుర్దూర్యాటగితిపటునట
ద్భూటకా లాటకాశ్చ.”

అని చాళుక్యభీముడు తన ప్రతాపాతిశయము నుగ్గడించుకొనినను, రాష్ట్రకూట లంత సులభముగ విడిచిపోలేదు. రాష్ట్రసంరక్షణభారమంతయు నితనిమర్రిగండని భుజములపై బడినది. ఓడిపోయినను రాష్ట్రకూటబలములు తరతరముగ మార్గొనగడగినవి. సందడి కయ్యములు పెక్కు నడచినవి. చూడుడు, మచిగీ పట్టణతామ్రశాసన మెట్టి పోరాటమును వర్ణించుచున్నదో.

“మమ ప్రియాత్మతో షోడశవార్షికః, యస్మ
* * * *

నిరవద్యపురరణే కరితురగధను
ద్ధూర్ధ్వరోగ్రనల్లభద్రామ్

ఆరువ్యా గజపతి, మృగపతిరివ
హరిజా నివ్యక్తియ్యో విహసన్నభువన్”

పెరువంగూగ్రామరణే
వల్లభదత్తేన సుతేయాఖ్యం హత్యా
నిర్మిట్యచ దాయాదా
నవని మశేషా నిర్రాకుల్యామృత్యా మదాత్”

సత్యాఽర్థిన్యో ధనం కామ
మృత్యాగత్రీం భయం ద్విసామ్,
నిత్యుప్య నిత్య సత్కీర్తి
న్నాకలోక మగా దసౌ||
కటాక్షేణాపి నాపశ్యే ద్వేవ్య శ్చ పరయోషితః
ఆహు క్షిభత్సయా నూనం రిరంసు రమరాంగనాః||
తిస్య దీనానాథబన్ధో బంధుత్వసన్య
ఇతిమత్తగిజ్ఞాపరనామ్న శ్శుభధామ్నః పారశాకికం
కార్యం కృత్వా...”

పై సుదాహృతశాసనశ్లోకములందు నిగవద్యపుర పెరువంగూగ్రామము లన రణక్షేత్రములు రెండు కేర్పొనబడియున్నవి. ఇందు మొదటిదానియందు కరితురగధనుర్ధరసహితమైన వల్లభదత్తములను మృగరాజు హరిజాసమూహమును గోటి చెల్లించెదరు గావించెనట. రెండవదానియందు లాటులను దాయాదులను వల్లభ దండముతోగూడ గ్వంసముగావించి, వల్లభ దండాధిపత్యమైన గుండెనను వధించి, నిరాకులమైన రాజ్యమును దన తండ్రికిచ్చెను; కాని యత ధాన్యుధము ననే నిహతుడై పీరస్వర్గము నలంకరించెనట. ఇనట మొదట గమనింపదగిన దీ యుద్ధములు జరిగిన దేశము, నిరవద్యపురము ఇప్పటి నిడదవోలునకు బ్రాచీననామమూ ఇది యిప్పటి పశ్చిమగోదావరిమండలమునందలి యేలూరునకు బూగోవ్విత్తదిగ్భాగమున రమారమి యేబదిమైళ్ల దూరమున మద్రాసుకలకత్తాయినపదారిపై నున్నది. పెరువంగూ రెచట నుండెనో చెప్పటకు పిలులేదు. అదియు బశ్చిమగోదావరిమండలాంతర్గత గ్రామమే. రెండు రణక్షేత్రములును కృష్ణగోదావరి నదుల డెల్టల మధ్యప్రదేశమునం దనగా వేంగిరాష్ట్ర గర్భమున నున్నవి. రాష్ట్రకూటపైన్యములు వేంగిగడి

ప్రదేశములను చాటి రాష్ట్రమువ్యవస్థను జూచుకొని వచ్చినది.

ఈ దండయాత్రయం దెచ్చటవైన 'అంబుసమరము' జరుగుట కనకాళ ముండెనేమో చాతము. పూర్వచాళుక్యుల ప్రధాననగరము వేంగి. అది యిప్పటి యేలూరున కేడెనిమిదిమైళ్ళ దూరమున నుండెను. యుద్ధ దృష్టి జూచిన నిది యంతటి బలిష్ఠమైన స్థలము గాదు; కాని దండయాత్రాదిఆపత్తెనుయములయందు వేంగి నేటు రాజులు దను రాజధానిని వదిలి సమీపమున నుండు కొల్లేరుసరస్సుమధ్యమందు జలదుర్గమున తల దాచుకొనెడివారు. కొల్లేటిదుర్గమును సాధింపజాలని శత్రువు వేంగిరాజ్యమును లొంగదీయ సమ్మతుడుకాదు; ఈకారణమువలననే సముద్రపుతలకేత్యాదిరాజులకు పూర్వకాలమందు కొల్లేటియం దంబుసమర మువశ్యము కర్తవ్యమాయెను. అట్లే యిమ్మడి కృష్ణవల్లభుని దండయాత్రయందును నడచియుండును. వేంగికి సమీపమునకు ప్రబలమైన రాష్ట్రముకూటవైన్య మెత్తినప్పిసప్పుడు ప్రభుమచాళుక్యులము డాత్మిరత్నమును కొల్లేటిదుర్గమునకు బోవుట సహజము. ఈదుర్గమునుముట్టించి స్వాధీనపరచు కొనుట కిమ్మడి కృష్ణభూపాలుడు బ్రయత్నము సల్పుటయు సహజమే. కావున బద్దెగడు మొసలిని నీటియందు పట్టినట్లుంబుసంగరమున బట్టిన దీ దండయాత్రా సందర్భమున కొల్లేటికోటయం దుండుదండలమును

2

ఇమ్మడి సరసింహుడు

సోలదగండబద్దెగని యనంతగ మఠని కుమారుడిమ్మడి యుద్ధముల్లుడు ప్రభుత్వమునకు వచ్చెను. ఇతడంతటి విఖ్యాతుడు గాడు. ఇతని చరిత్రనుగూర్చి చెప్పదగిన విశేషాంశము లెవ్వియు లేవు.

ఇమ్మడి యుద్ధముల్లుని పిమ్మట నతని పుత్రుడిమ్మడి సరసింహుడు మండరాధిపత్యమును వహించెను. ఇతడు సుప్రసిద్ధుడు. ఇతని పరాక్రమకృత్యములు పెక్కు విక్రమాద్భుతవిజయముంగను, శేములవాడశిలా

శాసనమునను వర్ణింపబడియున్నవి. ఈ రెండు ఆధార గ్రంథములయందును జెప్పియుండు నంశములను గ్రోడీకరించి చూచిన నితని ముఖ్యకార్యముల నత్యంతసంగ్రహముగ నిట్లు పేర్కొనవచ్చును: (1) లాటులను జయించెను; (2) సప్తమాళిమలను దిగ్గము గావించి వాని ప్రభువుల నోడించి వారియొద్ద కప్పము గొనెను; (3) గూర్జరపతియగు మహీపాలు నోడించి తఱువా గొట్టి గూర్జరరాజ్యమును జయించెను; (4) గంగా తీరమున గూర్జరరాజు నోడించి తన నుత్తములను గంగా జలముల దానమాడించి కాళప్రియును దన యనిలతను, శిలాశాసనముతోడి విజయ స్తంభమును స్థాపించెను.

విక్రమాద్భుతవిజయమునంగను, శేములవాడశాసన ముందును ఇమ్మడి సరసింహుడు పైపేర్కొనిన శత్రులతోడ నేకాకర్షణు బోరి జయమును బొంది వారికిడి కప్పము గొనినట్లు కలగు. ఇదియంతయు సత్యము గాదు. ఇమ్మడి సరసింహుడు స్వతింతుడైన రాజు కాదు. రాష్ట్రముటచక్రవర్తి కాశ్రయడైన మాండలిక ప్రభువు. సుప్రసిద్ధకర్ణాటకాత్రిపరిశోధకులగు శ్రీ యమ్. గోవిందపాయిగారు విక్రమాద్భుతవిజయము ప్ర. ఆ. 1000 ని యిమ్మడి యరికేశసరిప్రశంసయందలి-

"రుంద్రాంధ్రాధిపతిమ

హింద్రరానిన్నరీనదేంద్రం సాక్షి"

దింద్రం తన నె సరసగ

జ్జీందేంద్రన గోళ గొట్టిలాగిత బళెదం" 1

అను కందపద్యము నాధారముజేసికొని యిమ్మడి యరికేశసరి రాష్ట్రముకూటచక్రవర్తి ముమ్మడి యింద్రవల్లభునికి మేనల్లుడని వ్రాసియున్నాడు. ఈ యభిప్రాయమును దృఢపఱచుటకు దగిన యాధార మింకను లభ్యపడలేదు. కాని యది కేవల మంగత మని త్రోసి పుచ్చుటకు పీలులేదు. ఏలనగా, 'నిందేంద్రన గోళ గొట్టిలాగిత బళెదం' అను వాక్యమువలన నింద్రు డరికేశసరి నెత్తిపెంచినాడని తెల్లమగుచున్నది. మఱియు-

"దేవీం శివనిర్మడిక్షితిపతే

రింద్రస్య పుత్రీ స్మతాం

పాలామీ మివ వాసనశ్రియ మివ

శ్రీమమృరస్వంశకః

స్త్రీరత్నం పరిణయ యేన నితరం

తస్యా స్వపత్నీకృతా

నూనాం సప్తసముద్రముద్రితమహీ

మృగోన్నతే నానునా". 2

అను లేములవాడకాసనశ్లోకములన నింద్రవల్లభుడికిని దన కుమారి తెయగు లేవకనిర్మడిచేవి నిచ్చి వివాహముగావించెనని తెలియుచున్నది. మఱియు పర్వత తామ్రకాసనమందలి—

“రాష్ట్రకూటకులేభ్యాశే జాతా లోకాంబికా సతీ
పీఠక్రీడిత పీఠస్యైతస్యాసీ త్సుదతీ ప్రియా.” 3

అను శ్లోకము ఇతినికి రాష్ట్రకూటముల యాడ పడుచు లోకాంబిక యను మఱియొక భార్య యుండెనని తెల్పుచున్నది. పై కాసనశ్లోకములు గోవింద పాయగారి యశీప్రాయమునకు గోపాద మిచ్చుచున్నవి. ఇది సత్యమేని యిమ్ముడియరికీసరితల్లియు, నిమ్ముడి నరసింహుని భార్యయు నను జాకర్వ రాష్ట్రకూట చక్రవర్తి యిమ్ముడి యింద్రవల్లభుని పోదరి యగుచున్నది.

మఱియు నిమ్ముడి నరసింహుని యుద్ధము లన్నియు సతిడు దన బావమఱదియు, బ్రభువును నైన ముమ్ముడి యింద్రవల్లభుని పక్షమున సతిని శత్రులతో జేసిన పక్షానిష్ఠానిష్ఠతంత్రముగ దనకొఱకు జేసినవి కావు. ఇమ్ముడి నరసింహకృతములని పై జెప్పబడిన సాహసకార్యముల బెక్కింటిని ముమ్ముడి యింద్ర రాజు చేసినట్లు నాల్గవ గోవిందరాజాక్యాంబేపట్టిక లందు చెప్పియున్నది.

“యన్మాద్య ద్విప్రపదై హృతవిషమం

కాలప్రియప్రాణామ్

తీర్థా యశ్చరన్తైః కగాధయమునా

సిన్ధప్రతిస్పర్ధినీ,

యేనేదంహి మహాదయారినగరం

నిర్మాణ మున్మీలితం

నామ్నా ౭ ద్యాపి జన్తైః కుశస్థల మితి

భ్యాతిం పరాం నీయశే” 4

ఇందులన ముమ్ముడి ఇంద్రవల్లభుని మహాదయవిధ్వంసమును, నిమ్ముడి నరసింహుని గూర్జరాది

విజయములును నొక్క దండయాత్రకు సంబంధించినవే యని తెలియుచున్నది 5. ఈ దండయాత్రయందలి యంశముల నింతఃక కన్వయము విఫలముగ జరిపించి యుండలేదు. ఈ కారణములన విషయము నివట

2. తెలింగాణాకాసనములు : ఇతర.

3. శైలాసాహిత్య జౌర్నలిస్ట్.

4. ఎ. ఇండి. సం. 2, నెం. ౬, పేజీ. ౧౫.

5. క్యాంబేపట్టిక ననుసరించి ముమ్ముడి యింద్ర వల్లభుడు—

౧. కాలప్రియప్రాణమును దన యుద్ధపుటేనుగుల దంతపూతములతో విషమము గావించెను.

2. యమునను చాటెను.

3. శత్రునగరమైన మహాదయమును ధ్వంసము జేసెను.

విక్రమార్జునవిజయప్రకారి మిమ్ముడి నరసింహుడు

౧. కొటములను జయించెను.

2. ఏడు మాళవములను జయించి మాళవరాజుల కపకపము గొనెను.

3. గూర్జర రాజు నోడించి యతని యేనుగుల బట్టుకొనెను. గూర్జరరాజు మహీపాలుడు పాత పోయెను.

౪. గంగాజలముల దన తురంగముల దాన నూడించె. కాళప్రియమున దన యనిలతను స్థాపించెను.

వేములవాడ శిలాకాసనముబడి యిమ్ముడి నరసింహుడు—

౧. ఏడు మాళవములను జయించి యచటి రాజులచే గప్తము గొనెను.

2. ఎదురు వచ్చిన గూర్జరరాజుజేనను నిర్జించి కాళప్రియమునందు దన కార్యమును బ్రకటించు శిలా కాసనమును నిలిపెను.

క్యాంబేపట్టికలకును, విక్రమార్జునవిజయ వేముల వాడశిలాకాసనములకును కాళప్రియకదనము సామాన్యము. క్యాంబేపట్టికలలో నింద్రుడు యమునను చాటిపోయి శత్రునగరమైన మహాదయమును ధ్వంసము జేసినట్లున్నది. మహాదయ మే శత్రుని పట్టణమో

ఇంచుక విస్తరించి వ్రాయుట యుచిత మని తోచుచున్నది.

ఈ దండయాత్రకు బ్రధానకారణము రాష్ట్రకూటగూర్జరప్రతీహరులకు దరతరములుగ బెరిగివచ్చుచుండు వైరమే. గూర్జరప్రతీహరులు మొదట దక్షిణరాజపుత్రస్థానమునం దుండిరి; క్రీ. శ. ౭-వ శతాబ్ది పూర్వార్థమున ప్రథమనాగభటుని కాలమున వీరు మాలేశ్వమును జయించి యచట పాదుకొనిరి. మాలభేడురాష్ట్రకూటసామ్రాజ్యస్థాపకుడగు దంతిదుర్గుడు, నేనరా జనునతడు సహాయము వేడగా మాలేశ్వముపై నెత్తి

యందు జెప్పియుంటలేదు; కాని యా కాలమున మహాదయము గూర్జరప్రతీహరులకు రాజధాని యగుట చేత నింద్రుని శత్రువు గూర్జరప్రతీహరరాజు నిశ్చయముగ జేపునవచ్చును. వేములవాడశాసనమున నిమ్మడి నరసింహుని బ్రతిఘటించుటకు గూర్జరరాజు ప్రత్యేకమేతుడై వచ్చి కాళప్రియమునం దుంధమున పాతీపోయినట్లు చెప్పియున్నది. ఇతడు మహాదయాధిపతిగాని యనుభుడు గాదు; ఇట్లు నరసింహునిచే యుంధమున నోడి పరార్దయిన గూర్జరరాజు పేరు మహీపాలుడని విక్రమాద్ధునివిజయమువలన తెలియుచున్నది. కావున క్యాంబేవేములవాడశాసనములందును, విక్రమాద్ధునివిజయమునందునువర్ణింపబడిన దండయాత్రయొక్క టియే యని నిశ్చయించవచ్చును. గూర్జరవిజయమునకు పూర్వము ఇమ్మడి నరసింహుడు సప్తమాళవములను సాధించె నని వేములవాడశాసనమందును, సప్తమాళవములకు పూర్వము లాటదేశమునుగూడ జయించినట్లు విక్రమాద్ధునివిజయమందును గలదు. లాటసప్తమాళవప్రస్తావము క్యాంబేపట్టికలందు గానరాదు. అందుచే వానికి గూర్జరదండయాత్రతో సంబంధము లేదని యెంచగూడదు. అన్నియు గూర్జరదండయాత్రకు సంబంధించినవే. విక్రమాద్ధునివిజయకర్తయు, వేములవాడ క్యాంబేశాసనరచయితలును వై దండయాత్రను వర్ణించినప్పుడు ఎక్కడికి ముఖ్యము లని తోచిన యంశములను వా రూచిచెప్పి తక్కినవానిని విడిచిపెట్టిరి. వీని యందు గాన్పించు భేదముల కిదియే కారణము.

పోయి నాగభటు నోడించి గూర్జరప్రతీహరులను దన కరిగావులుగ జేసికొనె నని పూర్వప్రకరణమున వ్రాసి యున్నాడను. ఇదియే రాష్ట్రకూట ప్రతీహరరాజుల దీర్ఘద్యుద్వయ్యుద్ధమున కంకురార్పణము.

దంతిదుర్గుని మరణానంతరము రాష్ట్రకూట సామ్రాజ్యమున నొక గొప్ప విప్లవము జరిగినది. చాళుక్యులు మిగల విజృంభించిరి. వీరి నాయకుడగు రాహప్పగతించిన చాళుక్యుల యధికారమును పునరుద్ధరించుటకై తన యావచ్చునని వినియూగించి పోరాడదొడగను. దంతిదుర్గునికి సంతకు లేరు. కావున నతని నెనుక రాజ్యాభిషిక్తుడైన యతని పినతండ్రుడి మొదటి యకాలవర్షకృష్ణవల్లభుడు తన యాధిపత్యమును నిలుపుకొనుటకై యేడనిమి దేండ్లు రాహప్పతో హోరాహోరిగ యుద్ధము నేయవలసినవచ్చును. ఈ యుద్ధమున నీతడు నిమగ్నుడైయుంటేగా దంతిదుర్గునిచే జయింపబడిన యుత్తరదేశపు రాజులు రాష్ట్రకూటులను నిగాకరించి స్వతంత్రులైరి. కాని యితడు రాష్ట్రకూటుల యధికారము మత్తిరామేశ్వమున నెలకొలుప మిగల బ్రయత్నము నే ములేదు.

ప్రథమాకాలవర్షకృష్ణవల్లభుని యనంతర మతని పుత్రుడు సునర్షవర్ష ఇమ్మడిగోవిందవల్లభుడు రాజ్యాభిషిక్తుడాయెను. ఇతడు ౧౦గాయములను మధ్య రాష్ట్రమును పరిపాలించుచుండిన ఇంద్రునిను రాజును నిర్మించినట్లు రామేశ్వరశిలాస్తంభశాసనములోని—

“తస్మా దధూ త్వాను రుదారక్షిత్తిః

ప్రధూతః స్వ భువ మాసనాదః ;

6. మొదటి యకాలవర్షకృష్ణవల్లభుని ప్రథమ శాసనము బోపఖుడుదానశాసనము. దీనినే భారత ఇతిహాససంశోధకమండలిపట్టిక లందురు. ఇది క్రీ. శ. ౭౫౦ అక్టోబరు ౭వ తేది వైగ్రామము దానమునేయబడెనని తెల్పుచున్నది. (భార. ఇతి. సం. పత్రిక, సం. ౮, పుట. ౧౬౫). ఇందు రాహప్పనుగరించిన ప్రస్తావన లేదు. ఇతని రెండవ శాసనము క్రీ. శ. ౭౬౦ నాటి తలెగాశాసనము. (ఎ.టి. ఇండి. సం. ౧౩.

యశ్చేనయాఽహింద్రమదావమర్దా
ద్గోపయో యామనన ద్విభాతి7.

పుటలు ౨౭౫-౨౮౨). (క్రి. శ. ౭౫౮-౭౬౮ సంవత్సరములకు ఇతని శాసన మొక్కటియైనను గానరాదు. తలరాజు పట్టికలయందును రాహువునుగూర్చి యేమియు గానరాదు; కాని యింగు శాసనోక్తదానము మణి నగరమున గంగులపై దండయాత్ర నడపుచు స్కంధా నారమునం దియ్యబడిన ట్టుండుటచే (గంగానా ముపరి విజయస్కంధానారే మణినగరే) నప్పటి కతడు రాహువును జయించియుండు నని గోచరుచున్నది. వేంగీ విజయనంతర మియ్యబడిన క్రీ. శ. ౭౬౯ నాటి యువరాజు గోవిందుని యలాన్ శాస్త్రాశాసనము (ఎపి. ఇండి., సం. ౬, పుట ౨౦౦) ఈ యభిప్రాయమును దృఢపఱచుచున్నది. రాహువుపేరు చెప్పకున్నను క్రీ. శ. ౭౭౨ సంవత్సరమునాటి బుద్ధుకపట్టికలందు (ఎపి. ఇండి., సం. ౧౮, పుట ౧౨౧-౩౦)——

“ఉల్లంఘితమర్యాన్
కలిజలగ్ధా వ్యాకులా నిమజ్జన్తి
యేనోద్ధృతా ధరిత్రీ
శ్రీ ప్రలయమహారాహేణ”

అను శ్లోకమున హద్దుమీటి పారలీనమైన కలిజలగ్ధు యందు మునిగియుండిన భూమిని శ్రీ ప్రలయవరాహుడు, అనగా ప్రళయకాలవర్ష కృష్ణనల్లభు డుద్ధరించినట్లు చెప్పియున్నది. కృష్ణుడు జయించి సామ్రాజ్యమును గొనినది రాహువుకడనుండి యని క్రీ. శ. ౭౩౫ నాటి ధారావర్ష గ్రువుని కింపారిపట్టికలలోని (ఎ. ఇండి., సం. ౯, పుటలు ౮౧-౮౯)——

“రాహుపు మాతృభుజజాతృబలావలేప
మాశా విజిత్య నిశితా సిలతా ప్రహరైః,
పారిధ్యజాతలకుభా మచిరేణ యో హి
రాజాధిరాజపరమేశ్వరతాం తతాన”

అను శ్లోకమునలన స్పష్టపడుచున్నది. కావున ప్రళయకాలవర్షుడు క్రీ. శ. ౭౫౮-౬౮౨ ల మధ్య రాహువుతోడ ముమ్మరముగ బోరుచుండె నని నిశ్చయముగ జెప్పవచ్చును.

7. SII. IX. I. 68.

8. Pro. Ind. Hist. Congress 1945,

986.

అను శ్లోకమునలన దెలియవచ్చుచున్నది. ఇందు పేర్కొనబడిన ఇంద్రుడు కాన్యకుబ్జాధిపతి. ఇంద్రా యుధు డని ఇతని సంపూర్ణ నామధేయము. ఇతడు శకాబ్దము ౭౦౫ (క్రి. శ. ౭౮౩) ప్రాంతమున కన్యాకుబ్జమును పాలించుచుండినట్లు. జనసేనకృతహరి వంశమునందు చెప్పియున్నది8. ఇమ్మడి గోవింద ల్లభుడు కన్యాకుబ్జముపై నేల దండయాత్ర సాగింప నలసినచేసినో తెలియదు. ౭వ శతాబ్దపు గూటుల యధికారము నుత్తరాపథమున మరల నెలకొల్పుట కతడు ప్రయత్నము సల్పియుండునచ్చును; లేక తనతో బ్రతిఘటించి సింహాసనము నాక్రమించుటకు బోరు ముండిన తన తమ్ముడగు ధారావర్ష గ్రువుని కింద్రుడు సహాయము సేయగా నింద్రుని శిక్షించుటకేయు గావచ్చును.

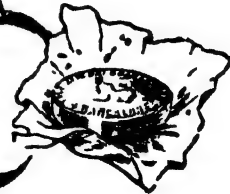
ఇమ్మడిగోవిందుని దొలగద్రోసి ధారావర్ష గ్రువుడు సింహాసనము నాక్రమించుకొనియెను. ఇతని రాజ్యా గంభమున గన్యాకుబ్జరాజ్యమున నొక విప్లవము జరిగినది. ఇమ్మడి గోవిందుని కాలమున నచట రాజ్య మొనర్చుచుండిన ఇంద్రరాజును బాణ్డోలి గూర్జరప్రతీహార వంశజుడైన ద్వితీయ నాగభటుడు కన్యా కుబ్జము నాక్రమించి గంగాయమునాంతరేంద్రుని వశ పఱచుకొని యుత్తరాపథమున కధిపతి యాయెను. మాలేడురాష్ట్రగూటులకును గూర్జరప్రతీహారకును నంతట ద్వంద్వయుద్ధము ప్రారంభమాయెను. దంతి దుర్గుని కాలమందువలె నుత్తరాపథమును దమచేతి క్రింద నుంచుకొనవలయు నని రాష్ట్రగూటుల సంకల్పము. దాక్షిణాత్యులను వింధ్యమును దాటి రానీయక వెనుకకు గొట్టవలయునని గూర్జరప్రతీహారల దృఢ నిశ్చయము. ధ్రువముమ్మడిగోవిందుల కాలమున రాష్ట్రగూటప్రతాపము మహాగ్రముగ ప్రజ్వలిల్లినది. అశ్వమభారతదేశమును వారి వెలిగొడుగునీడచే సంచా దితమగు నను శంక పొడమినది. వారికి మాటొడ్డి నిలిచిన రాజు లేడు; పరాజయము నందని సేన లేదు. గూర్జరప్రతీహారరాజులు దమ రాజ్యమును జాణవిడిచి మరుదేశమున తల దాచుకొనిరి. కాని మొదటి యమోఘవర్షచక్రవర్తికాలమున పరిశీతులు మారిపోయి

2000 ఏళ్లకు ముందు..

పూర్వపువాడు చందనమును పరిశుద్ధతకు పర్యాయనముగా నిర్ణయించాడు. కటివారు మోటానులలో "కోశ్శరాయిన్"ను ఉత్తమమయినదని చెప్పివచ్చి మించివస్తువుల ప్రసంగముతో చందనమును ప్రేమయినదానిగా ప్రకాశింతురు. చందనము, మధుర పరిమళము, చలువగలము కలిగియుండుటవలన చందనతైలము పొందర్యాలుకాక వస్తువులలో ముఖ్యముగా ఉపయోగించబడుచున్నది. అశోకునికాలము యధార్థముగా అంగీకరింపబడిన విషయము కేదూరద యథార్థమే!

మై సూ రు
శాండల్ సబ్బు

"పరిశుద్ధతకు ప్రసిద్ధమైనది చందనమే"
మైసూరు గవర్నమెంటు ప్రాదక్షు.

లోకప్రసిద్ధిపొందిన
పి. వి. రాజన్
అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం
R. S. సుగంధ ముక్కుపొడి.

అన్నిటిలో సాటిలేనిది.

ధర వివరములకు వ్రాయుడు.
తయారుచేయువారు :—

పి.వి.రాజన్ & కంపెని,

అర్కోణం, Arkonam, N. A. Dt.

డోంగ్రేగారి

బాలామృతము

బలహీనమైన బిడ్డలకు
పుష్టియున్ను, బలమున్ను
ఆరోగ్యము నిచ్చును

Mehta's...
**SUNDARI
ELIXIR**

గర్భాశయరోగాలకు

ప్రసిద్ధ బలవర్ధకావధము
సర్వవిధాలైన బహిష్కృతములకు
అనుపమ నివారిణి
మృతప్రియ భిక్షగర్భాలచే
ప్రళంపింపబడినది.

K.S.MEHTA & CO., 250, CHINA BAZAAR,
M A D R A S

నవి. రాష్ట్రకూటుల శౌర్యము సన్నగిలజొచ్చినది. ఉత్తరావధమువై పు వారికి దృష్టి దివ్యుట కవకాశము లేకపోయెను. గూర్జరప్రతీహరులు విజృంభించిరి. అమోఘనర్మ డస్తంగతుడు గాకపూర్వమే మిహిర భోజుడు మాళవము నాక్రమించుకొనెను; లాటదేశ ముపై నెత్తినచ్చి ఖేటకపురమును వశపఱచుకొనెను. కాని, తండ్రియనంతరము మాన్యభేటసింహాసనము నధిష్ఠించిన ఇమ్మడి కృష్ణవల్లభుడు దళములను గూర్చుకొని పోయి మిహిరభోజుని దఱుముగొట్టుటయే కాక గంగా నదీవర్యంతముగల శత్రురాష్ట్రమును ద్రోక్కివచ్చెను. అటుతరువాత నల్పకాలములో మిహిరభోజుడు దిసంగతుడు కాగా నతని కుమారుడు మహేంద్రపాలుడు రాజ్యాధిపతి డాయెను. ఇతడు తండ్రియంతటి పరాక్రమశాలి గాడు; రాష్ట్రకూటులతో దన పూర్వులవలె నితడు పోరాడినట్లగపడు. క్రీ. శ. ౯౦౦ వ సంవత్సరమునఱి కితడు ప్రజాపాలన మొనర్చినట్లున్నది. ఇతడు కాలధర్యము వందినపిన్మట నితని జ్యేష్ఠపుత్రుడగు ద్వితీయభోజుడు రాజ్యాధిపత్యమును వహించి నాలుగేండ్లకాలము పుషమి నేలెను; కాని యితని యభ్యుద్ధయమును సహింపక నితని యనుజుడు మహీపాలు డితని తొలగద్రోసి క్రీ. శ. ౯౦౪ లో సింహాసనము నాక్రమించుకొనియెను.

మహీపాలుడు శౌర్యవంతుడు. రాష్ట్రకూటులపై గని తీగ్గుకొన నిచ్చయు, రాజ్యమును బెంపొందించు కోరికయు నతనిని యుద్ధమునకు బురికొల్పినవి. రాజశేఖరకవియొక్క బాలభారతము లేక ప్రచండ పాండవ మను నాటకప్రస్తావనయం దతని విజయము లిట్లు వర్ణింపబడియున్నవి :

“సమితమురలమాలిః పాకలో మేఖలానామ్
రణకలితకలిః కేలితప్రేరణేన్దోః,
అజనిజితకులూతః కుస్తూనాం కుతారః
మాతహృతరమత్రః శ్రీమహీపాలదేవః”.

అనగా మహీపాలదేవుడు మురళులను, మేఖలలను, కళింగులను, కేరళులను, కులూతులను, కుస్తలులను, రమకులను జయించె నని యందలి భావము.

ఇందు బేర్కొనబడిన జనపదములందు మురళులు, కేరళులు, కుస్తలులును దాక్షిణాత్యులు—కుస్తలదేశము రాష్ట్రకూటసామ్రాజ్యమునకు హృదయమువంటిది. బల్లారి, రాయచూరు, ధార్వాడ, బిజాపుర ఉత్తర కన్నడమండలములు ప్రాచీనకుస్తలదేశమునకు తెందినవి. మహీపాలదేవుడు కుస్తలులకు కుతారమువంటినాడనగా రాష్ట్రకూటుల కతడు గర్భశత్రు వనియు, వారి నతడు జయించె ననియు మన మర్థముజేసికొనవలసియున్నది.

మఱియు మహీపాలదేవునిగూర్చి పై శ్లోకముపై వ్యాఖ్యానమునం దిట్లు వ్రాసియున్నది :

“ఆదిష్టాన్మృగహీపాలదేవేన, య స్వేమాం పురా
విదః ప్రశస్తిగాఢా ముదాహరన్తి :

“యః సంక్రిత్య ప్రకృతిగహవా

మార్యచాణక్యనీలిం

జిత్వా నన్దా స్కూసుమనగరం

చన్ద్రగుప్తో జిగాయ ;

కర్ణాటత్వం ధ్రువ ముపగతా

నద్య తా నేన హస్తం

దోర్ధర్వాఙ్మః స పున రభవ

చ్ఛ్రీమహీపాలదేవః.

ఇతి చంద్రికాశిశే ఆర్యశ్రేమిత్యర్థః. స ఏవా య మపి మహీపాలదేవ ఇతి తు న నిశ్చయః.”

ఈ రెండవ శ్లోకముపై వ్యాఖ్యయు గమనింపదగినది :

“గాథా మాహ—య ఇతిః యః చన్ద్రగుప్తః
తదాఖ్యః మార్యభూపతిః, ప్రకృత్యా స్వభావేన
గహవాం దుష్ప్రవేశాం దుర్బోధా మిత్యర్థః, ఆర్యస్య
కులీనస్య సద్వంశజాతస్య ఇత్యర్థః.....చాణక్యస్య
కాటిల్యస్య నీలిం నయం నీతికాశల మిత్యర్థః, సంక్రిత్య
అవలంబ్య, నన్దా యోగానందప్రభృతీకా నంద
పంశీయాక, జిత్వా పరిభూయ, కుసుమనగరం పుష్ప
పురాఖ్యం పాటలిపుత్రస్థం నందనగరం, జిగాయ జితవాక్
అధీనీవకారేత్యర్థః, అద్య ఇదానీం, దోర్ధర్వాఙ్మః
బాహుబలదర్పిణి, సః చన్ద్రగుప్తః, కర్ణాటాన్మః

నివాసః కర్ణాటః...తస్య భావః తత్త్వం, కర్ణాటత్త్వం
కర్ణాట దేశాధిపత్య మిత్యర్థః, ఉపగతవాక్
ప్రాప్తవాక్, ఇదానీం కర్ణాటదేశలబ్ధరాజపదాక్
ఇత్యర్థః. తాన్ దేశాంతరధారణేన పున ర్జ్ఞాతాన్
పూర్వనిహితాన్ నన్వాన్ ఇత్యర్థః, నన్వనం శీయాన్
కతిచిత్ రాజ్యః ఇతి యావత్, హస్తుమేవ నాశయితు
మేవ, ధ్రువం నిశ్చితం, పునః భూయోపి, శ్రీమహీ
పాలదేవః తదాఖ్యనృపతివిశేషః, అభవత్; నన్వా
శ్చంద్రనిప్తేన శ్రీమహీపాలాఖ్యయా జాతేన పునర్నిహితా
ఇతి ప్రాక్తనీ ప్రసిద్ధి రితి భావః”9.

పూర్వము కొటిల్లుని రాజనీతి నాధారపఱచు
కొని చంద్రుని ప్రమార్మడు పాలితిపుత్రమును పాలించు
చుండిన నందనంశజులను జయించెను; ఇప్పుడు
ఆ మార్యచంద్రునితో మహీపాలదేవుడై యవతరించి

9. చంద్రాశిమ్—కలకత్తాప్రచురణ. పుట
౫-౬. వ్యాఖ్యాత జీవానందవిద్యాసాగరుడు.

10. EI. IX pp 24-41 Verse 22.

“కృతగోవర్ధనోద్ధారం హేలోన్మీలితమేరుణా
ఉపేప్రే పిప్రేరాజేన జిత్వా యేన న విస్మితమ్”

ఇందు హేలోనబడిన గోవర్ధనమును పారిజాతు
డనువాడు ముట్టించియుండగా నిమ్మడి గోవింద
చక్రవర్తి వాని బాఱదోలి దాని నుద్ధరించెనని దౌలతా
బాదు పట్టికలందు కలదు (EI. IX no. 26 V. 10).

“తత్సాను రాహవరుచిః ప్రభిరో బధూన
శ్రీపారిజాతవిభవావరణప్రతీతః
గోవర్ధనోద్ధరణక్షీతహామహిరోగ్ధి
గోవిందరాజనృపతిర్హరిణా సమానః”

ఈ గోవర్ధనదుర్గము నాశికజిల్లాయందున్న దని
డాక్టరు అలైకారుగారు గుర్తించియున్నారు.

11. EI. VII. App. P. 16 n. 2.

12. EI. VII PP. 38 f.

13. రాష్ట్రానికాటులు: వారి యుగము. పుటలు
౧౦౦-౧౦౧.

కర్ణాటదేశరాజులై మరల జన్మమెత్తిన ఆ నందుల
నోడించి కర్ణాటాధిపత్యమును బొందె నని పై కాసనము
యొక్కయు, వ్యాఖ్యయొక్కయు సారాంశము. ఇందు
వలన గూర్జరప్రతీహారమహీపాలదేవుడు సమకాలిక
కర్ణాటసామ్రాజ్యాధీశ్వరుడైన రాష్ట్రానికాటచక్రవర్తి
నోడించి కొంత రాష్ట్రమును వశపఱచుకొనె నని
తెలియవచ్చుచున్నది. మహీపాలుని బాఱదోలి యత
డాక్రమించుకొనిన దేశమును స్వాధీనపఱచుకొనుట
కొఱకును, రాష్ట్రానికాటుల ప్రతాపమును మరల గంగా
యమునల మధ్యభూమియందు ప్రకటించుటకొఱకును
ముమ్మడి ఇంద్రవల్లభుడు దండెత్తెను. ఈ దండయాత్రా
సందర్భముననే వేములవాడ చాళుక్య ద్వితీయ
రనసింహుడు మహీపాలుని దారసిల్లి యోడించినది.

ఈ దండయాత్ర ముమ్మడి ఇంద్రవల్లభుని
రాజ్యాభిషేకమున కిండుక పూర్వమే ప్రారంభ మైనట్లు
తోచుచున్నది; ఏలనగా, శ్రీ. శ. ౯౦౫ ఫిబ్రవరియం
దతడు వ్రాయించిన బుగమ్రా తామ్రపట్టికలం దతడు
మేరువు నున్నీలిం చె ననియు, గోవర్ధనము నుద్ధరించిన
యొపేంద్రుని జయించె ననియు జెప్పియున్నది 10.

ఇంద్రుడు నాశ మొనర్చిన ‘మేరువు’ కనాజియై
యుండవచ్చు నని డాక్టరు కీర్తీహరనుగా రూపించు
చున్నారు 11. అత డున్నూలిం చిన రాజు మహీపాలుడు
గావచ్చు నని యభిప్రాయపడుచున్నారు 12. కాని,
డాక్టరు అలైకారుగారు పై యభిప్రాయములతో
నేకీభవింపక, “ఇంద్రవల్లభునిచే నిర్మితుడైన యొపేం
ద్రుడు పరమారప్రభువగు కృష్ణరాజుని తోచుచున్నది;
ఇతని కుపేంద్రు డను నామాంతరము గలదని యుదయ
పూరుప్రశస్తివలన తెలియుచున్నది...ఇతడు శ్రీ. శ.
౯౦౦-౯౩౫ ల మధ్య రాజ్య మొనర్చెను. పరమారులు
మొట్టమొదట గూర్జరప్రతీహారులకు సామంతులుగ
నుండిరి; వారిచే బురికొల్పబడి యొపేంద్రు డింద్ర
వల్లభుని రాజ్యారంభకాలమున నాశికమండలములోని
గోవర్ధనముపై నెత్తించినట్లున్నది” 13 అలైకారుగారి
యభిప్రాయ మంగీకార్యమే. పరమారులుగూడ ప్రతీ
హారులవలె గూర్జరజాతికి కెందినవారే. వారును బ్రతీ

హోరులతోగూడ మాళవమునకు వచ్చి యచ్చట స్థిర పడెను. లేర్పాటుచుకొనిరి. చాళుక్యుల ఆర్థికాధికారుగారి వ్యక్తినిరూపణ సమంజస మగునని యింద్రవల్లభుడు గూర్జరప్రతిహారులతో బోరాడుటకు దన రాజ్యాభిషేక మునకు ముందే ప్రారంభించె నని తెలుచున్నది. వేముల వాడ చాళుక్యనరసింహుడు జయించిన సప్తమాళవాధి పతులలో నీ యుపేంద్రు డొక్కడని చెప్పవచ్చును.

మహాదయదండయాత్రయందు జరిగిన యుద్ధాంశ ములన్నియు విపులముగ దెలియవచ్చుటలేదు; కాని పంపకృతివిక్రమార్జునవిజయసీతకయందును, వేములవాడ శిలాశాసనప్రకృతియందును నందలి ప్రధానఘట్టములు విశదముగ వర్ణింపబడియున్నవి.

మొదట లాటవిజయము: లాటదేశము పశ్చిమ సముద్రతీరమునం దుండెను. దీనికి నర్మదాతపశల మధ్య నుండు రాజస్థిపాసంస్థానములలోని కొండల యందు బుట్టి క్యాంబేయఖాతములోనికి ప్రవహించెడి కీమునది యుత్తరపుట్టెల్ల. నూరతురాణా మండలములను వేర్వేరుచు దమకొంగంగనది దక్షిణపు సరిహద్దు. తూర్పున సహ్యాద్రియును, బళ్ళిమ మున సముద్రమును మేరలు. మఱియు నీ లాటదేశము

14. డినాస్టీస్ ఆఫ్ ది కాన్రీస్ డిస్ట్రిక్టు, ఫుట 300.

14-a. ఇట్లే కొంకణదేశమును కలింగము నేడు భాగములుగ విభజింపబడియుండె నని సప్తకొంకణ సప్తకలింగకట్టములనల విదిత మగుచున్నది. మఱియు గలింగమున సప్తమాడియములను నొక దేశవిభాగ ముండి నట్లు 'సప్తమాడియరాయచంద్రవంశాననాచిఖరవల్ల రులపై జిన్నిపువ్వు'అను శ్రీనాథుని వాక్యమునల దెలియుచున్నది. కృష్ణరాయలు 'మాడెములు' గార్చె నని పెద్దర చెప్పుచున్నాడు. 'మాడె, మాడియ'ములు 'మాలియ'కట్టమునకు రూపాంతరములు. 'మాలియ'ము 'మాలి'ముయొక్క శ్రష్టగూఢ మని కొందఱి మతము. అగునని సప్తమాళవములను, సప్తమాడియములను జరిత్ర కంఠని గూఢమైన సంబంధ ముండియుండ వచ్చును.

సప్తకొంకణములయం దొక్కటి 14. దీని రాజధాని ఫేటకము. ఇప్పుడు దీనిని గయారా యందురు.

గూర్జరప్రతిహారమహారాజుని బాహిర్లియిమ్మడి కృష్ణవల్లభుడు లాటదేశమును స్వాధీనపఱచుకొనె నని పైన వ్రాసియున్నాడను. ముమ్మడి యింద్రవల్లభుని పక్షమున చాళుక్యయిమ్మడినరసింహు డీ దేశమును మరల జయించవలసివచ్చినట్లయిన, కృష్ణవల్లభుడు మరల నీ రాష్ట్రమును గోల్పోయె ననుట నిక్కము. నరసింహు డెవ్వరిని జయించి లాటమును స్వాధీనపఱచుకొనెనో తెలియదు; కాని గూర్జరప్రతిహార మహారాజుడు మురళికు న్నలకర్ణాటకీరళదేశములను జయించియుండుట చేతను, లాటవిజయముతో నారంభమైన చాళుక్య నరసింహుని దండయాత్ర ప్రతిహారమహారాజుని పరా జయముతోడను, మహాదయవివాహముతోడను ముగి యుటచేతను లాటమున నోడిపోయిన ప్రతిపక్షి యంతడే యని విప్పవ్వు మగుచున్నది.

లాటవిజయనంతరము మాళవ దండయాత్ర. ఈకాలమున మాళవ మేడు భాగములుగ విభజింప బడియుండెను. 14-a ఒక్క రాజు వాధిపత్యముక్రింద నుండుక బహునాయకమై యుండెను. చాళుక్య యిమ్మడి నరసింహుడు దుస్సానతరులగు నేడ్డురు మాళవ నృపులను జయించి వారియొద్ద కప్పము గొనె నని వేములవాడశిలాశాసనమున జెప్పియున్నది. ఈ యేడ్డురు రాజు లెవ్వరో, వారు పాలించుచుండిన ప్రదేశము లెవ్వయో తెలియదు. బుగ్రామాతావ్రు శాసనమున నింద్రవల్లభునిచే బరాజితు డాయె నని చెప్పియుండు నుపేంద్రుడును, పరమారవంశాదును, వాక్కుతిరాజముంజుని పితామహుడును నైన యుపేం ద్రుడును చాళుక్యుల ఆర్థికాధికారుల చెప్పినట్లొక్కరే యగుదురేని, చాళుక్యనరసింహుని కోడిన యేడ్డురు మాళవరాజులలో పరమారప్రభువగు నుపేంద్రు డొక్కడనియు, నత డోటమండినది పరమారుల కునికిపట్టుయిన ధారప్రాంతమునందై యుండు ననియు మన మూహించ వచ్చును. మాళవవిజయమును గూర్చి యంతకంటె విశేషించి మనకు దెలియవచ్చు నంశము లెవ్వయ

లేవు. కాని యీ యుద్ధమునకు బ్రతిఫలముగ మాళవ దేశము సర్వమును రాష్ట్రకూటులకు నైవసమాయె నని దృఢముగ జెప్పవచ్చును.

కాళప్రియప్రాజ్ఞాము

లాటమాళవదేశములు రెండును రాష్ట్రకూటులకు స్వాధీనపడెను; కాని యంతటితో నిండ్రవల్ల భుడు తృప్తిపొందలేదు. కర్ణాటసామ్రాజ్యముపై నెత్తివచ్చి యం దేశవభాగమును గెలిచి స్వాధీన పఱచుకొన్నందుకు గూర్జరప్రతీహారమహీపాలునికి దిగిన శాస్త్రీ చేయవలసిన యావశ్యకత యొకటియు, రాష్ట్రకూటపాలనాధ్యక్షమును మరల 'గంగాయమునాంత' శ్వేదియందు నెలకొలుపవలయు నను దృఢసంకల్ప మొకటియు నతని ముందంజవేయ బురికొల్పినవి. కావున నతడు సైన్యములను గదల్చుకొని గూర్జరప్రతీహారసామ్రాజ్యలక్ష్మీ కిరీతైన మహాదయమువంక నడవవలసిన దని చాళుక్యనరసింహుని కాజ్ఞ యొసగెను.

మహీపాలుడు పొరలినచ్చు సేనాసాగరము నాపుటకు దను ప్రయత్నము సలుపకే నప్రమత్తుడై యుండ లేదు. అతడును దళములను గూర్చుకొని రాష్ట్రకూటులను యమునానదిని దాటనియక దిరుగగొట్టుటకై వచ్చి యా నదీతటమున విడిసెను. ఇవట విచారించ వలసియున్నది. బుగూమ్రాపట్టికలలో నిండ్రవల్ల భుడు కాలప్రియప్రాంగణమును దన యేనుగుల దంతఘాతముల వలన విషమతలము గావించి యమునను గుట్టుపుదళము లతో దాటె నని చెప్పియున్నది. మఱియు వేములవాడ శిలాశాసనమున చాళుక్యనరసింహుడు ఎదురువచ్చిన గూర్జరరాజ్యసైన్యముల నోడించి కాళప్రియమున దన శౌర్యమును శిలాస్తంభమున బ్రకటించె నని యున్నది. ఈ కాళప్రియ మెచ్చటిది? ఇంతవఱకీ విషయ మనుగూర్చి వ్రాసిన పరిశోధకులందఱును కాలప్రియ ముజ్జయినియని నిర్ణయించిరి. దీనికి గారణము కాళప్రియుడు మహాకాళుడే యను వీరి అభిప్రాయము. సుప్రసిద్ధమహాకాళదేవాలయము ఉజ్జయినియందు దుండు కారణమున కాలప్రియ ముజ్జయినియే యని వీరు తీర్మా

నించిరి. డాక్టరు ఆట్రైకారుగారుమాత్రము పూర్వ పరిశోధకుల యభిప్రాయము ననుసరించి కాలప్రియ ముజ్జయినియే యని చెప్పినను నొకవేళ నవి రెండును భిన్నప్రదేశములు కావచ్చు నను శంకను వెలిబుచ్చిరి. ఇట్టి సందేహము వీరికి గలుగుటకు మూడు కారణము లను వీరు చూపిరి: (౧) బుగూమ్రాశాసనమున నిండ్ర వల్ల భుడు దన మదందంతిదంతఘాతలచే కాలప్రియ ప్రాంగణమున విషమము గావించి వెంటనే యశ్వదళము లతోగూడ నగాధమైన యమునాతరంగిణిని దాటినట్లు చెప్పియుండుట. ఇందువలన కాలప్రియము యమునా తటమున నుండె నను నూహ గలుగుచున్నది.

(౨) మాల్వేడునుండి కన్నోజికి బోవు మార్గమునం దుజ్జయిని లేకపోవుట. (౩) మఱియు యమునకు దక్షిణపు ట్లాడున కాల్వీ యను స్థల ముండుట. 'కాల్వీ' యను నది 'కాలప్రియ'కు భ్రష్టరూపము. ఇచ్చట నిప్పటికిని కాలప్రియాలయము గలదు. మఱియు నది మాల్వేడు కన్యాకుబ్జముల మార్గమం దున్నది. ఆట్రైకారుగారు చూపిన కారణములలో రెండవది యంతటి సత్త కలది గాదు. ఏలనగా, మహాదయదండయాత్రను నడపిన చాళుక్యఇమ్మడినరసింహుడు మొదట సప్తమాళవ ములను జయించి యటపిమ్మట కాళప్రియమున దన కీర్తిస్తంభమును స్థాపించినట్లు వేములవాడ శిలా శాసనమునను, విక్రమాగ్ణునవిజయసీతకీయందును జెప్పి యుండుటచేత రాష్ట్రకూటసైన్యములు మహాదయ మునకు బోవుటకు ముం దుజ్జయినికి బోవుటయం దసంగత మేమియు లేదు. కాని మహాకాళునకు గాళప్రియు డను నామాంతర ముండె ననుట కాధారము లేవియు గానరావు. కావున కాళప్రియుడు మహాకాలుడు గాబాలడు; కాళప్రియ ముజ్జయిని కాదు. అది యమునాతటమందలి కాల్వీయే 15.

15. వేములవాడశిలాశాసనమున చాళుక్యనర సింహుడు ద సైదిరింపుచ్చిన గూర్జరరాజ్యసైన్యము లను జయించి కాలప్రియమున దన కీర్తిస్తంభమును నెలకొల్పె నని చెప్పియున్నను (తెలిం. కా. ఇతర. నెం. ౨౧, శ్లో. ౯) సమకాలికరచనయైన పంపభారత

ఇంద్రవల్లభుడు కాలప్రియప్రాంగణమును దన మదదంతిదంతభూతలచే విషయముజేసెనని చెప్పి యుండుటచే నతడు దన యుద్ధపు టేనుగులను డీకొలిపి యా స్థలమును స్వాధీనపఱచుకొనెనని తెలియుచున్నది. దీనికి గారణము వేములవాడశిలాశాసనమునందు విశద పఱచియున్నది. గూర్జరరాజు మహీపాలుడు రాష్ట్ర కూటసైన్యముల నడ్డుపెట్ట నెదురునడచినచ్చి కాలప్రియ ప్రాంగణము నాక్రమించుకొనియెను. ప్రాంగణ మనగా ముంగిలి. దేవాలయము ప్రాకారసంరక్షితమగుటచే దానిని గూర్జరరాజు దన సైన్యమునకు వీడుగావించుకొని యెను. ప్రాచీన కాలమున దేవాలయప్రాకారములు కోటగోడలవలె బలితములుగ గట్టబడెడివి. ఈ కారణ మున బ్రాకారములను దేవాలయపు గోట లని పిలచెడి వారు. కాలప్రియప్రాంగణమునుండి గూర్జరరాజును

మున నతడు విజయారంభపురస్థరముగ విజయగజము లనుబట్టి గూర్జరరాజధ్వజిని నోడించె ననియు, మహీ పాలుడు నిలిచిన తావున నిలువక పాటిపోయె ననియు, గంగావార్ధియందు దన తురంగమును మెఱయించి సుప్రసిద్ధమైన కాశ్మీరమున దన భుజగర్వముపెంపున దన యనిలతను స్థాపించె ననియు తెప్పియున్నది (పంప. విక్ర. విజ. ౧ : 3౬-3౮). దీనిని బట్టి చూడగా కాలప్రియ మనునది గంగాతీరమున నుండెనా యను సందేయము గల్గుచున్నది. బుగూమ్రాశాసనమున నింద్రవల్లభుడు మహాదయమును (కన్నోజిని) నాశముజేసినట్లు చెప్పియుండుటచేత రాష్ట్రకూట సైన్యములు గంగానదివఱకు దాడి చేసె నని నిశ్చయ ముగ జెప్పవచ్చును. వేములవాడశిలాశాసనమునకును, విక్రమార్జునవిజయమునకును భేదమేల కలిగినో చెప్పటకు పిలువేదు. దీనికి వాస్తవకారణ మేమైనను కాల ప్రియము గంగాతీరమందలిది కాదు.

లేవదీయట కింద్రవల్లభు డా దేవాయతనము నరికట్టి దాని కోటగోడలపై దన యుద్ధపు టేనుగులను బురి కొల్పవలసినవా డాయె. ఇరు పక్షములకు రణము పోస గెను. మహీపాలుడు కర్ణాటకుల నెదిరించి నిలువజాలక పాటిపోయెను.

అతని వెన్నంటి తఱుముచు చాళుక్య సరసిం హుడు కన్యాకుబ్జమువఱకు బోయెను. మహీపాలుడు కొకచోటనైన నిలిచి రాష్ట్రకూటసైన్యముల నెదుర్కొనుటకు శక్తి చాలదాయెను. కావున నతడు పంప డన్న ట్టుమ్మలింపుచు గుడిచినచో గుడువజాలక, పడు కొనినయెడ బడుకొనలేక, నిలిచిన పట్టున నిలువలేక బలాయితుడాయెను. రాష్ట్రకూటసైన్యములు నిరా తంకముగ కన్యాకుబ్జముపై నడచి యా పట్టణమును ధ్వంసముగావించెను. ఈ యంశము మహాదయము నింద్రవల్లభుడు కుశస్థలము గావించె నను బుగూమ్రా శాసనవాక్యమువలన దెల్లమగుచున్నది.

ఇమ్మడి సరసింహుడు మహాదయదండయాత్ర నుండి వెనుదిరిగినచ్చిన పిమ్మట నేమి చేసెనో, యెంత కాలము జీవించియుండెనో తెలియదు. ఇతని పుత్రు డగు నిమ్మడి యరికేశరి క్రీ. శ. ౯౩౦ ప్రాంతమున నిజమండలమున కధిపతి యైనట్లు తెలియుచుండుటచేత నితని పాలన యంతదనుక సాగె నని మన మాహింప వచ్చును. ఇమ్మడి సరసింహుడు వేములవాడచాళుక్యుల యం దెల్ల మేటి జోడు. ముమ్మడి యింద్రవల్లభుని యుద్ధములన్నియు నితని యాధిపత్యముక్రిందనే నడచెను. లాటమాశవగూర్జరప్రతిహరుల యొటమి యితని పరాక్రమాతిశయమును, సైన్యనిర్వహణకాశల్యమును వెల్లడిసేయుచున్నది. ఇంతటి నేనాధిశతి మఱియొకడు భరతఖండమునం దా కత్యాబ్దుమున లే డని చెప్పట యతి శయోక్తి గాదు. [సశేషము]

విధురభూమిక

శ్రీ ముదివర్తి కొండమాచార్యులు

జలుగుంబంగరుచాయ లల్లుకొన ప్రాచీదిజ్ఞభోవీధులగా
తలసూపుగా, చరమాశ గ్రుంకు బిసినీనాథుండు తొల్లింటియ
ట్టుల;— అట్లే తరితీపు వెన్నెలల గండ్మాపించుచుక కల్వనె
చ్చెలి జోకొట్టు ననంతజీవజగతీసీమగా నిశావేళలగా.

తొలుసంజా మలుసంజ విచ్చు కుసుమస్తోమంపు టామోదముల్
వోలయగా, నిర్ఘ్రిణీహృదంతరమునగా పొంగెత్తు శైత్యమ్ము చి
ప్పిలగా పుణ్యసమీరణమ్ము సతముగా వీచుగా ప్రసాదైకమం
జులగీతామృతనివ్వనమ్ముల సభస్సుగా మారుమోయించుచుగా.

సరసశీరము ధర్మదేవతలు గోసాధ్వల్ ప్రవర్ణించు; ని
ర్ఘ్రిణిల పూతజలప్రపూర్ణములు; సస్యశ్యామలంబై వసుం
ధర నేత్రోత్సవముం బాసరెచ్చెడు; నముద్రస్వామి కావింపజే
ధరణీరంగతలమ్ముపై విలయనృత్య మ్మిచ్చ దుప్పొంగుచుగా.

తరువుల్ లేతచివుళ్ళతో, విరులతో దైవారు మాంగల్యమా
ధురి గైసేయుచు చైత్రమందు : పికనందోహమ్ము మాధ్వీమనో
హరకంతమ్ముల నెత్తి పాడెడు; స్వకీయంబైన ధర్మైకసం
సరణ మ్మందెగదోయి! పడృతువులుగా సంచారముగా నల్పెడిగా.

హిమవంతమ్మును వింధ్యముగా చటులవహ్నిజ్వాలలం గ్రక్కి న
ర్వము నిర్దగ్ధమొనర్పజోవుగద : విశ్వతోణి భేదిల్లి చి
త్రముగా స్థావరజంగమప్రతతి లిప్తగా స్వీయగర్భాంధకా
రమహాగహ్వరమం దణించుకొనెనా? రాగిల్లి తా సీయెడగా.

ఒకనాడుగా శిఖ గోలుపోవదుర నైజోష్ణమ్ము సుంతైన ; నిం
తకు నేమారుపు జెంద దొక్కయణువైనగా పంచభూతాత్మక
ప్రకృతిగా; కాని, ప్రసన్నతామధువు నాస్వాదింప వీ లేది? గొం
తుక కుచ్చుల్ బిగియించి వింత గనుగొంచుగా నిల్పు నేదో యిటగా.

అనుగుండల్లి సుధాన్నభిక్ష నిడగా, అయ్యయ్యో! యేదో తటా
లున తా తన్నుకపోయె నీ యనదమూల్లుగా సుంత లెక్కింపకే;
మను పెట్లో యికమీంద? నా అమృతధామమ్ముగా దహింపంగ వ
చ్చిన దేదో పెదపెద్ద అంగ లిడుచుగా జహ్వల్ పెసం జాచుచుగా.

రిక్తావాళా

శ్రీ 'కరుణకుమార్'

ప్రదిగం పెద్ద పండగ. కలిమిలిగిన మహారాజు యిల్లన్న కుటుంబాదుతున్నవి. పన్నెత్తరణాలు, పంతమగ్గులు, కొత్త గుడ్డులు, పిండిన బియ్యం, ముప్పాన్నభోజనం — ఓ! సప్తి యావత్తూ శోభాయమానంగా వెలిగిపోతోంది.

ఏయింట బట్టిగా పండగలో అనేక రూపాలతో అనారించి స్పృహచేస్తోంది. ఇట్లో ఆడా మొగా, పిన్న పెద్దా కోడికూతులంగా మునుగులు తీరి లేక అదొకవిధమైన నూనెనమ్రోస్తూ తిరుగాడుతున్నారు. ఆరోజు చేసుకోవలసిన పిండినంటలు, పంటకాలు విషయంలో గత రాత్రినుండి బయల్దేరిన తరాలు, చర్చలు అనుభవంతో సూక్ష్మంగా తీర్మానాలు కావడంలేదు. ఒకరికి అడ్డూ లిప్తమైతే, మరొకరికి మైహుగుపాకుమీద ముసప్ప ముల్లుతోంది. ఒకరికి పెరుగునడ లిప్తమైతే, మరొకరికి మెనువువడలు రుచి. ఒకరు పులిహోర ప్రతిపాదిస్తే, మరొకరు దధోదనం ఉపపాదిస్తున్నారు. పెద్దల్లాడికి బాబ్బట్లమీద భ్రాంతి అయితే చిన్న అల్లాడికి అతిరసాలమీద ఆశ. ఇంతపండగ

జరుగుతుంటే ఒక్క పప్పు ఉండక తప్పదు గదా? కనీసం రెండు కూరలు, ఒక వేపుడు, మూడు పచ్చళ్లు, గుప్పలం, కట్టువారు, పిండి వశీకరాలు, అప్పవలు, పెరుగు — ఇత మున్నెముక ఉండకపోతే ఎట్లా? ఇక ఊరాన్ని లేచిన పండగదీయలు గడిచి బయటపడక ఎట్లా?

శ్లోవానేకరికి కరగబడి పోతన్నాగు జనం — నంచీలు పట్టకొని మార్కెట్టు మీదకి. శ్లోవాకుండా పోరునాల్లనూడి పాలు, పెరుగు శేచ్చే నమ్మకం కాల్ల కడ్డం తగిలి దారిలోకి బేరమననా చేయకుండా ఎగరెత్తుకొని పోతన్నాగు దధి ఊరాలు. ఆరోజు సగ్గాడు అభీమంకు, కచ్చేరీకు, కోర్టుకు వెళ్ళు. కాలేజీకు, పాఠశాలకు వెళ్ళు.

ప్రపంచం యావత్తూ ఇంతటి శోభతో వెలిగిపోతుంటే, ఆ రిక్తావాళా చేసుకొన్న పాపకం మేదిటి. ఏమి వాడి అవతారం? ఇక పాడు తలకు సిల్లు పోసుకొని కొత్తగుడ్డ ధరి చేచి నన్నడుగ కృతఘ్నచీకటిలో వాడు రిక్తా లాగలేక లాగలేక ఈడ్చుకొంటూ దిక్కులుచూస్తూ వచ్చి బంగళాకాంపాండు

గోడమీదినుండి బయటికి వంగిన పచ్చ గన్నేరు చెట్టుక్రింద వీధిలో వారికి పోతున్నాడు. కొత్తగుడ్డలు ధరించి, బయట కిరికే ప్రతి సంవత్సరమునకు లేచి నిలబడి దండలు పెట్టుతున్నాడు. కాని, ఆనాడు వాడెండి ముఖం చూచి బయలుదేరాడో, ఒక్కరూ చెప్పరు రిక్తా కావా లని.

సూర్యోదయం అయి ఎండబడుతోంది చద్దీసీళ్లు తాగే గడియలు. కాని యిటికాడ వాని భార్య గతరెండురోజులుగా పనిచెడి లేవడం లేదు.

కడచినరోజుకూడా వాడికి పాపిష్టిరోజే. ఆరోజు పొద్దస్తమానూ వాడు రిక్తా లాగి పాయంకాలానికి సంపాదించుకొన్న ఒక్క రూపాయడబ్బులోనూ, తన రిక్తాకు లాంఛనీపం లేకుండా లాగుతున్నందుకు ఛార్జీ చేస్తానని బెదిరించిన పోలీసుజవానుకు తాగుడుక్రింద పన్నెండు అణాలు లంచం బెట్టి, మిగిలిన నాలుగణాలూ రిక్తాభామం నకు బాడుగక్రింద జమకట్టి, దణ్ణం పెట్టు కొన్నాడు. ఇక ఆరాత్రి వాడికి గుడిశలో మకతకుడుముంతో కుట్టునిడి, వెల్లవాల్లూ, కనూ, తనభార్య కడుపులో కాళ్లు మూడుచుకొని కాలంగడిచేరు.

కాని, వెల్లవారినా వాడికి మంచి గొడి యలు వచ్చినట్లు లేదు. చద్దీసీళ్లు తాగే వేళకు కడుపులో మంట లేచి నీరసించి, ఆ కలి తీర్చుకోను ఇన్ని ఉప్పు తనగలు కొనుక్కోనూ వానిచేత కమ్మిడి కనిపించని దర్దిన మయిపోయింది ఆ మాయ దారిపడగదినం. కాయకష్టం చేసి జీవనం గడుపుకొనే అతగాడికి దేహి అని చెయ్యి

చాపి ఒక్క కానీడబ్బు ముసీఅడుగుకోను నోరు రావడంలేదు. బాడ్డున ఉన్న పొగాకు కాడ ఒకటి శ్రుంచి, నోట పెట్టుకొని దాని రసంతో తన నీరసం పోగొట్టుకోవడానికి ఉవ్విళ్లుబిరుగుతున్నాడు రిక్తావారా !

ఎండబడి పదిగంటల పొద్దెక్కింది. పడకొండు అయింది. పన్నెండు కూడా అయింది. వొట్టు పెట్టినట్లు ఆరోజు రిక్తా వారాకు బాడుగ దొరికితే వొట్టు ! ఎండ ముదిరి చిటచిటలాడుతోంది. మండే శరీరాన్ని గన్నేరుచెట్టునీడనే నేడ తీర్చు కొంటున్నాడు. వచ్చే పోయే సంవత్సరంను 'రిక్తా నామి' అని అడిగి అడిగి వాడికి ప్రాణం విసిగిపోయింది. ప్రాణం శోషిల్లి రిక్తాలోనే వారికి కళ్ళు మూసుకొన్నాడు రిక్తావారా.

ఎంతకాల మావిధంగా పడిపిండినాడో, కాంపొండుగోడమీదగా వినని పుల్లకుల విస్తళ్ల దొంతర దభీమని తన రిక్తానమి పాన్నే క్రింద నైడుకావలో పడేపడకూ. వానికి మొక్కువ వచ్చి కళ్లు తెరిచి చూచే సరి—ఒక్కడ కనిపెట్టుకొని ఉండినవో నూరు కాకులు వచ్చినట్లు వచ్చి ఆ పుల్ల కుల్ని ముక్కుతో, కాళ్ళతో ఈడ్చి చింపి లాగేస్తున్నవి. కాకులను తర ముకూ నాలుగు పండులు ఆకుల్లో మూతులు పెట్టి గతకడం మొదలుపెట్టినవి రెండు కుక్కలు వాయు వేగంతో వచ్చి పూదలపై బడి పుల్లకు లన్నిటిని బీభత్సించేసిపారేసినవి.

ఆ పుల్లకుల్లోనుండి కొట్టిన కమ్మని వంటకాల వాసనకు రిక్తావారానోరు ఊట లూరి, కడుపులో ప్రేగులు గుర్రుమని కొట్టుకోనాగినవి. అది వాని కొక అనను

భూతమైన అనుభవం. ఏనాడూ ఎరగని వాని ఆభిమానం అడ్డు తగిలి పైకుకాలవల్లో పడిన పుల్లకులమీద రోతనే పుట్టించింది. అదాలో పండులు మూతిబెట్టిన వస్తువు తాను తాకడం ఎట్లా?

మిటమిటనుంటూ సూర్యరశ్మి వేడెక్కిన కొద్ది వాని శరీరం భగవంతుని మడి పోయింది. రోడుచెప్పులోను శోషవల్ల హోయమని శబ్దం బయలుదేరింది. ఆరాడు కూడా సాయంత్రంవరకూ వాడికి చిన్న డబ్బు సంపాదన లే పోయినట్టయితే యిక బ్రతికడం ఎట్లా? అతని కేయా పాలుపో లేదు. తోడిరిక్తవాణ్ణి ఒక్క పావులా డబ్బులు అప్పు అడిగాడు. 'పండగపూటా బయటికి' అని ఈనడించి ఊరుకున్నా డత గాడు.

ఇంతలో కాంపాండుగేటు తెరచుకొని ఒక పెద్దమనిషి బయటకు వచ్చి 'రిక్త' అని పిలిచిపోయాడు.

ముఖమేతా కండ్లు చేసుకొని, కొండంత ఆశతో 'స్వామీ' అని రిక్తవాలా లేచి నింబడి దణ్ణం పెట్టాడు.

“బాలోకి ఏమి తీసుకొంటావు?”

“నీ దయ వచ్చినంత ఇవ్వు సామీ”

“తర్వాత తగువులాడితే నేను ఒప్పు కోను. మూడణాలకంటే ఎక్కువ నే నెన్నడూ ఇవ్వలేదు.”

“నీచిత్తం.” అని అంటూ, మూసిన గూడు ముందుకు విప్పి, తన వాహనం రోడ్డు మీదికి లాగి, దిండుమీది ధూళి దులిపి— “రా, స్వామీ” అన్నాడు రిక్తవాలా.

చేతిలోని తమలపాకులకు సున్నం రాచి పంటినందున కొరికి, “గోవింద, గోవింద” అంటూ రిక్తా అధిరోహించాడు ఆ పెద్దమనిషి.

ఆయనోక స్థూలకాయుడు. నడిమి వయస్సువాడు. ముఖాన్న ఉన్న గంధం, అతతలూ అతను బ్రహ్మణుడనే తెలియ జేస్తున్నవి. కానీ కట్టిన దోవతవల్లా, వేసుకొన్న కోటువల్లా అత డొక స్త్రీవరో, సర్కారుఉద్యోగో అనిగూడా అనుకో వంసి ఉంటోంది. అతని బగువుకు రిక్తా రవంత జవజవలాడిపోయిందిగాని క్రింది కమానులుమాత్రం విగళితు.

రిక్తాకు దణ్ణం పెట్టి కళ్ల కద్దుకొని, ఇర మాతృకా అంటూ కాడిపై కెత్తుకొన్నాడు రిక్తవాలా. ఆ ఊపుకు బ్రహ్మడి కడుపు లోని నీళ్లు కొబ్బరిబొండాలా గళగళ కొట్టకున్నవి.

పాడురోడ్డు! మునిసిల్ రిపాలనంతటి అధ్వాన్నపు ప్రభుత్వం మరొకటి ఉండ బోదు. అడుగుడుక్కి రోడ్డు చెడిపోయి గుంతలు పడి ఎగుడూ దిగుడూ! ఎన్నెన్ని వేలు వసూలయినా ఈమాయ దారి మునిసిల్ బడ్జెట్లో భాక్తకడడా, చివరికి రోడ్డు మరమ్మత్తుకి డబ్బు కొరతబడి పోవడమూను. ఆ వాణిష్టి రోడ్డుమీద పోతుంటే — పాడం, భక్తాయాసమయినా తీరకుండా బయలుదేరాడేమో—ఆ బ్రహ్మ డికి ప్రాణాంతికంగా ఉన్నది ఆ కుదపు. రోడ్డుకి తగినట్టుగానే ఉన్నది రిక్తా కూడా. అదొక పాత బాచ్చె. కమానులన్నీ కదిలిపోయి లోటలోటలాడుతూ రవంత

వల్లదప్పితే విరుచుకొని క్రిందపడిపోయేటట్లు ఉన్నది ఆ గనమటం. క్రింద దిండుని నల్లులే ఉన్నాయో ఏమో, పుటుకుపుటుకు మంటూ వనిసికి స్త్రీమితం లేకుండా పోతోంది. మిట్టమధ్యాహ్నంపు తుండేమో, బ్రాహ్మణికి మొఖమీదా, మెడక్రిందా చిరుచెన్నుట పోసి శరీరం పేలికట్టు చీటచీట లాడిపోతోంది. 'ఎందుకెక్కితనా ఈ రిక్షా' అని ఆయన దగులుతున్నమా కేకన్నాడుగాని, "రిక్షా నిలుపు" అని మాత్రం ఆయననోటి వెట రావడంలేదు.

రిక్షావాడి బాధ ఆ పరమాశ్మశ్రికే తెలియాలి. లోలి మఃషిభారం తనకి మీదైన భారంలా బరు వెక్కిపోయింది. ఆ పాడుగోడ్డుమీద ఆ రిక్షా లాగాలంటే అతగాడికిత ప్రాణం ఈ కకి వస్తోంది. అదుడో రెండు పూటలుగా అన్నరసం లోపలికి పోవటమంటి గడిచులేమో, వాడికి అడుగడుక్కి ఒక గండమైపోయింది. ఎంతెంత దమ్ము పెట్టి హుంకరించినా, గుండెదడా, ఆయాసమూ, నోరెండిపోవడమూ మాత్రమే కాని రవంతికూడా రిక్షా కదులుతున్నట్లు అతగాడికి కనిపించడంలేదు. "రిక్షా లాగ లేను స్వామీ" అని వదలుకొంటే ఆరోజు కా మూడణాలుకూడా దక్కకుండా పోత వేమోనని అతగాడి దిగులు. ఆ మూడణాలూ మూడు వందల రూపాయలుగా అతనిహృదయంలో వెలిగిపోతున్నవి. అది ఆరణాలు తీసుకోవసిన ప్రయాణమైనా తాను నోరువిప్పి బేరంచేస్తే అసలుకు మోసం రాగలదేమో అనే భయంచేత బ్రాహ్మణు మూడణాలంటే తానున్నా మూబే గన్నాడు.

ప్రయాణంకుదుసనకు బ్రాహ్మణినిండు కడుపు బరు వెక్కి డొక్కలో నన్నని నొప్పి కూడా బయలుదేరుతోంది. పండగ భోజనంలో ఏయే పనాగాలు, పిండివంటలు వడ్డాయో ఆయన కుడిలో—ఆ ఎండలో, ఆ రిక్షామీద, ఆ రోడ్డుమీద—బ్రాహ్మణికి ఆయాసం, వగర్చుకూడా పుట్టుకొని వచ్చింది. భోజనానంతరం సెంటిన తాబూలువల్ల భుక్తామీదం రవంత సద్దుకోవలసినదే నిజానికి; కాని ఆ దక్కుమాలిన ప్రయాణంలో తాబూలునేవన కూడా ఆయనకు వెగటుపుట్టి వికారం వల్ల భూ అని ఉమ్మివేసి ఊరుకున్నాడు. ఆ బాధపడలేక రిక్షా దిగి యింటికి పోవాలనుకొన్నాడు బ్రాహ్మణు. కాని సగడూరం వచ్చినతర్వాత దిగిపోతే పూర్తిగా మూడణాలూ తీసుకోకుండా విడిచిపెట్టుతాడా రిక్షావాడు? ఆరణాలు ఇచ్చుకోవసిన ప్రయాణం తనకి మూడణాలకే దొరికింది. ఎట్లా పోగొట్టుకోవడం? పోగొట్టుకొనిదిగితే, తిరిగి యింటికి పోవడం ఎట్లా? తాను నడిచి వెళ్లే స్థితిలో లేడే! మరణవేదనలో ఇస్సురని నిట్టూర్చి, "గోవింద, గోవింద" అని భగవన్నామం స్మరించాడు బ్రాహ్మణుడు.

"నారాయణమూర్తి!" అని ఉస్సురంటున్నాడు రిక్షావాడు. 'కరువులో అధిక మాసం' అన్నట్టు అక్కడ ఎత్తయిన బ్రిడ్జి ఒకటి దాపురమైంది. రిక్షావాడు హుం అని హుంకరించి బ్రిడ్జిమీదికి లాగుతూంటే శరీరం యావత్తూ ముచ్చెమటలు పోసి, గొంతులో వేడినిట్టూర్చువల్ల తడి ఎండిపోయి, ఒక్కొక్కతడవ తను ముందుకు లాగే రిక్షా అంత బరువుతోనూ తటాలున

వెనక్కికూడా జరిగిపోతోంది. రిక్షా చెయ్యి జారితే ఏం ప్రమాదం సంభవిస్తుందోనని బ్రాహ్మడు భగవంతుడిమీద భారంకేసి, “భద్రా, భద్రం” అని మైచుండి క్రిందివాడికి హెచ్చరిక చెప్తున్నాడు.

బ్రిడ్జి ఎక్కినరికి తిరగతికొండ ఎక్కినంత పని అయి. రిక్షావాస తలక్రిందులై పోతున్నాడు కాని, బ్రాహ్మడు మాత్రం బ్రదుకు జీవుడా అని ఒక్క నిట్టూర్పు విడిచాడు.

కాని, కష్టసుఖాలు కావడికూడలు. బ్రిడ్జి ఎక్కి దిగుతుంటే క్రిందికి తిరిగేవరకు కొండమీదినుండి దొర్లింపిన పుచ్చకాయలా జరుగన జరిగిపోతోంది రిక్షా. ఈసారి రిక్షా బలవంతాన లాగవలసిన ప్రమేయం వాడికి లేకపోయినప్పటికీ ఆదూకుడులో రిక్షాతో సమానంగా పరుగుపెట్టవలసివచ్చింది— రిక్షావాడికి. రిక్షాదూకుడుకు, ఆ గురిక రాతిరోడ్డుమీద బ్రాహ్మడి శరీరం హూసం అయిపోయినట్టయి కడుపులో పెరిబాధ బయల్దేరి, రిక్షా పూర్తిగా క్రిందికి దిగే పర్యంతమయినా ఆ బాధకి తట్టుకోలేక—

“ఇస్తు, అబ్బా! నిలపరా నీయమ్మ కడుపు కాలా!” అని బ్రాహ్మడు పెక్రేకే పెట్టాడు.

ఆ కేకతో బేజా రెత్తి, బలవంతాన రిక్షా రోడ్డు ఒక్కకి లాగి నెమ్మదిగా క్రిందికి దింపేడు రిక్షావాలా.

ఆ బ్రాహ్మడికి అదేమి బాధోపాపం, రిక్షాలోనుండి క్రిందికి దిగడాని కయినా సందులేకుండా రిక్షాలో కూర్చునే బయట రోడ్డుమీదికి ఓక్కుఓక్కుమని డోక్కుంటూంటే, కడుపులోని హాళిగముక్కలు, ఆవడలు, క్షీరాన్నం, కూరముక్కలు, సాపుఫీరా కడిగివేసినట్టు బాళబాళమంటూ బయటపడిపోయి ఆ బ్రాహ్మడికి ప్రాణం కడంటిపోయింది.

ఆ ప్రమాదపు దెబ్బకి మలమల మాడే కడుపులో చెయ్యిపెట్టి కలచినట్టయి రిక్షా వాలాకి వికారం పుట్టి వొట్లు తిరిగి ప్రక్కనే రోడ్డుమీద కూర్చుని చిన్నప్పటి తిన్న దొండాకుపనరంతా కక్కుకుంటూంటే దోవనబోయే ఒక మోటారు అక్కడ నిలిచి—

“అయ్యో, పెద్దనునిమ్మి కెంత ఆపద వచ్చింది” దంటూ బ్రాహ్మణ్ణి ఎక్కించుకొని యింటిదగ్గర దిగబెట్టింది.

రవ్యకథకుడు ఆంటోచెకోవ్

‘చ త. ర్వేది’

ఏ ప్రతిక చేతికి దొరికినా నేటి చదురి అందులో కథ లున్న గ్యూ, లేవా అని ముందుగా అనుకు తాడు. ఒక్క తెలుసు సాహిత్యంలోనే కాదు. ప్రపంచ సారస్వతంలోనే కథానిక ఈ నాటి క అద్వి తీయవైన స్థానాన్ని సంపాదించుకున్నది. ఇప్పుడు నవలకాని, నాటకంకాని, క్వాంటంకాని, వ్యాసం కాని కథానికతో పోటీచేసి నెగ్గలేవు.

ఓనికి చాలాకారణం లున్నయ్. కాని ముఖ్య కారణం ఇద్దరు వ్యక్తులు—రవ్యకథకుడు ఆంటో చెకోవ్, ప్రాంతికథకుడు గైడిమాషనా. కథకులుగా వీరిద్దరూ అద్భుతమైన ప్రతిభను ప్రదర్శించారు. వీరి మాలాన్నే కథానికకి ఈనాడు విశ్వసాహిత్యంలో ఇంత అపారమైన ఆదరణ లభించింది.

అందుకే ఒక విమర్శకుడు “కథానికారచనలో రెండు విశిష్టమైన, విశిష్టమైన పద్ధతు లున్నయ్. ఒకటి టోవ్ పద్ధతి; మరొకటి మాషనా పద్ధతి. ఎంత స్వతంత్రమైన కథకుడైనా తనకి తెలియకుండానే వీరిద్దరిలో ఒకరిని తప్పకుండా అనుసరించి తీరాలి” అన్నాడు. కథకులుగా వీరు తొక్కని దారి లేదు. వీరు చూపని శిల్పవిన్యాసం లేదు.

ఆంటో చెకోవ్ కథలు నాటకధోరణిలో నడుస్తయ్. మాషనా కథలు క్వాంటం లిని అనుసరిస్తయ్. తను ఎడంగా నిలబడి తన పాత్రలకి ప్రాణంపోసి వాటి మాటల్లోనూ, చేతల్లోనూ ప్రవహించినదంతా ఇమిడ్చి చెకోవ్ కథని చక్కచక్కా నడిపిస్తాడు. తన పాత్రల్లో లీనమైపోయి, పాత్రలని చాచుమామ్రులుగా వుంచి మాషనా తనేకథంతా బుతాడు. మాషనా తన కథల్లో అడుగుడునూ వ్యాఖ్యాతరూపంలో కనబడుతూ వుంటాడు. చెకోవ్ షేక్స్పియర్లాగా సజీవమైన పాత్రల్ని సృష్టించి వాటి ప్రవర్తనలోనూ, సంభాషణలోనూ తను ప్రవహించుకున్నదంతా వినిపిస్తాడు. తను దూరంగా నిలబడి తన పాత్రలచేతనే కథ నడిపిస్తాడు. అనవసరమైన వర్ణనలూ, అప్రస్తుతమైన వ్యాఖ్యానాలూ చెకోవ్ కథల్లో కనిపించవు.

కథలద్వారా లోకాన్ని మరమ్మతు చెయ్యా లనే ఉద్దేశం చెకోవ్కి ఏళానా లేదు. హితోప

దేశాలు యెట్టు, నీతబోలకి పూకతోటం తన పని కావని కోపస్పష్టంగా పాపాడు. “దొంగతనం యెట్టుం నేరం అన్న సంగతి అందరికీ తెలుసు. దొంగతనం యెట్టుం ఎటుంటివో చిత్రించటమే కథకుడి కర్తవ్యం. ఇది తప్పు, ఇది ఎ రూ య్య రాదు అని బోధించటం నాపని కాదు” అన్నాడు చెకోవ్.

“కథల లదర్పం సత్యాన్ని చిత్రించటం” అని చెకోవ్ ఉద్దేశం. ఈ ఆదర్శాన్నే తన సాహిత్యం లోనూ, తన జీవితంలోనూ సాధించటానికి టోవ్ ఎంతో పాటుపడ్డాడు. ఆ సాధారణమైన పాత్రలకి, సహజమైన సంభాషణలకి, ఆతిశయకైతో కూడిన వర్ణనలకి టోవ్ కథలలో స్థానం లేదు. అంతటా సహజత్వమే గోచరిస్తుంది. ఒకపాత్ర య్యో కదినా, బుబాలు ఎగ రేసినా, ఏపని చేసినా పాత్రోచితింగా వుంటుంది. సజీవమైన పాత్రలని సహజంగా చిత్రించటంలో టోవ్ అందవేసిన చెయ్యి.

చెకోవ్కి శాస్త్రజ్ఞానంమీద చాలా అభీమానం. శాస్త్రీయదృక్పథం ప్రతికారాకుడూ సాస్యమైనంతగా అలగుచుకోవాలని అతని అప్రాయం. శాస్త్రీయదృక్పథం లేని కళారూపుకు సత్యాన్ని యథాతథంగా చిత్రించలే డని చెకోవ్ ఉద్దేశం. “నేను రచయితగా జీవితం ఆరంభించకుండానే డాక్టరు డిగ్రీకోసం చదవటం మొదలుపెట్టాను. వైద్యంలో నేను సంపాదించిన విజ్ఞానం వ్యభావాలేదు. ఆ చదువు నా రచనలకి ఎంతోతోడ్పడింది. ఆ చదువు ల్ల నా పరిశీలనాశక్తి చాలా పెంపొందింది” అంటాడు చెకోవ్. డాక్టరు రోగిని పరీక్షించి వ్యాధిని నిర్ధారణ చేసినట్లుగానే చెకోవ్ తన పాత్రలని నిశితంగా పరిశీలించి, వాటి స్వభావాలలోని వెలుగునీలని మనకళ్లకి కట్టేట్లు శ్రద్ధిస్తాడు. ఆ పరిశీలనలోనూ, వర్ణనలోనూ లేతమైనా ఆతిశయానికి కనిపించదు. చెకోవ్ కథల్లో కూడా డాక్టరుగానే కనబడతాడు.

ఆంటో చెకోవ్ ౧౮౬౦ వ సంవత్సరంలో పేదకుటుంబంలో పుట్టాడు. అతని తండ్రి ఏదో చిన్న దుకాణం పెట్టుకుని కాలం వెళ్లదీసేవాడు. ఎంతో

కష్టమొద చిన్న తరగతులన్నీ దాటి డాక్టరు చదువులో చేరాడు. కాని పెట్టులేదు. చదువుకోవాలనే ఆసక్తి ఎక్కువగా వుంది. డాక్టరు చదువుకి సరిపడేట్టు సంపాదించుకోవలసిన అగత్యం ఏర్పడింది. అంగుకోసమే మొదట డెకోవ్ కలం చేతబట్టి రాయటం మొదలుపెట్టాడు. ఈ మొదటిదశకి సంబంధించిన రచనలన్నీ హాస్యప్రధానమైనవి. డెకోవ్ హాస్యంలో మొదట మోటుతనం వుండేది. కాని పోనాపోనా డెకోవ్ అభ్యుత్తమమైన హాస్యాన్ని సృష్టించగలిగాడు. డెకోవ్ నవ్వుతుంటే వానలవీసిన పంటనే పన్నెల పచ్చినంత హాయిగా వుంటుంది. ఆ నవ్వు జీవితంలోని మారుమూలల్లో దాగిన కాగితానికి నంతనీ పటాపంచలు చేస్తుంది. ఇంకొకళ్లయితే నుండలు బాదుకుని ఏడ్చే పరిస్థితుల్లో డెకోవ్ చిగునవ్వులు పెదజల గలిగాడు. ఈ హాస్యం డెకోవ్ జీవితంలోనూ, రచనల్లోనూ ఎల్లవీరినీ ప్రధానలక్షణం. 'పేదరికంనా, తుయనా'నాన్న అన్నీ బాధలుపడా డెకోవ్ కుంగి పోతేను. జీవితంలోని సుఖసంతోషాలలో చిక్కుకోకుండా హాస్యమే డెకోవ్ ని కాపాడింది. ఈ హాస్యమే జీవితంలోని అన్ని దుఃఖాలనీ, అన్ని బాధలనీ ఓడించిన అద్భుత శక్తి.

కాని, జీవితంలోని కన్నీటితో పరిచయ మున్నవాడే ఉత్తమమైన హాస్యాన్ని సృష్టించగలుగుతాడు. మెరిసే చిగునవ్వునూటన తొణికే కన్నీగుకూడా కనబడాలి. అల్లవులనూ, దరహాసాలనూ మేళవించగలిగిన రచయితే ప్రసాదమైన, మధురమైన హాస్య రసాన్ని చదువకులకి అందించగలడు. ఇటువంటి హాస్యం డెకోవ్ కథల్లోనూ, నల్లల్లోనూ, నాటకాల్లోనూ అంతర్వహించిగా ప్రవహిస్తూవుంటుంది.

డెకోవ్ రమ్యకథ సారస్వతంలో ఒక విశిష్టమైన శక్తి. అంతే కాదు; ఒక అసాధారణమైన శక్తి. రమ్యకథమంతా విస్తవోక్తకంతో రణమందుకులు మోగించిన సమయంలో తనకి హింసాత్మకమైన విప్లవమొద విశ్వాసం లేదని అర్థమైతే డెకోవ్, తన అగ్రప్రాణాన్ని నిర్ణయంగా ప్రకటించి దేశీయుల నిరసనలకి, నిండుకి చలించకుండా నిలబడిన సాహసి డెకోవ్. అటువంటి సమరోత్సాహంలో బాతి అంతా మునిగి తేలుతున్నప్పుడు ఆ టైల్స్ లో పడి కొట్టుకుపోకుండా దూరంగా నిలబడగలగటం సాధారణమైన వ్యక్తులకి సాధ్యం కాని పని.

కాని విప్లవస్వభావం ఆన్మంతమాత్రాన డెకోవ్ ని చిన్న చూపు మానేనా రుండుచు. ఆతనికి ప్రజల ఉద్యమాలమొద అభిమానం లేదనీ, ప్రజల ఆభ్యుదయంలో ఆసక్తి లేదనీ కొందరు భావించవచ్చును. నిజంగా ఆలోచిస్తే డెకోవ్ జీవితంలో ఎల్లవీరినీ ప్రజాహితీకాంక్ష, ఆతనిరచనల్లో నిండి తొణికే జీవకాగ్రణ్యం విస్తవావేశంతో ఎల్లకేకలు వేసేవారిలో ఎందరిలో కనిపిస్తాయో? ఆతను రాజకీయాల్లో జోరబడలేదు. అయినప్పటికీ అనూత్యంగా తోడిమానవుల శ్రేయస్సుకోసమే పరితనించేవాడు. ఇతడు వెరసినంతటి ప్రజాసేవ సంఘసంస్కర్తలనునీ, విప్లవకారులనునీ గొప్పలు పెప్పకొనేవారిలో ఎందరు చేసివుంటారో చెప్పటం కష్టం. డెకోవ్ జీవితంలోని ఒక్కసంఘటన చాలు. డెకోవ్ ౧౯౦౯ లో, అంటే వైబీరియన్ టైలుదారి పడకముందు ఒంటరిగా వైబీరియన్ నుండ అసియాలో వున్న సాఫ్టులీయన్ ద్వీపానికి వెళ్లి అక్కడి టైల్స్ పరిస్థితులని పరిశీలించి వచ్చాడు. ఇది మాన మాత్రులకి నాస్యం కాని ప్రమాణం. డెకోవ్ దారిలో పడ్డ ప్రమాదాల్లా, కష్టాలన్నా భయంకరమైన తుయవ్యాధికి సరికా లవినవచ్చింది. అయినా డెకోవ్ సేవకాడలేదు.

డాక్టరు డిగ్రీల్లో డెకోవ్ దమ్మిడికూడా సంపాదించలేకపోయాడు. కాని ఆగ్రులు రక్షించటానికి ఈ వృత్తి బాగా పనికివచ్చింది. ౧౯౦౨ లో నిజ్నినోవోగ్రాడ్ లో కలరా విలయతాండవం ప్రారంభించింది. ముందునాకలు చూడకుండా అక్కడికి దుమికి డెకోవ్ తుణుకుకూడా విరామం లేకుండా రోగులకి వైద్యసహాయం చేశాడు. అప్పుడు డెకోవ్ గర్భదరిద్రుడు. ఆతనిచేతిలో కలం ఆడితేనే న్యాయముద్ద. ఆతనే కుటుంబాని కంటటికి ఆధారం. కాని రోగుల సేలో తుణుకుకూడా రాసుకునే తీరిక లేదు. అటువంటి క్లిష్టపరిస్థితిలో డెకోవ్ కి కృతజ్ఞతాపూర్వకంగా రమ్యకథప్రభుత్వం కొంత వేతనాన్ని ఇస్తామన్నాడు. ఇంకోళ్లయితే ఆ సిటిలో ఎగిరి గంటేసి పుచ్చుకునేవాళ్లు. కాని డెకోవ్ ఆ వేతనాన్ని తిరిగి పంపేశాడు. తను దారిద్ర్యంతో మ్రగిపోయినాసరే, తన వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యాన్ని ప్రభుత్వవేతనానికి బలి చేసి బానిస కాకూడదని డెకోవ్ నిరవిశ్వాసం. సొంత లాభం కొంతమాత్రమేకాదు, అంతా మానుకుని పొగుసువారికి తోడుపడిన డెకోవ్ నిజంగా అసాధారణమైన వ్యక్తే. అందుకే ప్రఖ్యాతవిమర్శకుడు

విజ్ఞప్తికామరీ చెకోవ్ ని మహాత్ముల శ్రేణిలో చేర్చాడు.

వర్గసక్షమాతం చెకోవ్ రచనల్లో ఎక్కడా కనబడదు. దుర్గజాలన్నీ భగవంతులలోనూ, సద్గుణాలన్నీ బీదలలోనూ వుంటాయని కోవ్ వ్రాస్తున్నాడు. మాధవత్వం, శ్రూరత్వం అన్నీ తలగతులవారిలోనూ, అన్నీ తరహాల వారిలోనూ వుంటాయని కోవ్ వుద్దేశం. అందుచేత కేవలం బీదవాళ్ళమీదనే సామాన్యత చూపాలనే సంకుచితవాదం చెకోవ్ కి కిట్టదు. మనిషి తన వర్గ భేదాన్ని మరిచిపోయి, బగతమటుంబంలో తా నొక డుగా వెలుగుతూ, తోడిమనిషిని తనలాగా చూసు కోవా లని కోవ్ విశ్వాసం. అన్ని భేదాలకీ అతీత వైన మానవజాతిత్వానికే ఆగ్రహం ఇవ్వాలని చెకోవ్ అభిప్రాయం.

ఈ హృదయవైశాల్యం చెకోవ్ రచన లన్నిటి లోనూ శరత్కాలపు నన్నెలాగా చల్లగా చదువరి మనసుని ముగ్ధించివేస్తుంది. అతని ఉత్తమకథానిక లైన 'డాల్లింగ్', 'కప్', 'మై లైఫ్', అతని విశ్వ విఖ్యాతి పొందిన నాటకం 'రీ ఆర్బుడ్' ఈ విశాల దృక్పథాన్నే ప్రదర్శిస్తున్నాయి.

కొన్ని విషయాలలో టాల్ స్టాయ్ కి, చెకోవ్ కి పోలిక వుంది. ఇద్దరికీ ప్రేమ, స్వాతంత్ర్యం, సంతోష వైన స్వేచ్ఛా ఆరాధ్యదైవాలు. ఇద్దరికీ అసత్యంమీదా, హింసమీదా ప్రబలవిరోధం.

టాల్ స్టాయ్ మీద చెకోవ్ కి ఎంతో భక్తి. సాహిత్యప్రపంచంలో టాల్ స్టాయ్ ఎవరెవ్వరికి మని కోవ్ విశ్వాసం. "ఇంతగా నే నీంకెరినీ ప్రేమించలేదు. టాల్ స్టాయ్ లేకపోతే నా జీవితంలో తీరిని కొరత ఏర్పడుతుంది" అన్నాడు చెకోవ్. కాని టాల్ స్టాయ్ వైరాగ్యం చెకోవ్ కి మింగలేని చేదు మాత్రగా గొంతుకి అడ్డంపడింది. జీవితంలోని రమణీయవైన వస్తువులన్నిటాకీ దూరంగా తొలగిపోయి ముగిసిపోదాంతాలో పొద్దుపుచ్చటం కోవ్ కి చేత కాని పని. స్త్రీల అందమంటే టాల్ స్టాయ్ కి రోత, ఖేదం; కోవ్ కి జోత, ప్రీతి.

సాహిత్యంలో చెకోవ్ ఆధునికుడు. శిల్పంలో ఆధునాతనుడు. కొన్ని కథలు కేవలం రేఖాచిత్రాలుగా వుంటాయి. కథలో తన ఎంత బయటాడో అంతకీ గొండితలు చదువరికి హాకి వొదిలేస్తాడు. కొన్ని కథల్లో ఒక్కొక్క సన్నివేశం ఒక్కొక్క సమగ్రచిత్రంగా వుంటుంది. మొత్తంమీద కథ

కొన్ని చిత్రాలతో నూల గుచ్చినట్లుగా వుంటుంది. శిల్పంలో చెకోవ్ సిద్ధాంతాత్మక, అద్వితీయుడు.

కాని ఆధునికులలో పాన్సి ఇంత నిశితంగా మత రచయితా విమర్శించలేదు. పూర్వయుగాల సాహిత్యానికీ, ఆధునిక సాహిత్యానికీ వున్న భేదాన్ని స్పష్టంగా కనిపెట్టాడు. "మనలో ఏదో తీరని కొరత వుంది. మన కవిత్వం జలగుళితరలని తొలగించి చూస్తే కనిపించే దేమిటి? శూన్యం శూన్యం!" అన్నాడు. ఎందుకల్లా? దీనికి చెకోవ్ రుప్పే జవాబు: "పూర్వపు రచయితలకి ఒక నిర్దిష్టలక్ష్యం వుంది. వారి రచనలు చదువరిని ఒక స్పష్టమైన గమ్యానికి తోడ్కొని పోగలవు. కాని, మన రచనలకి ఆ శక్తి లేదు. మనకి మతం మీదగాని, ఆత్మనిదగాని, స్వస్థంమీదగాని, నరకం మీదగాని లేకమైనా విశ్వాసం లేదు. మనకి దేనిమీదా విశ్వాసం లేదు. మనకి ఖేదం లేదు. ఆశ లేదు. మన ఆశ యాలకి గమ్యం లేదు. మన హృదయంలో గమ్యం చేరాలనే సందేహమా లేదు. మన ఆత్మలు శూన్యంగా ఘోషించే అఖాతాలు. ఇటుంటి శూన్యంలోంచి నిజమైన కళ జన్మించదు". నిజంగా ఈ విమర్శ ఆదర్శత వైనది. శిల్పపరీక్ష చేసిన వైద్యుడు రోగాన్ని నిర్ధారణ చేసేటంత సేగంతో చెకోవ్ ఆధునికరచయితల మనస్తత్వంలోని లోపాన్ని కనిపెట్టగలిగాడు. ఆధునికుడే ఆధునికులను గురించి ఇటుంటి విమర్శ చేయటం అసాధారణమైన విషయం. దీన్ని బట్టి చెకోవ్ కి సత్యం మీద ఎంత ప్రీతి వుందో మనం తెలుసుకోగలం.

మాడుంధల పుస్తకాలని ప్రచురించి, ప్రపంచ సారస్వతంలో భద్రమైన స్థానాన్ని సంపాదించుకుని చెకోవ్ కుయవ్యాధిగ్రుంపంగా ౧౯౦౪ లో మరణించాడు.

కాని పోయేముందు ఒక మిశ్రుడికి ఉత్తరం రాస్తూ అందులో ఒక అగూల్పమైన దృశ్యాన్ని ఉపదేశించాడు. ఇది జీవితంలో తన తిరించి ఇతరులకి చెకోవ్ ఉపదేశించిన తారకమంత్రం. దీన్ని ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే 'నిర్లక్ష్యం'. "ఏదీ మనసుకి పట్టించుకోకు. తామరకుమీద నీటిబొట్టులాగా జారి పోతూ వుండాలి. లేకపోతే బతకటమే దుర్లుభం" అంటాడు చెకోవ్. ఈ నిర్లక్ష్యం, ఈ నిర్లిప్తతా మానవుడి ఆధ్యాత్మికజీవనానికి పునాదులు. ఎందుకంటే— జీవితం మనిషిని లెక్కచేయకుండా పోతూవుంటుంది. మనిషి కూడా జీవితాన్ని లెక్కచేయకుండా నిర్లక్ష్యంగా కాలం గడపటం సేగ్గుకోవాలి అని చెకోవ్ సిద్ధాంతం. ఇదే చెకోవ్ రచనలద్వారా లోకానికి అందించిన సందేశం.

ప్రాచ్యశిల్పము - దాని ఆదర్శాలు

శ్రీ వేలూరి రాధారావు

పాశ్చాత్యదేశాల్లో ఎక్కువగా రూపానికే, అనియత విశ్వత్వానికే శిల్పంలో ప్రాముఖ్యం ఇచ్చి, దీర్ఘత్వాన్ని స్ఫురింపజేయలేకపోయారు. ఎక్కువగా ఇది గ్రీకులల్లో కనుస్తుంది. మంచి అంగసౌధనమూ, నగ్న కారణమూ—ఈ పనితిరుకోపాదేశంలో న్యాయశాస్త్రసంబంధమైనది. ఇది అతిపురాతనకాలంనుంచీ అనుస్మృతిగా ముద్రపడింది. దీనిని పెండ్లల మెట్ల పడలించినాడు. పరువాలి ఇటలీలో కళాస్వదయప్రచారపు సంస్కరణల పాశ్చాత్యులు కేవలదైహికమైన చిత్రణనే ముఖ్యంగా సీకితొని కృషిచేశారు. మన ప్రాచ్యశిల్పాల్లోని విశిష్టత యేమంటే, వారు రూపించిన శిల్పాలు అంగసౌధనమంత ప్రాముఖ్యంగా లేక, మనకు ఒక గాఢమైన ఆధ్యాత్మికదృష్టిని కలుగజేసివేయే శ్రేష్టమైన మార్గం ఆశ్రయ శత్రుత్వంలో, ఐహికభావాలను కలిగించే శిల్పాలను రూపించటం శిష్టమని స్థిరీకరిస్తే ప్రారంభమై ఇదనవ్యాకృతాబ్దంలో ఆగస్టీకోరాజులకు కొనసాగింపబడి, మనకు వారి అసౌపేధస్వరూప తెలియజేసే చక్కని సంతుష్టిచెందిన మనస్సుతో మనల్ని శాంతిపరుస్తుంది. కాబట్టి ఈ శిల్పనిరూపణవిధానం అతిప్రాచీనం కానీ, మాధ్యమికం కానీ, నవీనం కానీ వారి మేధస్సుకే తెలియజేస్తుంది. కాని మన ప్రాచ్యశిల్పాలు, పాశ్చాత్యుల మేధాయుతవిశిష్టత్వాన్ని పొందా మనకున్నప్పటికీ, వారి కేవలమేధస్సును ప్రదర్శించుకోవటంతోనూ సరి పెట్టుకోలేదు. వారి దృక్పథం అంతన్న అతీతమైన, భావోద్రేకమైన దీర్ఘత్వాన్ని ఆదర్శించింది. ఆ శిల్పప్రదర్శనంవల్ల మనకి కేవల శిల్పచాతుర్యంచేతనే తృప్తిపొందదు. దాని నిరూపమైన భావాన్ని తెలిసికోయత్నిస్తాడు.

కాని పాశ్చాత్యదేశంలో అది కాదు. సరివాడూ తన సోనోఫాని కల్పించుకొని, నిత్యభోజనానికి అమరిపైన శ్రమ చేస్తాడు. ఆ శ్రమ చేసినతరువాత మనస్సుకు ఆహ్లాదకరమైన పరికరం ఒకటి కావాలి. ఆ పరికరం ఐహికానందాన్ని వ్యాపి. అందువల్ల ఆక్కడ శిల్పాలు చృప్తిలో పెట్టుకుంది అదే శ్రమదీవికి ఆనందాన్నిచ్చే అంగసౌధనం కల శిల్పాలని తయారుచేసి, వాని కాష్టావాన్ని కలిగించటం. ఆ చృప్తి, నిత్యమూ మంచు కురిసే దేశంలో వారి విశ్రాంతిమయంలో జననశక్తిని నిచ్చేది అట్టి అంగసౌధనమూ, దైహికప్రాముఖ్యమూ గల శిల్పాలే. మన మనోచృత్తి దానికి ప్రార్థికా చ్యుతిరేకం. మనం ఎంతలో పని చేసేదేని ఉండుటవల్ల మనకు ఈ దేహాంబంధమైన విభానందమూ కాలక్షేపం కాదు. దీర్ఘమైన భావోద్రేకంవల్ల, నిస్త్రాణ పొందిన మనస్సుకి కొంత శాంతి వస్తుంది. మన శిల్పయొక్క విశిష్టత అది.

అందువల్ల పవిత్రభావాలు కల మామూలు ప్రాచ్యుని పాశ్చాత్యశిల్పంలో అర్థం కనుపించదు. అలాగే పాశ్చాత్యులకికూడ మన శిల్పం, బహుళమైన హస్తావరములతో ఉండుటవల్ల ఆకర్షణ కలుగకపోగా అర్థరహితంగా గోచరిస్తుంది. శిల్పపు భావోద్రేకప్రబోధము మనలను సహజం చేస్తుంది. అది మన శీవితానికి ఆటపట్టు. అది లేకపోతే మన జీవితమే లేదు. గ్రీకు శిల్పంలోని విశ్వసార్థకమైన ఆ నగ్నవిగ్రహాలు—పిదప, ఎపోస్లో—అర్థరహితమైన అసభ్యప్రదర్శనంగా మనకు తోస్తుంది. మనకు వాటివల్ల ఆధ్యాత్మికమైన చింత కలుగకపోగా సహ్యాభావం కలుగుతుంది. జాదులు అనుకున్నట్లు పొందర్యం, నగ్నత్వం ఇదన్నీ

సరకలోకానికి దారి అని మనవార్ల భావన. ఈ లెండిటికి మానవానికయొక్క అత్యద్భుత శిల్పపు ఆదర్శాలను అత్యంతవ్యతిరేకమై, ఎప్పుటికి సామరస్యం కుదరకుండా పోనోంది. గ్రీకులకు, ఎంత కాదన్నా బాహ్యసౌందర్యమే ముఖ్యదర్శనం. అందునల్ల వారి శిల్పదేవాలయాల్లో ఆ ఆదర్శాన్నే ఎక్కువగా ఆరాధన చేశారు. కాని మనకు భావోద్దేశం కల ఆధ్యాత్మిక చింత జీవితపరమావధి. దానికి ప్రతినిధిగా ఏవిధమైన విగ్రహారాధనకుకూడా ఒకప్పుడు లెక్కచేయలేదు. కాబట్టి, ఉభయాల గమ్యములు వేరు. ఆదర్శములు వేరు. ఇవి ఎప్పుటికి ఏకీభవించవు. సామరస్యాన్ని పొందిన పంథాలలో ఏడుస్తున్నయి. పాశ్చాత్యశిల్ప ప్రాచుర్యం భావాలని అనుకరిస్తున్నాననడు. మనప్రాచ్య శిల్పి ఏ గ్రీకుశిల్పిని తన ఆనాధ్యక్షుగా తలపలేదు. కాని వారి శిల్పమకరణ కాని, ఈ రెండు వ్యతిరేక భావాల కలయిక గాని ఆరుగుగా జరిగినా, అని శేవలతసద్భ్యంగానూ, ఏశ్యంగానూ తయారయింది. పాశ్చాత్యశిల్పసంస్కృతంలో శైవంశం అయేబదులు అరవిహీన మైంది. దీనికి తార్కాణములు గాంధారి, శిల్పములు, ముఘల్, వీని మిశ్రమమైన చిత్రాలారవివర్యచిత్రాలూ ఇంకా వున్నయి.

* * *

తథాగతుడైన బుద్ధునిచేత నెప్పబడిన ప్రాచీన శాధమతము విగ్రహారాధన మనవనక మని. నిజానికి బుద్ధునినంటే మహామహుడు ఇంతవరకూ అతరించ లేదు—ఒక్క ఏనుక్రిస్తు తప్ప. ఆయనకూడా బుద్ధుని వలె జీవితంలో చిరవరకూ నిష్కామదవ్యజీవితాన్ని గడిపాడు. బుద్ధుడూ, క్రీస్తుకూడా ఒకరికన్న ఒకరు, దేవుడు రూపం లేనివాడనీ, దానికోసం వృథా ప్రయత్నాలు వద్దనీ, అవి నిరుపయోగమైనవే ననీ బోధించారు. కొంతమంది దివ్యసందర్శనతోసం పాటుపడుతున్న బ్రాహ్మణాలతో సగుణనిర్గుణబ్రాహ్మణయొక్క సైఖాన్ని విశేషికిరిస్తూ, ఆంధులు చీకటిగదిలో నల్లపిల్లికోసం వెదకడంమాదిరి దా ప్రయత్నమని మందలించారు. కాబట్టి ప్రథమంలో శాధమతంలో విగ్రహారాధన లేదు. కాని కర్మవశాత్తూ, బుద్ధనిర్యాణా

నంతరం ఆయనమతములు విగ్రహారాధన చేయటం ప్రారంభించారు. ఆయనతరువాత శిష్యులచేత ఆయనే దైవవిగ్రహంగా చేయబడి ఆరాధింపబడ్డాడు. ఆ కౌగలంవల్ల వారు అనుకోకపోయినప్పటికీ జన్మస్థలంలోనే శాధమతాన్ని గొలుసుపారు. ఈ శాధమతాంతర్గా వానికి ముఖ్యకారకులు కనిష్ఠుని తరువాత మహాయానులు; వారి కుమకారులు గాంధారిశిల్పము. మనం ఇంతకుపూర్వం ముచ్చటించుకున్నట్లు వారి శిల్పం అధోగతికి తీసికొని వెళ్ళే పద్ధతి. అది వారు మన సార్వాధీని, బోనోబునూని, అనారాధ్యపురమును, దక్షిణదేశపు నదిగొనని, జానాలలో గాందిచానీ సంగపారి, ప్రజ్ఞాపాదమిత్రుని మన కిచ్చిన ప్రాచ్యశిల్ప శాస్త్రమును అనుసరించేబదులు ట్రాకియోలో, అటు నొరెంటర్గలోనూ అనలగించిన విగ్రహశాస్త్రగీతిని అనలగించారు.

* * *

బుద్ధుని ఆమరూపులలో ప్రాచీనులు, అంతే హీనయానాన్ని అనుగమించినవారు, వారి గురుదేవుని రక్తమాంసములలో నిరూపించటానికి భయపడ్డారు. సార్వాధీ మిర్గనంలో, ప్రప్రథమమున బోధిస్తూ మహాసంబుద్ధిని పొందినట్లుగాని, కుసినగరంలో రెండు సాలవృక్షములక్రింద మహానిర్యాణాన్ని పొందినట్లుగాని, కపిలవాస్తునంచి మహాభినిష్క్రమణం చేసినట్లుగాని ప్రతిమలలో, ఆయనజీవితంలోని దృశ్యాలని నిరూపించటంకన్న ఆశ్వత్థవృక్షంక్రింద కాని, శిరీష వృక్షం క్రింద కాని వట్టి సింహాసనాన్నిగాని, ధర్మ చక్రప్రవర్తనానిరూపణ గాని, స్తూపం గాని, ఒక వట్టి గుఱ్ఱంపైన రాజభరణ కాని నిరూపించితే అంత కన్న దివ్యత్వాన్ని, భక్తిని కలిగించవచ్చుని వారి అభిప్రాయం. నిజంగా ప్రాచీనశాధులు బుద్ధగయవద్దా, బార్నాత్ వద్దా అద్భుతమైన గ్రాధులను నెలకొల్పి, సార్వాధీ, సాంచీలవద్దా అద్భుతమైన స్తూపాలని నిర్మించి, బాగ్ పితోకోరా, కార్లీ గుహలలో చైత్యాలను తొలిచి, ఇదివరలో ఎవడై నాలుగుసార్లు బుద్ధుడు కరిరాన్ని విడిచి విధంగా, ఈ నక్షత్ర కరిరాన్ని నిరూపించటం ఉపయోగం లేని పని అని

జూపించి, ఆ మర్త్యశరీరంలో బుద్ధుణ్ణి చూపించటం మహాపాప మని నిశ్చయించి ఉండటం - వల్లనే సర్వవ్యాప్తిని చెందే భావం, ఆయనభోధనలలోని శాశ్వతసత్యములే వారికి కావలసింది కాని ఈ నశ్వరశరీరం కాదు. కాని బుద్ధుని ప్రబోధాలలోని సత్యాన్ని నమ్మిన భారతీయులు, ముఖ్యంగా నానులు రాళ్లనీ, రప్పలనీ కొలిచే ప్రాచీనమతస్థులనుంచి మారలేకపోవటంచేత, వారికి సరిపోవునట్లు చేయటం కోసం, కాబావద్ద చాలాకాలం కొలిచిన కోగెర్, ఇస్లాంజాతుల సమన్వయంతోసం, ప్రాచీనకార్తీకులు, ఇస్లాంకఠినావలంబనలకు తగ్గించవలసినట్లుగా మన పెద్దలు మతభాగంగా కొంత కఠిని ఒప్పుకోవలసినట్లు నడి. అందువల్లే ఈ ప్రాచీనవైష్ణవసామ్రాజ్యశిల్పాల ఆయనజీవితంలో ముఖ్యసంఘటనల నిమిషాలు మాత్రం గాని మరీ ఎక్కువగా కోనే, ఆయన పవిత్ర పాదముల చిహ్నా నిరూపణ, అంటే. అంతకు మించి పోలేదు.

మైన సాగుపించిన మహామహాశిల్పాలను నిర్మించిన ప్రాచీనవైష్ణవులు బుద్ధుని మరణిని చూపించి చిత్రించటం పాపం అనుకొని, ఆ భావననే ఖండించారు. వారికి మహాసంబుద్ధుని తెలిపే ఏకనింతానాన్ని ఒక వృత్తుంక్రింద చూపించటం ముఖ్యచిహ్నంగా యెంచారు. అట్లా అనేకకాల వృత్తుంక్రింద సింహాసనాలని చూపించటంవల్ల, చివరి అవతారమైన గౌతమబోధిసత్తునికి పూర్వపు జన్మలకి చిహ్నం అని వారి భావన.

ఆవిధంగా, ఆశ్చర్యకృతం మాయాకుద్ధోదమలకు జన్మించిన గౌతమబుద్ధునికి చిహ్నం. శివీశ్వరుడు కాకనుంగునకు చిహ్నము. న్యగ్రోధవృక్షము కశ్యపునకు చిహ్నము. ఉరుం బరవృక్షము కనకమునికి చిహ్నము. అట్లా సార్వాత్మమార్గనందద్ద గౌతమబుద్ధుని బోధనలకి చిహ్నంగా 'గర్భవక్రపరీవర్తనం' నిరూపించారు. కానులేని సుష్టుపై రాజభక్తం కపిలవాస్తును పూర్తిగా విడిచివచ్చుటకు (బుద్ధుడు నిగ్రనుడు కాకమునుపు) చిహ్నం. స్తూపము మహాపరినిర్వాణము

నకు చిహ్నము. ఇంకా ప్రాచీనప్రాచ్యశిల్పాలు బుద్ధుని ప్రతిమ లేకుండా, ఆయనజీవితంలోని కొన్ని సన్నివేశాలని మహాచిత్రంగా చిత్రించారు. అవిభగంగానే బుద్ధుడై, కపిలవాస్తునగరానికి వచ్చి, తండ్రి శుద్ధోదనుణ్ణి దర్శించినప్పుడు, శుద్ధోదనుడు బుద్ధునికి న్యగ్రోధవృక్షాన్ని కానుకగా పదివించే సన్నివేశంలో, బుద్ధుని ప్రతిమ లేకుండా ఒక న్యగ్రోధవృక్షంతో ఆయన ఉన్నట్లు నిరూపించారు. కాబట్టి వీటన్నిటిని బట్టి, ప్రాచీనవైష్ణవులకు బుద్ధుని విగ్రహంగా ఆంగణంచటం ఎంత భయమో, ఎంత హేయమోకూడా విశదమవుతుంది. కాని తమవారత తమవారత ఈ భావంలోని పవిత్రత పోయింది. ఎందుకల్లనంటే, సంఘంలోని ప్రాచ్యశిష్టాచారసంపన్నులనీ, ఇంకా అనార్యజాతున్న వానులూ, దమ్యులూ, యక్షులూ మొదలైన వారిని కలుపుకొంటుంటే ఈ పవిత్రభావానికి ముప్పు వాటిల్లింది.

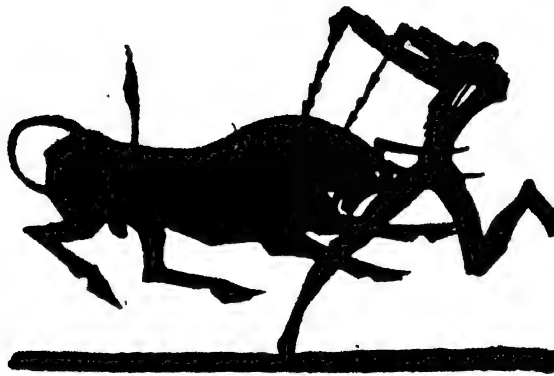
అట్టి మనస్సంబద్ధమైన సాధనాతిమి క్రమక్రమేనానా సమస్తజననానూ కావలసినట్లు చేస్తూ మతింగా మారింది. ఈ మతాన్ని అందిగికి తెలియజేయటం కోసం బుద్ధుని జాతికకథలు కావలసనచ్చినయ్యే. వాటి కేవలసర్వమే కాకుండా, వానిని పూర్తిగా చిత్రించి, ఆ చిత్రాలద్వారాకూడా ప్రగోధనా, ప్రచారమాలులుడేరింది. అవిధంగా కళద్వారం సాధనాతిమ ప్రచారంకావటం ప్రారంభించింది. దీనిని ప్రారంభించింది కనిష్కము. ఈతని రాజ్యము ఇప్పటి పెషావర్, కాష్మీర్, అఫ్ఘనిస్తాన్ దేశాలు కలిపి క్రిష్టవ మతానికి (క్రైస్తాన్తామ్) పూర్వ పూర్వ ఎల్లాగో కనిష్కమునికి 'అశోకపియదాసి' అంటూ ఆదర్శం. ఈ మత ప్రచారంతో అతను పెంపక ఆశోకుడయ్యాడు. నను మిగిలిన అగ్రరాయ, ఆతని గూజనాస్యంక్రింద ఒక సాధనమహాస్థా జరిగింది. ఇది జరిగినతిరువాతి, దేశదేశాలకి మతప్రచారకుల్ని పంప నిశ్చయించారు. ఈ ప్రబోధానికి తోడుగా శిల్పం, చిత్రకళాగూడా సహాయంగా తీసికొన్నారు. అప్పటికి బాగా ఆరితేరిన మంచి మంచి శిల్పులనూ, చిత్రకారులనూ వెంట తీసికొన్నారు. వెళ్ళిన చోటల్లా బుద్ధునీ, ఆయనజీవితసన్ని

వేకాలనీ బోటులేకుండా చిత్రించారు. కొంత
గుహ్యముగా, మహారాష్ట్రమధ్యలోనూ, ఇక్కడనక,
అక్కడనక ఎక్కడపడితే అక్కడ వాళ్ళచిత్రి
వాఙ్మయం తెలుసుచేతారు. ఆ శిల్పం. ఆ చిత్రాలే
ఇప్పుడు మనకు మహానందం వంది. ఈ చిత్రాలే
'గాంధాగచిత్రలేఖన' మన్నారు.

బుగ్గలు మహాపురుషసక్రమి కాట్టి, ఆయన
యందు మాప్యయిరెండు మహాపురుషులకు బుగ్గు
య్యన్నారు. ఆ శిలరము పూర్తిగా పురుషలక్షణమైనదీ
కాదు. పూర్తిగా స్త్రీలక్షణమైనదీ కాదు. రెండింటినీ
సమన్వయించుకున్న శిలరము. స్త్రీకున్న సౌందర్యమూ,
పురుషున కున్న బలశక్తిగర్భిర్యములతో మిళితివైనది.
ఆయన ధామ్యం సంగమమూ, దంతమూ కలిపి సేవచేస్తున్న
వాడు. శిలరపుష్పదళమునా సుకుమా వైనది.
ముఖమూ పద్మమునంటిది. మధ్యపక్షమునం గున్న
చంద్రుని తీరు కలది. కళ్ళు ఆగవిరిసిన పద్మముల
నంటివి. ఆజాహువాహువు. పాదములు పద్మమునా
నంటివి. మొత్తముమీద నిత్యమగమమకుని రీతి కల

వాడు. గిరజాలు తిరిగిన శిలములు కలిగి తల కిరీట
సూపా స్పృశించి.

క్రమీక్రమంగా శిల్పకళకూడా మతంతోపాటు
పొడిచింది. కాని ఆ మతప్రచారంలోని శక్తి పూర్తిగా
నశించింది. దాని పూర్తి నిబంధనలు నశిపోయినయ్యాయి.
ఆయన శిలికళలని ఏ బోహంగా చిత్రించనీ, ఏ
చెక్కమీద చిత్రించనీ చివరికి అగ్రవిహీనమైంది.
శ్రీకులు వారి సావయవాదర్శాలను మన ప్రాచ్యసావ
యవాదర్శాలతో మిళితించేశారు. కొంతకాలం ఇలా
చిత్రించటానికి తంబూలు పశివభరువాతి, వారి కిక
చేతకాక, వారి కిది చేతకాని అసాధ్యమైన పని యను
కొని మానేశారు. వారు అట్లా ప్రయత్నించి, మన
శిల్పిన శిల్పాలు బుగ్గులు, శిలరములు, ఇంద్రుడు,
బ్రహ్మ, కుమారుడు మొదలైన దేవతలు. చక్కగా
కంపరాలు తిరిగి ఇంత బావుగా అనవ్వంగా కను
పెట్టలేదు. వాటి వస్త్రధారణం ఎట్లా మన ప్రాచ్య
కళిని! ఈవిధంగా, సైతన్యం లేని కంపరములు కల
శ్రీకుణ్డశిల్పంతో అట్లు శిల్పకళకే అనంత వాటిల్లి
చిరి.

ద్రవ్యోల్బణ సమస్య - దాని పరిష్కారము

శ్రీ చావలి వెంకటహనుమంతరావు

మన దేశములో ద్రవ్యోల్బణ సమస్య కొంత కాలమునుండి ప్రభుత్వమునూ, ప్రజలనుకూడ ఎక్కువ కలవర పెట్టించుచున్నది. ప్రజాసామాన్యము యొక్క జీవితఖర్చు అపరిమితముగ పెరుగుటవలన దేశీయ భారము పెంచుచున్నది. దేశీయ సేవలలో నున్న వస్తువులధరలలో ఈ పెండుమాదు గంభీరములలోని వస్తువులధరలు విపరీతముగా పెరిగినందున వర్తి గొట్టారకు ఈ ధరలు పెరిగినట్లు తెలియగలగు. వస్తువుల ధరలు పెరుగుట యనగా ఇప్పుడు యొక్క విలువ తగ్గుట యనగా యిది ఇదిగో ఒక కుటుంబమునకు రెండు లేక రం గూఁబాటులు ఖర్చుచున్న ఆ కుటుంబమునకే ఇప్పుడు రెండు లేక రెండు రూపాయల ఆదాయ మున్న కాని ఇదిగో జరిగినట్లు సంసారము జరుగుట కష్ట మున్నమాట. అన్ని కుటుంబములలోను సరిగా ఇల్లే, ఇన్నీ వంటలే ఖర్చు పెరిగినదని కాదు; కాని సగటున దాని ఫలిత మిది. కొన్ని కుటుంబములలో ఇదిగో ఒకన్న కొన్ని ఖర్చులు తగ్గింపబడవచ్చును; లేక ఇతరవిధముల దారి జీవిత విధానము మార్చుచెందియుండవచ్చును. ఈ విధముగ వస్తువులధర, జీవితఖర్చు పెరుగుటవలన ప్రజాసామాన్యములో అధికద్రవ్యము గోఁబోవలెను. దీని మాత్రము గ్రహించవచ్చును. ఈ పెరుగుదలకు అనేక కారణము లుండవచ్చును, ఉన్నది; కాని ద్రవ్యోల్బణము దాని కొక ప్రధాన కారణమని ఖండితముగ చెప్పవచ్చును.

ఆ శ - ని రా శ

యుగ్గానంతరము అధికపరిస్థితులు మరల చక్కబడి యున్నప్పుడు పరిస్థితులు క్రమేణ విద్యమనని చాలమంది ఆశించియుండిరి; కాని ఆ ఆశలు ఫలించలేదు. యుగ్గానంతరము ఇంకను ఏదేళనుకూడ తన పరిస్థితికి రాలేదు. పరిశ్రమలు పునాదధరింపబడి, వస్తువుల తయారుచేతి ఎక్కువగ పెరిగియుండలేదు. కాని యుగ్గానంతరము, యుగ్గానంతరము ఈ పెండు మాదు గంభీరములలోని కొంతమందిగ్ధ జబ్బు ఎక్కువ కూడుటయు, వర్తకులకు, సేద్యగాండ్రకు, మిల్లులు ఫ్యాక్టరీలలో పనిచేయువారికి ఎక్కువ ఆదాయము గొనుటయు జరుగుచున్న విషయము. ఈరూపాది ఎక్కువలన, కొనుగోలు వస్తువులు తక్కువ నుండుటవలన వస్తువులధరలు పెంచుటవలయు, జబ్బున్న వారు వస్తువులను పెంచుటవలనన కొనుగోలు సిద్ధముగ నుండుటయుకూడ జరుగుచున్న విషయమే. ఈ విధముగ ద్రవ్యోల్బణసమస్య మన దేశములోనేకాక ఇతరదేశములలోకూడ ప్రభుత్వములను, ప్రజలను కలవర పెట్టు సమస్యగా నున్నది.

పెద్దల శ్రద్ధ, సలహాలు

ఈ సమస్య తీవ్రరూపము గాల్చి, దేశములో అంతానడ పెంచుచున్నది. ప్రభుత్వమువారు, అధికశాస్త్రజ్ఞులేలు, రాజకీయపక్షములవారు అందరూ కూడ దీనిని సరించి శ్రద్ధ వహించుట మొదలుపెట్టిరి.

దాని పరిష్కారమునకై వివిధపార్టీలవారు చేసిన సలహాలను తరచించించిన, వారి సూచనలలో కొన్నింటిపై సంస్థాంగీకార మున్నట్లు తెలియును. ఈ విధముగ అందగు అంగీకరించిన పరిష్కారపథములలో ఇవి ముఖ్యమైనవి: పరిశ్రమల ఉత్పత్తి పెక్కువచేయుట; ప్రజలకు ముఖ్యసరములగు వస్తువులపై కంప్రత్యను తిరిగి ఏర్పాటుచేయుట; ఏ ప్రభుత్వమును మధ్య పాననిషేధకార్యక్రమమును ఆపించుట; కేంద్ర ఏ ప్రభుత్వమును అనుసరగర్హులను తగ్గించుట; ప్రజల చేతులలో తిరుగుచున్న అధనపుంబును తగ్గించుట; విదేశములనుండి అవసరముగ వస్తువుల గిరునుతిరిగి ప్రభుత్వము ఏర్పాటు చేయుట.

ప్రతి కార్యక్రమము అన్ని పక్షముల నుండి సూచించిన దయ్యంతగా, పరిశ్రమార్థికాదులు, ఆర్థిక వేత్తలు, సోషలిస్టుపార్టీలు, సంఘీభావన ప్రశ్నక సూచనలను ప్రభుత్వమునకు నివేదించియుండిరి. ఆర్థిక శాస్త్రవేత్తలు చేసిన సూచనలలో ప్రశ్నకము: ఏను నింపదగినవి కొన్ని కలవు. వ్యాపారభాగములపై పన్ను హెచ్చుచేయవలసినయు, పారిశ్రామికలాభములను ఇంతకంటె ఎక్కువ యుండకుండగ నిర్ణయించవలసినయు వీరు సూచించియుండిరి. కాని పారిశ్రామిక కార్యకారులు చేసిన సూచనలలో పరిశ్రమలపైనను, లాభములపైనను పన్నుల భారము తగ్గినగాని ఎక్కువ పన్నులపై పరిశ్రమలలో ఉబ్బుపట్టుబడిపెట్టుటకు తమకు ఉత్సాహము కలుగదనియు, కార్మికులు ఎక్కువ కాలము పనిచేయుట కంగీకరించవలసినయు, ప్రభుత్వమువారు నిర్ణయముచేసిన గం సంకల్పనముల పారిశ్రామికప్రణాళికలో మార్పులు చేయవలసినయు మరీకొన్ని సూచనలను చేసియుండిరి. ఈ వివిధసూచనలు చేసినవారు వారివారి ప్రశ్నకసంఖ్యల అభిప్రాయములను వ్యక్తీకరించినకాని పూర్తిగ ప్రజాశ్రేయమును మనస్సునందుంచుకొని నివారణోపాయములనుసూచించి రని చెప్పటకు వీలులేకున్నది. వీటి నన్నింటిని సమన్వయించి, ప్రజలకందరకును బాధ్యులగు ప్రభుత్వమువారు ఒక స్థిరమైనట్టియు, దేశ శ్రేయదాయకమైనట్టియు ప్రణాళికను తయారుచేసి అమలునందుంచుట అతి ముఖ్యము.

మరవరాని విషయము

ఇకన్నియు అటుంచి ప్రస్తుతసమస్యకు సంబంధించిన కొన్ని ప్రధానవిషయములు జ్ఞాపకమును కొనినచో, ముందుగా చేయవలసిన పను లేవి, నెమ్మది మీద చేయదగినవేవి అను విషయము నిర్ణయించుటకు వీలును. ఈసమస్యకు ఈమధ్య వచ్చిన తొందర, ఇంత ప్రాధాన్యము కల్గుటకు కారణము ప్రజాసామాన్యమునకు కావలసిన తిండి, గుడ్డ, ఇతరవస్తువులకు విపరీతముగ ఖరీదు పెరుగుట, ఉన్న వస్తువులైనను అందరికి అందుబాటులో నుండకుండా నల్లబజారు (black market) లో హెచ్చుధరలకు అమ్ముడువోవుట. ఈ విధముగ ఖరీదు పెరుగుటలననే గవర్నమెంటు ఉద్యోగములకు, కార్మికులకు, ఇతర నెలజీతములను పుచ్చుకొనువారికి కరువుధరములు, ప్రశ్నకజీతములు మొదలగునవి ఏర్పాటుచేయవలసిన అవసర మగుచున్నది. ధరలు ఇంకను హెచ్చుచున్నవని కాగణము చెప్పి కార్మికనాయకులు ఇంకను కార్మికుల జీతనముల నెక్కువచేయవలెనని పక్షపక్ష కొరుకు, అది సమకూడ నప్పుడు సమస్యలను ప్రోత్సహించుటకూడ జరుగుచున్నది. ఈవిధమైన కాంక్షలకాంతిని కారణముగ తీసికొని పరిశ్రమార్థికారులు ప్రస్తుతసందర్భములలో తమ బాధ్యతలను నిర్వర్తించుటకు పూనుకొనకుండ యున్నారు. ఈ సమస్యలన్నియు ఒకదాని కొకటి దగ్గరి సంబంధము కల నై యున్నట్లు మైన చెప్పినదాని వలన లేలుచున్నది; కాని వీటి కన్నింటికి మూల కారణము వస్తువుల ఖరీదు, జీవితఖర్చు పెరుగుట.

కర్తవ్యము

ఈ మూలకారణమును చేదించవలసినదని చేయవలసినది: ఒకటి, వస్తువులను ఎక్కువగ తయారుచేయుట; రెండు, ప్రజలకు అవసరమగునట్టి వస్తువులు సరఫరాన ధరలకు విరివిగా దొరుకునట్లు ఏర్పాటుచేయుట. ఈ విధముగ చేయవలసిన ముఖ్యఅవసరములపై కంప్రతు ఏర్పాటుచేయుట తప్పనిసరి. ప్రజలకు ముఖ్యముగ కావలసిన వస్తువులు తిండి, గుడ్డ, వాటితయారక నిత్య జీవనమందు అవసరమగు ఇతరవస్తువులు-సోపు, నూనె,

కాగితములు, కలములు మొదలైనవి. ఇంతవరకు ఎక్కువ ఆహారధాన్యములను తయారుచేయుట కేర్పరుపబడిన పళకములు ఎక్కువ జయప్రదముగ కొనిపాగుటలేదని ఇండియా ప్రభుత్వపు ఆహారమంత్రి మొదలుకొని అందఱును అంగీకరించినదే. పండుమన్న ధాన్యమైనది, కట్టుదిట్టముగ సరఫరామార్గములు లేమిచే కొంత, వర్తకముల యొక్క లాభముల దురాశవలన కొంత, ప్రజాసామాన్యమునకు సరఫరామైన ధరలకు దొరకుట లేదు. ఇట్లు కంట్రోలు రద్దుచేసినతరువాత నియ్యములలో బ్లాక్ మార్కెట్ పద్ధతి విపరీతముగ పెరిగిపోయినది. విద్యముగ మిల్లుగడ్డపై కంట్రోలు ఎత్తివేసినతరువాత గుడ్డలధర విపరీతముగ పెరిగిపోవుట, దాని వ్యతిరేక సానముగ తిరిగి కంట్రోలు ఏర్పాటుచేయుట జరిగినది. కంట్రోలు ఏర్పాటుచేయుటతో ప్రభుత్వమువారి పని పూర్తియైన నని తలచుట పెద్ద పొరబాటు. దానిని ఏర్పాటుచేయుటకన్న కంట్రోల్ పద్ధతి సరిగా, ప్రజాసామాన్యమునకు లాభదాయకముగ పనిచేయునట్లు చూచుట చాల ముఖ్యమైన సంగతి. ఇట్లు కంట్రోలు చేయబడిన వస్తువులు అందరకును కష్టము లేకుండ దొరుకు నట్లు చేసినప్పుడే కంట్రోలుపద్ధతిలోని లాభము ప్రజలు పొందుదురు. లేకపోయిన వాటివలన ఎక్కువ నష్టమే కాని లాభ ముండదు. ఈ విషయములలో ప్రభుత్వములపై పెద్ద బాధ్యత కలదని వారు గ్రహించవలసియున్నది.

‘రాక్షసి’ సంహారము

దీనికై కావలసినది బ్లాక్ మార్కెట్ పద్ధతులను పూర్తిగ నిర్మూలించుటయే. బ్లాక్ మార్కెట్ పద్ధతి ఇతరదేశములలో కూడ లేకపోలేదు. కాని ప్రజామొదలగు దేశములలో బ్లాక్ మార్కెట్ దార్లకు మరణ శిక్షయో, లేక ఇతరతీక్షణదండనయో విధించుటకు నిర్ణయింపబడినది. ఇంగ్లండునంటి దేశములో ప్రజాభావశక్తియొక్క అభిప్రాయము బలమైనదిగా ఉండుటచే బ్లాక్ మార్కెట్ వ్యాపారస్థులు తమ వృత్తి లాభకరము కాదని త్వరలోనే గ్రహించ గల్గెదరు. ఏమైనను మన దేశములో ఈ పెద్ద రాక్షసిని నిర్మూలించినకాని మన ఆర్థికస్థితి, ప్రజల కష్టములు

గట్టెక్కవని గ్రహించుట అవసరము. దీనికై కేంద్ర గాఢ ప్రభుత్వములు కంకణము కట్టికొనవలసిన అవసరము లేని కలము.

పరిశ్రమాధికారులకు పసిడి సూచన

అట్లు పై, వస్తూత్పత్తిని పెంచుచేయు వృత్తులను చంపునే ఆచరణలో పెట్టవలసి నున్నది. మన పారిశ్రామికాధికారుల నిజముగా దేశ ప్రేమయు కోరు నాశనమైన, వంటినే ఇతరసాగులు చేపుక తమతమ వస్తువు ముఖ్యముగ పరిశ్రమలను ఏర్పాటుచేయుటకై పెట్టుబడి పెట్టుటకు సంసిద్ధము కాక తన. మన దేశములో అనేకవర్గాలకు పరిశ్రమలకు తమ సాగుకాశములున్నవని తేలుక చేపనక్కర్లేదుగా? వాకు డబ్బు పెట్టుబడివలన తమ లాభములు వచ్చుటలేదు, లాభములు వచ్చినను వాటిని కాగ్నిగులకు కరువుభృత్యముల కింద, ఎక్కువ వేతనములిచ్చుటలో పంచి పెట్టుబడివలసి వచ్చినచో సంపాదించి ఏమి లాభము? ఇట్టి వాదనలు పరిశ్రమాధికారులు మాని, తమ స్వంతియాభముల కొంత వరకు తగ్గించుకొనుట కంగీకరించియైన ముఖ్య పరిశ్రమలలో పెట్టుబడి పెట్టుటకు సిద్ధపడవలెను. వారంతట వారట్లు సంసిద్ధులై యుండనియెడల, ప్రభుత్వము వారిని నిర్బంధించియైన పెట్టుబడి పెట్టించవలసి యుండును. వారట్లు చేయకపోవుట పరిశ్రమలను ప్రభుత్వాధీనము చేసుకోవలె నను వాదనకు శత్రులార గావాదము చేసినవా గగుదురు. ఒక పంక ప్రభుత్వము తన స్వంతియాభమాన్యముక్రిందకు పరిశ్రమలను తీసుకొనువిధానము ఆపుచేయవలెనని వాదించుచు వేరొక పంక వస్తూత్పత్తికి తోడ్పడు క్రొత్తపరిశ్రమలలో పెట్టుబడి పెట్టక కూర్చొనుటవలన పరిశ్రమాధికారులు ఎవరికిని లాభముచేయుట లేదు. చంటినే వస్తువుల కొరతను తొలగించుటకై విదేశములనుండి ప్రజాసామాన్యము ఎక్కువగ కొనుపట్టి వస్తువులు దిగుమతియగుటకు ప్రభుత్వము శ్రద్ధవహించవలసియున్నది. ద్రవ్యోల్పాదమును కొంతవరకైన తగ్గించవలసినన, బజారులలో ప్రజలకు అవసరముగ వస్తువులు విరివిగా ఉండునట్లు చేయుట ఒక ముఖ్యమార్గము. మన దేశ పరిశ్రమల ద్వారా ఈ వస్తువులు తయారగుటకు కాలయాపన

౪

జరుగునట్లు తోచిన విదేశములనుండియైన వాటిని దివి మునకు ఎక్కువ సహాయము చేయునని తలంచుటకు మతిచేయుట తప్పనిసరి. ఈ పద్ధతి అలంకరించుటనలన పీలులేదు. ఇంతిహ ప్రభుత్వమువారి ముఖ్యవిషయమును నైనను మన ప్రశ్రమాధికారులకు, వట్టబడిదారులకు మనస్సునం దుంచుకొని ఈ సూచనపై తమ నిర్ణయమునకు వచ్చుదరని ఆశించాలనియున్నది.

ప్రభుత్వమువారి పధి

ఇంక ప్రభుత్వమువారు తమ క్రయమును తగ్గించుకోవలెననియు, రాష్ట్ర ప్రభుత్వములు ముఖ్యముగ మద్యనిషేధకార్యక్రమమును నెమ్మదిగా కొనసాగించి వలెననియు ఒక సూచన చేయబడినది. ప్రభుత్వములు తమ కార్యకలాపములలో జాగ్రత్త వహించుకొనని, ఖర్చు తగ్గించుకొనవలసిన ప్రశ్నేకించి చెప్పవలసిన అవసరములేదు. కాని ఖర్చు తగ్గించుటకు ముఖ్యమార్గము ఎవరినో కొంతమంది ఈ దృష్టిగమము, బండ్ల ఖర్చులు తొలగించుటనలన కాదు. తగ్గించవలసినది దూబరా ఖర్చు, ప్రశ్నేకము, ఏర్పాటుచేయబడిన భిక్షములు మొదలగునవి. కొంతమంది ఈ దృష్టిగమము తొలగించుట కలన, నిరుద్యోగసమస్యకు బలము చేకూర్చుటయు, ఒక్కొక్కప్పుడు ప్రభుత్వశాఖలలో పని జరుగుతుండు చేయుటయుమాత్రమే యగును. కాని నిజమును ఖర్చు తగ్గదల చాల తక్కువగా నుండును. ఇది కాక ముందుముందు దేశభేదమునకు, ప్రజాసామాన్యమునకు ఎక్కువ సహాయకారులగా నుండు ముఖ్యస్థులను, ప్రాజెక్టులను ఆపుచేయుట ఏమయు మించి పని కాదని చెప్పవలసియున్నది. రామపాదసాగర్, తుంగభద్ర మొదలగు వ్యవసాయాభివృద్ధికి తోడ్పడు స్కేములను ఆపుదలచేసిన ముందుముందు దేశమునకు కలుగు లాభములను ఇప్పుడే తెలిపితక్కువగ అరికట్టుటకాదా? అదియు కాక ఈ పద్ధతి ద్రవ్యోల్బణసమస్యపరిష్కార

కాగా, రాష్ట్రములకు మంచి ఆదాయము నిచ్చు ముస్తుపదార్థములపై పన్నును పెంటనే ప్రార్థిగ పోలగించుటయు, మద్యనిషేధకార్యక్రమమును అతి ఎంతగాన కొనసాగించుటయు ఎంతవరకు ప్రస్తుతి పంపిణీ ములలో పరిగ్రహించు నిర్ణయించవలసియున్నది. మద్యనిషేధము వద్దది, అవసరము కానిది—అని ఎవరును వాదించుటకు సాహసంపరు. దానివలన ప్రజలకు అనేకాంశములు కలుగు నన్నమాట సర్వంగీకారమే. కాని మద్యనిషేధమువలన ప్రభుత్వదాయము కొన్ని పట్లగూపానులకు తగ్గిన దానిలోని లోటును ప్రార్థి చేయుటకు క్రొత్త పన్నులను విధించవలసియుండును. అదివలకే పన్నుల భారము వహించుటకు శక్తిలేక క్రుంగుచున్న ప్రజలు క్రొత్తతన్నులను భరించుటకు మరెంత కష్టపడవలసియుండునని పేరుగ నెప్పుడైనా? ద్రవ్యోల్బణసమస్య వ్యాపారములు, వ్యవసాయదారులు, వస్త్రములు, కార్మికులు మొదలగు కొంతమంది విషయములలో వర్తించుచుకాని, ఈ సంఘములకు నందని ఎంతసామాన్యప్రజల విషయములలో వర్తించదు. ఇతి గులు తమతమ నిష్కర్తాదాయములతో పట్టుపోసుకొనుటకే కష్టపడుచున్నారు. కాని ప్రభుత్వము తన విధానమును నిర్ణయించునప్పుడు ఈ ఎంతసామాన్యప్రజల స్థితిని ప్రార్థిగ ఆలోచించి తన నిష్కర్తయమునకు రావలసియుండును. ఏనిర్ణయము వారు చేసినను వెంటనే దానిని ప్రచురించి, దాని నమలునం దుంచుటలో ఎంత మాత్రము జాగు చేసుకుండుట అవసరము.

స్వలాభపరులును, అధికారోన్మత్తులును, పాక్షిస్థా తత్వాభిమానులును అగు లైకతాలీమంత్రివర్గమువారి యొక్కయు, రజాకార్ల నాయకుడగు కాశీరంజీ యొక్కయు మాటలకు లొంగిపోయి నైజాం ఈ కోరి కలను నిరాకరించెను. అందుచేత పైనికచర్య తప్ప దయ్యెను. దానినూలమున ఈ రెండు ఉద్దేశములు నెరవేరగలిగెను. భారతీయ నైస్యములు సికందరా బాదులో యథాపూర్వకముగ స్థావరముల నేర్పరచు కొనినవి. రజాకార్ల సంస్థ అక్రమసంస్థ యని ప్రక టింపబడెను.

హైదరాబాదుభవిష్యత్తు

కాని ఈ రెండును తాత్కాలికోద్దేశములు. మొదటిసంజీ ఇండియాకును, నైజాముకును విషయాం తరములనుగురించి కదా వివాదములు సంభవించియుండి నవి. తక్కిన సంస్థానములవలె హైదరాబాదుకూడ ఇండియాలో చేరి, దేశరక్షణ, విదేశస్యవహారములు. రాకపోకలకు కావలసిన సదుపాయములు అను మాడు విషయములలో ఇండియాప్రభుత్వమువారికి లోబడవలె ననియు, ప్రజాస్వామ్యసిద్ధాంతముల ననుసరించి సంస్థానములో బాధ్యతాయుత్పభుత్వమును స్థాపించ వలె ననియు ఇండియాప్రభుత్వమువారు నైజామును కోరియుండిరి. కాని అతడు ఇందులో దేనిని చేయు టకును అంగీకరించక సర్వస్వతంత్రుడై ఉండుటకు నిశ్చయించుకొనెను. ఈ సర్వస్వతంత్ర్యము తనకు సాధ్యము కా దన్న మాటను అతడు గ్రహించినవాడు కాదు. భరతఖండపు మధ్యభాగమున మరియొక పాక్షి స్థానము ఏర్పడుట భారతీయుల స్వాతంత్ర్యమునకు అత్యంతప్రమాదకర మనియు, అట్టిది ఇండియాప్రభు త్వమువారు ఎన్నటికిని జరుగనీయరనియు అతడు తెలిసికొనజాలడయ్యెను. వా రవలంబించుచుండిన సామూహ్యమునకు వారి పిరికితనమును, చేతకానితన మును కారణము లని అతడు దురభిప్రాయపడెను. ఇది గాక కొంత కాలయాపన జరిగినయెడల పాక్షిస్థానము తనకు బహిరంగముగ సహాయము చేయగల దనియు, ఇంగ్లీషువారు బహిరంగముగ కాకపోయినను రహస్య

ముగ సహాయము చేయుదు రనియు అతడు విశ్వసించి యుండెను. అందుచేత ఇండియాకును, నైజాముకును ఏర్పడిన వివాదము పరిష్కారము కాజాలదయ్యెను. దుర్యోధనునికి శకునివలె నుండిన లైకతాలీ, కాశీరంజీ మొదలైనవారు సదృశ్యు లగుటచేతను, ఇండియానైస్య ముల బలము తన సంస్థానములో సుస్థిరముగ నాటు కొనుటచేతను నైజాం ప్రస్తుతియు ఇండియాప్రభుత్వము వారి నూనన లన్నిటిని అంగీకరించకతప్పదు. తక్కిన సంస్థానములవలె హైదరాబాదుకూడ ఇండియాలో చేరుటయు, ప్రజాస్వామ్యసిద్ధాంతముల ననుసరించి బాధ్యతాయుత్పభుత్వమును అచ్చట స్థాపనముగుటయు తప్పవు. ఈ రెండు సూతులూ ర్తియనువరకు సంస్థాన పరిపాలన నైజాం చేతులలోగాక ఇండియాప్రభుత్వము వారి చేతులలోనే ఉండవలెను.

హైదరాబాదు ఇండియాలో చేరుట

హైదరాబాదుకు ఇండియాలో చేరుటతప్ప నత్యంతరము లే దన్నమాట నిర్వివాదాంశము. హైదరా బాదు ఇండియాలో చేరనగాని ఇండియాకు శాంతి భద్రతలు చేకూరజాల నన్న మాటకూడ నిర్వివాదాం శమే. ఇట్లు జగుగుటయే ధర్మము, న్యాయము. కాని ప్రజాభిప్రాయము కనుగొనినప్పుడుగాని హైదరా బాదు ఇండియాలో చేరు విషయము నిర్ణయముకావల సిన అవసరము లేదని నైజామాప్రభుత్వమువారు పదే పదే చెప్పుచుండిరి. ఇప్పుడుకూడ అట్లే చెప్పు చున్నారు. కాని ఈ విషయములో ప్రజాభిప్రాయ మును ప్రత్యేకముగ ఓట్లద్వారా కనుగొనుట అవ సరమా? అన్న విషయమునుగురించి కొంత ఆలోచించ వలసియున్నది. భరతఖండములోని ఇతరసంస్థానము లన్నియు ఇండియాలో చేరు విషయమున ప్రజాభి ప్రాయమును కనుగొనవలె నను సూత్రమును మన ప్రభు త్వమువారు అనుసరించలేదు. పరిపాలకుల అనుమతి మీదనే ఇట్టిది జరిగెను. హైదరాబాదువిషయములో కూడ పరిపాలకుడగు నైజాం అనుమతిమీదనే ఇది జరుపుటలో ధర్మవిరుద్ధము ఎట్టిది ఉండుదు. కనుక ప్రజాభిప్రాయమునకై వేచియుండక వెంటనే నైజాం

అనుమతిమీద హైదరాబాదును ఇండియాలో చేర్చు కొనుటయే ఉత్తమమార్గము. అట్టి ఒడంబడికను అంగీ కరించుటకు నైజాం ఇష్టము సర్వసిద్ధుడై ఉన్నాడు.

ప్రజాభిప్రాయము

ఇందువిషయమై హైదరాబాదుసంస్థానములోని ప్రజల అభిప్రాయమును కనుగొన దలచుటలో అనేక కష్టము లున్నవి. ఈ ప్రజలు ఎంతో వెనుకబడి యున్నారు. మొగలాయీల పరిపాలనకాలమందు— అనగా ౨౫౦ సంవత్సరములకు పూర్వము—ఎట్టి స్థితి యందుండిరో అట్టి స్థితియందే వారి పుట్టినట్లు ఉంది. గాక సంస్థానమందు ప్రస్తుతము శాంతిభద్రతలు పూర్తిగా స్థాపితములు కాలేదు. ఇవి స్థాపితములగుటకు ఒక సంవత్సరమైనను పట్టును. రజాకార్ల పల్లెటూళ్లలో ఇంకను ఉన్నారు. వీరిని పతకిపట్టుకొనటకు ఎంతో ప్రయత్నము కావలసియున్నది. వీరు గాక, ప్రజలను భీతావహుల చేసినట్లు, దిండాలుకూడ ఉన్నారు. వీరితోపాటు కొన్ని జిల్లాలమందు—ముఖ్యముగా తూర్పుభాగములోని ఆంధ్రజిల్లాలలో—కమ్యూనిస్టుల ప్రాబల్యము పెచ్చుగా ఉన్నది. వారి చర్యలకూడ శాంతిభద్రతలకు విరుద్ధములుగ నున్నవి. గతసంవత్సరము మధ్య సంస్థానములో అరాచకము ప్రబలిన కారణముచేతి దొంగలు, దారిద్ర్యపడిగాండ్రు పెరిగిపోయిఉన్నారు. వీరందరిని అణచి క్రమపరిపాలనను స్థాపించినతర్వాత గాని ప్రజాభిప్రాయము కనుగొనుటకు సాధ్యముకాదు. కనుక ఇందుకై వేచియుండిక, నైజాంఅనుమతిమీద తక్కిన సంస్థానములనలె హైదరాబాదుసంస్థానమును కూడ ఇండియాలో ఎంటనే చేర్చుకొనుటయు, చేరి నట్లు ప్రకటించుటయు అత్యావశ్యము. కాలయాపన చేయుటలో అర్థములేదు; ప్రమాదముకూడ సంభవించ నచ్చును. ఇట్టి ఒడంబడికకు నైజాము అనుమతించని యెడల ప్రజాభిప్రాయమును కనుగొనుటకు ప్రయత్నించ వలసినదేగాని ప్రస్తుతము అట్టి మార్గము ననుసరించుట అనవసరము.

కమ్యూనిస్టుల వైఖరి

ఈ సందర్భములో కమ్యూనిస్టుల వైఖరిగూడ గుర్తింపదగియున్నది. నైజాంలోని ఆంధ్రజిల్లాలలో

మాటియందు వీరు తమ ప్రాబల్యమును స్థిరపరచుకొని నట్లును, సుమారు వేయిగ్రామములు వీరి వశముం దున్నట్లును తెలియుచున్నది. హైదరాబాదు ఇండియాలో చేరువిషయమున ప్రస్తుతము కమ్యూనిస్టులు ఒక వింతవాదమును ప్రతిపాదించుచున్నారు. నైజాంప్రభుత్వము. కాంగ్రెసు సంస్థయు సాహుకార్లాయం దక్షిణానను కల వనియు, సామాన్యప్రజల యోగక్షేమములను అభిలషింపని వనియు, ఇట్టి సందర్భములో హైదరాబాదు ఇండి యాలో చేరుటచూలమున సంస్థానములో శాశ్వత బాధను అనుభవించుచుండు కర్షకులు, కూలీవాండ్రు సాహుకార్లకు దాసు లగుటయే అనియు, ఆ కారణముచేత హైదరాబాదు ఇండియాలో చేరక సర్వ స్వాతంత్ర్యము ననుభవించు రాజ్యముగ నుండువలె ననియు వారి ప్రచారము. సుమారు ఒక సంవత్సరముగా వారిట్టి ప్రచారమును చేయుటయేగాక, ఈ ౧,౦౦౦ గ్రామములలో వారు విప్లవమార్గము ననుసరించి భూ స్వాములను భూములనుండి తొలగించి తమ ఆధికార మును స్థిరముగ స్థాపించుకొనియున్నారు. రజాకార్ల అనేకులు వారి ఆయుధములను కమ్యూనిస్టులకు ఇచ్చి వేసి రనికూడ తెలియుచున్నది. కనుక ఈ జిల్లాలలోని కమ్యూనిస్టులను, వారి ప్రచారమును అణచివేసినగాని ప్రజల నిజమైన అభిప్రాయమును కనుగొనుట కష్టము. ఈ పని పూర్తియగుటకు చాలకాలము పట్టును. ఈ కారణముచేతగూడ హైదరాబాదు భవిష్యత్తును ప్రజాభిప్రాయమును కనుగొనినతర్వాతగాని నిర్ణయించుటకు వీలులే దన్న వాదమును మన ప్రభుత్వమువారు వదలుకొనుట మంచిది.

కమ్యూనిస్టుల ఉద్దేశము

ఒక హైదరాబాదులోనేగాక ఇతరప్రదేశము లందు కూడ కమ్యూనిస్టులు ప్రస్తుతము ఇట్టి వాదమునే అనుసరించుచున్నారు. మన దేశములో బ్రిటిషు ప్రభుత్వము తొలగిపోయినతర్వాతగూడ పరాయిప్రభుత్వ మునకు లోబడిన ప్రదేశములు కొన్ని ఇప్పటికిగూడ ఉన్నవి. ఫ్రెంచివారికి లోబడిన పుదుచ్చేరి మొదలైన అయిదు పట్టణములు, పోర్చుగీసువారికి లోబడిన

గోవా మొదలైన మాడు పట్టణములు ఇట్టివి. సర్వ స్వాతంత్ర్యము గల హైదరాబాదు మన దేశమునకు మధ్యన ఉండుటచేత ఎంత ప్రమాదమో పరాయి ప్రభుత్వమునకు అట్టి ప్రదేశము లిట్టివి ఉండుట వలన కూడ అంత ప్రమాదము ఉన్నది. ఇచ్చేన్నియు ఇండియాలో చేరిన గాని మనకు సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము లభించిన దని అనుకొనుటకు వీలులేదు. పరాయి ప్రభుత్వములతో రాయబారులు జరిపి వీటిని మన ప్రభుత్వము క్రందికి తెచ్చుకొనుట సవ్యమైన వార్తము. ఫ్రెంచిపట్టణములగురించి ఇట్టి రాయబారులు ఇంతకుముందే జరిగినవి. ఈ పట్టణములలోని ప్రజల అభిప్రాయమును ఈ విషయములో కనుగొని దానినిబట్టి వీటి భవిష్యత్తును నిర్ణయించవలసినదిగా సెప్రూప్రభుత్వమువారు అంగీకరించిరి. ప్రస్తుతము ఈ ప్రజాభిప్రాయమును కనుగొనుటకు ఏర్పాటులు జరుగుచున్నవి. ఈ సందర్భములోగూడ కమ్యూనిస్టులు సెప్రూప్రభుత్వమునకు విరోధముగ ప్రచారముచేయుచు, ఈ పట్టణములు ఇండియాలో చేరకూడదని ప్రజలకు దుగోష్ఠిలు చేయుచున్నారు. ఫ్రెంచిపాలననుండే ఈ ప్రదేశము లుండుట ఉత్తిమని వారి వాదము. ఇట్టి వాదమును చేయుటలో ఒక అంతర్య మున్నది. ఏదో విధముగ కమ్యూనిస్టు ప్రభుత్వమును మన దేశమందు స్థాపించుట వీరి ఉద్దేశము. ప్రపంచమందంతటను కమ్యూనిస్టు ప్రభుత్వములను దౌర్జన్యముమూలమున స్థాపించుటకు కంకణము కట్టుకొన్న అంతర్జాతీయకమ్యూనిస్టుసంస్థకు వీరు సంబంధించినవారు. ఇంకొనీషియా, మలయా, బర్మాలలో వీరి ిట్టి ప్రయత్నములను చేయుచున్నారు. ఇండియాలోకూడ ఇట్టి ప్రయత్నములు చేయుటకు వీరు పన్నాగము కొంతకాలమునండి పన్నుచున్నారు. ప్రతిదేశములో ఏదోఒక ప్రదేశమున మొట్టమొదట తమ అధికారమును స్థాపించుటయు, క్రమక్రమముగ ఆ కేంద్రమునండి తిక్కిన ప్రదేశములకు తమ అధికారమును వ్యాపింపజేసికొనుటయు వారి వ్యూహములకు ప్రధానలక్షణము. హైదరాబాదులోని తెలింగాణాజిల్లాలలోను, పరాయి ప్రభుత్వమందందు ఫ్రెంచిపట్టణములందును వారి

కేంద్రములను స్థాపించుకొనజూచుచున్నారు. ప్రపంచమందంతట కమ్యూనిస్టులకును, కమ్యూనిస్టీతరులకును ప్రచంపింపమరము జరుగనన్న ఈకాలములో హైదరాబాదునందును, ఫ్రెంచిప్రదేశములందును కమ్యూనిస్టులు సంపాదించినట్టియు, సంపాదించదలచినట్టియు ప్రాబల్యము ఎట్టి ప్రమాదుమునకు కారణమునో ఊహించవలసియున్నది. బర్మాలలోని కమ్యూనిస్టు లనేకములు ఇప్పుడిప్పుడే మణివ్రాణసంస్థానములోనికి, పశ్చిమ బెంగాలులోనికి ప్రవేశించుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. ప్రజలను దూచుకొనుట, గ్రామములను కాల్చివేయుట మొదలైన క్రూరకృత్యములను చేయుటలో రజాకార్లకును, కమ్యూనిస్టులకును విస్తారభేదము లేదు. రజాకార్లమూలమున ఎట్టి ప్రమాదము సంభవించినాండో అట్టి ప్రమాదమే కమ్యూనిస్టులమూలమున సంభవించునన్నది.

శాంతిభద్రతలు

రజాకార్లను, దిండాల్లను, కమ్యూనిస్టులను విదేశములనుండి వచ్చి పై బంపినవ్యయములో చేయుండు అరబ్బీలు, పతాకాలు మొదలగువానిని, సాయుధులగు ఇతరప్రజలను నిరాయుధుల జేయుట అత్యవసరము. ఇది జరిగినగాని హైదరాబాదులో శాంతిభద్రతలు ఏర్పడవు. బ్రిటిష్పరిపాలన కాలమందు ప్రజలను వారు నిరాయుధుల చేసిరని మనము నిందించిన మాట వాస్తవమే. కాని బాణీయపరిపాలన ఏర్పడిన తిరుతి ప్రజలు సాయుధులై ప్రభుత్వమువారిపై తిరుగుబాటు కలకాళము కలవారు కాకలేనని అనుటలో అర్థమేమియు లేదు. ఆధునికకాలపు ఆయుధములు ప్రజల హస్తగతము లగుట ఎంతో ప్రమాదము. ఆయుధముల నుపయోగించు అధికారము ప్రభుత్వమువారి కొలువులో నుండుపైనికులకును, పోలీసులకునుదప్ప మరెవ్వరికి ఉండరాదు. బలప్రయోగము చేయు హక్కు, దౌర్జన్యము నుపయోగింపగల అవకాశము ఒక ప్రభుత్వమునకే ఉండవలెను. రాజ్యాంగసీతికిని, రాజగర్వమునకును ఇది ప్రధానలక్షణము. దీనికి విరుద్ధముగ ప్రజలలో ఎవరుగాని సాయుధులైనయెడల బందిపోటులు, దోపిడీలు, అంతర్యధదులు మామూలుగును. ఆధునిక ఆయుధ

లను సంపాదించు విషయములో కమ్యూనిస్టులు విప
రీతిమైన ప్రయత్నము చేయుచున్నారు. వారిని ఎదుర్కొనుటకు ప్రభుత్వమువారు ప్రయత్నించు
టకు బదులు సామాన్యజనులను సాయుధుల చేయుట
ఉత్తమమని వాదించువారు లేకపోలేదు. మన పరి
పాద్మజిల్లాలలోని ప్రజలను దోచుకొనుచుండెను చబా
కార్లను ఎదుర్కొనుటకుకూడ ఇదే మార్గమని అనేకు
లదివరకు వాదించుచుండిరి. కాని ఈ వాదములన్నియు
మూర్ఖత్వంతో గూడినట్టివి కావు. ఎన్నిమిగాని ఆ మా
ధములు ప్రభుత్వమువారివద్దటివై ఇతిరాలవద్ద ఉండు
గాదు.

హైదరాబాదు సమస్య : పరిష్కారముగుట

హైదరాబాదు సమస్య పరిష్కారముగుటకు
కొంతకాలము పట్టినది దీనినిబట్టి మనము ఊహించు
వలెను. సికందరాబాదులో మన సేనలు ప్రవేశించుట
ఇందులో మొదటి మెట్టు. చబాకార్లను అణచుట
రెండవ మెట్టు. అరబ్బీలను, పఠానులను ఇతిర విదేశీ
యులను వారివారి దేశములకు పంపివేయుట మూడవ
మెట్టు. కమ్యూనిస్టులను ఆటచివేయుట నాల్గవ మెట్టు.
ఈ పని అంతయు ఇప్పుడు ఏర్పడిన ప్రాథమిక దశలు.
పూర్తిచేయవలెను. ఇది పూర్తి అగువరకు హైదరాబాదు ప్రభు
త్వమును రద్దుచేసి ప్రజాప్రభుత్వమును స్థాపించుటకు
వీలులేదు. అటులిశ్యత ప్రజల విశ్వాసమునకు పాత్రు
లైన ప్లేట్ కాంగ్రెసువారుగాని, ఇతిరులుగాని అధి
కారములోనికి రావచ్చును. ప్రస్తుతము ప్లేట్
కాంగ్రెసుకు ప్రజలలో ఎంత పలుకుబడి కలదో తెలి
యదు. వీరుగాక సోషలిస్టుపార్టీ వారుకూడ సంస్థాన
ములో పనిచేయుచున్నారు. కాని బ్రిటిష్ వారు మన
దేశమందుండి తొలగిపోవునాటికి మన జాతీయ
కాంగ్రెసుకు ఉన్నంత పలుకుబడిగాని, ప్రాబల్యము
గాని శ్రీ రామానందతీర్థగారి ప్లేట్ కాంగ్రెసుకును,
సోషలిస్టులకును ప్రస్తుతము హైదరాబాదులో లేదు.
బ్రిటిష్ వారి స్థానమున జాతీయ కాంగ్రెసునాయకులు
అధికారమునకు వచ్చినట్లు లైకతాల్ స్థానమున ప్లేట్
కాంగ్రెసునాయకులు నెంటునే అధికారములోనికి
వచ్చుట ప్రమాదము. వారు సంస్థానము దంతట పర్య
టనము చేసి, ప్రజలలో పలుకుబడి సంపాదించుకొన
వలసిన అగత్య మున్నది. అప్పటివరకు ఇండియా
ప్రభుత్వమువారు నియమించిన అధికారులే హైదరా
బాదును పాలించుచుండవలెను. చైబాము సింహా
సనము దుండవలెనా, భాషాప్రయుక్తరాష్ట్ర విధా

నము నవాసరించి తెలంగాణా జిల్లాలు ఆంగ్లరాష్ట్ర
మందునా, కర్ణాటక జిల్లా కర్ణాటకమందునా, మహా
రాష్ట్ర జిల్లాలు మహారాష్ట్రమందునా చేరిపోవలెనా—
ఆన్న విషయములను పరిష్కరించుటకు ఇది సమ
యము కాదు.

ఇతిర విషయములు

హైదరాబాదు నెలలో మన ప్రభుత్వమునా రెండు
గొప్ప పనులైన సమస్యలన్నిటిలో హైదరాబాదు సమస్య
ఒక్కటి మిక్కిలి ప్రధానమైనది. బట్టలపై నేగాక
అహమ్మదాబాదులపై నూతన క్రమక్రమముగ కంట్రి
లను స్థాపించుట ఆసరమని వారు ఈ నెలలో
సంగ్రహించిరి. విపరీతముగ పెరిగిపోవుచున్న భరణను
తగ్గించుటకు ఇదియే ఉత్తమమార్గమని వారి దృష్టికి అభి
ప్రాయపడుచున్నారు. ఇదిగాక ఈ నెలలో భాషా
ప్రయుక్తరాష్ట్ర సంస్థానమువారు మన రాష్ట్రములో
ప్రవేశముగావించి ప్రముఖుల నేకుల ఆప్రాయము
లను తెలిసికొనిరి. భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రములు కూడ
దని ప్రముఖులెవరును చెప్పియుండలేదు. అందుకు
ఈ సంగతియును ఒప్పుకొన్నవారే. కాని రాయలసీమకు
సంబంధించిన శాసనసభ్యులు, మరికొందఱుమాత్రము
ఆంగ్లరాష్ట్ర నిర్మాణమును వాయిదావేయవలె నని
కోరిరి. ఇట్టి నిర్మాణము నెంటునే జరుగవలెనని శాసన
సభలో గావించబడిన తీర్మానమునకు వీరిలో అనే
కులు సూచుటలుగ నుండినవారు. అయినప్పటికిని వా
రిదృష్టికి అప్రాయమును ఏల మార్పుకొనగో తెలి
యుట లేదు. హైదరాబాదు సమస్య పరిష్కారమున
గాని ఆంగ్లరాష్ట్ర నిర్మాణము జరుగరా దని కొందరు
వాదించిరి. కాని ఈ సమస్య ఇప్పుడు పరిష్కార
మైనట్లే మనము భావించవచ్చును. కనుక ఈ వాద
మునకు ప్రస్తుతము ఎట్టిబలము లేదు. మద్రాసునగరవిష
యమై మనవారిలో అనేకులు విభజనను ఆమోదించి
నట్లు కనబడుచున్నది. కూడనదికి ఉత్తమున నుండ
భాగము ఆంగ్లరాష్ట్రములోను, దక్షిణముం దుండ
భాగము అరవరాష్ట్రములోను చేరుట మంచి దని
వారు నూచించిరి. ఇదియే అనవసరించదగిన మార్గము.
ఇట్లు చేసినయెడల ఆంగ్లరాష్ట్రమునకు ఏది ప్రధాన
పట్టణముగ నుండవలె నను సమస్య పరిష్కారముగ
టయే కాక, క్రొత్త ప్రధానపట్టణమును నిర్మించుటకై
ఖర్చుపెట్టవలసిన కొట్లాటలది ద్రవ్యము మిగులును. కనుక
రాజ్యాంగపరిపక్తువారు ఆంగ్లరాష్ట్ర నిర్మాణము
నంగీకరించి, రాజ్యాంగప్రకారిలో ఉదాహరిం:

ఒక రాష్ట్రములలో ఆంధ్రరాష్ట్రమునగూడ చేర్చు పరిణామని ఆశించుచున్నాడు.

ప్రపంచమూ దంతట అశాంతి

ఇది యొక విశ్వరయుగము. ఒక ధర్మము మరి మరియొక ధర్మము నిర్మాణము కావలసిన సందికాలము. ఇదిగదా కుండు ధర్మము చాలవలకు శిలెలమై పోయినది. కాని దాని స్థానమున నిర్మింపదగిన ధర్మము ఎట్టిదిగ నుండునలెనో, దానిని శాంతివార్గమున స్థాపించుటగూ, లేక రక్తపాతము గావించి నిర్మించుటగూ అన్ని విషయములనగుంచి తీవ్రములగు అప్రాయభేసులు ఏర్పడియున్నవి. అందుచేతనే ఏదేశమందు చూచినను అశాంతియే కనుపించుచున్నది. ధర్మకృతస్థలు మారిగలసినచిన్నపప్పుడు రక్తపాతము ద్వారాగాక శాంతివార్గమున మార్పుటకు అవకాశములు కల్పించు ఉద్దేశముతో పెంపక ప్రపంచయుద్ధము నుగిసినతర్వాత నానాచేతపు రాజకీయవేత్తలు ఆలోచించి 'విశ్వరాజ్యసమితి' నొకదానిని స్థాపించిరి. ఈ సమితికి పెండు ప్రధానాంగములు. ఒకటి మహాసభ; పెండుది భద్రతాసంఘము. సమితిలో సభ్యత్వము వహించిన ౫౭ రాజ్యముల ప్రతినిధులందరు మహాసభలో సంకల్పరమున కథమును ఒక పర్యాయమైనను సమావేశమగుచుందురు. భద్రతాసంఘమునందు అన్ని రాజ్యములకు ప్రాతినిధ్యము లేదు. అగ్రరాజ్యములని ప్రఖ్యాతిగాంచిన బ్రిటన్, అమెరికా, రషియా, ఫ్రాన్సు, నైసాలకు శాశ్వత ప్రాతినిధ్య మున్నది. ఈ అయిదుగురు సభ్యులు కాక, మహాసభనా రెన్నుకొనిన మరి ఆగ్రగు సభ్యులు— మొత్తము మీద పదకొండుసభ్యులు అందులో ఉన్నారు. ఈ భద్రతాసంఘము ఎప్పుడో ఒకప్పుడు కాక ఎల్లప్పుడు సమావేశమగుచుండును. మహాసభ కంటే ఇదియే ఎక్కువ ప్రాధాన్యము వహించియున్నది.

విశ్వరాజ్యసమితి మహాసభ

ఈ మహాసభయొక్క మూడవ సమావేశము సెప్టెంబరు ౨౧ లేదీన ఫ్రాన్సుకు ప్రధానపట్టణముగు పారిస్ నగరములో ప్రారంభమయ్యెను. పరిశీలించవలసిన విషయము లెన్నియో ఉండుటచేత సుమారు మూడుమాసములు ఈ సమావేశము జరుగనున్నది. కాని దీనినిగురించి ఒక అంశమును మరువకూడదు. ఈసభ ఒక ఉపన్యాసవేదిక. పరిశీలించబడవలసిన విషయ

ములనుగురించియు, ప్రపంచమందు శాంతి వృద్ధియగుటకును, అశాంతి అడుగంటుటకును కావలసిన సాధనములనుగురించియు ఇందు వాదోపవాదములు జరుగును. అనేకతీర్మానములు గావింపబడునో కాని ఈ తీర్మానములను అమలులో నుంచుటకు కావలసిన అధికారము గాని, పసతులుగాని ఈ మహాసభకు లేవు. మూడింటి పెండువంతుల సభ్యులు ఆమోదించినగాని ముఖ్యవిషయములనుగురించిన తీర్మానములు చేయుటకు పీలులేదు. ఈ కారణముచేత మహాసభసమావేశములు సంభిరోపన్యాసములకును, వాక్పాఠ్యరసప్రదర్శనమునకు, పరస్పరప్రశంసకు, విమర్శకును అవకాశము కల్పించుచున్నదేగాని, కార్యరంగమున ప్రాధాన్యము వహించుట లేదు. తీర్మానములు క్రయారూపమును గురించినంతవరకు ఈ సమావేశములలోని ప్రసంగములకు అంతవిలువ ఉండజాలదు. కాని సభ్యులుమాత్రము అతి ఉత్సాహముతోను, అతి శ్రద్ధతోను ఉపన్యాసములు గావించుచుందురు. ప్రపంచములోని అశాంతికి, యుద్ధసన్నాహములకు, భయమునకు రషియా కారణమని బ్రిటన్ అమెరికాలు, వీరి సామ్రాజ్యకాంక్షయు సాహచారివిధానమే కారణములని రషియావారు పరస్పరము నిందించుకొనుచున్నారు. ఈ పదిరోజుల సమావేశములలోని ఉపన్యాసముల కిదియే ప్రధాన లక్షణము.

భద్రతాసంఘము

భద్రతాసంఘము ప్రతిరోజు సమావేశమగుచుండు సంఘము. ఈమధ్య ఇందు చర్చింపబడిన విషయములలో హైదరాబాదుసమస్య ఒకటి. స్వతంత్ర రాజ్యములమధ్య సంభవించు వివాదములనుమాత్రమే విమర్శించుటకు ఈ సంఘమున కధికారము కలదు. హైదరాబాదు స్వతంత్రరాజ్యము కాకపోయినను దానికిని, ఇండియాకును మధ్య ఏర్పడిన వివాదమును చర్చించుటకు ఈ సంఘమువారు సిద్ధపడిరి. తొట్ల కొలది ద్రక్ష్యమును ఖర్చుపెట్టి నైజాముయొక్క మంత్రులు విదేశములలో చేయుచుండిన ప్రచారమే దీనికి ముఖ్యకారణము. భద్రతాసంఘముం దుండు బ్రిటిష్ ప్రతినిధుల పక్షపాతమునూడ దీనికి మరియొక కారణము. ఏవిషయమునుగాని పక్షపాతములేక న్యాయముగ విమర్శించవలె నను ఉద్దేశము ఈ సంఘమునకు లేదు. కాశ్మీరు, ఇంఫోనీషియా మొదలగు సమస్యలను వీరిదివరకు పక్షపాతబుద్ధితోనే విమర్శించిరి. హైదరాబాదువిషయములో వీరి

నైఖరి ఇట్టిదే. మొట్టమొదట ఫిర్యాదుచేసిన నైజాం తన ఫిర్యాదును వదలుకొనినట్లు తెలియపరచినను, ఆ విషయమునుగురించిన విచారణను వదలుకొనుటకు వీరు అంగీకరించలేదు. నైజాంయొక్క పాతి ఏజంట్లు ఖర్చుపెట్టుచుండిన ద్రవ్యముయొక్కయు, దానిమూలమున జరుగు ప్రచారముయొక్కయు ఫలితమే ఇది.

బర్లిన్ సమస్య

ఈ భద్రతాసంఘము ఇప్పుడు ఒక క్లిష్టతను మైన సమస్యను పరిష్కరించవలసిన పరిస్థితులు ఏర్పడినవి. మాడుమాసములక్రిందట బర్లిన్ నగరమును గురించి రషియాకును, బ్రిటన్, ఫ్రాన్సు, అమెరికాకును మధ్య ఏర్పడిన వివాదమే ఈ సమస్య. సంవత్సర ప్రపంచయుద్ధము ముగిసినతర్వాత జర్మనీని నాలుగు నాలుగుభాగములు చేసి ఒక్కొక్కభాగమును వీరిలో ఒక్కొక్కరు వారి వశమున ఉంచుకొనిరి. తూర్పు భాగము రషియావంతుకు వచ్చెను. ఈ భాగములో జర్మనీకంతకు ప్రధానపట్టణమును బర్లిన్ ఉన్నది. కాని పంపకములో దీనినిగూడ నాలుగుభాగములుగ చేసి, ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్క భాగమును తీసికొనిరి. ఇదంతయు తాత్కాలికవిభాగము. జర్మనీ భవిష్యత్తును నిర్ణయించు శాశ్వతవిషయముకే ఈ నాలుగు దేశములవారు చేసికొనునంతవరకే ఈ విభజనలు అనులులో ఉండవలసినట్లుగా వారనుకొనిరి. ఇదంతయు మాడు సంవత్సరములక్రిందట జరిగెను. ఈ మాడు సంవత్సరములమధ్య నాలుగు దేశముల మంత్రులు అనేక పర్యాయములు సమావేశమైనను జర్మనీభవిష్యత్తును గురించి వా కెట్టి నిర్ణయమునకును రాలేకపోయిరి. ఇంతేగాక ఈ మధ్యకాలములో రషియాకును, లెక్కిన మాడు రాజ్యములకును విపరీతములగు అభిప్రాయ భేదములు కలిగి, ఒకరిపై ఒకరు యుద్ధముచేయుటకు కావలసిన సన్నాహములలో నిమగ్నులైరి. దానికి ఫలితముగా తమ పాలనములో నన్న పశ్చిమజర్మనీ నంతను ఒక ప్రత్యేకరాజ్యముగ నేర్పరచి, అందులో పరిశ్రమాగారములను వృద్ధిచేసి యుద్ధపరికరములు తయారుచేయుటకు మాడు రాజ్యములవారు తీర్మానించుకొనిరి. పశ్చిమజర్మనీలో తమ కెట్టి స్థావరము లేనినాడు తూర్పు జర్మనీలో ఉండు బర్లిన్ లో వీరికి స్థావర మెందు కుండవలె నని రషియావారు వారిని బర్లిన్ నుండి తరిమివేయుటకు సంకల్పించి హెచ్చు జర్మనీనుండి బర్లిన్ కు వచ్చు రోడ్లను, కాలువలను,

రైళ్లను బంధించిరి. కాని వీరు ఆకాశవిమానముల ద్వారా బర్లినుకు సరకులను తీసికొనిపోసాగిరి. ఈ విషయమై వీరి మధ్య అనేకసంప్రదింపులు జరిగెను. కాని రషియావారు దిగ్బంధమును రద్దుచేయక పోవుటయేకాక ఆకాశవిమానముల రాకనుగూడ అడ్డుపెట్టుచున్నారు. ఈ ఒత్తిడిగూలమున విసికి పట్టుమార జ్యముల వారు ముగ్గురు బర్లినును ఖాళీచేయును నని రషియావారి అభిప్రాయము. కాని ఎన్నికొట్ల ద్రవ్యవై నను ఖర్చు పెట్టి ఆకాశవిమానములద్వారా బర్లినులో తమ ప్రాబల్యమును నిలుపుకొనుటకు వీరు వ్యసనిశ్చయుడై ఇందుకు యుద్ధము మొదలు పెట్టుటకు సిద్ధముగ నున్నారు. కాని యుద్ధము ప్రారంభించుటకు వికృత రాజ్యసమితిరాజ్యాంగవిధానము ననుసరించి తమ వివాదమును పరిష్కరించవలసిన దని వీరు భద్రతాసంఘమును కోరియున్నారు. దిగివినిగించి ఆట్లోబగు కేదిన చర్చ ప్రారంభమును.

చర్చలో విశేషములు

ఇట్టి సమస్య లనేకములను ఇదంతా భద్రతా సంఘము చర్చించెనుగాని వాటిలో ఒక అగ్రరాజ్యము మరియొక అగ్రరాజ్యముపై ఫిర్యాదు చేసియుంటేదే. ఇదియే ఆట్టి ఫిర్యాదులలో మొదటిది. జర్మనీ, జపాను లను ఓడించుటలో కలిసి పనిచేసిన అగ్రరాజ్యముల వారు యుద్ధము ముగిసినతర్వాత ప్రపంచవ్యవహారము లన్నిటియందును వికమత్యముతో పనిచేయుదు రన్న అభిప్రాయముతో వికృతరాజ్యముల సమితి ఏర్పాటుగావింపబడెను. అగ్రరాజ్యములవారు ఏకగ్రీవముగ అంగీకరించినగాని ఎట్టి విషయము భద్రతాసంఘము తీర్మానింపరా దను నిబంధన ఆ ఏర్పాటులో ఉన్నది. కాని అనేకవిషయములలో ఇట్టి వికరకన్యము కుదుగ లేదు. బర్లిన్ సమస్యలో వీరి మధ్యనే అభిప్రాయభేదములు ఏర్పడినవి గదా? భద్రతాసంఘమువారి విషయమై చేయు చర్చలలో ఒకరి నొకరు తప్పుబట్టుట తప్ప మరెట్టి ఫలితము కలుగ జాలదు. బ్రిటన్ ఫ్రాన్సు అమెరికాలవారు చేయదలచుకొన్న తీర్మానమును రషియా తీక్రముగ ప్రతిఘటించును. వీరిమధ్య ఏర్పడిన విభేదములలోని గుణానుగులు ప్రపంచమున కంతకు సాటించుటలేన్న ఈ సంఘములోని చర్చలు మరెందుకు పనికిరావు. స్వయముగ ముఖముఖిని జరుగుచున్న సంప్రదింపుల మూలమున పరిష్కారము కాజాలని బర్లిన్ సమస్య భద్రతాసంఘపు తీర్మానములమూలమున పరిష్కారము నని అనుకొనుట హాస్యాస్పదము.

యుద్ధ మే శ ర ణ్య ము

కనుక ఈ గడ్డుసమస్య పరిష్కారమునకుటకు యుద్ధములేవ్వు మార్గాంతరమున్నట్లు కనుపించుటలేదు. గొండుపక్షములవారు యుద్ధసన్నాహములు చేయుచున్నారు. రషియా ప్రధానియగు ప్లాటో ఈమధ్య తన అనాధారాధ్యములను పోలెండు, హంగెరీ, బల్గేరియా, శెకోస్లావేకియా మొదలగువాటియొక్క ప్రధానలతో సంప్రదించి 'మీమును రాధ్యముల' ప్రత్యేకములతో నొకదానిని గొప్పించి, అందులో తూర్పు దిక్కుకి సభ్యత్వము కల్పించజూచుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. విక్టోరియామిత్రులైన సభ్యత్వమును రషియా, రషియా అనాధారాధ్యములు వదులుకొనునా అన్న ప్రశ్న ఆశేకులను ప్రస్తుతము కలకత్తాపట్టణమునందు. వదులుకొనుట యాధికారి కాదు. కొన్ని నెలలు క్రిందట ఆమెరికా విదేశాంగమంత్రి బార్లీ మాగలు ఆశీప్రాయపడియుండెను. స్టాన్ఫోర్డుల క్రిందట క్రిటిష్ విదేశాంగమంత్రి బెనెట్ విక్టోరియా సమితినుహాసభలో గావించిన ప్రసంగమును రషియా నెల పోవుటలకా నెట్ట వెట్టిగియు లేమిని ఆశులు కమ్మి నట్టి మాటలను మాట్లాడెను. కాని రషియావాత్రము సమితిని వదలి నల్లదని తోచుచున్నది. అందులో ఉండుటవలన ఇతరరాజ్యములను వినియోగముగ అందిరి ఎదుట ఖంకించుటకు అవకాశ మేర్పడియున్నది. తన్నునిరించి ఇతరులు చేయు ఖంకింపుల జబాబు చెప్పటకు కూడ అవకాశ మున్నది. సమితిసభ్యత్వమును వదులుకొన్నచేత ఈ అవకాశములు గొండును అదృశ్యములగును.

పశ్చిమరాజ్యములవారి యుద్ధసన్నాహము

యుద్ధ మారంభమైనయెడల ప్రప్రథమమున రషియాకే జయము కలుగుటకు ఎక్కువ అవకాశము లున్నవి. యూరపుఖండములోని మాడింట గొండు భాగములు దాని వశమందున్నవి. తక్కిన భాగములోని రాజ్యములలో నొక్కొకదానియందును రషియావిజయమును కాంక్షించు కమ్యానిష్టులున్నారు. వీరు పంచమదశముగ ప్రవర్తించి రషియాకు సహాయము చేయ సిద్ధపడియున్నారు. అందుచేత పశ్చిమదిక్కు, హాలెండు, బెల్జియం, లక్సెంబర్గ్, ఫ్రాన్సు, దేశములపై దండెత్తుట రషియాకు చాల సులభము. ఆకాశవిమానములద్వారా ఇంగ్లండుపై పడుటకూడ

కష్టముకాదు. ఇందుచేతనే పశ్చిమరాజ్యముల వారు తీవ్రముగ యుద్ధసన్నాహములు చేయుచున్నారు. హాలెండు, బెల్జియం, లక్సెంబర్గ్, ఫ్రాన్సు, ఇంగ్లండు దేశములైనను కలిసి ఒక పక్షాభిధానమును ఏర్పరచుకొనిరి. వీరికి సహాయము చేయుటకు ఆమెరికా, కనడాదేశములవారు సిద్ధపడిరి. కనుక అట్లాంటిక్ సహాసముద్రమునకు గొడుగుపైపుల నందు దేశములన్నియు ఒక సహభ్యుగ ఏర్పడి, కలిసి యుద్ధము చేయు నున్నవి. వైసికదళములను తగ్గించుటకు ఇది వరలో ఇంగ్లీషుప్రభుత్వమువారు చేసిన ఏర్పాటులన్నియు అస్పష్టమగు రద్దయ్యెను. వైనికల సఖ్యును వృద్ధిచేయుటకు కావలసిన ఏర్పాటులను గావించుచున్నారు. మొత్తముమీద గొండు మాడు నెలలలో యుద్ధము ప్రారంభమగుటకు ఎట్టి సన్నాహములు కావినో అట్టి సన్నాహము లన్నియు జరుగుచున్నవి.

ఫ్రాన్సుయొక్క అస్థిరత్వము

ఈ సన్నాహములలో పశ్చిమరాజ్యముల వారి విధానమున ఒక గొప్ప భావ మున్నది. ఫ్రాన్సు దేశములో ప్రస్తుతి మేర్పడిన అస్థిరపరిస్థితికి సహాయము. ఒకప్పుడు యూరపుఖండమందంతట నాయకత్వము వహించిన ఫ్రాన్సుదేశము గతి గొండు ప్రపంచయుద్ధముల ఫలితముగ మిక్కిలి దుర్బలత్వము గాంచుచున్నది. యుద్ధము చేయుటయందు ప్రజలకు ఉత్సాహము లేదు. యుద్ధములో జయము లభించునన్నవిశ్వాసముకూడ నాటిలో సన్నగిల్లియున్నది. దీనికితోడు ఆర్థికపరిస్థితులు అతికిష్టరూపమును ధరించియున్నవి. పరిలు విపరీతములగు పెరుగుచున్నవి. కార్మికులు ఎక్కువ చూలీలను కోరుచున్నారు. సమ్మెలు మామూలైనవి. దీనికితోడు శాసనసభలో అనేకపార్టీలు ఏర్పడుటచేత ఏ మంత్రిసంగ్రహముగ కొన్ని నెలలపాటైనను అధికారముం దుండుటలేదు. నిమిష నిమిషమునకు మంత్రులు మారిపోవుచున్నారు. కమ్యానిష్టులకును, ఇతరపక్షములవారికిని తీవ్ర సంఘటనలు జరుగుచున్నవి. డీగాల్ అను నాయకుడు సాధ్యమైనయెడల నియంతృత్వప్రభుత్వమును స్థాపించ జూచుచున్నాడు. ఈసంఘటన లన్నియు నిలచి పోయినగాని ఫ్రాన్సుదేశము యుద్ధములో పాల్గొనజాలి యుండదు.

మలయానిలుడు

శ్రీ వావిలాల సోమయాజులు

అగ్రతామోదపరకావికలవకుల
ముకులసకలవనాంతప్రమోదచలిత
కలితకలకంఠకులకంఠకాకలి వి
భాసురములు వొల్పు మధుమాసవాసరంబు”

ఋతుచక్రభ్రమణంలో కబలితకాంతు లీనుతూ
గమిస్తున్నదానిని ఆంధ్రప్రబంధవనీవీధికి ఒక సంగీతకళా
రహస్యనిధి ముగ్ధమోహనమధుమట్టదగీతితో ఆహ్వా
నించాడు. విచ్చేసి సమస్తజగత్తునూ సమ్మోహనశక్తితో
కిమ్మిరితంచేస్తూ క్షుతిపాత్ర మాతున్నది ఏతన్నాస
లక్ష్మి.

‘కాలః కరోతు కార్యాణి’ అన్న ప్రాచీన
సూక్తిని మనస్ఫూర్తిగ నమ్మి, కాలప్రభావాన్ని
అనభవపూర్వకంగా గుర్తించి, క్రాంతిదర్శి వసం
తుడు ‘చిలుకల తేరు నెక్కి కొంతదూరమూ, మల
యానిల రథమధిరోపించి కొంతదూరమూ ప్రణయ
తైత్రయాత్ర సాగిస్తున్నాడు. అతడు వనవీధుల్లో
సేనాసమేతంగా పయనిస్తున్నపుడు ‘ప్రత్యగ్ర
సాలాగ్రహర్యవిటంకంబులు ప్రాకి వల్లివనజాస్వయిలో
సల్లి రుక్మిణిపల్లవహస్తంబుల భావిభావుకఫలోల్లా
సంబుతో క్రొవ్విరులో’ అపనోదితోత్తంత కలకం
ఠతో వనలక్ష్మి ‘నందనవనసుందరి నిను అందగాని
రానిచ్చెనె?’ అని సాక్షాతంగా ప్రశ్నించింది.
‘కోభానవతరుణిమ నూనుమ్మజీవనముల కిక—
ఋతునేతా, వసంతా!’ అని ఆనందోన్మత్తగానం
చేసింది.

‘...మన సఖుడు గురుడు దైవము’ ఈ మాధన
స్వామి అని నమ్మి ‘మనోవాక్కాయకర్మలా’ అతని
అజ్ఞలను పాలించే మలయమారుతుడు వసంతుని
‘అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధికి’ ఆనందాబ్ధిలో ఓల
లాడుతూ నానారూపాలు ధరించినట్లుగా పొంపిళ్లు
పోతున్నాడు. ఆ కనక్రియని ఆగమనవారావహం

దైనాడు. విరహార్త వనదేవత ముఖసమీరాన్ని ఇతనికి
గౌరవపురస్కరంగా ఎదురుపంపించినప్పుడు ‘నిలవెల్లా
పొంగిపోయి ఒడలెల్ల కాళ్లుగ నడిబారు’నది విహాయి
నాడు; నర్తించాడు. ఇది గమనించిన ప్రబంధపరమే
శ్వరుడు అన్నాడు:

“ఇదె చనుదెంచె చైత్రమని
ఎల్లవసంబులకుఁ ప్రమోదముల్
పొదలగ మేలివార్త గొని
బోరన వచ్చిన దాడికా డనక
మృదువనదేవతాముఖ స
మీర మెదుర్కొన నుల్లసిల్లె నిం
పొదవగ దక్షిణానిలమ
నూనమనోహరభేలనంబునక”.

వసంతుని నెచ్చెలికాడు కనుకనే, వచ్చేటప్పుడు
ఈర్ష్యారహితుడై అతనికి ఎత్తని కీర్తిస్వజమై సుగంధ
సేకరణం చేశాడు. అది ఒక లోకంలోది కాదు;
ఒక నాటిది కాదు. అందుకనే ఓ ప్రబంధకవి
అన్నాడు:

“కేరీసరోవీధి నాటికవాటి మ
ధూరీరుహిరాజ తేలితేలి,
చోరీమహాభోగచూరీనవప్రసూ
నారీసుగంభంబు లానియాని,
లోరీభవత్సుచ్చధూరీచరద్భృంగ
పారీనిరోధాప్తి తాలితాలి,
తాలీవనీనారికేరీరసాల కం
కేరీపితచ్చాయ కెరలికెరలి,
మెలగు నామని మణిదరావలయనిలయ
కనకనందనచందనాకలితలిత
వలితలవలీనికుంజాబ్జవదన మదన
కదనఘృపాపహంబైన గంధవహము”.

విభ్రమవిలాసాలతో సమస్తప్రపంచాన్ని ఆకర్షించాడు గంధవమాడు. 'ఒకర హిమావతుంతనము యాడ్చి తెమల్చిన పత్రధంగముల్ సన నవీయాడుచు' మొగుడి చెక్కులు పల్లవపాణి గప్పు. నూతనలలికాలతం గుల సుదారగతికా చలివాపినాడు; నెయ్యపుం బెనకువ నేర్చినాడు. 'అలరంజేసె నితాంతనూతనలతంగా శ్లేషముల్ నిశ్చలలిక మధుపాంగ నాసమితికా; సంధించు తామ్రాక్షియా కలకంఠిని నేర్పుమెరయ' పలికించివాడు. లోకంతటగాణ్ణి భుజంగగ్రామధామైక సంకలనాభ్యాసవిలాసపాటపుణ్ణిగా కీర్తించింది. అంతేకాదు, అతిదూరసికుడు, పల్లవుడు—పండుటాకు లనే మిమతో కొమ్మల దాసి నిచోళావకుంత నాన్ని అపాస్తంచేసిన చిలిపితనం అతనిలో లేకపోలేదు.

ఎవరితను? ఎక్కడివాడు? ఎందుకు వచ్చాడు?—అన్న ప్రశ్నలు ఉదయించినవి. అతడేమి పుట్టుపూర్వోత్తరాల్లా, మట్టుమర్యాదలూ లేనివాడు కాదు అన్నారు భావకులు. వారిలో ఒకని సమాధానం వింటే మలయానిలు, చరిత్ర సమస్తమూ నటాగ్లోదరమౌతుంది.

“దక్షిణాశావధూతనయుడై వనలక్ష్మి
పంపున పొదరిళ్ల పెరిగిపెరిగి,
తేటిజోటుల జోలపాటల పాటిల్లి
తీగె యుయ్యాలల తూగితూగి,
కమలకరంబుల కమ్మపూదేసెల
నానుచు జల్లు పోరాడి యూడి,
కమలధూళిపాలికాకేళికలపొచ్చి
మందమందవిహార మొందియొంది,
యాగమస్థితి యెరిగి బాల్యంబు తరిని
మల్లుల బెనంగి పాంఘుల మర్మ మెరిగి,
సాముచేయుచు మాధవస్వామియాజ్ఞ
కంతుజోడై మెలంగు లేగాడ్చుకుర్ర”

అన్న ఇతని సమాధానంవల్ల అతని రాచపుట్టుక విద్యావిశేష నాడులు అభివృద్ధికి రాతున్నవి.

సృష్టినితలయకారకులైన త్రిమూర్తులనూ కేవలం 'గృహకుంభదాసులనుగా' చేసికొన్నాడెట్టి కుసుమ

ధన్వికి ఆప్తమిత్రుడవ ననే 'అహంభావం' అతని కున్నది.

విచ్చలవిడిగా వీర్రవీగి సంచరిస్తూ, 'మల్లికా సుముగళనృందహారాళధారాజలంబుల తడిసితడిసి, సరసిజక్తరవసంతానసంక్రాంతవీచికావళులవిద విడిసి విడిసి, ప్రత్యగ్రప్రసవసంపూరితచూతమంజులపై సుడిసిసుడిసి, తరివియోగక్రాంతతరుణీజనస్వాంత జనితభేదములలో జడిసిజడిసి, బహుళకోరకభృసుమ సంధరితమంజుపటలవిహారణముదిత బంధరవిరాన మధురతరగీతసంస్తూయమామడై' భ్యాతిగన్నాడు ఇతను.

ఒకాడు మన భట్టుచూర్త వనంలో 'మధుమత్త గంధవహం' విహరిస్తుంటే 'మహిళామండలమంజుల భ్రమరకామర్దంబు, శ్యామాముహుర్ముహుర్నీలిత పత్రభేదనిపుణంబుకా, పద్మినీకంకణగ్రహణాపాదీయులై సగంధవిటపప్రాప్తితో విజృంభించి కనిపించాడు. 'అహో! రసికత! అని ఆయన ఆశ్చర్యపడ్డాడు.

వసంతవేళ మ్రానుపట్టుతూఉన్నది; తిలరులు పుట్టుతూఉన్నవి. ఈ చైత్రధ్యానికి కారణం గోచరించింది కాదు ఎవరికిని. 'రవి గాననితో కవి గాంచునే కదా' అని ఊరికే అన్నారా పెద్దలు. కవి రాజు కారణం కనిపెట్టి అన్నాడు:

“చెలవకుధారసాగరల
చెల్వపు పుక్కిటి తావి తీయనై,
వలపులయందు తత్ప్రియల
వక్త్రవిషజ్వలనోష్య నెర్రనై,
వలువడి తద్గణద్వితయ
వేధసుమియన మ్రానుపట్టుటల్,
తిలరులు పుట్టుటల్ కనగ
తార్కొనె చందనశైలవాతముల్”

అని. మహిళాజలధులలో లోకం మునిగిపోతున్నదని 'ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే' అని పురుషోత్తముడు అన్నాడు గనుక మాట చెల్లించటానికి మాటిమాటికీ ప్రతివర్సరమా మలయానిలబాలుడుగా అవతరిస్తుంటాడు ఆయన. అంతలోనే

మటమాయ మైపోతుంటివి మిహికాజలధులు. ఏ మైపోతున్నట్లు? ఓకనంతోత్సవసమయంలో రాయలవారి భువన విజయంలో ఈ విషయమే చర్చకు వచ్చింది. సానధానులై ఆప్టదిగ్గజాలూ ఆలోచించారుగాని సక్రమమైన సమాధానం రాలేదు. అప్పుడు అగ్రగణ్యమీశ్వరంబుని ఆ రాజకవి అన్నాడు :

“మలయకటకోటజస్థిత, కలశీసుతసేన నిట్లు
కనెనో తదాకా, నిలు డెనగ నలసన్నతిన, మెలగుచు
నాపోకనించె మిహికాజలధికా” అని. అప్పుడు పరిషత్తులో హర్ష నూచకకరతాళధ్వనులు చెలరేగినవి.

అప్పుడప్పుడు మలయపరమడు ‘బొండుమల్లెల పరాగము లేచి నివిడంబుసేయు వెన్నెల రసంబు’. ఇంతకంటే బాల్యంకవిచేష్టలు ఎన్నెన్నో చేశాడు. ‘తుమ్మెదలకు ఓగిరమ్మలై నలరుల కమ్మదేనియలెల్ల కుమ్మరించె; కీరవారంబుల కొరికేరంబుగా ఫలజాలముల సేలపాళు జేసె; దొరల నంటున బారు తరుల నంటి పెనంగు నల లతకునల తొలగద్రోసె; వని దయ యిచ్చ వర్తిల్లు ఖగముల కమ్మలపై పరాగములు సల్లె’.—అయితే అందరూ ఇవి బాల్యచేష్టలక్రింద అంగీకరించక బాహ్యుత్పాదా లన్నారు. ఇది మందు లేని రోగ మన్నారు కొందరు. లోకంలో వైద్యులు లేకనా? అంతమారం ఆలోచించవలసిన అగత్యమేముంది, వసంతభిషగ్వరు డున్నాడుగదా అనుకున్నారు. మరికొందరు పెద్దమనుష్యులు.—

“తెగిన మనోభవుక తిరుగ
దెచ్చి కుజంబులకెల్ల ప్రాయముక
మగుడగ నిచ్చి అన్యభృత
మంజరి మూతనమ్ము వుచ్చి ము
జ్జగముల వార్తకక్కిన క
సంతభిషగ్వరు డాత్తు డయ్యునుక,
ఉడుగతి మాన్పు లేడ మరి
దక్షిణవాయువునందు బాహ్యముక”

అని నిర్వీణులైనారు. ఇది కేవలమా బాహ్యమనటానికి విరేచితు. ఈ చట్టాన్ని మారపరిచర్యలో ముఖయానిలండు ధరిస్తూనే ఉన్నాడనివారు. అతని

వృత్తికి లక్షణాలు. ‘భూతాయ భవ్యమ్.’ ఈనోమలన్నీ అతగాణ్ణి చుట్టుకొవా అనే అనుమానం కలిగితే ‘కారయితుః కర్తృత్వమ్’ అని సమాధానం. చేయించినవాడు మన్యుడు ; ఇతడు కేవలము అతని ఆజ్ఞాపాలకుడు మాత్రమే.

మదనమహారాజు సేవలో మలయమారుతుడు నానారూపాలు ధరించి వర్తిస్తుంటే లోకం తెలుసుకోలేక ఇతణ్ణి ఒక ప్రత్యేకజాతివాణ్ణిగా లెక్కగట్టి ఆ జాతిలో అనేకవ్యక్తుల లక్షణాలను పలుకుతూ—

“అంగజత్వత్రాంతరంగజాయాకాంత
ఘోరనాయవ్యకింతారుతములు,
జరదురంగమపరిస్ఫురదుపహ్వరగిరి
పై వ్రసం భారనిర్భరుతములు,
స్ఫురసమిక స్వీన్న నరసమాహాత్మన్న
ధూరిఘర్మాంభశ్శరారుతములు,
పశుకమర్దనమహారశికుమన్యథసహ
యోరుజరవిహారచారుతములు,
హరిగతి సంచరించె కావేరికాప్ర
తీరసారసకమల కన్దారకుముద
సారసారభ్యసంభారభారవహన
మారపరిచారమంజులమారుతములు”

అని బహువచనంలో చెప్పకున్నారు. కొందరు, అయినా ‘ఏకం సత్ విప్రా బహుధా వదంతి’ అనా అనుకున్నారు.

‘పశుకవియోగాగ్ని పాణింధను’ ‘మనోనామం అతనికి లోకంలో రూఢమైపోయింది విరహిణులు చేసిన దుష్ప్రచారంమూలంగా. ఆ అలుసు చూచుకొని ఓఅమ్మ ‘అక్కట గంధవాహ, తగవా హరిణాంకుని గూడి పాంథులకా పొక్కగజేయ’ అన మొరవెట్టినట్లు మొదట కనుపించినా తరువాత ‘పావకుని బొందొనరించి జగమ్ము లేచు నీ అక్కిరగమి’ మాన వని దెప్పిపొడిచింది. అంతకంటే తెలివిగల మహా మహా తరి అతని లోకయాత్రకే భంగం కలిగించే ఆలోచన చేసి—

“అది గాడ దెలి, నీవు భోజనం
సార్యంబుల సన్నయా

మదిలోనృత్తపులిందనాయకులతో
మటాడి చంపింపనే,
కదనలో త్రోక్కుచు వాని వాహనములై
కొల్పోవు నేటిమదో
నృదసంఘంబుల చూత మింక నెటు దు
ర్యారుండు రానేర్చునో !”

అని నిశ్చయించింది. కాని, పర్యాయాలోచనచేసి
“ఈయవి జ్వరి ఊహలు కదే !—అటు లేల యొనర్తురే
సఖీ.....కబర పల్లవులకొక్క స్మరకేలిలో లురకొ
జేయుచు మేలుసేయుచుకొనెట్లుగా మెలగుకొ
గదా” అని దైన్యం వహించింది. ఈ స్త్రీజనం అతనికి
సుమార్గం దెన్నా, దుర్మార్గమదెన్నా అతడు పట్టించు
కొటం లేదు. నేటికీ—‘వైరభూమికళిత్రచామరచల
నంవల్లనూ, పటుఘర్మజలకణపశ్యతోహరవృత్తివల్లనూ
ఇతడు నలభూ, మెలభూ ప్రసాదిస్తూ విహరిస్తూనే
ఉన్నాడు.

‘కామి స్వతాం పశ్యతి’—తాము దుష్టులు.
మలయానిలం మంచి ఎరుగక అతనిమీద ఎన్నెన్నో
సేరాలోపణలు జరిపారు. పరోపకార బుద్ధిరహితుడని
నిందించారు. వెన్నెలరాత్రివేళ కత్తిమతినదీతీరాన
దాగిరిమాత లాడుతూ ఉన్న రాచకుమార్తెల నడిగలే
అతని మంచి చెప్తుతారు, వారి కరీరపరిమళాన్ని
గ్రహించి ప్రత్యుపకారం తలపెట్టి చెరికలైలు కంట
పడకుండా దాగిరిమాత వేళ కప్పురపు దుమారం చల్లి
మేలు చేశాడు గనుక.

స్రీగపరిమళాలంటే అతనికి అమితానందము.
ఒక్కొక్కమాటు కంఠదమ్మంగా అప్రూణించి
ఉన్నట్లుండే—

“అమరాంగనాకుంగ
సంగతోన్నత వక్ష
ఘనసార కాశ్మీర
చర్చానిలముల్లకు సాలసీ—

వెరినై నాను సేనూ, ఇక
విశ్వచాలన చేయలేనూ—

భేచరీముఖసక
ర్పూరతాంబూలాది
వాసనానిశ్వాస
పవనచాలనలకు భ్రమసీ—

వెరినై నాను సేనూ ఇక
విశ్వచాలన చేయలేనూ—”

అని మల్లోకాలలో నాట్యంచేస్తూ నమస్తమా
మరిచి పోతుంటాడు. అటువంటి సమయంలో చూచిన
వారు ఇతనికి వినయవిధేయతలు లే పంటారు. ఇది పొర
బాటు. కవికులగురువు కాలిదాసు నడగండి—చెప్తు
తాడు. అంతకంటే సాక్ష్య మేమి కావాలి? పస్తిషా
శ్రమానికి వెళ్తుతూ ఉన్న గుడమీదాదిరీపులను మలయా
నిలం సేవించే రీతిని చూచి ఆయన అన్నాడు:

“సేవ్యమానా సుఖస్వర్ణైః సాలనిర్యాసగంధిభిః
పుష్పరేణూర్మిరై ర్వాతైః అధూతవనరాజిభిః”.

ఖండాంతరభ్యాతిగడించిన
ఆంధ్ర వైద్యకామ్రజ్ఞుడు

కీ. శే. యెల్లాప్రగడ సుబ్బారావుగారు

దేశం లనగా మరి యెక్కడో లేదు. ఈ లోకంలోనే ఉన్నాడు. తమలో అంకర్లనమైఉన్న దైవాంశాన్ని ఉద్దీప్తపరుచుకొంటూ స్వాధ్యైకాంత్యంతో లోకకల్యాణానికై పాటుపడే మహనీయులంతా దేశతరేనని ఒకప్పుడు గాంధీ చుహాత్ముడు చెప్పాడు. నిజంగా అంతేకదా! వారే జలా మరణాలు లేని దేశోద్ధారకులు.

ఈవిధంగా తమ జీవితసర్వస్వాన్ని దేశసేవకై, కామ్రపరికోధనకై వినియోగించి లోకకల్యాణకారకులై, కీర్తి శేషులయిన మహనీయు లెందరో ఉన్నారు. అట్టివారిలో శ్రీ యెల్లాప్రగడ సుబ్బారావుగారు ఒకరు. వీరి జీవితగాథ మాత్రం ఒక విశిష్టమైన ఉత్తమవధంలో నడిచింది.

వీరు ఆంధ్రపుత్రులు. తూర్పుగోదావరిజిల్లావాస్తవ్యులు. ౧౯౨౩ సం.లో అమెరికాదేశానికి వెళ్ళారు. ఆ నాటికి వీరి వయస్సు ౨౭ సంవత్సరాలు. అప్పటికే అష్టకష్టాలు పడి యేలాగో జీవనోపాధికి అవసరమైన విద్యను గడించి మదరాసుమెడికల్ కాలేజీలో వట్టెట్రు దైనాడు. ఎక్కడో వైద్యవృత్తి నవలంబించి పొట్టపోసుకొంటూ అస్సాదులవలె కాలక్షేపం చేయక, దారిద్ర్యదేవత తనను అంటిఉన్నప్పటికీ, ఒక మహోద్దేశాన్ని మనసులో పెట్టుకొని తత్పాదనకై రాత్రింబవళ్లు తంటాలుపడి, కుట్ట కుడకు అమెరికాఖండం ప్రయాణం సాగించాడు.

స్వదేశాన్ని, సంసారాన్ని, బంధుమిత్రుల్ని పరిత్యజించి కేవలం విజ్ఞానకాంక్షతోను, లోకోపకారవిరతితోను ముందునంగతికూడా విచారించకుండా, ఎన్నటికప్పుడు భగవంతుడే తోడ్పడగల ధనే విశ్వాసంతో ఖండాంతరయాత్ర తలపెట్టాడు. చివరకు అమెరికాకు చేరగలిగాడు.

అమెరికాకు చేరినతరువాత కొన్నాళ్ళపాటు తనకు దినభత్యము గడపబడి కష్టంగా ఉంటే అప్పత్రిలో రోగులకు మలమూత్రాదులను యెత్తి పరివర్తించేసి, పొలాంలో అంగకాడుంవలను శ్రద్ధి కూరిపనిచేసి, దినభత్యమును సంపాదించుకొంటూ, ఒక వంక తన వైద్యకామ్రపరికోధనలు సాగించుకొంటూ, కానిదేశంలో కడగండ్లు పడుతూ బహుశతినమైన నిత్యజీవితం గడిపాడు.

పాతికేండ్ల ధీశ్రమపరితంగా, వైద్యకామ్రపరికోధనంలో తన మనోరథసిద్ధిని బడయగలుగుతున్నానని, తాను అమెరికాహంతో కృషిచేస్తూ, కాస్త కడుపునిండా

అన్నంతినే రోజుల్లోను, ఆయనపరికోధనఫలితాలు జగద్విఖ్యాతిని పొంది, విదేశీయకామ్రజ్ఞులంతా ఆయననుగూర్చి ప్రశంసించే సమయంలో—ఇట్టి ఖండాంతరభ్యాతి ఈయనకు—అందులో ఒక ఆంధ్రునకు—అందుకు కలగాలని, గాదో—అ మృత్యుదేవత ఈ మహనీయుణ్ణి స్వా

యొక్కనగరంలో మొన్న అగస్త్య ౯.వ తేదీన అమాం తంగా తన పొట్టను బెట్టుకుంది.

సాంకేతిశాస్త్రం దీని మాట. శ్రీ సుబ్బారావుగారు అమెరికాకు వెళ్ళకముందు ఒకసారి అమెరికా వ్యాధి ప్రమాదమైన జబ్బుచేయగా, ఇతర వైద్యులవల్ల తుదకక పోతే, మిత్రుల సలహావల్ల చివరకు శ్రీ దావర్త ఆచంట లక్ష్మీవతిగారి ఆయుర్వేదచికిత్సను పొంది ఆరోగ్యవంతుడైనాడు. అప్పటినుండి ఆయుర్వేదమునం దలిమాన మేర్పడి. శ్రీ లక్ష్మీవతిగారి పరిచయంవల్ల ఆయనగారికి వట్టిన ఏమి ఈయనకుకూడా పట్టి ఆయుర్వేదం చదవడం మొదలుపెట్టాడు. మేరావిగనుక "అష్టాంగముతామిలాస గిల్ల వైద్య మెనిమిదినెలలు సర్వమును నేర్చి" వస్త్రులుగా శీత్రుకాలంలోనే దేశీయవైద్యశాస్త్రంకూడా జీర్ణంగా చదివి, ఉభయవైద్యశాస్త్రనిష్ణాతుడైనాడు. ౧౯౨౧-౨౨ దాకా మదరాసు ఆయుర్వేదకళాశాలలోనే వైస్ ప్రిన్సిపాలుగా ఉండి, అమెరికా ప్రయాణానికై జర్మనీకం మానుకొన్నాడు.

వైద్యంలో అపారధ్యోగాలుగా పరిగణింపబడే 'కాన్సర్', 'ప్రైమరీయాసిస్' మొదలైన కఠినవ్యాధుల కన్నిటికీ అమెరికానుగా పనిచేయగల మందులు ఏవైనా కనిపెట్టాలని తన ఆశయంగా అప్పుడు చెబుతూ ఉండే వాడు. అప్పటికీ ఈ వ్యాధుల్నిగూర్చి ఉభయవైద్యాల్లోను కొంత పరిశోధన చేసి కొన్ని వ్యాసాలు వ్రాశాడు.

ఒక తీక్షణుడు వైద్యరీతిని రోగాలకు చికిత్స చేసి మామూలుగా చేయాలంటే, ఓపినకొంది కారీరకంగా ఎంతమంది మందు లిచ్చి, నేవజేసి, తృప్తిపరచగలుగు తాం గతకాలానికి నాకు తృప్తిలేదు. అలా కాకుండా, సర్వసామాన్యంగా జరుగులయిన మానవసామాన్యవికారాల ఉపయోగకరమైనట్లు, అట్టివారిని వాదమండి తొలగించేటట్లు, ఏదైనా కఠినవ్యాధికి విచారణోపాయం కనిపెట్టి, ఘోషన కోడిసేద తీరుకంటే భగవత్సేవ కాగలదని, అట్టి పరిశోధన లోను, 'శివలోను కాను నిమిగ్నమైయుండరాదు' తన ఆశయమే. అట్టి అవకాశాలు అనాటికి (౧౯౨౩ నాటికి) మన దేశంలో దుర్లభం గనుక, అమెరికానంటే వెళ్ళడం, అక్కడ ఇట్టే పరిశోధనసాగించడం తన యిష్టమని వదేవదే చెబుతూ ఉండడం నే నెరుగుదును.

ఈయనకు గల విజ్ఞానకృష్ట ఇంతింత అని చెప్ప రానికి ఏలులేదు, ఎప్పుడూ ఏదో చదవడం, నోట్సు వ్రాస్తూ ఉండడం, మిత్రులతో చర్చిస్తూ ఉండడం, ఏదో తెలుసు

కొందామని, తా నింకా ఏదో చెయ్యాలి ఉండని తోహతహా వదుతూ ఉండడం—ఇదే ఆయనవని, అమెరికానంటే రుదు, అందరితోను కలిసిమెలిసి తిరుగుతూ ఎన్నడుండే ఉండేవాడు.

ఈయన తారతమ్యమును విడిచిన తరువాత లండన్ విశ్వవిద్యాలయమునందు 'Doctor of Tropical Medicine' అనే డిగ్రీని, హార్వర్డు విశ్వ విద్యాలయములో బయోకెమిస్ట్రీలో (Biochemistry) డిగ్రీని పొందిరి. ఏడవ హార్వర్డు విశ్వవిద్యాలయములో 'టిటింగ్ అండ్ ఫెలో షిప్' వదలిని కొన్నాళ్ళు నిర్వహించిరి. అటుపిమ్మట ఆ విశ్వవిద్యాలయములోనే అసోసియేట్ ప్రొఫెసరుగా పని చేయుచు ఏహెచ్. డి. డిగ్రీని సంపాదించిరి. ఆ రోజుల లోనే 'ఫిజియాలజీ' లో స్వతంత్రముగా యెన్నుదగిన ఒక నూతననిర్ధారమును కనిపెట్టగలిగిరి. "Muscular Contractions" (సిందరముల సంకోచము)ను గూర్చి వీరు కనిపెట్టిన ఈ నిర్ధారముతో పాతనిర్ధారములన్నియు తారుమా రయ్యెను. ౧౯౪౦ సం.లో న్యూయార్కు నగరంలో 'పెరెరియోవర్ వర్క్సు'ను రేడర్లీ రేపరేటరీకు 'రీసర్చిడైరెక్టరు'గా నియమితులై, రు ౧౪,౦౦౦ వరకు వేతనమును బడయగలిగిరి. అమెరికాకు వెళ్ళకముందు తాము తలచినవిధముగా 'ప్రైమరీయాసిస్' (బోధవ్యాధి), 'కాన్సర్', 'రీసర్' వ్యాధినివారణనిమిత్తమై తమ పరి శోధనలవల్ల చికిత్సను కనిపెట్టినటుల వారి సహచరుల వల్ల తెలియుచున్నది.

వీరు కనిపెట్టిన బోషధములనుగూర్చి, వీరి ఎరి శోధనాపాటవమునుగూర్చి మన కింకా విపులముగా తెలియ రాలేదు. ఎప్పటికప్పుడు వాటినిన్నిటిని తెలుసుకొనుచు, అమెరికాదేశపు వైద్యపత్రికలతో సుసరిచయుముగల అంద్రులు, శ్రీ సుబ్బారావుగారికి పరిచితులు అయిన మదరాసు మెడికల్ కాలేజీలో ఫిజియాలజీ ప్రొఫెసర్ శ్రీ డి. వి. సుబ్బారెడ్డిగారు తెలుగులోను, ఇంగ్లీషులోను ఈ మహా నియుని పరిశోధననుగూర్చియు, వీరి వైద్యశాస్త్రపాండిత్య మును గూర్చియు ఒక గ్రంథమును వ్రాయదగుదురు. శ్రీ సుబ్బారెడ్డిగారిందుకు పూనుకొనెదరుగాక యని ప్రార్థించు చున్నాను. ఇట్టిది శ్రీ సుబ్బారావుగారి స్మరణవిష్ణుముగా గూడ సుందగలదు.

జగత్ ప్రసిద్ధినొందిన 'పెన్సిలిన్', 'స్ట్రెప్టొమిసిన్' అనే బోషధములు కనిపెట్టుటలో వీరు ప్రముఖపాత్రను నిర్వహించిరని అమెరికా ఫెరెటెజుల్ వ్రాయుచున్నాడు.

లేదర్లలాటారేటలో కొందరు శాస్త్రవేత్తలతో కలిసి వీరు 'అరియోమిసి' అనే ఒక బొవరాన్ని పనిపెట్టారట! 'పెన్సిలిన్' బొవరాప్రయోగానికి గాని, 'పెన్సిలిన్' బొవరాప్రయోగానికిగాని లొంగని జాడ్యాలను ఇది తుదర్ప గలదట!

వీరు జన్మదేశమును, సంపారమును వీడి పాతికేండ్లయినను, విదేశములలో పవిత్రజీవితమును గడుపుచు, ఒక రసాయనశాస్త్రవేత్తగా ప్రపంచవ్యాప్తిని గడించుట, నూతనసిద్ధాంతములను క్రొత్తబొవరాములను రనిపెట్టుట జూరగా, ఏనాడో ఆంధ్రదేశమున ఇట్టి రసాయనాచార్యుడుగా వెలుగొందిన సిద్ధినాగార్జునాచార్యుడు తెలింపుకు వచ్చుచున్నాడు.

'జగత్ పూజ్యప్రతిభాదయశ్రీలం శెండు' టకు 'విఘ్న కారణము' లైన 'అలన్యంబును కామినిజనరకాత్మానక్తి యుగా జన్మభూలోలత్వంబును రోగిపుం భయము దుర్లో

భంబు సంకోచము'— ఈ అర్థ వీరివద్ద లేవనుట అతిశయోక్తి కాదు.

ఏమైన నేమి? ఏదై రెండేండ్లకే శతాయుష్కునివలె మరణించాడు. దాక్టర్ శుభాశ్రమగారి మరణంవల్ల శ్రీధర్ శాస్త్రవర్ణామండలంలో వెలుగొందే ఒక నక్షత్రం తొలి పోయింది. వీరి ప్రతిభ నిరుపమానమైనది. ఇట్టి ప్రతిభ సంపన్నుడు అస్తమించడంవల్ల అరునాశనభారతీయ శాస్త్రజ్ఞులలో అగ్రగణ్యుడు ఒకడు లోపించినాడు. వీరు పుట్టుకతో ఆంధ్రు లైనప్పటికీ పాండిత్యప్రతిభచేత ఈ వ్యక్తి ప్రపంచావకింతటికీ చెందుతాడు. తరాలు గడిచినా వీరి పేరు శాశ్వతంగా వెలుగొందుతూ ఉంటుంది.

అనాడు అమెరికాకు పంపునపుడు వెంట్రర్ స్టోషి నులో సాగినపుతూ, గింపెదాళతో పూలమాల వేసిన చేతిలోనే— మిత్రుడు ఈమాట వ్రాస్తూ రప్పింపు విడుస్తున్నాడు.

“వైద్య శాస్త్రీ”

కలగలుగుంప

భారతీయ సంస్కృతిపై
రష్యా అచిరుచి

భారతీయ సాహిత్యము నాలుగు వేల సంవత్సరములనుండి వచ్చుచున్నది. సారస్వతగుణము లోను, భావగాంభీర్యమున, విషయబాహుళ్యమున, సాహిత్యరూపములలోను ఉత్తమోత్తమములగు ననేక సాహిత్యగ్రంథముల నీనాల్గువేలయేండ్లలో భారతీయులు సృష్టించినారు. దీనితో ఆసియాఖండములోని ఇతరప్రాచ్యదేశములపై సహితము వీరి సాహిత్యప్రభావము బయలుదేరి అభివృద్ధినందినది.

అని తులనీదాసరామాయణమును రష్యన్ లోనికి అనువదించిన ప్రొఫెసర్ అలెక్సీబ్రానికోవ్ టాస్ లోనోక వ్యాసమును వ్రాయుచు పలికినాడు. తన శక్తి సంతసము అనేకసంవత్సరములు ధారపోసి ఈ భారతీయ గ్రంథానువాదములకు కడంగి యుద్ధకాలమున సహితము ఈ పనిని పరిత్యజించక, తాను చేసిన కృషిని వివరించుచు వ్రాసిన వ్యాస మిది.

గతశతాబ్దమున విరోపాలో భారతీయవిజ్ఞానమునుగూర్చి కృషిసలుపబడినది. ఈ కృషిలో జర్మన్ దేశీయులు మొదట శ్రమించినారు. ఈ కాలమున బారుప్రభుత్వమున రష్యాలోని విజ్ఞాన నిఘంటుకార్యమున నిమగ్నులైనారు. వీరిలో ఓల్డెన్ బర్గ్, అలెస్కీలు సంస్కృతభాషాసమునకు దారితీసినవారు. సంస్కృతవాఙ్మయమున, వైదికబౌద్ధవాఙ్మయమున వీరికి అభిరుచి మెండు. వీరి కృషి క్రమేణ అనేకుల నాకర్షించినది. దీనితో ననేకభారతీయగ్రంథములు అనువదింపబడినవి.

భారతీయసంస్కృతిలో నిష్ఠాతుడగు ప్రొఫెసర్ మినాజెఫ్ గతశతాబ్దపు ద్వితీయభాగమున మన దేశమునకు మాడుపర్యాయములు వచ్చినాడు. సంస్కృతమునుమాత్రమేగాక, పాలీప్రాకృతములనుకూడ నీతడు నేర్చి పండితుడైనాడు. పాలీప్రాకృతములను అనేకులకు నేర్పుచు, చాలమంది పండితులను రష్యాలో నీతడు తయారుచేసినాడు. ప్రస్తుతము లెనిగ్రాడనబడుచున్న పీటర్స్ బర్గ్ ఆరోజులలో ప్రధానముగ విజ్ఞానకేంద్రము. ఇవటనే రోత్, బొయెట్టింక్ కలసి సంస్కృతనిఘంటువును తీసికొనివచ్చినారు. ఇదే ప్రపంచవిఖ్యాతినందిన St. Petersburg Woerterbuch.

ఈ శతాబ్దారంభమున రష్యాలో మన సారస్వతములపై అభిరుచి యెక్కువైనది. వీరిలో ప్రొఫెసర్ బ్రానికోవ్ ముఖ్యుడు. ఇతనితో కలసి పనిచేసిన వారిలో ఇతని శిష్యులగు ప్రొఫెసర్ క్రాస్నొడెంబోస్కి, జురికోలు ముఖ్యులు. హిందీ, ఉర్దూ, మరాఠీలలో అసమానపండిత్యము నందినవాడు బ్రానికోవ్. క్రాస్నొడెంబోస్కి మరాఠీభాషను, జురికో వంగభాషను పట్టినారు. వీరిద్వరు లెనిగ్రాడుముట్టడి సందర్భమున అకాలమృత్యువుపాలైనారు. నికొలాయ్ టిఖోనోవ్ వంగభాషావిద్వాంసుడు. గీతాంజలి, గోరా మొదలగు ననేక రవీంద్రుని కృతులను రష్యా భాషలోని కీర్తననువదించినాడు.

ప్రథమ ప్రపంచసంగ్రామమున ప్రొఫెసర్ మెచర్ బాట్స్కి సంస్కృతవేదాంతనిఘంటువును ప్రచురించినాడు. క్రమేణ ఇతడు బౌద్ధవేదాంతమున మిక్కిలి కృషిసలిపినాడు. యుద్ధకాలముననే ఈయన మరణించినాడు. సోవియెట్ ప్రభుత్వము వచ్చినతర్వాత

భారతీయవిద్యావ్యాసంగము ఎక్కువైనది. రష్యాలోని 'ఎకాడమి ఆఫ్ సైన్స్' యొక్క ప్రాచ్య శాఖవారు రష్యన్-హిందీ నిఘంటువును తయారు చేసినారు. కాశీలోని నాగరీప్రచారిణీసభవారు అచ్చుచేసిన హిందీశబ్దసాగర మీ గ్రంథమునకు మూలము. ఈ 'ఎకాడమి' వారు అన్యభారతీయ భాషలకు, రష్యన్లకు ప్రత్యేకప్రత్యేకనిఘంటువులను ప్రస్తుతము తయారుచేయుచున్నారు. సోవియెట్ ప్రభుత్వముకూడ భారతీయభాషలను నేర్పుకొను వారికి ఎక్కువ ప్రోత్సాహ మిచ్చుచున్నది. లెనిన్ గ్రాడ్, మాస్కో, టష్కెంట్, టిఫ్లిస్ మొదలగు పెద్ద పట్టణములలోనేగాక కేవల ఖార్కోవ్ మొదలగు వానిలోనూ సహితము హిందీ, ఉర్దూ, తెంగాలీ మొదలగు భారతీయభాషలు నేర్పబడుచున్నవి. రష్యన్ 'ఎకాడమి' యొక్క ప్రాచ్యశాఖాసభ్యులగు జార్జి అఖ్లేషియని గతసంవత్సరము ఢిల్లీలో జరిగిన ఆసియా జాతీయసంఘము వచ్చిన సోవియెట్ ప్రతినిధులలో ముఖ్యుడు. టిఫ్లిసిలోని స్టాలిన్ యూనివర్సిటీలో నీతడు సంస్కృతాధ్యాపకుడు.

హిందీ, ఉర్దూలలోనుంచి యిప్పటి కనేక గ్రంథములు రష్యన్లలోనికి అనువదించబడినవి. ముల్ రాడ్ ఆనండ్ యొక్క 'కులీ', 'అస్పృశ్యుడు' అనునవి రష్యాలో చాలా ప్రసిద్ధిపడినవి. ఎకాడమి యొక్క ప్రాచ్యశాఖవారు ఈమధ్య వారి వార్షిక సభలో నారుమాట్లు చర్చించి భారతీయుల రాజకీయ, సాంఘిక, ఆర్థిక, వైజ్ఞానికవిషయాల గాఢాసనకు నూతనప్రణాళికను తయారుచేసినారు. ఈ సభలో ఔస్కోప్ని అనునాతడు ప్రేమచండ్ పై వ్యాసమును చదివినాడు. ప్రేమచండ్ యొక్క కథలను, నవలలను, వ్యాసములను అనువదింప నీతడు బూనుకొనినాడు.

మహాభారతము సమగ్రముగా విరోపాభాషలలోని కింతవరకు అనువదింపబడలేదు. రష్యావారిగౌరవ దీర్చునెంచినారు. త్వరలో భారతానువాదము రాబోవుచున్నది.

ఈ కొద్ది విషయములను వివరించినచో అభ్యుదయమునకై ప్రాశుల్యమును, అభ్యుదయమును అను

భవించుచున్న దేశము లేవో తెలియగలదు. మన అభ్యుదయరచయితలవలె నేటి రష్యావారు ప్రాచీన భారతీయవిజ్ఞానము, సంస్కృతి, సంప్రదాయము, సాహిత్యము నిరర్థకము లని భావించుట లేదు. సాహిత్యమును కేవలము భౌతికవిషయములకు, ఆర్థిక విషయములకు మాత్రమే వారు వినియోగించుట లేదు. ఇది మన మందరము గమనింపదగిన విషయము.

పోతుకూచి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

మీ సా లు

మగవానికి మీసం, మనుషకు సిగ్గు పెట్టని నగలవంటివి. కాని కాలం తారుమారయ్యేకొద్దీ ఆచారవ్యవహారాలలో అవకతవకలు ప్రబలిపోవడంచేత మగవారు మీసాన్ని, మనుషకు సిగ్గు పాటించక పోవడం పరిపాటియైనది. ఫలితం—స్త్రీలకు నూత్న యవ్వనంతో బాటు నూనూగుమీసాలు రావడం, పురుషులు యవ్వనపు తొలిరోజుల్లో తొంగిచూచే మొలకమీసాలను మొదలంట గొరిగించుకోవడం మామూలుగా పరిణమించింది. పూర్వం యే నైదిక నిష్ఠాధురంధరులగు బ్రాహ్మణోత్తములొత్తప్ప, తక్కిన వారంతా తప్పనిసరిగా మీసాలు పెంచేవారు. అది ఆనాటిసంఘముర్యాద. అందులోనూ రాజులవిషయంలో ప్రత్యేకంగా చెప్పనక్కరలేదు. "ముంజేతికి మీసమున్నది రంగారాయడికి" అన్న బొబ్బిలికథలోని వాక్యం మీసాలప్రతిభను చాటి చెప్పుచున్నది. అదే కథలో మరొకచోట "మాతికి మీసం లేదా నీకూ విజయరామరాజా?" అని రంగారాయుడు విజయ రాముని తూలనాడుతాడు. ఇదంతా చూస్తే మహారాజుల ప్రత్యేకాలకు మీసాలు మానదండాలుగా ఉండేవని తోస్తుంది. కాలప్రభావంచేత యీ రాజుల ప్రతిభావిశేషాలు క్షీణించి క్రమేణ సామ్రాజ్యాలు చిన్న సంస్థానాలై, సంస్థానాలు స్కూరులలో కలిసి పోవుచున్నట్లు, మీసకట్ల కుండిన విశిష్టరూడా నానాటికి తీసికట్టయి కుదురు పట్లరుక్కట్టుదాకా రావడం కాకుండా, అవికూడా అంతరించిపోయే మూచనలు కనబడుచున్నవి.

మన పెద్దలు కట్టు, జుట్టు, బొట్టు విషయంలో చూపిన శ్రద్ధ ఒకయెత్తు; మీసకట్టు విషయంలో చూపిన శ్రద్ధ ఒకయెత్తు! ఆ రోజుల్లో వాసననూ నెలు పూసి దువ్వి మీసాలకు మెరుగుపెట్టేవారు. అందుకే “మింగ మెతుకులేదు, మీసాలకు సంపంగినూనె” అన్న సామెత పుట్టింది. “క్రిందపడ్డా, మీసాలకు మట్టి కాలే”దన్న వాక్యం పట్టి చూస్తే పరువుమర్యాదలు దక్కించుకొందుకు మీసం చిరిసాగనమని తెలియు చున్నది. అజాగ్రత్తతో యేపని చేసినా ఆపద తప్పదు అన్న నీతిని “చుట్టకాల్పడంలో తెలివితక్కు నైతే మీసాలు కాలు”నన్న వ్యంగ్యవాక్యంలో యిమిడ్చి అందరికీ అర్థమయేటట్లు చేసినారు అను భవములు. అందుబట్టి యోచించిన ఆకాలంలో చుట్ట లతోబాటు మీసాలు యెంత ప్రాశస్త్యం కలిగి యుండినవో బోధపడును. అదీకాక, ఆ సామెత మీసాల సంరక్షణార్థం అగ్నిప్రమాదహెచ్చరికలా పనిచేసేది. ఇంకా పరిశీలిస్తే అసలు పెద్దమనిషి తర హాకే లక్షణంగా మీసాలు వుండేవని తోస్తుంది. ఇచ్చే దాతలు యిస్తే, ఆ యీవిని తప్పించేవారికి మీసాల అర్హత లేదని “రొయ్యకు లేదా మీసము” అని యొక కవి దూషించినాడు.

ఇతడేకాక యింకా కొందరు తమ రచనలలో మీసాలు మొలిపించి, వారికీ, వారి కవితాస్థితికీ వన్నె తెచ్చినారు. “పెప్పకు మిట్టి తుచ్చసుఖము లో మీసాలపై తేనియల్” అన్నాడు పెద్దన. “నూనూగు మీసాల నూత్న యావనమున శాలివాహనసప్తశతి నొడి వితి” అని శ్రీనాథుడు తన నూనూగుమీసాలకే చిరం జీవిత్యం కల్పించినాడు. ఆధునికుల్లో చూస్తేకూడా మీసాల ప్రస్తావన దొరుకుతుంది. “కోడెవయస్సు నిన్నలమి గోటికి మీసము చిక్కునాడు” అని మీసాలు మొలిపించి, “కుండటికిగూడ పారుషము నిండిన గాథలు పెప్పి మీసముడిటిన తెల్లవీరులకు” అన్న చోట దువ్వి చూపినాడు మన జాతీయకవి జాషువ. చెళ్లపిళ్లవారిని చూచి ‘వైదికి మీసాలెందుకని యోనరో’ అడిగితే “ఒకటి ఆంధ్రం, మరొకటి సంస్కృతం” అని దువ్వి చూపి జవా విచ్చినారట.

ఇవన్నీ చూడబోతే మన ఆంధ్రకవిత్వం నాడూ, నేడూ మీసాలు దువ్వుకొంటూ తన దర్జాను నిలుపు కొనుచున్నదని గుర్తించకతప్పదు.

మనలో వాదప్రతివాదాలు బలిసి, పాకం ముదిరి పండెందాకా వచ్చేసరికి పణంగా ఒడ్డే పవిత్ర వస్తువు మీసమే. “ఒడిపోతే యిది మీసంకాదు. మాట తప్పితే మీసం గొరిగించుకుంటాను” అంటారు మాన వహలు. “పైసా నాస్తి, ప్రబలం జాస్తి; దమ్మిడి నాస్తి, దడబుడలు జాస్తి” అని లోటారరం, పై బటారంగా గడిపేవారి మాట వస్తే “మీసానికి ఆశ, అంబ టికి ఆశ” అంటాము. వీరత్వందర్శనలో ఒకానొక బుక్కాఫకిరైపోయిన జమిందార్ రొకడు యింట్లో అంబలి తాగి అన్నం మెతుకు మీసానికి అంటించుకొని వచ్చి అందరియెరుటా దులుపుకోవడం జరుగుచుండగా ఒకనాడు ఆయనగారి పిల్లవాడు వచ్చి “నాన్నా మీసాలమెతుకు పిల్లి తినేసింది”దనగా అందరూనవ్వుడం, సదరు జమిందారు “మీసాలపిల్లి మెతుకు తినింది”దని సర్దడం, జ్ఞాపకపరచడం అసంగతం కాదనుకొంటాను. కొందరు ఎన్నడూలేని గొప్పతనం ప్రదర్శిస్తారు. ఎన్నడూ లేని భక్తి కనబరుస్తారు. ఎప్పుడూ వినని వేదాంతం యేకరువుపెడతారు. ఈ పగటివేషాలంతా తమ లోటుపాట్లను కప్పడానికే అయినా, అందులోనే పప్పులో కాలువేసి పట్టుబడిపోతారు. ఉదాహరణం : కొందరు తమపాండిత్యం ప్రదర్శించడం కోసం, “బ్రయ్యం యెంత నైల? బృహస్పతి, వుపవాసం, పాయసం” అంటూవుంటారు. ఇటువంటి నేతివీర కాయలకుగానే “అలవాటు లేని బౌపాసనం పడితే మీసాలు తెగకొలిందట” అన్న సామెత వచ్చింది.

పైవిషయాలనుబట్టి పరామర్శచేస్తే ఆంధ్రులకూ, మీసాలకూ అవినాభావసంబంధం కద్దని తోచు చున్నది. మన జీవితంలో వీనికి యింత పేరుప్రతిష్ఠలు, మనభాషలో విశిష్టస్థానం, కవితాప్రశంస కలగడమే యిందుకు ప్రబలిదర్శనం. నిమ్మకాయను నిలిపే టంతటి మీసాల పటిమ ఆంధ్రునికే కద్దు. ఆంధ్ర భోజానికి మీసాలుండినవి. ఆంధ్రకవులకు నాడూ, నేడూకూడా అందము చేశారేమిది మీసమే. ఆంధ్ర

జనాన్ని అయ్యరుహాటల్లో అరవసోదరులు ఆనవాలు పట్టడం మిసాలవల్లనే. ఈనాడు ఆంగ్లంని వ్యక్తిత్వము వీసమైనా నిలిచివుందంటే అది మిసంపల్లనే. ఆంగ్లంని వేసమునకు మిసము అందమునిచ్చును.

మిసము పెంచి, వేసమునకు, వ్యక్తిత్వమునకు దోసము వాటిల్లినీక రాష్ట్రము సంపాదించి మిసము గువ్వేది యెన్నటికో యీ ఆంగ్లండు?

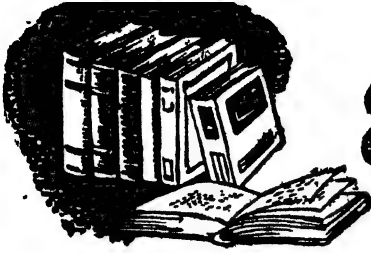
చె. శ్రీ. వెంకటరామయ్య.

తాతపూడి వెంకటసుబ్బారావుగారు

: కాశీ విశ్వవిద్యాలయంలో యం. యన్.సి. పరీక్ష పాస్యనై, ఆంగ్లవిశ్వవిద్యాలయంలో 'డాక్టర్ ఆఫ్ సైన్స్' కొరకు 3 సం.లు పరిశోధనలు సాగించి, తదుపరి 3 సం.లు మైదరాబాదు ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయంలో కేంద్రప్రభుత్వరవారి 'బోర్డ్ ఆఫ్ సెంటిఫిక్ అండ్ ఇంజనీరింగ్ రీసర్చ్' తరపున ఆముదం నుండి వార్షికులు, పెయింట్లు, చేయుటనుగురించి పరి

శోధనలు జరిపి, కొన్ని పేటెంట్లు కూడ తీసికొని, తరువాత గత ౪ సం.లుగా తాతా ఆయిల్ మిల్సు కంపెనీలో ప్లాస్టిక్ మీద పరిశోధనలు చేయుచుఉండి, అందులో ఇంకా అనభవము సంపాదించుకొనటకు బ్రూక్లిన్ పాలీ టెక్నిక్ లో ప్రపంచవిఖ్యాతి పొందిన ప్రొఫెసర్ మార్కు గారిదగ్గరకు మొన్న సెప్టెంబరు ౭-వ తేదీన విమానంమీద న్యాయార్కు వెళ్లినారు.

విమర్శనము

నవభారతము

రచయిత: సీతంరాజు సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు,
 బి. కాం. (ఆనర్స్). ప్రకాశకులు: సుదర్శన పబ్లి
 షర్స్, ౧౦/3 తంబుచెట్టివీధి, మద్రాసు ౧.
 వెల రూపాయన్నర.

భారతదేశము తెల్లదొరల పెత్తనమునండి తప్పు
 కొని స్వేచ్ఛావాయువులు పీల్చ నారంభించి మొన్నటి
 ఆగస్టు ౧౫ కు సంవత్సరము పూర్తియైనది. ఈ తొలి
 యేట ఈ నవభారతములో మంచివి-చెడ్డవి ఎన్నెన్నో
 రాజకీయ సంఘటనలు జరిగినవి. వాటి నెదుర్కొను
 టలో మన ప్రభుత్వమువారు ఎంతెంతో పాటుపడి
 నారు. అలవిమాలిన ఎన్నో ఆటపాటులకు పాలై
 నారు; అన్నిటిని నేర్పుతో తప్పించుకొన్నారు.
 ఆ సంఘటనలు, ఆ కృషి, ఆ ఆటపాటులు, ఆ పరి
 ష్కారము అన్నియు ఈ పుస్తకమునందు ౧౯ ప్రక
 రణములలో విశదముగా నిరూపింపబడినవి. చరిత్రగా
 ఇందలి విషయములు చరిత్రచర్యణమేదైనను అన్నియు
 ఒక్కచో కూర్చబడిన ఈ సమగ్రసమీక్ష సమష్టిగా
 ఒక కొత్తదనమును ప్రత్యేకించి స్థాపించుకొన్నదన
 వచ్చును. రాజకీయసింహాలోకనము చేయగోరువారికి
 ఇది మిక్కిలి ఉపయుక్తమై యుండగల దనుట కాత్రే
 పణలేదు.

కాంగ్రెసు కథలు

మొదటిభాగము. రచయిత: దండిపల్లి వెంకట
 సుబ్బాశాస్త్రిగారు, ప్రకాశకులు: నవభారత్ పబ్లి
 షర్స్ లిమిటెడ్, కర్నూలు. వెల ౧ రూ.

ఇది ఒక కొత్త పద్ధతిని సంతరింపబడిన కథా
 సంపుటి. కాంగ్రెసు నిర్వహించిన స్వాతంత్ర్యసమర

ములో ఎంతో శ్రద్ధాభక్తులతో పాల్గొని, అవశ్ర
 విక్రమత్యాగసాహసములు చూపియు కాలకర్మపశాత్తు
 తెరమరుగుననే ఉండిపోయిన కొందరు అజ్ఞాతవీరుల
 యథార్థకథ లివి. ఎక్కడెక్కడనండియో వీనిని
 పోగుచేసి, చక్కని శైలిలో కమ్ముని తీరున రచించి
 శాస్త్రీగారు నిజముగా మంచిపని చేసినారు. వీనిని
 చూడగా ఇంకను ఎందరు వీరులు ఇంక అజ్ఞాతముగా
 ఉండిపోయినారో కదా అని జిజ్ఞాస రేకెత్తకమానదు.
 వారి కథలుకూడ త్రవ్వితీసి శాస్త్రీగారు త్వరలోనే
 పాఠకలోకమున కందివ్వదగదురు.

(స్వీకారము)

ముసలమ్మ మరణము ఇత్యాదులు

పద్యరచనల సంపుటి. రచయిత డా. కట్టమంచి
 రామలింగారెడ్డిగారు, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు ఉపా
 ధ్యక్షులు. ప్రకాశకులు: గ్రంథాలయపుస్తకశాల,
 పటమటపోస్టు (కృష్ణా). వెల రూపాయన్నర.

నేతాజీ బోసు వీరగాథ

బుర్రకథతెగటు చేరిన పదము. రచయిత:
 ప్రయాగ నరసింహశాస్త్రిగారు, బి. ఏ. క, మునియ
 ప్లెట్లవీధి, కోమలేశ్వరపేట, మద్రాసు ౨.

మహాత్మా గాంధీ స్మృతినందిక

ప్రకాశకులు: స్త్రీహితైషిణీమండలి, బాపట్ల.
 వెల ౪ అ.

మల్లికార్జున సండిత విజయము

గ్రంథకర్త: ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు,
 మాదల. వెల రూ. ౧-౨-౦.

కాళహస్తీశ్వర కథకము

మహాకవి భూర్జుల రచించినది. ప్రకాశకులు:
 సాధన గ్రంథమండలి, తెనాలి. వెల ౨ అ.

లిప్టన్

అంటే అర్థం
దుంచీ లే

శుశ్రూషముచేయుట
నయినచేయుదు!

మా కంటి నుట్టు మీ చక్కాన్ని మెట్ మల్ లాగ మృదువుగా చేస్తుందా
మేము పూచీ ఇవ్వజాలం కంటి నొప్పికిందో శిశువారి సూచిస్తుంది కూడా
తెల్లం అలాగే దెబ్బ మెదులు పెట్టితే కంటి మీ అక్షిన్ను కూడా నయం
చేస్తుందికే దెబ్బ గతగే వాళ్ళం.

అయితే మేము నాడు నిషయాన పూచీ ఇవ్వగలం

- కంటి మెరుచి ఇచ్చే బాయిలెజు కెట్టు,
- ఇది కెట్టు చూడగా పొన్నడ ముద్దుంది.
- ఇది ముత నుట్టుపైని చక్కాకు కూడా ముత కలిగి
దెబ్బ, తెయ్యే దెబ్బలు ఇది
- ఇది ముతపైని కేరం పరిమళం కలిగి ఉంటుంది
దీర్ఘ జీవితము వాటివారూ.

అన్నింటి కంటి పుట్టికే పుట్టితలలో కొన్ని సీకాదు నుట్టు, పరిమళం అమరం,
నుట్టికే పుట్టికే పుట్టికే పుట్టికే గోవారి కంటి పరిమళం, మొదలైనవి

కంటి నాప

పుట్టికే అయిల్ మిల్క్ లిమిటెడ్ బాంబే

సేల్సు డిపో, మద్రాసు.	సేల్సు డిపో, బెంగళూరు.	సేల్సు డిపో, కొచ్చిన్.
14 జి. ప్రింగ్స్ స్ట్రీట్.	ఆర్కాట్ శ్రీనివాసాచారీశిక్ష,	బజారులోడ్డు,
(అండ్ డిస్ట్రీబ్యూటర్)	తెలంగాణా 333.	మహారాష్ట్ర కొచ్చిన్.

